
Η ΝΕΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ Ο ΑΥΤΟΜΑΤΙΣΜΟΣ

ΥΠΟ

ΑΝΔΡΕΟΥ ΣΗΘ

(Ἐκ τῆς «ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΕΩΣ»)

Ὅσοι λαμβάνουσι νοῆμον ἐνδιαφέρον εἰς τὴν σύγχρονον κίνησιν τῆς σκέψεως καὶ διανοίας, εἴτε φιλοσοφία στενότερον καλεῖται αὕτη εἴτε πρόοδος τῆς ἐπιστήμης, δὲν ἀγνοοῦσι τὴν μεγάλην δραστηριότητα ἣτις ἀνεπτύχθη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἰς τὸν κλάδον τῆς ψυχολογίας. Μέχρι τοῦ ἡμίσεως τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος ἢ μικρόν πρό τούτου, ἡ ψυχολογία ἦτο κλῆρος τῶν φιλοσόφων, καὶ δὲν δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι παρημέλουν τὸ τμήμα τοῦτο τῆς δικαιοδοσίας των. Ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Σκωτίᾳ ἰδίως, ἡ ψυχολογία ἀπετέλεσε τὸ πολὺ τῶν φιλοσοφικῶν πραγματειῶν μας· καὶ ὁ Χόββς, ὁ Λόκκε, ὁ Βέρκλεϋ, ὁ Χιούμ, ὁ Χάρτλεϋ, ὁ Θωμᾶς Βράουν, καὶ ὁ Μίλλ, ὁ Ρέϊδ, Στιούαρτ καὶ Ἀμιλτων θὰ μείνωσι πάντοτε μεταξὺ τῶν κλασικῶν τῆς ἐπιστήμης. Ἄλλ' ὁμολογητέον ὅτι τὸ ἔργον των παρουσιάζει πολλάκις σύγκρουσιν διαφορῶν γνωμῶν καὶ ἀπόψεων. Ζητήματα λογικῆς καὶ θεωρίας γνώσεως ἀνεμίχθησαν μὲ τὴν κυρίως ψυχολογικὴν ἔρευναν. Καὶ ἄλλοτε ἡ ἔρευνα ἦτο ὑποκειμένη εἰς καθεστῶσάν τινα μεταφυσικὴν θεωρίαν. Τὸ διακριτικὸν γνώρισμα τῆς νεωτέρας ψυχολογίας ὑπῆρξε διὰ τοῦτο ὁ ἀποχωρισμὸς τῆς ψυχολογίας ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας, καὶ ἡ ἐμμονὴ ἐπὶ

καθαρῶς ψυχολογικῆς βάσεως. Ἐν τῇ ψυχολογίᾳ, λέγουσιν, ἔχομεν βασιλείον τι φαινόμενον, κινούμενον κόσμον αἰτίων καὶ ἀποτελεσμάτων, τὰ ὅποια εἶνε ἔργον μας νὰ ἐξετάσωμεν κατὰ τὸν συνήθη ἐπιστημονικὸν τρόπον, μὲ ὅλους τοὺς πόρους τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς πείρας, καὶ ἄνευ ὑστεροβουλίας τινὸς περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῶν πορισμάτων μας ἐπὶ τῶν ὑστέρων προβλημάτων τῆς φιλοσοφίας.

Οὐδεμία συμβουλή ἠδύνατο νὰ εἶνε καλλιτέρα ἢ ἀφιλοκέρδεια εἶνε τὸ ἀληθὲς σύστημα τῆς ἐπιστήμης. Ἀλλὰ μοὶ φαίνεται ὅτι πολλοὶ ἐξ ἐκείνων οἵτινες ὀμιλοῦσι μεγάλην τῇ φωνῇ περὶ τῆς νέας ψυχολογίας εἶνε ἐκτεθειμένοι εἰς τὸν συνήθη κίνδυνον τῆς ἀντιδράσεως. Ἡ ἔγερσις τῆς ἐπιστημονικῆς ταύτης ψυχολογίας, ὡς ἐπίσης καλεῖται, σχετίζεται μὲ τὴν μεγάλην ἀνάπτυξιν τῆς ἐπιστήμης, ἰδίως τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἣτις διέκρινε τὴν παροῦσαν ἑκατονταετηρίδα. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς βιολογίας καὶ φυσιολογίας φυσικῶ τῶ λόγῳ ἀντέδρασεν ἰσχυρῶς κατὰ τῆς ὅλης συλλήψεως καὶ τῆς μεθόδου τῆς ψυχολογικῆς ἐρεύνης. Καὶ εἶνε ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι ἡ προμνημονευθεῖσα γενικὴ ἐπιστημονικὴ κίνησις συνέπεσεν, ἐν Γερμανίᾳ ἰδίως, μὲ ἀπέχθειάν τινα κατὰ τῆς ἰδανιστικῆς εἰκοτολογίας, ἣτις ἐχαρακτήρισε τὴν ἀρχὴν τῆς ἑκατονταετηρίδος. Πιθανῶς τὰ δύο ἐσχετίζοντο ἐν μέρει ὡς αἷτιον καὶ ἀποτέλεσμα, καθόσον ἡ ἀνάγκη τῶν ἀξέστων γεγονότων καὶ τῆς ὑπομονητικῆς ἐργασίας τῶν λεπτομερειῶν εἶνε σῶφρων διαμαρτυρία τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος κατὰ τῶν λίαν ἐσπευσμένων καὶ λίαν αἰσιοδόξων ἀποπειρῶν πρὸς καθολικὴν σύνθεσιν. Ὡς εἶπον ἤδη, ἡ νέα ψυχολογία ἔχει κατὰ τινα τρόπον τὰς ρίζας τῆς ἐν τῇ κινήσει ταύτῃ. Καὶ διὰ τοῦτο ἡ ὑπερτάτη τάσις τῆς ἦτο καὶ εἶνε νὰ φυλαχθῇ καθαρὰ ἀπὸ πάσης μεταφυσικῆς καὶ ἀπὸ πάσης ὑποθέσεως τὴν ὁποίαν φαντάζεται ὄζουσαν μυστηριακῆς χώρας. Διὰ μεγάλην τάξιν ἐπιστημόνων, καὶ οἷονεὶ φιλοσοφούντων ἐπιστημόνων, ἡ μεταφυσικὴ εἶνε ὅ,τι εἶνε τὸ κληρικὸν κόμμα διὰ τὸν Γάλλον φιλελεύθερον· ὁ πάντοτε πολεμητέος ἐχθρός. Τὰ δύο ταῦτα χαρακτηριστικὰ τῆς στρατευομένης ψυχολογίας, ἡ ἄρνησις τῆς μεταφυσικῆς καὶ ἡ πρὸς τὴν βιολογίαν συνάφεια, ἐκτίθενται ἐπικαίρως ὑπὸ τοῦ Ριβό, ἐνὸς τῶν σημαιοφόρων τῆς: « Ἡ νέα ψυχολογία διαφέρει τῆς παλαιᾶς κατὰ τὸ πνεῦμα· δὲν εἶνε μεταφυσικὴ. Διαφέρει κατὰ τὴν τάσιν· μελετᾷ μόνον τὰ φαινόμενα. Διαφέρει κατὰ τὰς μεθόδους· δανείζεται ταύτας ὅσον τὸ δυνατὸν ἀπὸ τὰς βιολογικὰς ἐπιστήμας. Κατ' ἀκολουθίαν ἡ σφαῖρα τῆς ψυχολογίας εἰδικεύεται καθ' ἑαυτήν·

ἔχει ὑποκείμενον τὰ νευρικὰ φαινόμενα συνοδευόμενα ὑπὸ συνειδήσεως.»

Ἐντεῦθεν, ἀποτινάσσοντες τὸν κονιορτὸν τῆς μεταφυσικῆς ἀπὸ τῶν ποδῶν των, οἱ νέοι ψυχολόγοι ἀπεδέχθησαν ἀπὸ τὸν Λάγγε ὡς σύμβολόν των τὸ παράδοξον καὶ οἷονεὶ ἀντιφατικὸν λόγιον, «Ψυχολογία ἄνευ ψυχῆς». Ὡς ἀποφαίνεται θριαμβευτικῶς ὁ Ριβό: «Ἡ ψυχὴ καὶ αἱ δυνάμεις τῆς, ἡ μεγάλη ὄντοτης καὶ αἱ μικραὶ ὄντοτητες, ἐξαφανίζονται· καὶ ἔχομεν μόνον ν' ἀσχοληθῶμεν μὲ ἑσωτερικὰ συμβάντα, συμβάντα τὰ ὅποια, ὡς αἱ αἰσθήσεις καὶ αἱ εἰκόνες, εἶνε μεθερμηνεῖαι, οὕτως εἰπεῖν, φυσικῶν συμβάντων, ἢ τὰ ὅποια, ὡς αἱ ἰδέαι, αἱ κινήσεις, αἱ θελήσεις καὶ ἐπιθυμίαι, μεθερμηνεύουσιν ἑαυτὰ εἰς φυσικὰ συμβάντα.»

Ὡς πρὸς τοῦτο ὅμως ἡ νέα ψυχολογία δὲν ἦτο τόσο πρωτότυπος, ὅσον ἴσως νομίζεται. Ἡ ἀπόπειρα πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἐγένετο συστηματικῶς ὑπὸ τοῦ Χιούμ καὶ τῶν Συνδεσμιτῶν πολὺ πρὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεως τῆς ΙΘ' ἑκατονταετηρίδος. Δὲν ἦτο ἀπλῶς ἡ ἀπόφασις πρὸς ἐξοβελίσιν τῆς ψυχῆς, ἣτις ἐχαρακτήρισε τὸ νέον κίνημα. Ἡ φυσιολογικὴ μέθοδος εἶνε τὸ πράγματι διακριτικὸν σημεῖον τῆς νέας ἀφετηρίας, καὶ φυσιολογικὴ ψυχολογία εἶνε τὸ ὄνομα τὸ διδόμενον κοινότατα εἰς τὰς προσφάτους ἀναπτύξεις τῆς ψυχολογίας ὡς φυσικῆς ἐπιστήμης.

Ἄς μοὶ ἐπιτραπῇ νὰ εἶπω πάραυτα ὅτι πόρρω κείται τοῦ σκοποῦ μου νὰ ἐναντιωθῶ κατὰ τοῦ στενοῦ τούτου συνδέσμου τοῦ ψυχολογικοῦ καὶ τοῦ βιολογικοῦ στοιχείου. Ἡ φυσιολογικὴ μέθοδος τῆς μελέτης ὑπόσχεται τῶ ὄντι, ὡς λέγουσιν οἱ ἀφωσιωμένοι εἰς ταύτην, νὰ εἶνε πολὺ εὐκαρπὸς εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς. Παρέχει μόνον τὴν βάσιν τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ πειράματος εἰς τὴν νοητικὴν ἐπιστήμην· καίτοι δὲ δύναται μόνον νὰ πολιορκῇ οἷονεὶ τοὺς προμαχῶνας τῆς νοητικῆς ἀκροπόλεως, τὰ φαινόμενα τῆς συλλήψεως καὶ τῆς κινήσεως τοῦ αἰσθήματος, καὶ τινὰς τῶν ἀπλουστέρων ἀπόψεων τῶν διανοητικῶν τρόπων, οὐχ ἦττον ἢ ποσότης τῆς περὶ τὰς λεπτομερείας ἐργασίας ἢ συσσωρευμένη εἰς τὰ τμήματα ταῦτα, καὶ τὸ φῶς τὸ ἐπιχυνόμενον εἰς ἄλλα τμήματα διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς μελέτης τῶν ἀνωμάλων διανοητικῶν καταστάσεων εἰς τὰς φυσιολογικὰς των σχέσεις, πλουτίζουσιν ἤδη τὴν ἐπιστήμην εἰς ἕκτακτον βαθμὸν, καὶ μεταμορφοῦσιν αὐτὴν τὴν ὄψιν τῆς ψυχολογικῆς ἐπιστήμης. Μέγα ἄδικον θὰ εἶχεν ὁ φιλόσοφος, ὅστις δὲν θὰ ὑπεδέχτο ἀσπασίως τὸν σωφείτην τοῦτον τοῦ ὕλικου, καὶ δὲν θὰ ἔχαιρε πρὸς ἑαυτὸν διότι ὅλη ἡ λεπτομερὴς αὕτη ἐργασία ἀφῆρθη ἀπὸ τὰς χεῖράς

του ὑπ' ἐκεῖνων οἵτινες, λόγῳ ἀγωγῆς καὶ δεξιότητος, δύνανται ἄριστα νὰ τὸ πράξωσιν. Ἀλλὰ θὰ ἐπιφυλάξῃ ἑαυτῷ ὡς φιλόσοφος τὴν τελικὴν ἐτυμολογίαν περὶ τοῦ κύρους καὶ τῆς ἐπαρκείας τῆς θεωρίας, ἐφ' ἧς προβαίνει ἡ φυσιολογικὴ ψυχολογία. Διότι τὸ χεῖριστον ἔργον τοῦ φιλοσόφου εἶνε ἡ ἐπίκρισις τῶν ἐπιστημῶν. Ὁ φιλόσοφος ὀφείλει νὰ ἐξετάζῃ τὰς ἐννοίας τὰς ὁποίας παραδέχεται ἐκάστη τῶν ἐπιστημῶν ἄνευ ἐπικρίσεως, καὶ ἐφ' ὧν βαίνει ἐκπονοῦσα τὰ πορίσματά της· ὀφείλει νὰ καταδεικνύῃ τὰ ὅρια ἢ τὰς συνθήκας ἐντὸς τῶν ὁποίων ἡ ἐννοια ἢ ἡ θεωρία μένει ἀληθής. Μὲ ἄλλας λέξεις ὀφείλει νὰ περιστέλλῃ τὴν ζέσιν τοῦ ἐιδικοῦ ἐπιστήμονος, ὅστις θὰ ἦτο πρόθυμος νὰ οἰκοδομήσῃ ἐπὶ τῶν πορισμάτων τοῦ φιλοσοφικῆν τοῦ σύμπαντος θεωρίαν, καταδεικνύων ὅτι τὰ πορίσματα τὰ ὁποῖα φαίνεται ἀποκαθιστῶσα ἢ ἔρευνα περικλείονται πράγματι εἰς τὰς ἐννοίας ἢ εἰς τὴν ἀφετηρίαν ἀφ' ἧς ὠρμήθη, καὶ τούτου ἕνεκα οὐδαμῶς πρέπει νὰ γείνωσι δεκτὰ ὡς ἀνεξάρτητος τῆς θεωρίας ἀπόδειξις. Προτίθεμαι ν' ἀποδείξω ὅτι τοῦτο συμβαίνει ἐξόχως ὡς πρὸς τὴν κυρίαν θέσιν τῆς νέας ψυχολογίας, τοῦλάχιστον εἰς χεῖρας τῶν πλέον προχωρημένων ἀντιπροσώπων της. Καταργοῦντες τὴν ψυχὴν καὶ περιοριζόμενοι εἰς τὴν συμφορήσιν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν συμβεβηκότων, δεσπόζονται πράγματι ὑπὸ λίαν περιορισμένης θεωρίας, ἥτις ὑπαγορεύει ἐκ τῶν προτέρων τὸν χαρακτῆρα τῶν πορισμάτων της.

Τὸ ἐξαγόμενον τὸ ὁποῖον ὑποτίθεται ὅτι ἀποδεικνύεται, ὅπως ἐκθέσωμεν τοῦτο παραχρῆμα, εἶνε ὁ πλήρης παραλληλισμὸς τοῦ σωματικοῦ καὶ τοῦ νοητικοῦ· ἡ ἀρνησις ἄρα πάσης πραγματικῆς αἰτίας διὰ τὴν συνείδησιν, ἥτις μένει ὁ ἀδρανῆς σύντροφος σειρᾶς σωματικῶν μεταβολῶν, ἐφ' ὧν δὲν ἔχει ἐξουσίαν. Ἐνὶ λόγῳ, τὸ ἐξαγόμενον εἶνε τὸ δόγμα τοῦ ἀνθρωπίνου αὐτοματισμοῦ. Τὸ δόγμα τοῦ ἐνσυνειδήτου αὐτοματισμοῦ ἀνεκινήθη ἤδη ἀπὸ τοῦ 1870 ἢ καὶ πρωϊμώτερον, ὑπὸ τοῦ Σάδουορθ Ὀδξωνος, τοῦ Οὐξλεῦ, τοῦ Κλίφορντ καὶ ἄλλων· ἀλλὰ καίτοι, ἀναμφιβόλως, ὀλίγοι τινὲς τὸ ἠσπάσθησαν ὀριστικῶς, ἀσφαλῶς δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι οἱ πλείστοι ὠμίλησαν μᾶλλον περὶ αὐτοῦ καὶ προσέπαιξαν μὲ αὐτὸ παρ' ὅσον τὸ κατενόησαν ἐντελῶς, καὶ ἀκόμη ὀλιγώτερον τὸ ἐπίστευσαν. Τὸ δόγμα ἐν τούτοις ἐξεφράσθη προσφάτως μετὰ μεγίστης ἐναργείας καὶ δυνάμεως ὑπὸ τοῦ δόκτωρος Μύνστερβεργ, ὅστις εἶνε ἴσως ὁ ἰκανώτατος καὶ ζωηρότατος τῆς νεωτέρας γενεᾶς τῶν φυσιολογούντων ψυχολόγων, καὶ τοῦ ὁποίου αἱ θεωρίαι δὲν ἔπαυσαν νὰ συζητῶνται ἀπὸ δύο ἐτῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν τῇ ἡπειρωτικῇ Εὐρώπῃ.

Οὗτος διδάσκει μὲ τὸν ἐναργέστερον τρόπον ὅτι ἡ συνείδησις εἶνε ἀπλῶς, ὡς τὴν ὀνομάζει « Βεγλαϊτερερσάινουγγ », παρομαρτοῦν φαινόμενον ἢ ἀδρανῆς σύντροφος σειρᾶς μηχανικῶν μεταβολῶν.

Τὸ ἔργον τοῦ Μύνστερβεργ, δημοσιευθὲν ἐν σειρᾷ φυλλαδίων ἀπὸ τοῦ ἔτους 1888, λαμβάνει κατὰ μέγα μέρος τὴν μορφήν ἀγωνίσματος ἐναντίον τῆς περὶ Αὐτοαντιλήψεως διδασκαλίας τοῦ Βούντ. Ὁ Βούντ, περιττὸν νὰ τὸ εἰπώμεν, ἴσταται ἐπὶ κεφαλῆς τῶν φυσιολογούντων ψυχολόγων τῆς Γερμανίας. Ἡ φυσιολογικὴ τοῦ ψυχολογία, δημοσιευθεῖσα τῷ 1874, μένει, εἰς τὰς τελευταίας ἐκδόσεις της, τὸ κύριον ἔργον ἐπὶ τοῦ ὑποκειμένου· καὶ τὸ ψυχολογικὸν παρασκευαστήριον, τὸ συσταθὲν ὑπ' αὐτοῦ ἐν Λειψία τῷ 1879, ἦτο τὸ πρῶτον τοῦ εἶδους του, καὶ εἶνε ἀκόμη ἴσως τὸ πρῶτιστον κέντρον πειραματικῆς ἐργασίας. Ἀλλὰ καίτοι δύναται ὀρθῶς νὰ ὀνομασθῇ οὕτω ὁ πατήρ τοῦ ὅλου κινήματος, καθόσον μάλιστα διωργάνωσε τὴν πειραματικὴν ψυχολογίαν, καὶ ἔπεισε τὸν κόσμον νὰ δεχθῇ αὐτὴν ὡς νέαν ἐπιστήμην, ὁ Βούντ ποτὲ δὲν παρέσχε τὴν ὑποστήριξίν του εἰς τὰ περὶ αὐτοματίας συμπεράσματα, τὰ ὁποῖα νεάζοντες σοφοὶ συνάγουσι νῦν ἐκ τῶν πειραματικῶν ἐργασιῶν των. Ἡ περὶ αὐτοαντιλήψεως διδασκαλία τοῦ πόρρω ἀπέχει τοῦ νὰ εἶνε σαφῆς, καὶ περὶ τῆς ἀκριβοῦς ἐννοίας της οὐ μικραὶ συνέβησαν διαμάχαι· ἀλλ' ἡ αὐτοαντίληψις φαίνεται ἀντιστοιχοῦσα εἰς ὅ,τι ὁ Οὐάρντ ὀνομάζει προσέντασιν ἢ προσοχὴν. Ἐὰν ἡ διεύθυνσις καὶ προσήλωσις τῆς προσοχῆς εἶνε λειτουργία κεντρικῶς ὀρρωμένη, τότε δύναται νὰ θεωρηθῇ ὅτι εἶνε ἡ οὐσία τοῦ ὅ,τι νοοῦμεν διὰ τῆς ἐνεργητικότητος τοῦ ὑποκειμένου. Ἐὰν κατέχομεν τοιαύτην δυνάμιν ἐπιλογῆς, τότε τὰ πάντα δὲν εἶνε μοιραίως προαποφασισμένα· λαμβάνομεν κάπως μέρος εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ ρεύματος τῆς ἰδίας ζωῆς μας. Ἡ περὶ αὐτοαντιλήψεως διδασκαλία τοῦ Βούντ φαίνεται ὅτι εἰς τοῦτο καταλήγει, μάλιστα ὅταν ληφθῇ ὁμοῦ μὲ τὴν γενικὴν φιλοσοφικὴν θέσιν τὴν ὁποῖαν ἐξεπόνησεν εἰς τὸ προσφάτως δημοσιευθὲν ὑπ' αὐτοῦ « Σύστημα φιλοσοφίας ». Ὅπως καὶ ἂν ἔχη, εἶνε βέβαιον ὅτι ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ οἱ ὑποστηρικταὶ τῆς ὀλοσχεροῦς μηχανικότητος, θεωροῦντες αὐτὸν ὡς ἀντιφάσκοντα καὶ ὀπισθοδρομικὸν εἰς τὰς σκέψεις του, διότι ἀποδίδει ἐνεργητικότητα εἰς τὸ ὑποκείμενον. Ἡ ἐξήγησις αὕτη ἦτο ἀναγκαία πρὸς ὀρθὴν κατανόησιν τοῦ ἔργου τοῦ Μύνστερβεργ. Τὸ πρῶτον φυλλάδιόν του ἐν τῇ διαμάχῃ ταύτῃ ἦτο ἡ « Βιλλενσάνδλουγγ », ἀνάλυσις τῆς ἐνεργείας τῆς θελήσεως, δημοσιευθεῖσα περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1888. Μετὰ τοῦτο ἐπῆλθον

τῷ 1889—90 τρία φυλλάδια περὶ « Συμβολῶν εἰς τὴν πειραματικὴν Ψυχολογίαν », ἐν οἷς, μετὰ τινὰ διαλεύκανσιν τῶν ἀρχῶν, προσεπάθησε διὰ σειρᾶς πειραματικῶν παρατηρήσεων ν' ἀφομοιώσῃ τὴν αὐτοαντιληπτικὴν μέθοδον μὲ τὸν τύπον τῆς ἐνεργείας τῆς ἀντανακλάσεως καὶ νὰ περιαγάγῃ ὅλην τὴν ἐν συνειδήσει ἐνέργειαν εἰς λειτουργίαν συναφείας. Τελευταῖον, ἐδημοσίευσεν πέρυσιν εἰσαγωγὴν εἰς τὴν μελέτην τῆς ψυχολογίας, ἐν ἣ βλέπομεν ἀνακεφαλαίωσιν τῆς ἰδίας του θέσεως. Ἡ βάσις καὶ ἀφετηρία δὲν διαφέρει καθ' ὅλας τὰς διαφοροὺς ἐκθέσεις, καὶ διὰ τοῦτο, καίτοι ἀντλῶν ἐλευθέρως ἐξ ὧν, ἐφ' ὅσον ἐπιχύνουσι φῶς ἐπὶ τῶν ἰδίων μου σημείων, θὰ ἀρυσθῶ κυρίως ἐκ τῆς πρώτης καὶ πληρεστάτης ἐκθέσεως αὐτῆν τὴν ἐπίκαιρον ἀνάλυσιν τῆς ἐνεργείας τῆς βουλήσεως.

Ἡ πραγματεία διαιρεῖται εἰς τρία μέρη, ὧν τὸ πρῶτον πραγματεύεται περὶ τῆς θεληματικῆς πράξεως ὡς τρόπου κινήσεως. Τὸ δεύτερον πραγματεύεται περὶ αὐτῆς ὡς φαινομένου ἢ ἐμφάνιστος ἐν τῇ συνειδήσει· καὶ τὸ τρίτον, σκοπὸν ἔχον νὰ συνδυάσῃ τὰ ἐξαγόμενα τῶν προηγουμένων μερῶν, θεωρεῖ τὴν πράξιν τῆς βουλήσεως ἐν τῷ συνόλῳ τῆς ὡς ἐνσυνείδητον κίνησιν. Ὁ Μύνστερβεργ ὁρμαίνεται ἀπὸ τὸ γνωστὸν λόγιον τοῦ Καντίου: « Τὸ ὅτι ἡ θέλησίς μου κινεῖ τὸν βραχίονά μου δὲν εἶνε ποσῶς καταληπτότερον εἰς ἐμὲ ἢ ἐὰν τίς μοι ἔλεγεν ὅτι ἡδύνατο νὰ μετακινήσῃ τὴν σελήνην ». Ἀποδέχεται τὸ πρόβλημα ὡς οὕτω πως ὑπεμφαινόμενον: Πῶς ἡ θέλησίς μου κινεῖ τὸν βραχίονά μου; Τὸ πρῶτον μέρος τῆς πραγματείας του ἀσχολεῖται μὲ τὴν θεληματικὴν πράξιν ἀποκλειστικῶς ἐκ τῆς φυσιολογικῆς ἀπόψεως, καὶ ἀναλύει αὐτὴν εἰς σειρὰν κινήσεων. Δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ἀναλύει αὐτὴν εἰς σειρὰν κινήσεων, διότι ἡ διαδοχὴ τῶν σωματικῶν κινήσεων, ἢ ὁρατῶν κινήσεων τῶν μελῶν ἢ μοριακῶν κινήσεων τῶν νεύρων καὶ τοῦ ἐγκεφάλου, εἶνε ὅλη ἐκ τῆς μεθόδου ἣτις θὰ ἡδύνατο κάπως νὰ εἶνε ὁρατὴ· καὶ ἡ ἀναγωγὴ εἰς τὰς μεθόδους αἵτινες εἶνε νοηταὶ μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ νὰ δύνανται γραφικῶς νὰ παρουσιασθῶσιν, εἶνε ἡ ὑπόθεσις τῆς ἐξηγήσεως ἣν ἐκφέρει. Ἐν τῷ πρώτῳ τούτῳ μέρει δὲν ὑπάρχει πολὺ τὸ ἰδιάζον εἰς τὸν Μύνστερβεργ, καθόσον τὰ αὐτὰ ἐξέθησαν πολλοὶ συγγραφεῖς· καὶ κατὰ μίαν ἔννοιαν αὕτη ἡ καθαρῶς φυσικὴ ἐξήγησις εἶνε ἀληθὴς ὑπὸ φυσιολογικὴν ἔποψιν, καίτοι νομίζω ὅτι εἶνε δυνατὸν ν' ἀποδειχθῇ ὅτι καὶ ἐκ τῆς φυσιολογικῆς ἀπόψεως δὲν εἶνε ἡ ὅλη ἀλήθεια. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀρκεῖ νὰ σημειώσωμεν τὴν καθαρῶς μηχανικὴν ἔποψιν καὶ τὴν ρητὴν ἀνα-

γωγὴν ὧν τῶν φυσιολογικῶν γεγονότων εἰς φυσικοχημικὰς μεθόδους. Μεταβαίνοντες εἰς τὴν χαρακτηριστικωτέραν ψυχολογικὴν ἀνάλυσιν τὴν περιεχομένην ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τῆς πραγματείας, εὐρίσκομεν ὅτι ὁ Μύνστερβεργ δυσκολεύεται κάπως εἰς τὴν ἀρχὴν νὰ ὀρίσῃ πρόβλημα, τὸ ὁποῖον ὁ ἴδιος προτείνει. Εἶνε καθαρῶς πρόβλημα ἐμπειρικῆς ψυχολογίας, καὶ δὲν ἐγείρει τὸ μεταφυσικὸν ζήτημα ὡς πρὸς τὸ τελικὸν ἔδαφος τῶν φαινομένων, ἢ περὶ τοῦ πῶς ὑπάρχει ὅλως ἡ συνειδήσις. Ἡ ἐξέτασις του ζητεῖ μόνον « ν' ἀκριβώσῃ τὰ φαινόμενα τῆς συνειδήσεως, τὰ ἰδιάζοντα εἰς τὴν θεληματικὴν πράξιν, καὶ εἰς τί συνίσταται τὸ περιεχόμενον τῆς ἐνδομύχου πείρας μας, τὸ ἐμπειρικῶς δεδομένον εἰς ἕκαστον ἐξ ἡμῶν, τὸ ὁποῖον καλοῦμεν θέλησιν ». Καὶ πάλιν, « Διὰ τὴν ἐξέτασίν μας, περιοριζομένην εἰς τὰ γεγονότα, ἡ θέλησις εἶνε φαινόμενον ὡς τὰ ἄλλα φαινόμενα· καὶ ἐπομένως ἔχομεν μόνον νὰ ἐρωτήσωμεν εἰς τί συνίσταται, τί προηγείται αὐτοῦ ἐν τῇ συνειδήσει καὶ τί ἔπεται ». Οὗτος ὁ αὐστηρῶς ἐμπειρικὸς χαρακτήρ τῆς ἐξετάσεως ἔχει μίαν σπουδαίαν συνέπειαν, κατὰ τὸν Μύνστερβεργ. « Ἡ νεωτέρα Ψυχολογία, ὡς γνωστὸν, ἐξακολουθεῖ, ὀρίζει τὰ ἔσχατα ἀναγώγιμα συστατικὰ εἰς ἃ δύνανται ν' ἀναλυθῇ τὸ περιεχόμενον τῆς συνειδήσεως ὡς συναισθήματα, ἀποδίδουσα εἰς τὰ συναισθήματα ποιότητα, ἔντασιν καὶ τόνον αἰσθήματος ἐκφράζοντος τὴν σχέσιν των πρὸς τὴν συνειδήσιν. Ἄλλ' ἐὰν τὸ συναισθημα εἶνε τὸ στοιχεῖον ὧν τῶν φυσικῶν φαινομένων, καὶ ἂν ἀφ' ἐτέρου ἡ θέλησις, ἐφ' ὅσον ἐρευνῶμεν τὰ κατ' αὐτὴν, εἶνε μόνον φαινόμενον συνειδήσεως, ἔπεται ἀναγκαίως ὅτι καὶ ἡ θέλησις προσέτι εἶνε μόνον τι σύνθετον ἐκ συναισθημάτων ».

Ἀφοῦ ἐσημείωσεν οὕτω τὸ ὄριον τοῦτο πρότερον, ὁ Μύνστερβεργ προβαίνει εἰς πραγματικὴν ἀνάλυσιν τῶν γεγονότων. Ἀναλύει πρῶτον ὅ,τι καλεῖ τὴν ἐνδομύχον ἐνέργειαν τῆς θελήσεως, τουτέστι τὴν οἰκειοθελεῖ ἀγωγὴν τοῦ εἰρμοῦ τῶν σκέψεων ὑπὸ μορφὴν προσοχῆς· καὶ δεύτερον, τὴν ἐξωτερικὴν ἐνεργητικότητα τῆς θελήσεως πρὸς ἐπιφορὰν μυϊκῶν συσπάσεων. Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον κεφάλαιον τότε, τὸ ζήτημα εἶνε: « Εἰς τί συνίσταται ἡ ἐνδομύχος ἐνεργητικότης ἐν τῇ διευθύνσει τοῦ ρεύματος τῶν ιδεῶν μας; » ἢ ἀκριβέστερον, « ποία πρέπει νὰ εἶνε ἡ φύσις τῶν αἰσθημάτων τῶν παρόντων ἐν τῇ συνειδήσει, ἐὰν εἶνε ἱκανὰ νὰ παράγωσιν ἐν ἡμῖν τὸ αἶσθημα τῆς ἐνδομύχου ἐλευθερίας, ἢ τὴν ἐνεργὸν θέλησιν; » Ὁ ἀκριβέστερος οὗτος τρόπος τοῦ προβάλλειν τὸ ἐρώτημα, ὡς θὰ παρατηρήσῃ ὁ ἀναγνώστης, δὲν εἶνε ἄνευ σημασίας

διὰ τὴν φύσιν τῆς ἀπαντήσεως, ἣν πρόκειται νὰ προκαλέσῃ. Ἄς μεταβῶμεν ὁμῶς εἰς τὰ καθ' ἕκαστα. Τέσσαρες περιπτώσεις τῆς ἐσωτερικῆς ἐνεργείας τῆς διεπούσης τὴν βούλησιν ἀναλύονται ὑπὸ τοῦ Μύνστερβεργ. Πρῶτον, ἡ περίπτωση τῆς ἐκουσίας μνήμης, ἡ τῆς πρὸς ἐνθύμησιν προσπαθείας· δεύτερον, ἡ ἀσκήσις ἐκλογῆς μεταξύ διαφόρων παρουσιασθεισῶν ἰδεῶν, ἡ συγκέντρωσις τῆς προσοχῆς εἰς μίαν τούτων, καὶ ἡ κράτησις τῆς ἐν τῷ χώρῳ τῆς συνειδήσεως, ἀποκλειομένων τῶν ἄλλων· τρίτον, ἡ περίπτωση τῆς λογικῆς σκέψεως ἢ τοῦ συλλογισμοῦ, ἐν ᾧ διέρχομαι δι' ὠρισμένης καὶ, ὡς φαίνεται, αὐτοχαρακτοῦ ὁδοῦ ἀπὸ τῶν προτάσεων εἰς τ. συμπέρασμα· καὶ τέταρτον, ἡ περίπτωση τῆς ἀπλῆς προσοχῆς εἰς ἰδέαν τινὰ ἢ ἀντίληψιν ἣτις παρουσιάζεται ἐν συνειδήσει. Ἡ ἀνάλυσις εἶνε τὰ μάλιστα εὐμήχανος ὡς πρὸς τὴν ἐκουσίαν μνήμην καὶ τὴν λογικὴν σκέψιν. Πῶς διακρίνεται ἡ ἐκουσία ἀνάμνησις ἀπὸ τὴν ἀκουσίαν ἀναπόλησιν; Ἐὰν γεγόνος τι α ἐσχετίζετο ἐν τῇ πείρᾳ μὲ τὸ β, καὶ ἡ ἐμφάνισις τοῦ β ἐπαναφέρει εἰς τὴν συνειδήσιν τὴν ἰδέαν τοῦ α, δὲν ἀποδίδω εἰς ἑμαυτὸν ἐκουσίαν ἐνεργεῖαν εἰς τὸ πρᾶγμα· τὸ λαμβάνω ὡς παράδειγμα τοῦ συνήθους συνειρμοῦ. Ἀπ' ἐτέρου ὁμῶς, ὅταν δὲν δύναμαι νὰ ἐνθυμηθῶ τὸ α, ὅταν τὸ ἀναζητῶ εἰς τὴν μνήμην μου, ἀνακαλῶ εἰς ἑμαυτὸν τὴν θέσιν ὅπου τὸ εἶδα, τὴν σχέσιν πρὸς ἣν τὸ ἤκουσα, καὶ ὅταν τέλος τὸ α ἀναθρώσκῃ ἐν τῇ συνειδήσει, τότε ἦτο φανερά ἡ θέλησίς μου ἣτις ἔφερεν εἰς φῶς τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐρεύνης μου». Πῶς ὁμῶς ἔχει ἡ περίπτωση, ὅταν ἀναλυθῇ στενότερον;

«Ἐὰν προσπαθῶ νὰ ἐνθυμηθῶ τὸ α, ἐὰν τὸ ἀναζητῶ εἰς τὴν μνήμην μου, τὸ α ναὶ μὲν δὲν εἶνε αὐτὸ παρὸν εἰς τὴν συνειδήσιν, ἀλλ' ὅ,τι νοῶ ἀναντιρρήτως ἀναποκρίνεται κατὰ τὸ περιεχόμενον εἰς τὸ α. Ἐν ὅσῳ δὲν ἔχω εὐρὴ τὸ α, αἰσθάνομαι, εἶνε ἀληθές, καὶ ὡς α, ἀλλ' αἰσθάνομαι ὅτι τὸ α τοῦτο εὐρίσκεται ἐν σειρᾷ σχέσεων, τοιούτων ὡστε τὸ α δύναται νὰ εἶνε μόνον α καὶ τίποτε ἄλλο. Προσπαθῶ νὰ ἐνθυμηθῶ μίαν λέξιν. Οὕτω πράττων, βλέπω ἐν τῇ μνήμῃ τὴν περικοπὴν ὅπου ἀνέγνωσα τὴν λέξιν, ἐνθυμοῦμαι τὴν στιγμὴν ὅτε τὴν ἤκουσα, γνωρίζω ἀκριβῶς προσέτι τὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως· ἀλλ' ἡ λέξις αὐτὴ δὲν παρίσταται εἰς ἐμέ. Τέλος ἐγείρεται ἐν τῇ συνειδήσει. Δύναται ν' ἀρνηθῇ τις ὅτι ἡ λέξις ἐκεῖνη εἶχε δοθῇ ἤδη ἐν ὅλῳ τῷ περιεχομένῳ τῆς ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ἰδεαστικῶν σχέσεων τὰς ὁποίας ἐνθυμήθην; Ἀναμφιβόλως παρίστατο ἐν τῇ συνειδήσει ὑπὸ ὅλως διαφόρους ιδιότητας· παρουσιάζετο ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτῆς πρὸς ἄλλα πράγματα, διακρινομένη

ἀκολουθῶς διὰ τῶν ἰδίων χαρακτηριστικῶν τῆς. Ἄλλ' αἱ δύο καταστάσεις τῆς συνειδήσεως συνέπιπτον πρὸς ἀλλήλας ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν τῶν ἔννοιαν.

Τὸ μόνον ἰδιάζον ἄρα, τὸ ὁποῖον ὁ Μύνστερβεργ πείθεται νὰ παραδεχθῇ ἐν τῇ μεθόδῳ ταύτῃ, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τινὰ περιπτώσιν ἀκουσίου συνειρμοῦ ἔννοιῶν, εἶνε ὅτι « ἡ καθαρὰ συνειδήσις τῆς ἰδέας α ἔπεται μετ' ἄλλην κατάστασιν συνειδήσεως ἣτις, ὅσον ἀφορᾷ τὸ περιεχόμενον τῆς, περιέκλειεν ἤδη τὴν ἰδέαν α ». Ἐξαίρει δὲ τοῦτο ὡς τὸ μόνιμον σημεῖον τοῦ ἐκουσίου κράτους τῶν ἰδεῶν μας. Τὸ συλλογίζεσθαι διακρίνεται, ὡς λέγει, διὰ τοῦ αὐτοῦ χαρακτηριστικοῦ. Αἱ προτάσεις περιέχουσιν ἤδη τὸ συμπέρασμα, ἢ, ὅπως κεφαλαιωδέστερον εἴπωμεν, ὅλη ἡ πρόοδος τῆς σκέψεως ἀποφασίζεται ἀπ' ἀρχῆς διὰ τῆς ἰδέας τοῦ τέρματος τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ ἐπιτευχθῇ. Ἐν τῇ δευτέρᾳ περιπτώσει, τῇ μνημονευθείσῃ ἀνωτέρω, ὅπου διάφοροι ἰδέαι παρουσιάζονται, καὶ ἡμεῖς ἐσκεμμένως περικρατοῦμεν τὴν μίαν ἐξ αὐτῶν, α, τὸ αὐτὸ περιφανῶς ἰσχύει. « Ἐνταῦθα, λέγει ὁ Μύνστερβεργ, δὲν εἶνε ἀνάγκη ν' ἀποδείξωμεν ὅτι τὸ α τοῦτο ὑπῆρχεν ἀπὸ πρὶν ἐν τῇ συνειδήσει. Οἱ λόγοι δι' οὓς ἀκριβῶς τὸ α καὶ ὄχι τὸ β ἔμενον ἐν τῇ συνειδήσει, εἶνε φανερῶς μόνον αἱ εὐκαιρίαι ἢ αἱ ἀφορμαὶ τῆς ἐκουσίας πράξεως· μένουσι διὰ τοῦτο ἀπαρατήρητοι ἐνταῦθα, τὸ δὲ μένον ὀπισθεν εἶνε καθ' αὐτὸ κατόρθωμα τῆς θελήσεως ». Διὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου τῶν ἐπιχειρημάτων ἐξηγεῖται καὶ ἡ τετάρτη περίπτωση τῆς ἀπλῆς προσοχῆς εἰς πᾶσαν ἰδέαν παρουσιαζομένην ἐν τῇ συνειδήσει. « Τὴν πρώτην στιγμὴν, καθ' ἣν συναίσθημά τι ἐγείρεται ἐν ἡμῖν, ἡ ἀντίληψις φαίνεται ἀκουσία, διότι τοῦ α προηγέτο ἕως τότε ἐν μὲν α· τὴν δευτέραν στιγμὴν ὁμῶς μᾶς φαίνεται ὡς ἐκ προθέσεως κρατηθὲν, ἀκριβῶς διότι εἶχομεν ἤδη συνειδήσιν τούτου ἐν τῇ προηγηθείσῃ πρώτῃ στιγμῇ ».

Ἡ ἐπισημότης, μεθ' ἧς προβάλλονται ταῦτα ὡς σοβαρὰ ἐξήγησις τοῦ ζητουμένου, θὰ ἦτο λίαν αὐθάδης ἐὰν ἴσταντο μόνον· ἀλλ' ὁ Μύνστερβεργ σπύδει νὰ συμπληρῶσιν αὐτὰ διὰ συσχετισμοῦ πρὸς τὰς σωματικὰς αἰσθήσεις, αἵτινες συνήθως συνοδεύουσιν ἐνεργείας ὡς τὴν προσοχὴν εἰς τὴν ἐπιλογὴν, ἢ τὰς προσπαθείας τῆς σκέψεως καὶ τῆς κινήσεως. Ἀναφέρει τὸ παραδεδομένον γεγονός ὅτι ὑπάρχουσιν αἰσθήσεις ἐννευρισμοῦ εἰς τὸ αἰσθητήριον ὄργανον, ὅταν ἰδέαι τῆς ἰδιαιτέρας ἐκείνης αἰσθήσεως εἶνε παρούσαι ἐν τῇ συνειδήσει ἐπὶ τινὰ χρόνον. Ὅπου ὑπάρχη ἔντασις προσοχῆς, παρουσιάζονται συνήθως καὶ ἄλλαι αἰσθή-

σεις, ὡς αἰσθήσεις τεντώσεως εἰς τὸ δέριμα τῆς κεφαλῆς, παραδείγματος χάριν, καὶ σύσπασις τῆς ὀφρύος ὅταν προσπαθῆ τις νὰ ἀναμνησθῆ ἢ ὅταν ἐμβριθῶς μελετᾷ τι. Αἱ τοιαῦται δὲ αἰσθήσεις δὲν περιορίζονται μόνον εἰς τὴν κεφαλὴν· δύνανται νὰ παρατηρηθῶσι δι' ὅλου τοῦ κορμοῦ καὶ μέχρι τῶν ἄκρων. Ὁ Μύνστερβεργ δὲν ὑποστηρίζει ἐν τοσούτῳ, ὅτι τοιαῦται αἰσθήσεις ἐννευρισμοῦ ἀναγκαιῶς συνοδεύουσι πᾶσαν ἐκουσίαν ἐνεργητικότητα. Εἰς τοὺς συλλογισμοὺς καὶ λογαριασμοὺς τοὺς προβαίνοντας ἄνευ ἰδιαζούσης δυσκολίας, παραδείγματος χάριν, δὲν παρατηροῦνται· ἀλλ' ἀκριβῶς εἰς τὰς ἐνεργείας ταύτας, σπεύδει νὰ προσθήσῃ, δὲν ἔχομεν ἰδιάζουσαν συνειδήσιν τῆς ἐκουσίας ἡμῶν ἐνεργητικότητος. Μόνον εἰς τὴν ἐπομένῃ ἀντανάκλασιν τάσσομεν αὐτὰς ὡς ἐκουσίας ἐνεργείας, καὶ πράττοντες οὕτω, ὑποπίπτομεν πάλιν εἰς τὸ κριτήριον τὸ ὑποδειχθὲν ἤδη, τουτέστιν, εἰς τὴν προὔπαρξιν τῆς ἰδέας ἐν τῇ προηγουμένῃ στιγμή τῆς συνειδήσεως. Περαινεῖ δὲ τὸ πρῶτον μέρος τῆς ψυχολογικῆς ἐρεύνης του ὡς ἑξῆς:

« Ἡ ἐνδόμυχος θέλησις ἀπεδείχθη οὕτω δι' ἀναλύσεως οὕσα λίαν σύνθετον σύμπλεγμα ἰδεῶν, συγκείμενον ἀπὸ ὠρισμένης τινὰς σειράς ἰδεῶν, καὶ περιπλέον ἀπὸ αἰσθήσεως ἐννευρισμοῦ. Τίποτε τὸ ἄγνωστον, τίποτε τὸ ὁποῖον ὑπέγκειται ἄντικρυς τῶν ἰδεῶν ὡς ἑτερογενές τι, δὲν εὑρέθη, ὡς εἶδομεν, εἰς τὸ πρῶτον σύμπλεγμα τῶν ἰδεῶν ἢ αἰσθήσεων· μένει ἄρα νὰ ἐρωτήσωμεν ἂν μυστηριώδεις τι στοιχεῖον κρύπτεται εἰς τὰ φαινόμενα ταῦτα τοῦ ἐννευρισμοῦ. Ἐὰν καὶ ταῦτα ἀποδειχθῶσιν ἀπλοῦν σύμπλεγμα αἰσθήσεων, ἢ ἐνδόμυχος θέλησις θὰ περιήγετο τότε εἰς σειράν αἰσθήσεων, ἐκάστη τῶν ὁποίων εἶνε τῆς αὐτῆς τάξεως, ὡς κυανοῦν, σκληρὸν, γλυκὺ ἢ θερμὸν. »

Ἡ θεωρία τῶν αἰσθήσεων τοῦ ἐννευρισμοῦ δὲν δύναται ἄρα προσφυῶς νὰ χωρισθῆ ἀπὸ τῆς ἐξωτερικῆς ἐνεργείας τῆς θελήσεως ἐπὶ τοῦ σώματος, καὶ οὕτω μεταβαίνομεν εἰς τὸ δεύτερον κεφάλαιον τῆς ψυχολογικῆς ταύτης ἐρεύνης. Τὸ κοινότερον παράδειγμα θ' ἀρκέσῃ· σηκῶνω ἐν ἀντικείμενον μὲ τὴν χεῖρά μου.

« Ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ πειράματος τούτου εἶνε συνήθως πενιχρόν· τὸ αἶσθημα τῆς θελήσεως τὸ ὁποῖον ζητῶ δὲν δύναμαι νὰ τὸ ἀνακαλύψω ἐν ἐμοί. Ἀντιλαμβάνομαι ἀκριβῶς μικρὰν αἰσθησιν ἐντάσεως εἰς τὴν χεῖρα. Διὰ τὰ λοιπὰ, ἔχω μόνον συνειδήσιν ὅτι πράγματι ἐκτελῶ τὸ κίνημα, τουτέστι, κάμπτω τὰς ἀρθρώσεις τοῦ ἀγκῶνος καὶ τῆς χειρός· δὲν αἰσθάνομαι εἰδικὴν ὄθησιν εἰς τὸ κίνημα, κειμένην ἐν καιρῷ

μεταξὺ τῆς θεωρητικῆς προθέσεως καὶ τῆς πρακτικῆς ἐκτελέσεως τούτου. Διαφέρει ὅμως, ἐξακολουθεῖ, ὅταν δὲν ἔχω ἀπλῶς τὴν πρόθεσιν νὰ σηκῶσω ἐν ἀντικείμενον καὶ νὰ ἐκφέρω αὐτὸ ἔξω, ἀλλὰ βραδέως ἀναλύω τὴν κίνησιν δι' ἑμαυτὸν, καὶ διευθύνω τὴν προσοχὴν μου εἰς τὰ ἀτομικὰ μέρη τῶν κάμψεων. Τώρα πράγματι ἀντιλαμβάνομαι κάτι τι περισσότερον ἀπὸ τὰς συνήθως ἐκτελουμένας κινήσεις· τῆς κάμψεως τοῦ ἀγκῶνος προηγείται νῦν τὸ αἶσθημα ἰδιαίτερας ὄθησεως. Δὲν εἶνε γενικὸν αἶσθημα ἀσκήσεως, ἀλλὰ κάπως ἰδιαίτερα ὄθησις, διάφορος εἰς πᾶσαν κίνησιν, καὶ εὑρισκομένη εἰς καθαρὰν σχέσιν πρὸς τὴν ἰδιαίτεραν ἐκτέλεσιν ἣν προτίθεται τις ».

Τί ἔχει λοιπὸν ἢ ἀνάλυσις νὰ εἴπῃ περὶ τῶν αἰσθήσεων τούτων τοῦ ἐννευρισμοῦ, αἱ ὁποῖαι προηγούνται ἀμέσως τῆς κινήσεως καὶ φαίνονται ὡς νὰ εἶνε τὸ αἷτιον ταύτης; Ὁ Μύνστερβεργ θριαμβευτικῶς ἐπανέρχεται πάλιν νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ κατ' αὐτὸν κριτήριον. « Ὅ,τι καλοῦμεν ὄθησιν ἐν τῇ περιπτώσει τῆς μυϊκῆς συσπάσεως εἶνε ἀπλῶς ἢ περίστασις, ὅτι ἡ ἰδέα τοῦ παραχθισομένου ἀποτελέσματος προηγείται τοῦ ἀποτελέσματος ὡς πράγματι παράγεται τοῦτο. Ἡ αἰσθήσις τῆς ἐντάσεως ἢ τοῦ ἐννευρισμοῦ εἶνε ἀκριβῶς ἢ ἐν τῇ μνήμῃ ἰδέα τῆς κινήσεως προτρέχουσα τῆς κινήσεως αὐτῆς. »

Πολλὰι συζητήσεις ἐγένοντο ὡς πρὸς τὴν φύσιν ἀκριβῶς τῶν οὕτως καλουμένων αἰσθήσεων τοῦ ἐννευρισμοῦ· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Βουντ, ὅστις εἶχεν ὑποστηρίξει πρότερον ἀντίθετον θεωρίαν, παρεδέχθη ρητῶς τὴν ἄποψιν ταύτην αὐτῶν ὡς τὴν συμφωνοτέραν μὲ τὴν παρούσαν κατάστασιν τῆς γνώσεώς μας περὶ τοῦ ὑποκειμένου τούτου, δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα τὰ ἐπιχειρήματα τὰ συμβάλλοντα εἰς ἀπόδειξιν τῆς ὑποθέσεως. Αὕτη συνηγορεῖ ὑπὲρ ἑαυτῆς διὰ τῆς φυσικότητος καὶ τῆς ἀπλότητός της. « Ὅταν εἴμεθα, φέρ' εἰπεῖν, εἰς τὴν ἀκμὴν νὰ ἐκτελέσωμεν ἀπότομόν τινα στροφὴν εἰς τὴν ὄρχησιν, ἔχομεν αἶσθημα προάγγελον τῆς ἐνεργείας τὴν ὁποῖαν πρόκειται ν' ἀναπτύξωμεν· φαίνεται αὕτη προεξαπλουμένη πρὸς τὸ μέλος, τὸ ὁποῖον μέλλομεν νὰ μεταχειρισθῶμεν. Μία θεωρία ἐξηγεῖ τὸ αἶσθημα τοῦτο ὡς ὀφειλόμενον εἰς ἄμεσον συνειδήσιν τῆς ἐκπορευομένης ἐνεργείας μας· ἀλλ' αἱ φυσιολογικαὶ δυσχέρειαι πρὸς τοιαύτην ἐκδοχὴν εἶνε μεγάλαι. Δὲν εἶνε ἀνάγκη ἐνταῦθα ν' ἀποφασίσωμεν ἂν ἄμεσος συνειδήσις προσπαθείας εἶνε ἢ δὲν εἶνε δυνατὴ, ἀλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει ἢ θεωρία αὕτη ἀφίνει ἀνεξήγητον τὸν ἰδιάζοντα χαρακτῆρα τοῦ ἐν λόγῳ αἰσθήματος. Διότι πρέπει νὰ παρα-

τηρηθῆ ὅτι εἶνε προάγγελον αἰσθημα τῆς ἀσκήσεως τοῦ μέλους ἐκείνου, ὄχι ἀπλῶς γενικὴ συνειδήσις δυνάμεως ἐκπορευομένης ἀφ' ἡμῶν. Ἐξηγεῖται δὲ τοῦτο ἀποχρώντως ἂν ὑποθέσωμεν, ὡς πράττει ὁ Μύνστερβεργ, ὅτι ὀφείλεται εἰς τὴν ἀναπαράστασιν ἐν τῇ μνήμῃ προτέρων κινήσεων τῆς αὐτῆς φύσεως. Σαφῶς ἐν τοσοῦτῳ δύναται νὰ γείνη ἀποδεκτὴ ἡ περὶ τῶν αἰσθημάτων τῆς ἐντάσεως τῶν νεύρων θεωρία τοῦ Μύνστερβεργ, χωρὶς νὰ παραδεχθῆ τις ὅτι ἡ ἀκολουθία αὕτη τῶν μνημονικῶν εἰκόνων καὶ τῆς πραγματικῆς ἀντιλήψεως ἀποτελεῖ, ὡς ἰσχυρίζεται οὗτος, τὴν διαφορικότητα καὶ τὴν ἀποχρῶσαν ἐξήγησιν τῆς ἐκουσίας ἐνεργείας. Ἄλλ' εἶνε ἄξιον σημειώσεως πόσον εὐφυῶς ὁ Μύνστερβεργ ἀνήγαγεν ὅλας τὰς περιπτώσεις τῆς ἐκουσίας ἐνεργείας, ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς, εἰς παραδείγματα τῶν αὐτῶν φαινομένων, ἥτοι εἰς περιπτώσεις ἰδέας ἢ ἐννοίας A, τῆς προηγείται τὸ α, ἢ αὐτὴ ἐννοία ὑπὸ ἄλλην μορφήν. Ἡ αἰσθησις τῆς ἐντάσεως τῶν νεύρων, ὡς λέγει, εἶνε προβλεπομένη ἰδέα τῆς ἐνεργοῦ κινήσεως. Ἀκριβῶς ἡ αὐτὴ ἀνάλυσις ἐφαρμόζεται εἰς τὰς ἐκουσίας ἐκείνας ἐνεργείας, ὅσαι δὲν ἀπολήγουσιν εἰς μυϊκὴν σύσπασιν, ἀλλὰ τείνουσιν εἰς τὴν παραγωγὴν ἀποτελέσματος τινος ἐν τῷ ἐξωτερικῷ κόσμῳ.

«Ὅταν κινῶ τὸν δάκτυλόν μου, ὄχι ὅπως ἐκτελέσω τὰς διαφορὰς κινήσεις, ἀλλ' ὅπως γράψω τι ὅταν συσπῶ τοὺς μυῶνας τῶν ὀμιλητηρίων ὀργάνων μου, ὅπως ἀνακοινώσω τι εἰς τινὰ ὅταν κάμπτω τὸν βραχίονά μου ὅπως χαιρετίσω διαβάτην, εἰς ὅλας ταύτας τὰς περιπτώσεις, συλλαμβάνω εἰς τὸ πρῶτον στάδιον, τὴν μᾶλλον ἢ ἥττον εὐκρινῆ, μᾶλλον ἢ ἥττον ἐναργῶς παρισταμένην, ἰδέαν τοῦ τέλους καὶ εἰς τὸ δεύτερον στάδιον ἔχω αἰσθησιν τοῦ τέλους ὡς ἐπιτυγχάνεται. Τοῦτο εἶνε μόνον ὁ τύπος τῆς ἐξωτερικῆς πράξεως τῆς θελήσεως».

Ὅσον σύνθετος καὶ ἂν εἶνε ἡ πράξις, ἐκτεινομένη ἴσως ἐπὶ μακρότερον διάστημα χρόνου (οἶον ταξιδιον, οἰκοδομὴ κτιρίου), δύναται πάντοτε ν' ἀναλυθῆ εἰς τὸ σκοπούμενον ὑστερόχρονον τέρμα καὶ εἰς τὰς ὑποκειμένας πράξεις αἰτινες πρέπει νὰ ἐκτελεσθῶσι πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ τέρματος τούτου. Ἐν τῇ προόδῳ τῆς ἐκτελέσεως τὸ ὑστερόχρονον τέρμα προσωρινῶς παροραῖται, καὶ αἱ ὑποκείμεναι πράξεις ἢ τὰ μέσα γίνονται, τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο, ἐν ὀρισμένην σειράν, τὸ ἐγγὺς πρὸ τοῦ πνεύματος τέρμα. Καὶ ἡ αὐτὴ ἀνάλυσις βῆμα πρὸς βῆμα ἐπικρατεῖ τὸ τέρμα παρουσιάζεται κατ' ἀρχὰς ὡς ἰδέα, εἶτα ὡς ἀντιλήψις τετελεσμένου γεγονότος. Ὁ Μύνστερβεργ ἐξακολουθεῖ θαρραλέως νὰ ἐφαρ-

μόζη τὴν ἀνάλυσιν ταύτην εἰς τὴν συνήθως παραδεδεγμένην διάκρισιν μεταξύ ἐπιθυμίας καὶ θελήσεως.

«Ὅπως μεταβῆ ἡ ἐπιθυμία ἐφικτοῦ τινος ἀντικειμένου εἰς τὴν ἀντίστοιχον ἐνέργειαν τῆς θελήσεως, τίποτε περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον δὲν χρειάζεται νὰ προστεθῆ εἰμὴ ἡ ἐκτέλεσις τῆς ἐπιθυμίας, οὕτως ὥστε ἡ ἰδέα τοῦ τέρματος νὰ συμπληρωθῆ διὰ τῆς ἀντιλήψεως τῆς ἐπιτευξέως του. Ἡ ζωηροτάτη αἰσθησις τῆς πρακτικῆς ἐλευθερίας δὲν δύναται ν' ἀλλοιωσῆ τὸ γεγονός ὅτι ἡ θέλησις αὕτη δὲν εἶνε τίποτε περισσότερον εἰμὴ ἡ ἀντιλήψις (συνοδευομένη πολλάκις ἀπὸ συναφεῖς αἰσθήσεις ἐντάσεως εἰς τοὺς μυῶνας τῆς κεφαλῆς) ἀποτελέσματος ἐπιτευχθέντος διὰ τῆς κινήσεως τοῦ ἰδίου σώματός μας μετὰ προγενεστέρως ἰδέας τοῦ αὐτοῦ ἀποτελέσματος ἀντηλήσεως ἀπὸ τῆς φαντασίας, τουτέστιν ἐμμέσως ἀπὸ τῆς μνήμης ἢ προβλεπομένη δὲ αὕτη ἰδέα δίδεται ὡς αἰσθησις νευρικῆς ἐντάσεως, ὅποταν τὸ ἀποτέλεσμα αὐτὸ εἶνε σωματικὴ κίνησις. Θεωρία περὶ ψυχῆς ἄρα ἐξηγεῖ τὸ ὅλον σύστημα τῶν φυσικῶν φαινομένων, ἐὰν ὑποβῆ ὡς μόνον λειτουργίαν τῆς ψυχῆς τὴν αἰσθησιν, χαρακτηριζομένην διὰ τῆς ποιότητος, τῆς ἐντάσεως καὶ τοῦ τόνου τῆς αἰσθήσεως ὀρισμένον δὲ σύστημα αἰσθήσεων ἀποκαλοῦμεν θέλησιν».

Τοῦτο εἶνε τὸ συμπέρασμα τοῦ δευτέρου μέρους τῆς ἐξετάσεως. Τὸ πρῶτον ἡ καθαρῶς φυσιολογικὸν μέρος περιήγαγε τὸ φαινόμενον εἰς σειράν ἀντανανκλαστικῶν κινήσεων· τὸ δεύτερον ἡ καθαρῶς ψυχολογικὸν ἀνήγαγεν αὐτὸ εἰς σειράν αἰσθήσεων. Τὸ τρίτον ἡ σωματοψυχολογικὸν μέρος ἐξετάζει τὴν σχέσιν τῶν δύο τούτων σειρῶν πρὸς ἀλλήλας. Δὲν δυνάμεθα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι αἱ δύο σειραὶ εἶνε ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων, καὶ ἂν ἀναγκασθῶμεν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ μία ὀρίζεται ὑπὸ τῆς ἄλλης, μικρὸς δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἐνδοιασμός ὅπως ἀκριβῶσωμεν τίς ὁ ὀρίζων παράγων. Ἡ ψυχικὴ σειρά εἶνε ἀσυνάρτητος, συνεχῶς διακοπτομένη ὑπὸ ἀντιλήψεων αἰτινες ρίπτονται ἀνεξηγήτως εἰς τὸ μέσον της χωρὶς νὰ εἶνε δυνατὴ ἡ ἐξήγησις τῶν αἰτιῶν ἀπὸ τοῦ προκύπτοντος εἰρμού τῶν ἰδεῶν· ὑπάρχουσι πολλαὶ σωματικαὶ λειτουργίαι αἰτινες, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, δὲν παρίστανται ἐν τῇ συνειδήσει. Αὗται καὶ ἄλλοι λόγοι παραπλήσιοι καθιστῶσι τὴν ψυχικὴν σειράν ἀκατάλληλον διὰ νὰ εἶνε ὁ ἐξηγητὴς παράγων, καὶ ἐπομένως ὁ Μύνστερβεργ φθάνει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ σειρά τῶν φαινομένων τῆς συνειδήσεως ὀρίζεται ὑπὸ τοῦ τακτικοῦ ροῦ τῶν ὑλικῶν συμβάντων. Τοῦτο ἄγει εἰς τὴν ἐρώτησιν, τίνας αἱ μέθοδοι ἐν τῇ συσκευῇ τῶν κινήτηριων τῆς αἰσθήσεως, τὰ

ὅποια ἀνταποκρίνονται, ὅταν μελετηθῶσιν ἐσωτερικῶς εἰς τὸ αἰσθητικὸν σύμπλεγμα τὸ καλούμενον θέλησις.

Ὁ Μύνστερβεργ συνάγει τὰ πορίσματά του διὰ λαμπρῶν καὶ σπουδαίας συζητήσεως περὶ τῆς τοπικότητος τῆς λειτουργίας τοῦ ἐγκεφάλου. Εἶνε ἐπέκεινα τοῦ ἡμετέρου θέματος νὰ τὸν ἀκολουθήσωμεν εἰς τὰς λεπτομερεῖς περὶ διαφορῶν θεωριῶν ἐπικρίσεις του. Αἱ ἴδιαι ὑποθέσεις του εἶνε κυρίως δύο· πρῶτον ὅτι δὲν ὑπάρχουσιν εἰδικῶς κινητήρια κέντρα· καὶ δεύτερον ὅτι ἡ ἀντίληψις καὶ ἡ μνήμη συνδέονται μὲ τὸ αὐτὸ ὑλικὸν ὑπόστρωμα, ἢ ὅπως ἄλλως τὸ ἐκφράσωμεν, αἱ ἰδέαι τῆς αἰσθήσεως καὶ αἱ ἀντίστοιχοι ἰδέαι τῆς μνήμης συνδέονται, ὅχι μὲ διάφορα μέρη τοῦ ἐγκεφάλου, ἀλλὰ μὲ τὸ αὐτὸ σύστημα τῶν ὑλικῶν μεθόδων διαφορῶς ἐξαπτομένων.

Πολλὰ ἔχει τις νὰ εἴπῃ ὡς πρὸς τὰ συμπεράσματα ταῦτα, ἀλλ' ἡμεῖς ἐνδιαφερόμεθα μόνον μὲ τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Μύνστερβεργ.

« Ἐκαστον γαγγλίον τοῦ σπονδυλικοῦ φλοιοῦ, λέγει, εἶνε οὕτω τελικὸν ὄργανον κεντρομόλου δυνάμεως· ἀλλ' ἕκαστον γαγγλίον εἶνε ἐπίσης ἀρχικὸν ὄργανον κινητηρίου δυνάμεως. Κινητήρια κέντρα δὲν ὑπάρχουσιν ἄρα· ἢ ἄλλως, πᾶν κέντρον εἶνε αἰσθητήριον καὶ κινητήριον συνάμα· πᾶσα κινητήριος ὄθησις ἔχει τὴν πηγὴν τῆς εἰς αἰσθητήριον κέντρισμα, καὶ πᾶσα αἰσθητήριος παρόρμησις ἀσκει πίεσιν εἰς κινητήριον ὄρμην ».

Τί συμβαίνει τότε ἐν τῇ συνειδήσει, ὅταν γίνεται ἀνταπόκρισις εἰς κέντρον τι; Πρῶτον, οὐδὲν προηγείται τῆς κινήσεως, ἐκτὸς τῆς αἰσθήσεως ἢ ἀντίληψεως ἧτις προκαλεῖ αὐτήν. Τὸ κίνημα βαίνει, ἦτοι διεξάγεται κατὰ τρόπον καθαρῶς ἀντανακλαστικόν, διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ ἐπεμβαίνοντος παρορμητικοῦ. Ἄλλ' εὐθὺς ὡς συμβῆ πραγματικῶς τὸ κίνημα, ἢ συνειδήσις ἔχει νέον τι ἐνώπιόν τῆς, τουτέστι τὴν αἴσθησιν τοῦ κινήματος τοῦ παραχθέντος εἰς τὸν συσπασθέντα μυῶνα. Ἡ αἴσθησις αὕτη τοῦ κινήματος ἔπεται ἄρα εὐθὺς μετὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ κεντρισμοῦ ὅστις προὔκαλεσε τὸ κίνημα· καὶ ἡ αἰσθητήριος ἔξαψις τοῦ κεντρικοῦ γαγγλίου, ἧτις ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸ αἶσθημα τοῦτο τῆς κινήσεως γίνεται ἐπομένως σχετικὴ διὰ τινος συνειρμοῦ μὲ τὴν πρώτην ἔξαψιν, ἧτις ἔδωκε τὴν ὄθησιν εἰς τὸ κίνημα.

« Ἐὰν δὲ ἡ μέθοδος αὕτη ἐπαναληφθῇ πολλάκις, ἢ συνάφεια καθίσταται τόσον στενὴ ὥστε ἡ πρώτη ἔξαψις ἀφεύκτως προκαλεῖ τὴν δευτέραν, ἀπ' εὐθείας διὰ τοῦ νόμου τοῦ συνειρμοῦ, πρὶν λάβῃ καιρὸν νὰ

παραχθῆ διὰ τῆς ἐνεργοῦ συσπάσεως τοῦ μυῶνος. Ψυχολογικῶς ἐκφραζόμενον τοῦτο εἶνε ὡς νὰ λέγη τις, ἢ ἀντίληψις τοῦ κεντρισμοῦ ὀφείλει νὰ προκαλέσῃ διὰ συνειρμοῦ τὴν ἐν τῇ μνήμῃ ἰδέαν τῆς ἀντιστοίχου αἰσθήσεως τοῦ κινήματος πρὶν ἢ αἰσθησις αὕτη ἐκείνη παραχθῆ διὰ τῆς ἐνεργοῦ ἐκτελέσεως τοῦ κινήματος. Ἡ πρώτη ἐνέργεια γίνεται διὰ τῆς βραχυτέρας ὁδοῦ τῶν νόμων τῶν συνειρμῶν ἐν τῷ ἡμισφαιρίῳ, ἢ δευτέρα ἀπαιτεῖ πρότερον ν' ἀχθῆ εἰς τὸν μῦν, ἢ ἀδράνεια τοῦ μυὸς ἀνάγκη νὰ ὑπερνικηθῆ, ἢ σύσπασις νὰ παραχθῆ πράγματι, τὸ αἰσθητήριον ὄργανον νὰ ἐπηρεασθῆ, καὶ τὸ αἰσθητήριον κέντρισμα νὰ ἀχθῆ ὀπίσω εἰς τὸν φλοιόν. Ὅλα ταῦτα ἀπαιτοῦσι νὰ παρέλθῃ χρόνος τις, καὶ ἡ αἰσθητήριος παρόρμησις ἔρχεται ἐπομένως πολὺ ὕστερον. Καὶ τώρα βλέπομεν σαφῶς διατὶ ἡ ἡμετέρα αἴσθησις τοῦ ἐννευρισμοῦ προηγείται τῆς ἀντίληψεως τοῦ ἐνεργοῦ κινήματος. Ἐν αὐτῇ, ὡς σταθερῶ σημείῳ τῆς κινήσεως, τὸ ὅποιον σημεῖον εἶνε προσέτι τὸ ἐνεργὸν ἀντίρροπον τοῦ κινήματος, ἀκουσίως πιστεύομεν ὅτι βλέπομεν τὸ αἷτιον τῆς κινήσεως. Τοῦτο εἶνε τὸ πρότυπον τῆς ἐκουσίου ἐνεργείας ἐξ οὗ ὅλαι αἱ ἄλλαι μορφαὶ δύνανται ν' ἀναπτυχθῶσι ».

Λάβετε, παραδείγματος χάριν, πρᾶξιν τινὰ ἐκλογῆς. Ἐνταῦθα ἔχομεν, δύναται τις νὰ εἴπῃ, δύο παρορμήσεις ὁμοίας τὴν δύναμιν, ἀλλ' ἀνικάνους νὰ συνδυασθῶσι πρὸς κοινὴν ἀντίδρασιν. Ἐν πρώτοις, κινητήριος ἀντίδρασις δὲν δύναται νὰ ἐξαχθῆ· ἀλλ' ἕκαστον παρορμώμενον γαγγλίον ἐγείρει τὰ κέντρα τὰ ὅποια συνέχονται μετ' αὐτοῦ διὰ τρόπων συνειρμοῦ, καὶ τώρα δὲν εἶνε ἐναντίωσις παρορμήσεως κατὰ παρορμήσεως, ἀλλ' εἰς ἀμφοτέρα τὰ μέρη ἀθροίζονται οἱ συνειρμοὶ οἱ ἐπιτευχθέντες διὰ προτέρας πείρας. Ὅσον μεγάλη καὶ ἂν εἶνε ἡ περιπλοκὴ, αἱ αἰσθητήριος παρορμήσεις μὲ τὰς συνειρομένας ἰδέας τῶν ἀποτελοῦσι τὴν ἀποχρῶσαν καὶ μόνην ἐπαληθεύουσαν αἰτίαν τοῦ παραγομένου κινήματος· ἢ, ὡς ἀλλαχοῦ λέγει, « ἡ ἐκουσία πρᾶξις εἶνε ἡ κινητήριος ἀπόλυσις τῆς αἰσθητηρίου ἐξάψεως, εἴτε εἶνε αὕτη αἴσθησις μιᾶς παρορμήσεως, εἴτε κόσμος ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς συνδυασμένων ἰδεῶν. Εὐθὺς ὡς παρουσιασθῆ τὸ σύμπλεγμα τῆς αἰσθητηρίου ἐξάψεως, τὸ μετὰ συνειδήσεως περιεχόμενον τῶν ἰδεῶν, τὸ κίνημα ἐξ ἀνάγκης δίδεται ». Καὶ οὕτω τὸ μόνον ψυχικὸν κριτήριον τῆς θελήσεως μένει ὅ,τι εὐρέθη νὰ εἶνε εἰς τὸ τέλος τοῦ ψυχολογικοῦ τμήματος, ἦτοι, ὅτι πρὸ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ ἐνεργοῦ ἀποτελέσματος, ἢ ἰδέα τοῦ ἀποτελέσματος εἶνε παροῦσα ἐν τῇ συνειδήσει.

Ἐχομεν τώρα τὴν θεωρίαν σχεδὸν πλήρη ἐνώπιόν μας, καὶ ὡς ὑπεδείχθη ἤδη, ὑπάρχει ἐν τῇ φυσιολογικῇ ἀναλύσει πολὺ τὸ καινόν, καὶ ὅπερ πιθανῶς ἀληθεύει. Σπουδαῖον φαίνεται ν' ἀναλογισθῶμεν, ἐν τῇ φυσιολογίᾳ καὶ τῇ ψυχολογίᾳ, ὅτι τὸ αἰσθητήριον κέντρον ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ, τὸ κεντρικὸν τέλος τοῦ αἰσθητηρίου νεύρου, δὲν ἀποτελεῖ ὄριον, καὶ ἐπομένως ὅτι δὲν ὑπάρχει αἰσθήσεις παθητικῆ λεγομένη, αἰσθήσεις ἡτις προσλαμβάνεται ἀπλῶς χωρὶς νὰ παράγῃ περαιτέρω ἀποτελέσματα. Πᾶσα αἰσθήσις εἶνε ἐξ ὠθήσεως. Ἐὰν ὁ ληφθεὶς κεντρισμὸς δὲν εὐρίσκει ἄμεσον διέξοδον ἐν τῇ κινήσει, ἐξαπλοῦται εἰς ἄλλας χώρας τοῦ ἐγκεφάλου ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ συνειρμού. Τὰ φαινόμενα τῆς μιμήσεως, τῆς ὑποβολῆς καὶ πολλοὶ ἄλλοι λόγοι ἐνισχύουσι τὴν ἔννοιαν ταύτην τῆς δυναμικῆς ποιότητος, ἣν ἔχουσιν ὅλαι αἱ αἰσθήσεις καὶ αἱ ἰδέαι. Ὁ Μύνστερβεργ ἐν τοσοῦτῳ ἐπιτηδείως συνύφανε τὰς ἀληθείας ταύτας εἰς τὸν ἰστὸν τῆς προσυλληφθείσης θεωρίας. Ἐν αὐτῇ τῇ πράξει τῆς ἐξαιρομένης κινήσεως καὶ τῇ δυναμικῇ ὄψει τῶν ἰδεῶν, ἐξοβελίζει ὅλως τὴν ἔννοιαν τῆς ἐνεργείας ἢ ἐνεργητικότητος. Αἱ ἰδέαι βαίνουσι ἢ ἐκρήγνυνται οἰονεὶ ἐν κινήσει τῆς ἰδίας τῶν ἀρεσκείας. Ὑπάρχει πρῶτον ἢ ἰδέα τῆς κινήσεως, ὡς ἐν τῇ θεωρίᾳ, καὶ δεύτερον ἢ ἀντίληψις τῆς κινήσεως ὡς ἐκτελεῖται. Μὲ ἄλλας λέξεις, ὑπάρχει σειρά συμβαμάτων τὰ ὅποια διέρχονται κάπως ἐνώπιόν μας, ἀλλ' ὄχι ἀληθῆς ἐνεργητικότητος, ὄχι ἀληθῆς παράγων εἰς ὅλην τὴν ὑπόθεσιν. Ἐν πάσῃ οὕτωσι καλουμένην πράξει, φαινόμεθα μόνον ὅτι πράττομεν συνακολουθία ἰδεῶν ἐξαντλεῖ τὰ φαινόμενα τῆς θελήσεως. Τὸ ἐνσυνειδήτων ὑποκείμενον περιέρχεται εἰς θέσιν ἀδρανῶς θεατοῦ τῶν ψυχολογικῶν τούτων συμβαμάτων, τὰ ὅποια εἶνε τὰ ἴδια τὰ ἀδρανῆ συνακόλουθα μεταμορφώσεων τινῶν ὕλης καὶ ἐνεργείας. Συνάγεται ἄρα πράγματι, ὡς ὑπεδείχθη ἐν ἀρχῇ, τὸ δόγμα τοῦ ἐνσυνειδήτου αὐτοματισμοῦ εἰς τὴν εὐρυτάτην ἔννοιαν τῆς λέξεως.

Τὸ ἐπ' ἐμοί, δὲν διστάζω νὰ εἶπω ὅτι τὸ συμπέρασμα τοῦτο εἶνε κατὰ στενοτάτην ἔννοιαν ἀπίστευτον· οὐδεμία πληθὺς οἰονεὶ ἀποδείξω θ' ἀρκέσει νὰ τὸ καταστήσῃ καὶ ἐπὶ στιγμὴν πιστευτόν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ θεωρία αὕτη ὀρμάται μετὰ μεγάλης πεποιθήσεως καὶ ταράττει πολλὰ πνεύματα, θὰ προσπαθῶ ν' ἀποδείξω ὅτι τοιαῦτα πορίσματα δὲν ἐπιτυγχάνονται διὰ σκληρᾶς «λογικῆς τῶν πραγμάτων», ἀλλὰ περικλείονται ὅλα εἰς τινὰς ἐσφαλμένας ψυχολογικὰς προϋποθέσεις, ἢ μᾶλλον, ὀφείλω ἴσως νὰ εἶπω, εἰς μίαν θεμελιώδη πρόληψιν, δι' ἧς ἡ ἀνάλυσις

καθίσταται ἐξ ἀρχῆς πλημμελής. Τὴν πρόληψιν ταύτην δύναμαι νὰ ὀνομάσω φαινομενισμόν ἢ παραστατισμόν, κατὰ τὸν ὅρον ὃν παρεδέχθη ὁ Οὐάρντ. Ὁ Βούντ τὴν ὀνομάζει ἐν ἐνὶ χωρίῳ νοητισμόν. Αὕτη εἶνε τὸ προεσχηματισμένον συμπέρασμα ὅτι ἡ ἐνσυνειδήτος ζωὴ δύναται ν' ἀναλύηται ἄνευ περιλειπομένου τινὸς εἰς ἰδέας ἢ παραστάσεις. Προφανῶς, ἐὰν τὰ φαινόμενα ἢ τὰ ἀντικείμενα τῆς συνειδήσεως εἶνε τὰ μόνον τὰ ὅποια πρέπει νὰ παραδεχθῆ τις ὡς γεγονότα, τότε πᾶσα πραγματικὴ ἐνεργητικότης ἐκ μέρους τοῦ ὑποκειμένου ἀναγκαιῶς ἐξοβελίζεται· τὸ ὑποκείμενον μένει μόνον κατ' ὄνομα, ὡς στάσιμος ἀπρόσωπος συνθήκη τῆς σειρᾶς τῶν πραγμάτων. Ἐὰν ἐπιμείνωμεν φαινομενίζοντες τὴν πρᾶξιν τῆς θελήσεως, ἀναμφιβόλως ὅλα τὰ φαινόμενα τὰ ὅποια ἐξάγομεν εἶνε αἱ ἰδέαι αἰτινες προηγούνται καὶ αἱ ἀντιλήψεις αἰτινες ἀκολουθοῦσι, μετὰ τινῶν ἴσως αἰσθήσεων ἐντάσεως περιπλέον εἰς τὴν κεφαλὴν. Ἀλλὰ δὲν ἀπαιτεῖται κάποια τόλμη ὅπως μᾶς παρουσιάζωσι τὰς προηγούμενας ταύτας, τὰς συνοδευούσας καὶ ἀκολουθούσας ἰδέας ὡς περιγραφὴν αὐτῆς τῆς θελήσεως; Τὸ ν' ἀποπειραθῆ τις ν' ἀνάλυσῃ μίαν θέλησιν εἰς ἰδέας εἶνε τόσον πειστικὸν ὡς ἐὰν προσεπάθει ν' ἀναμετρήσῃ τὰ μίλια καὶ τὰς λεύγας διὰ λιτρῶν καὶ στατήρων· δὲν ὑπάρχει κοινὴ ὀνομασία. Εἰς τοιαύτην ἀνάλυσιν, τὸ πραγματικὸν γεγονὸς τῆς θελήσεως παρέλκει· ὑποσκελίζεται ἀπὸ τὸν ὄγκον τῶν προηγούμενων, τῶν συνακολουθῶν καὶ τῶν ἐπομένων, τὰ ὅποια ἀνακαλύπτει τις διὰ συντόνου ἐποπτείας. Ἀλλ' ὡς λέγει ὁ Φουγιέ, οἱ φυσιολογοῦντες ψυχολόγοι δύναται νὰ γερῶσι τὸ μῆκος μετὰ τὴν ἀνάλυσιν τῶν αἰσθήσεων, τῶν συνοδευουσῶν τὴν ἐκουσίαν πρᾶξιν, χωρὶς νὰ θίξωσι τὴν οὐσίαν τῆς πράξεως αὐτῆς.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀναλύσεως νοσοῦσης ἀπὸ τὴν φαινομενιστικὴν ταύτην ἢ νοητιστικὴν πρόληψιν εἶνε ἀναγκαιῶς παμφαινομενισμὸς τις οὐσιωδῶς ὁμοιάζων μετὰ τὸν τοῦ Χιούμ. Κ' ἐδῶ ἐπίσης ἀποσκορακίζεται πᾶσα πραγματικὴ αἰτία· αἱ ἀκολουθοῦσαι ἰδέαι εἶνε τὸ πᾶν. Καὶ ἂν, χάριν τῆς περὶ γνώσεως θεωρίας τοῦ Καντίου, τὸ πρόσωπον ἢ τὸ ὑποκείμενον διατηρεῖται, ἢ φαινομένη αὕτη διαφορὰ ἀπὸ τὸν Χιούμ εἶνε μόνον κατ' ἐπίφασιν. Διότι ὁ Μύνστερβεργ μᾶς λέγει δις ὅτι τὸ ὑποκείμενον εἶνε ἐντελῶς ἀπρόσωπον, ὁ στάσιμος ὅρος τῆς συνειδήσεως ἐν γένει. Τὸ ἀτομικὸν ἐγὼ ἀναλύεται, ὡς παρὰ τῷ Χιούμ, εἰς συμπλέγματα καὶ συνακολουθίας ἰδεῶν· εἶνε ἀντικείμενον ἐν τῇ συνειδήσει — ἀντικείμενον, κατὰ προϋπόθεσιν, διὰ τὸ ἀπρόσωπον τοῦτο θεώμενον ὑποκείμενον.

Παρετήρησα ἐν παρόδῳ πόσον ὀλοσχερῶς ἡ ψυχολογία τοῦ Μύνστερ-
 βερν δεσπόζεται ἀπὸ τὴν φαινομενιστικὴν ταύτην ἐποπτεῖαν. Τοῦτο
 φαίνεται, παρεμπιπτόντως, εἰς αὐτὰς τὰς ἐκφράσεις ὧν ποιεῖται χρῆ-
 σιν, ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης εἰς ὅσας παρεθέσαμεν περικοπὰς. Ἐν τῇ
 ἐξισώσει ταύτῃ τοῦ φαινομένου μὲ τὸ γεγονός, ἐν τῇ συχνῇ ἐπαναλήψει
 τοῦ ὄρου περιεχόμενον, προϋποτίθεται ὅτι τὰ ἀντικείμενα ἢ αἱ
 παραστάσεις ἐν τῇ συνειδήσει εἶνε τὰ μόνα στοιχεῖα τῶν ὁποίων θὰ
 φεισθῆ ὡς πραγματικῶν ὁ ψυχολόγος. Ἐνίοτε ὁ Μύνστερβερν ὁμιλεῖ
 καὶ ἀφελέστερον ἀκόμη περὶ τοῦ «αἰσθήματος τῆς θελήσεως», τὸ ὅποιον
 θηρεύει ν' ἀνακαλύψῃ. Τοῦτο ἐνθυμίζει καὶ κατὰ λέξιν τὴν περίφημον
 ἐκστρατεῖαν τοῦ Χιούμ εἰς τὸ ἴδιον ἐσωτερικόν του ὅπως ἀνακαλύψῃ τὴν
 ἀντίληψιν τοῦ ἑαυτοῦ του. Δείξατέ μοι τὴν ἐντύπωσιν ἐξ ἧς παράγεται
 ἡ ἰδέα, λέγει ὁ Χιούμ, καὶ ἐπειδὴ δὲν δύναται νὰ εὑρεθῆ ἰδιαιτέρα
 ἐντύπωσις, ἡ ἰδέα κηρύττεται πλάσμα· τὸ ἐγὼ ἀναλύεται εἰς δέσμας
 ἐντυπώσεων. Δείξατέ μοι τὴν αἴσθησιν εἰς ἣν ἀνταποκρίνεται ἡ λέξις
 θέλησις, λέγει ὁ Μύνστερβερν, καὶ εὑρίσκων πληθύν τινα συνοδευου-
 σῶν αἰσθήσεων, ἐκλαμβάνει κακῶς ταύτας ὡς τὴν θέλησιν αὐτὴν, καὶ
 συμπεραίνει στρογγύλας, ὡς εἶδομεν, καὶ ὡς ἔπραξεν ὁ Χιούμ ὡς πρὸς
 τὸ ἐγὼ, «ἡ θέλησις προσέτι εἶνε μόνον σύνθετος ἐξ αἰσθήσεων». Ἀλλὰ
 τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἐξαρτᾶται, ὡς δεικνύει αὐτὸς ὁ Μύνστερβερν,
 ἀπὸ δύο σπουδαιότατα ἐάν. Ἐάν ἡ αἴσθησις εἶνε τὸ στοιχεῖον ὄλων
 τῶν ψυχικῶν φαινομένων, καὶ ἐάν ἡ θέλησις εἶνε μόνον φαιόμενον ἐν
 τῇ συνειδήσει, τότε, καὶ μόνον τότε, ἀναγκαιῶς ἀκολουθεῖ ὅτι ἡ θέλη-
 σις εἶνε ἀναλυτέα εἰς σύμπλεγμα αἰσθήσεων. Πρὸς ὑποστήριξιν τῆς
 πρώτης ὑποθετικῆς, ὁ Μύνστερβερν, ὡς εἶδομεν, δὲν ἔχει τίποτε ἄλλο
 νὰ προσφέρῃ εἰμὴ ἀόριστον ἀναφορὰν εἰς τὴν νεωτέραν ψυχολογίαν. Ὁ
 Βούντ, ἐπικρίνων τὴν θεωρίαν του, δικαίως καταδικάζει τὴν ἀπόπειραν
 πρὸς περιβολὴν ἀπλῆς ὑποθέσεως μὲ ὅψιν παραδεδεγμένης ἀληθείας, καὶ
 πρὸς κάλυψιν αὐτῆς μὲ τὴν αἰγίδα τῆς νεωτέρας ψυχολογίας. Αὐτοῦ
 τοῦ Βούντ ἡ φρασεολογία ἦτο ἐπαμφοτερίζουσα εἰς τὰς διαφόρους ἐκ-
 δόσεις του, καὶ ἡ ὀλιγωρία του δυνατὸν νὰ εἶνε κατὰ τι ὑπεύθυνος, ὡς
 κρίνει ὁ Οὐάρντ, διὰ τὰ ἄκρα συμπεράσματα τῶν ὁπαδῶν του. Ἀλλὰ
 τώρα τοῦλάχιστον, ἴσως ἔνεκα τῶν συμπερασμάτων τούτων, διαρρήδην
 ἀποκηρύττει τὴν ἀνάγνωσιν πάσης συνειδήσεως, ὡς καὶ τοῦ αἰσθήματος
 καὶ τῆς βουλήσεως, εἰς αἰσθητικὰ στοιχεῖα. Τὰ συναισθήματα, ὑποστη-
 ρίζει, εἶνε τὰ ὕστατα στοιχεῖα τῶν ἐνσυνειδήτων ἐκείνων περιεχομένων

τὰ ὁποῖα ἀναφέρομεν εἰς ἐξωτερικὰ ἀντικείμενα, τουτέστι τῶν ἰδεῶν
 ἡμῶν ἢ τῶν παραστάσεων. Εἴτε εἶνε ἀληθῆς εἴτε ὄχι, τοιαύτη ὑπόθε-
 σις εἶνε καταληπτὴ τοῦλάχιστον, ἀλλὰ δὲν περιέχει ἐγγύτησιν ὅπως
 ταυτίσωμεν τὸ αἶσθημα καὶ τὴν θέλησιν μὲ πᾶσαν παράστασιν ἢ συν-
 δυασμὸν παραστάσεων.

Δὲν ὑπάρχει πράγματι διάκρισις θεμελιωδεστέρα εἰς ὑγιῆ ψυχολογίαν
 ἀπὸ τὴν μεταξὺ τῆς διεπούσης τὴν αἴσθησιν ἐνεργητικότητος, ἥτις καθ'
 ὅλας τὰς μορφάς της, ἀπὸ τῆς ἀπλουστάτης πράξεως τῆς προσοχῆς καὶ
 τῆς εἰς κεντρισμὸν ἀνταποκρίσεως, δύναται νὰ συγκεραλαιωθῆ ὡς θέ-
 λησις, καὶ τοῦ περιεχομένου ἢ τῆς ὕλης περὶ ἣν ἀσχολεῖται ἡ ἐνεργητι-
 κότης αὐτῆ. Ἀναμφιβόλως τὰ δύο δὲν δύναται νὰ χωρισθῶσιν· ἐκά-
 τερον εἶνε ἀφρημένον ἄνευ τοῦ ἑτέρου. Ἀλλ' ἐν πρᾶγμα τοῦλάχιστον
 εἶνε βέβαιον, ὅτι τὸ ν' ἀνακαλύψῃ τις τὸ γεγονός τῆς ἐνσυνειδήτου πεί-
 ρας εἰς συνακολουθίαν παραστάσεων ἢ ἐνσυνειδήτων φαινομένων εἶνε ὡς
 νὰ παραλείπη τὸ ζωτικὸν χαρακτηριστικὸν πάσης συνειδήσεως. Εἶνε
 ὡς νὰ προσφέρῃ ἡμῖν μηχανὴν ἄνευ κινητηρίου δυνάμεως· καὶ ὅταν
 ὑποδεικνύωμεν κοσμίως τὴν παράλειψιν, μᾶς δίδεται ἡ εὐκολος ἀλλὰ
 κατὰ τι παράβολος ἀπάντησις ὅτι ἡ μηχανὴ εἶνε αὐτοκίνητος. Ὁ
 Βούντ λίαν εὐστόχως σχολιάζει τὸν τρόπον καθ' ὃν ἡ νοητιστικὴ αὐτῆ
 ψυχολογία ὑποστατοποιεῖ ἰδέας ἢ παραστάσεις, καὶ μεταχειρίζεται
 ταύτας ὡς ἐάν ἦσαν πράγματα ἢ ὄντότητες δυνάμεναι ἀνεξαρτήτως
 νὰ ὑπάρχωσι καὶ ἐνεργῶσι. Καὶ ὅταν παραδεχθῆ τις ἀκόμη ὅτι αἱ παρα-
 στάσεις ἔχουσιν ὑπαρξιν μόνον διὰ τὴν συνειδήσιν, οὕτως ὥστε ἡ ἐνό-
 της τῆς συνειδήσεως ἀναγνωρίζεται ὅτι εἶνε τὸ ἀναγκαῖον συμπλήρωμά
 των ἢ τὸ πρὸς ὃ ἀναφέρονται, αἱ ἰδέαι πάλιν φαίνονται ὅτι ἴστανται
 ἀπέναντι τῆς συνειδήσεως εἰς ἣν ἀναφέρονται καὶ ὅτι ἐκτελοῦσι τὰς ἀνε-
 λιξίεις των ἀνεξαρτήτως. Ἡ συνειδήσις, κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον τοῦ
 σκέπτεσθαι, καθίσταται ἀπλοῦν σχῆμα περιεκτικὸν πράγματός τινος,
 ἀλλ' ἄνευ ἐπιδράσεως ἐπ' αὐτοῦ· θεωρεῖται ὡς καθαρῶς ἐποπτικὴ ἢ
 θεωρητικὴ· ἐν ὅμῃ, οὕτως εἰπεῖν, θεωροῦν τὴν κίνησιν, ἢ διὰ νὰ εἴ-
 μεθα σαφεῖς καὶ ἀποφεύγωμεν τὰς μεταφορὰς, ἀπλῶς ἐν ἰδεῶδες ση-
 μεῖον ἐνότητος. Μετὰ ἢ ἄνευ μεταφορᾶς, τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἐμβλέ-
 πειν εἰς τὰ πράγματα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἶνε καταφανές. Ὅλον
 τὸ βάρος ρίπτεται ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων— τῶν οἰονεὶ ἀνεξαρτήτως
 νουμένων ἰδεῶν ἢ φαινομένων— καὶ ἡ ἀναγνώρισις τοῦ ὑποκειμένου
 καθίσταται κενὴ λέξις. Τοῦτο ἀπογυμνοῦται ὅπως πάσης ἐνεργητικό-

τητος, και πασα πραξις αποδιδεται εις την δρασιν των παραστάσεων.

Δια την υποθεσιν ταυτην ομως ουδεν απολυτως εχέγγιον υπαρχει. Μια ψυχολογια ητις σκοπει να κρατηται σφυγκτως απο ταπραγματα ανθισταται εις την υπουλον ταυτην τασιν του αναγειν τα παντα εις παραστασεις η αντικειμενα γνωσεως. Ηπειρα εινε, κατα την σχεσιν ταυτην, ευρυτερος ορος απο την γνωσιν, το δ' αισθημα και η θελησις εινε απροσμαχτοι και αναγωγιμοι χαρακτηρες πειρας. Ηγνωσις, η αισθησις και η θελησις εινε τρεις προσοψεις της πειρας, προσοψεις αχωριστοι, αλλ' ουδεμια αυτων δυναται να εκφρασθη με τους ορους της αλλης· ουδεμια αυτων δυναται να αναχθη εις απλουστερα στοιχεια, ουδεμια αυτων δυναται, κυριως ειπειν, να ορισθη η εξηγηθη αλλως ειμη δι' αναφορας εις την ζωσαν πειραν εν η παραδειγματιζεται. Ηθεσις του Μυνστερβεργ ενταυθα εινε μαλλον ασυστατος· αρνειται ουτος την θελησιν ως πλεον τι ηπραγμα συνθετον εξ αισθησεων, αλλ' αγει εις την λαθροβιοτητα της αισθησεως αποκαλων αυτην ιδιοτητα την οποιαν πασα ιδεα κατεχει. Ακολουθει τον Βουντ λεγων οτι πασα αισθησις, εκτος της εντασεως και της ποιότητος της (ως αφη η γευσις, ερυθρον η κυανουν, και ουτω καθεξης) κατεχει τονον τινα αισθηματος, η ως αποκαλει τουτο ο Βαιν, μιαν προσοψιν συγκινήσεως· και εις την τριτην ταυτην προσοψιν της αισθησεως περιεργως πως αναγνωριζει οτι δεν υπαρχει υλικον τι αντιστοιχον. Ηγνωμη αυτη εινε περιεργος, λεγω, οχι καθ' εαυτην, αλλ' ως προερχομενη εκ του Μυνστερβεργ. Δεν δυναται να υπαρχη υλικον αντιστοιχον, ακριβως διοτι το αισθημα δεν εινε καθ' εαυτο αντικειμενον, φαινόμενον, παραστασις η κεντρον, αλλ' ηστασις του υποκειμενου προς δεδομενον τι κεντρον, η σχεσις του κεντρον προς την ζωην του ατομου ως ολου. Η υποκειμενικη αυτη εκτιμησις δεν δυναται, εν τη φύσει τουπραγματος, να παρασταθη δι' αντικειμενικων ορων. Το αισθημα, ως λεγει ο Ουαρδ μετα τον Αμιλτωνα, εινε τι υποκειμενικως υποκειμενικον. Εάν περιορισωμεν την γνωσιν εις αντικειμενα η φαινόμενα, τότε δεν γνωριζομεν αισθημα, αλλα το αισθημα δεν δυναται να φαινομενισθη. Δοκιμαζομεν το αισθημα και γνωριζομεν περι αυτου εκ των αποτελεσμάτων του, αλλ' υπο την εκδοχην ταυτην του ορου, γνωριζομεν μονον τα αιτια, τα συνακολουθουντα και τα παρεπομενα του αισθηματος. Δυνατον να λεχθη οτι ενθυμούμεθα τα αισθηματά μας και τας συγκινήσεις μας, και οτι πρεπει να γνωριζομεν ταυτα εν καιρω οπως ενθυμηθωμεν. Αλλ' ενθυμούμεθα το

αισθημα μονον υπο την εννοιαν οτι, οποταν αι ιδεαι αιτινες επεφερον η συνωδευσαν αυτο ανακαλουνται, επανερχονται με τον αυτον τονον του αισθηματος, με αλλας λεξεις δοκιμαζομεν εκ νεου εις ασθενεστερον βαθμον το αισθημα το οποιον ησθάνθημεν τότε. Το χαρακτηριστικον τουτο του αισθηματος εξηγει την συχνην παρα τοις ψυχολογοις παραμελησιν του. Διοτι το αισθημα δεν δυναται να ανακληθη η θεωρηθη ειμη εν συναφει με τα αντικειμενικα αυτου αιτια η συνακόλουθα· οθεν ο ψυχολογος, αναγράφων τα γεγονότα εινε ετοιμος να λησμονηση την υποκειμενικην χροιαν των ιδεων η παραστάσεων, και να αναφερη περι αυτων απροσωπη τω τροπω, ως ιδεων καθ' εαυτας, ουτως ειπειν. Αλλα αυτων απροσωπη τω τροπω, ως την ωνόμασεν, αι ιδεαι ησαν μονον δυναμει της υποκειμενικης χροιας, ως την ωνόμασεν, αι ιδεαι ησαν ιδεαι του καθ' ολου και ειχον σχεσιν τινα προς την ζωην του, οπως επαρουσιάζοντο τας ησθάνετο οτι ησαν η προαγωγή η παρεμπόδισις εις την ζωτικότητα του υποκειμενου, η συμφωνουσαι η διαφωνουσαι προς τα δεσπόζοντα συμφέροντα του υποκειμενου. Διαφέρουν και επιθυμια εινε το αποτελεσμα της μις περιπτώσεως, αδιαφορία η απέχθεια το της αλλης. Και εινε εμφαντικώτατον γεγονός οτι η δυναμικη ανυσιμότης των ιδεων ολοσχερωσ παροξύνεται δια του αισθανομενου υποκειμενου. Αι ιδεαι εχουσι χειρας και ποδας, ως ειπεν εκφραστικώτατα ο Έγγελ, και συχνα ακουομεν να λεγωσιν οτι αι ιδεαι κινουσι τον κόσμον. Εινε αληθεις, η τουλάχιστον το ελπίζομεν. Αλλα πας τις θα ομολογήση οτι ομιλών τις κατ' αυτον τον τροπον, στενογραφει επι το μεταφορικώτερον ταπραγματα. Αι θαλπόμεναι ιδεαι τεινουσι να μεταβωσιν εις πραξιν, σχεδιον συλληφθεν και υποθαλπόμενον τεινει εις εκτέλεσιν· αλλ' ως ειπε προ πολλου ο Φίχτε, η πραγματικη δυναμικη δεν εγκειται εις τας ιδεας, αλλ' εις την θελησιν του προσωπου το οποιον τας υιοθετει ως ιδικας του. Ουτως οταν ψυχολογοι οιοι ο Μυνστερβεργ αποδιδουσι την ολην πορειαν της ενσυνειδήτου ζωης εις την δυναμικην επιδρασιν ιδεας επι ιδεας, καλον να ενθυμούμεθα παλιν οτι τουτο εινε το πολυ πρόσφορος στενογραφία. Αι ιδεαι καθ' εαυτας εινε ωχραι και ανισχυροι ως αι σκιας της ομπρικης μυθολογιας· εινε δυναμικαι μονον αμα περάσωσιν απο την βελονότρυπαν του υποκειμενου. Το υποκειμενον εινε το πράττον κατα την εκτίμησιν της αφορητης, και η μετέχουσα συγκινήσεως στάσις της εγκολπώσεως η της απωθήσεως εινε οτι νοείται δια του αισθηματος.

Εις τας πρωιμώτερας και απλουστερας μορφας του, το τοιουτον

κῆμα τῆς συγκινήσεως μεταβαίνει ἀμέσως εἰς τὴν κατάλληλον κινητήριον ἀνταπόκρισιν. Ἡ τροφή κρατεῖται ἢ κἄπως ἀπορροφᾶται, ἢ δυσάρεστος παρείσδυσις ἀποπέμπεται καὶ ἐξοβελίζεται, καθ' ὅσον ἡ δύναμις τοῦ ὄντος ἐπιδέχεται τοῦτο. Τὸ αἶσθημα οὕτω πως νοούμενον καὶ οὕτω στενῶς συνεχόμενον μετὰ τὴν ἐνέργειαν, ἀποτελεῖ τὴν ἐλαύνουσαν δύναμιν ἐν πάσῃ ζωῇ. Ἐνταῦθα συναντῶμεν τὰς ρίζας τοῦ ἀτομισμού, καὶ ὅταν λέγωμεν τοῦτο, εἶνε παραπολὺ τολμηρὸν νὰ προσθέσωμεν, τὸ θεμελιώδες χαρακτηριστικὸν τῆς πραγματικῆς ὑπάρξεως; Κατὰ τὴν σχέσιν ταύτην, πέποιθα ὅτι εἴτε ψυχολογικῶς εἴτε φυσιολογικῶς ἀποβλέψωμεν εἰς τὸ πρᾶγμα, ἐξ ἀνάγκης ἀγόμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι πᾶσα ἐνέργεια τῶν ζωϊκῶν ὄντων ἦτο ἀρχῆθεν αἰσθηματοκίνητος, καὶ ὅτι ὅπερ ἀντανανκλώσαν ἐνέργειαν καλοῦμεν εἶνε πανταχοῦ δευτερεῦον παράγωγον, ἐκπτώτος μορφή ἐνσκόπου πράξεως. Γνωρίζομεν ὅτι πολλαὶ πράξεις ἐκουσίως ἐκτελοῦμεν κατ' ἀρχάς, πράξεις ἐκδιδαχθεῖσαι μετὰ κόπου δι' ἐπανειλημμένων ἐφελκύσεων συγκεντρωμένης προσοχῆς, ἀποβαίνουσι βαθμηδὸν συνήθεις καὶ ἐκτελοῦνται αὐτομάτως ἄνευ προσοχῆς, τουτέστι χωρὶς νὰ εἶνε ἀνάγκη νὰ λάβῃ μέρος ἐκπεφρασμένη θέλησις. Μέγα μέρος τῶν λεπτομερειῶν τοῦ καθημερινοῦ μας βίου ἀποδίδεται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἰς τὴν μηχανικότητα, καὶ οἱ φυσιολόγοι καὶ ψυχολόγοι δὲν ἐβράδυναν νὰ ἐξάρωσι τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν τοῦ γεγονότος τούτου. Εἶνε τῶ ὄντι ὁ ὅρος αὐτὸς τῆς προόδου ὅτι δεξιότητες ἀπαξ προσκτηθεῖσαι ἀποκαθίστανται ὡς ὀριστικαὶ τάσεις ἐν τῷ διανοητικῷ καὶ σωματικῷ ὀργανισμῷ μας — ὠρισμένα ἀλληλουχίαι παρορμήσεως καὶ ἀνταποκρίσεως, αἵτινες ἐκτελοῦσι τὸ ἔργον τῶν ἄνευ τῆς ἐνεργου ἡμῶν ἐπιστασίας. Αἱ δυνάμεις τοῦ νοῦ καὶ τῆς θελήσεως — αἱ δυνάμεις τῆς προσωπικότητος, ἂν δυνάμει νὰ ἐκφρασθῶ οὕτω — μένουν οὕτως ἐλεύθεραι διὰ νέα ἔργα καὶ περαιτέρω κατορθώματα, ἐωσότου καὶ αὐταὶ συσκευασθῶσιν οἰονεὶ ἐντὸς τῆς κατασκευῆς τοῦ ἀτόμου. Μόνον οὕτω καθίσταται ἱκανὸν τὸ πνεῦμα ὅπως προχωρῇ εἰς τὸν ἀτελεύτητον δρόμον του. Ἄλλ' ἡ μηχανικότης εἶνε οὕτω, κατὰ πᾶσαν ἔννοιαν, ὑστερόχρονος ἀπὸ τὸν νοῦν καὶ τὴν θέλησιν· εἶνε μέσον πλαττόμενον καὶ χρησιμοποιοῦμενον ὑπὸ τῆς θελήσεως. Κατὰ στενὴν ἔννοιαν, ἡ θέλησις πλάττει τὸν ἀντανανκλόμενον μηχανισμόν, εἰς ὃν ἀκολουθῶς παραπέμπει τὰς λειτουργίας τῆς. Ὁ μηχανισμὸς πρᾶγματι, ἐδῶ ὡς παντοῦ ἄλλοῦ, εἶνε μέσον, κἄτι τι δευτερεῦον· ἀδύνατον νὰ νοηθῇ ὡς πρωτογενές τι, καθ' αὐτὸ ὑπάρχον, ἀκόμη ὀλιγώτερον ὡς

φέρων ἐν ἑαυτῷ τὴν ἐξηγήσιν τῶν ὑπερτέρων συνειδητικῶν καὶ βουλευτικῶν τρόπων. Ἡ νοήμων θέλησις δὲν εἶνε ἀντανανκλωμένη ἐνέργεια περίπλοκος γινομένη, καὶ οὕτω προσλαμβάνουσα συνειδήσιν ἑαυτῆς. Τοῦτο θὰ ἦτο ἀκριβῶς ἡ ἀντιστροφή τῆς ἀληθοῦς σχέσεως, ἀντιστροφή ἣτις θὰ ἦτο κωμικὴ, ἐὰν δὲν ἦτο ὀλεθρία. Ἡ κατ' ἀντανανκλασιν πρᾶξις εἶνε ὁ κατώτερος βαθμὸς τῆς ἐνσκόπου πράξεως γινομένης ἀσυνειδήτου ἢ ὑποσυνειδήτου, κατὰ τὴν οἰκονομίαν τῆς φύσεως, διότι ἡ συνειδήσις δὲν εἶνε πλέον ἀναγκαία εἰς τὴν κατάλληλον ἐκτέλεσίν τῆς. Δὲν πρέπει νὰ ὑποτεθῇ βέβαια ὅτι τοῦτο συμβαίνει ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ζωῆς τοῦ ἀτομικοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος, ἢ τινος ἀνωτέρας ἀναπτύξεως ὀργανισμού. Ἐν τοιοῦτῳ ὀργανισμῷ πολλοὶ ἀντανανκλαστικοὶ τρόποι, πολλαὶ ἀλληλουχίαι παρορμήσεων καὶ ἀνταποκρίσεων, εἶνε ἀναμφιβόλως σταθεροὶ καὶ ἀκίνητοι· ἀποκατεστάθησαν ἐν τῇ μακρᾷ προόδῳ τῆς ἐξέλιξεως τῆς φυλῆς, καὶ δυνάμει τῆς ἀποκαταστάσεώς των προέβη ἡ ἐξέλιξις αὕτη. Ἄλλ' ἂν τις ἀκολουθήσῃ τὴν ἐξέλιξιν ἀνατρέχων ὅσον ἔνεστι εἰς τὸ παρελθόν, πᾶσα ἀναλογία φέρει εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα, τουτέστιν ὅτι ἡ αἰσθηματοκίνητος ἦτοι ἡ ἐν σπέρματι ἐνσχοπος καὶ ἐμβρυώδης ἐκουσία πρᾶξις εἶνε τὸ «πρότερον φύσει», τὸ πρῶτον ἐν τῇ τάξει τῆς φύσεως. Εἰς τοὺς κατωτέρους ὀργανισμοὺς ἡ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ κέντρου δύναται νὰ εἶνε τόσον ἀπλῆ καὶ ὁμοίομορφος, ὥστε νὰ φέρῃ δι' ἓνα παρατηρητὴν τὴν πρόσοψιν ἀπλῆς μηχανικῆς ἀντανανκλάσεως. Ἄλλὰ τοῦτο εἶνε, ἂν μοὶ ἐπιτρέπεται νὰ ἐκφρασθῶ οὕτω, ὡς νὰ κάμνη τις τὸ πλάσμα ἀπλοῦν ἐξωτερικὸν περίβλημα· λησμονεῖ, ὡς πάντοτε δὲν παύει νὰ λησμονῇ, ἡ μηχανικὴ αὕτη ψυχολογία ὅτι, ὅπου εἶνε ζωὴ, ἐκεῖ εἶνε ἐνότης. Πᾶς ὀργανισμὸς εἶνε μία ἐνότης, καὶ ἀναδεικνύεται ὡς ἐνότης. Τὸ αἶσθημα εἶνε ἡ ἐσωτερικὴ ἔκφρασις τῆς ἐνότητος ταύτης, καὶ κατ' ἐμὴν γνώμην, δὲν εἶνε ἀμφίβολον ὅτι τὸ κίνημα τῆς προσελκύσεως ἢ ἀποστροφῆς, τὸ ὁποῖον εἰς ἡμᾶς καὶ ἐκ τῶν ἔξω δυνατὸν νὰ φαίνεται ἀπλῆ ἀντανανκλασις, πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ μᾶλλον ὡς ἡ ὀλικὴ ἀνταπόκρισις τοῦ σπέρματος τῆς συνειδήσεως ἐν τῷ ὄντι, ὡς ἡ ἔκφρασις τῶν ἀρεσκείων καὶ τῶν ἀπαρεσκείων του. Ἡ φυσιολογία, ἐνόσῳ μένει καθαρὰ φυσιολογία δὲν εἶνε ἴσως ὑπόχρεως νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν τὸ αἶσθημα ἢ τὴν συνειδήσιν ὡς τοιαῦτα. Τὸ ψυχικόν, καθ' ὅλας τὰς μορφάς του, κεῖται ἐκτὸς τῆς δικαιοδοσίας τῶν φυσιολογικῶν μεθόδων. Ἄλλ' αἱ αὐτοσυντηρητικαὶ, αἱ ἀνακτητικαὶ, αἱ ἀφομοιωτικαὶ τάσεις τῶν ὀργανισμῶν καὶ τῆς ὀργανικῆς μεμβράνης, εἶνε ὁ φυσιολο-

γικός τρόπος πρὸς ἔκφρασιν τοῦ αὐτοῦ γεγονότος. Ὁ φυσιολογικός τρόπος τῆς ἐκφράσεως εἶνε ἀτελής καὶ μυθολογικός ἴσως, καὶ δύναται νὰ ἐννοήσῃ τις ὅτι πολλοὶ φυσιολόγοι, ὑποθέτοντες ὅτι ὁ τρόπος οὗτος ἀρκεῖ νὰ ἐξηγήσῃ τὰ γεγονότα, ἀνυπομονοῦσι καὶ πιστεύουσι καθ' ὑποτροπήν εἰς καθαρῶς μηχανικὴν θεωρίαν τῆς ζωτικῆς λειτουργίας. Ἄλλ' αἱ ἐκφράσεις αὗται οὐδαμῶς εἶνε ἐξηγήσεις, κατὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἐκδοχὴν τῆς λέξεως· εἶνε μᾶλλον ἐνδείξεις πρὸς τὸ ἀνεξήγητον· ἀπλῶς κατονομάζουσι ἢ ἀποδεικνύουσι τὸ θεμελιῶδες χαρακτηριστικὸν τῆς ζωῆς ὡς τοιαύτης, τὸ ὁποῖον τὴν κάμνει νὰ διαφέρῃ ἀπὸ τὸν μηχανισμόν, ἢ ἀπὸ ὅ,τι φαίνεται εἰς ἡμᾶς μηχανισμός. Ἡ ζωὴ εἶνε ἡ προϋπόθεσις τῆς φυσιολογίας, τὸ γεγονὸς ἐφ' οὗ βασιζέται ἡ ὑπαρξίς τις, γεγονὸς τὸ ὁποῖον ὀφείλει ἀπλῶς νὰ παραδεχθῇ, ὅπως ὅλαι αἱ ἄλλαι ἐπιστῆμαι ὀφείλουσι νὰ παραδεχθῶσι τὰς ἰδίας προϋποθέσεις των. Αἱ ἐξηγήσεις τῆς στρέφονται ἐντὸς τοῦ γεγονότος τῆς ζωῆς, καὶ δὲν δύναται νὰ κάμῃ χρῆσιν αὐτῶν ὅπως ἐξηγήσῃ τὸ γεγονὸς αὐτό. Καὶ ὁμως τοῦτο κατ' οὐσίαν προσπαθεῖ νὰ κατορθώσῃ φυσιολογία καθαρῶς μηχανικὴ. Ἡ φυσιολογία κατὰ τὴν τελευταίαν πεντηκονταετίαν, δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἐδεδεπόζετο ἀπὸ μίαν ἀντίδρασιν πρὸς ὅ,τι καλεῖται ζωτικισμός. Οἱ ἀρχαιότεροι ἐρευνηταὶ εἶχον τὴν ἐξιν νὰ ἐπικαλοῦνται τὴν «ζωτικὴν δύναμιν» ὡς θεὸν ἀπὸ μηχανῆς πρὸς ἐξήγησιν παντὸς φαινομένου τὸ ὁποῖον δὲν ἠδύνατο ἄλλως νὰ ἐξηγηθῶσιν. Ἡ ζωτικὴ δύναμις, νοουμένη ὡς ἐξωθεν ἐπεμβαίνουσα ἄνευ μηχανικῶν ἄλλως μεθόδων, ἦτο βεβαίως ἡ ὑποστατιζομένη ὄντοτης τοῦ χειρίστου εἶδους, καὶ ἐξωβελίσθη ἐπομένως ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν φυσιολογίαν ὡς μέρος τῆς ἀπαισίας κληρονομίας τῆς μεταφυσικῆς. Ἡ μηχανικὴ ἐξήγησις, ἢ μὲ ἄλλας λέξεις, ἡ ἀναγωγὴ τῆς φυσιολογίας εἰς σωματολογία, κατέστη τὸ σύνθημα καὶ τὸ ἰδανικὸν τῶν ἀρίστων σκάπανέων. Ἄλλὰ δὲν παρετήρησαν ὅτι ἔτρεχον κίνδυνον ν' ἀπορρίψωσι τὸ παιδίον μετὰ τοῦ λουτροῦ, ὡς λέγουσιν οἱ Γερμανοί. Μεθ' ὅλα ταῦτα, ἡ φυσιολογία δὲν εἶνε σωματολογία· ἡ ζωσα ὕλη διάκειται ἄλλως παρά ἡ νεκρὰ ὕλη. Ποία ἡ διαφορὰ καὶ ἡ βᾶσις τῆς διαφορᾶς; Καθιστῶντες μηχανικῶς καταληπτὴν τὴν ἀμοιβαίαν σχέσιν καὶ ἀλληλεπίδρασιν τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου μέρους τῆς σωματικῆς κατασκευῆς, οἱ φυσιολόγοι τείνουσι νὰ λησμονήσωσιν ὅτι ὅλαι αὗται αἱ μηχανικαὶ διευθετήσεις εἶνε διευθετήσεις εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ζωῆς, διευθετήσεις παραγόμεναι ἐν τῷ ζῶντι πλάσματι, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὑπὸ τῆς ἀντιστοίχου καὶ

αὐτοομοιωματικῆς ἐνεργείας τῶν προγόνων του ὅσοι ἐζήσαν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Ἡ σκοπιμότης εἶνε ἡ γνώσις ἐφ' ἧς κατασκευάζεται ἡ φυσιολογία καὶ ἐκπονεῖται ἐντὸς τῆς ὅλης θεωρίας τῆς ἀναπτύξεως· εἶνε ὁμως γνώσις ἐντελῶς ἄλλοτρία πρὸς τὴν τυφλὴν δύναμιν τοῦ μηχανισμοῦ. Ὅσον σαφέστερον κατανοεῖ φυσιολόγος τις τί σημαίνει καθαρὸς μηχανισμός καὶ ὅσον πληρέστερον καταλαμβάνει τὴν ροπὴν τῶν γεγονότων περὶ ἃ ἔχει ν' ἀσχοληθῇ, τόσον προθυμότερον θ' ἀναγνωρίσῃ ὅτι τὸ νὰ καλῇ ταῦτα μηχανικὰ εἶνε τὸ πολὺ μία ἀναλογία. Ἀνήκουσιν εἰς διάφορον τάξιν γεγονότων· ζωὴ καὶ σκοπὸς ἰθύνουσιν αὐτὰ ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον. Αὐτενεργὸς καὶ αὐτοκατανομιζομένη μηχανὴ μόνον διὰ καταχρήσεως λέξεων καλεῖται μηχανὴ ὅλως.

Μάτην ἄρα πολλοὶ ψυχολόγοι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ὑπερακοντίζουσι τοὺς φυσιολόγους εἰς τὴν εὐκολίαν μεθ' ἧς ὁμιλοῦσι περὶ νευρικῶν ρευμάτων καὶ ἐκρήξεων νευρικῆς ἐνεργείας καὶ τρόπων ἐλαχίστης ἀντιστάσεως. Ἡ ἐπίφασις τῆς ἐξηγήσεως ἢ ἐπιτυγχανομένη διὰ τῆς χρήσεως τῆς ἐκφράσεως «τρόπος ἐλαχίστης ἀντιστάσεως», εἶνε εἰς τὸν ἐλάχιστον βαθμὸν ἀπατηλή. Μεταφέρομεν μίαν ἐκφράσιν, ἣτις ἔχει ἐντελῶς ὠρισμένην καὶ καταληπτὴν ἔννοιαν εἰς τὰ σωματολογικὰ καὶ μηχανικὰ, εἰς μίαν σφαιραν ὅπου οἱ ὅροι εἶνε διάφοροι, καὶ ὅπου περιπλέον εὐρισκόμεθα σχεδὸν εἰς ἄγνοιαν ὡς πρὸς τὴν φύσιν τοῦ τί ἀληθῶς συμβαίνει. Τρόπος ἐλαχίστης ἀντιστάσεως σημαίνει ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀπλῶς τὴν ἰδιάζουσαν ἀντίδρασιν, τὴν ὁποῖαν εὐρίσκομεν ὅτι παράγει συνήθως τὸ κέντρον. Δὲν ἔχομεν δικαίωμα νὰ προβῶμεν ἀπωτέρω. Ἡ χρῆσις τοῦ σωματολογικοῦ ὅρου ὑπεμφαίνει ἐντοσοῦτῳ ὅτι τὸ συμβαῖνον εἶνε ἀκριβῶς τὸ αὐτὸ ὡς ἡ ἐκλογὴ μιᾶς κοίτης, τὴν ὁποῖαν κάμνει ρυάκιον ὕδατος ρέον διὰ τῆς κατωφερείας βουνοῦ. Τοῦτο εἶνε ὡς νὰ κάμνωμεν τὸ ζωντανὸν πλάσμα διακάτοχον ἐξωτερικῆς φύσεως μετ' ὀργῆς καὶ λύσσης· εἶνε ἀπλῶς σύμπλεγμα ἀτραπῶν, διὰ τοῦ ὁποῖου ἡ ἐνέργεια τῆς ἐξωτερικῆς φύσεως λαμβάνει τὸν ροῦν τῆς, εἰσρέει καὶ πάλιν ἐκρέει. Ἄλλὰ τοῦτο δὲν ἀληθεύει οὔτε εἰς τοὺς ταπεινοτέρους ὀργανισμούς. Τοιαύτη παράστασις ὅλως παραγνωρίζει τὸν ἐνωτικὸν χαρακτήρα τοῦ ὀργανικοῦ καὶ αἰσθητικοῦ ὄντος. Ἀποπλανώμεθα, ἐνὶ λόγῳ, ἀπὸ λέξεις, οἷον ρεύματα καὶ ἐνέργεια καὶ ἐλαχίστη ἀντίστασις. Τί ἐννοοῦμεν λέγοντες νευρικὰ ρεύματα; Τὰ νευρικὰ ρεύματα δὲν δύναται νὰ τὰ πραγματευθῇ τις κατὰ τὸν μεμονωμένον τοῦτον τρόπον, ὡς ἐὰν συνέβαινον ἐν κενῷ, ἢ ἐν ἀδια-

φύρω μέσω συμβαίνουν εν ζώντι άτομω, και εκτός τῆς ἐνότητος τοῦ ἀτόμου τούτου, εἶνε ἀπλαῖ ἀφαιρέσεις. Νευρικὸν ρεῦμα εἶνε φυσιο-λογικὴ ἐνέργεια, ἥτις ἀρχικῶς και κανονικῶς σημαίνει κεντρικὴν πα-ρόρμησιν και προσφυᾶ κεντρικὴν ἀντίδρασιν. Δὲν δύνασαι νὰ διαστείλῃς ἢ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ παρορμητικοῦ ἢ τὴν ἐπ' αὐτοῦ ἀντίδρασιν ἀπὸ τοῦ ὄργανισμοῦ ὡς συνόλου. Ὅπως ψυχολογικῶς ὁμιλήσωμεν, τὸ ζῶν πλάσμα ὡς ἐνότης σύνοιδο τὴν αἴσθησιν και ἀνταποκρίνεται εἰς αὐτήν. Δὲν εἶνε ἀνάγκη ἐνταῦθα ν' ἀνακαλέσωμεν εἰς τὴν ζῶν ὑπόθεσιν τινα περὶ τῆς καθ' αὐτὸ ἔδρας τῆς ψυχῆς ἢ νὰ συλλάβωμεν σημειῖον τι συμβολῆς ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ διὰ τὰ παμπληθῆ νεῦρα τῆς αἰσθήσεως και τῆς κινήσεως. Ὅπως και ἂν ἐνεργῇ τὸ νευρικὸν σύστημα, ἡ ἐνότης τῆς συνειδήσεως, ἡ λαμβάνομεν πείραν κατὰ πᾶσαν στιγμὴν, εἶνε ἀπο-χρῶσα ἀποδείξεις τοῦ γεγονότος ὅτι αὕτη ἐνεργεῖ ἐν ἐνότητι. Πᾶν ζῶν πλάσμα εἶνε ὁμοίως ἀτομικὴ ἐνότης. Αἱ ἀνωμαλῖαι, ὡς ὅταν ἡ ἄρσις τῶν ὑψηλοτέρων κέντρων δίδει ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀποκατάστασιν ἀνεξαρ-τήτων ἐνοτήτων, ὡς ἐν τῷ νωτιαίῳ μυελῷ, δὲν εἶνε ἐπιχειρήματα κατὰ τοῦ ἰσχυρισμοῦ μου· μᾶλλον τείνουσι ν' ἀποδείξωσιν ὅτι και ὁ ἡκρωτη-ριασμένος ὄργανισμός, ἐνόσφ ζῆ ὅλως, ἀναπλάττει ἑαυτὸν εἰς εἶδος ἐνότητος.

Τὸ ζῶν πλάσμα ἄρα εἶνε τὸ ὀλιγώτερον κέντρον αἰσθήσεως και ἀντι-δράσεως, και ὅταν γίνεται χρῆσις τῆς αἰσθήσεως οὕτω, τοῦτο σημαίνει ὄχι μόνον διανοητικὴν συνειδήσιν παρουσίας τινός, ἀλλὰ και ὑποκειμένην ἔλξιν ἢ ἀπόθησιν παντός παρεισάκτου. Τὸ δεῦτερον τοῦτο στοιχεῖον κυρίως αἰσθήματος εἶνε ὁ κρῖκος μεταξὺ τῆς αἰσθήσεως ὡς γνώσεως και τῆς ἀντιδράσεως ὡς θελήσεως. Καίτοι δὲ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ διανοητικοῦ βίου και τῆς αὐτοβουλίας και αὐτεξουσιότητος δύναται νὰ μᾶς χειρα-φετήσῃ ἀπὸ τῶν παρακελεύσεων τῆς στιγμῆς, εἰς τὸ τέλος διὰ τοῦ αἰ-σθήματος διεξάγεται ὅλη ἡ πρόοδος τῆς ζωῆς μας. Ἐν τῷ αἰσθήματι διεκδικοῦμεν τὴν ἡμετέραν ἀτομικότητα, δίδομεν ἔκφρασιν εἰς τὰς προ-τιμήσεις και τὰς ἀπαρσεκείας μας. Τὸ αἰσθημα ἄγει ἕκαστον ἐξ ἡμῶν νὰ ἐκλέγωμεν ἐκ τοῦ ἀπείρου πλήθους τῶν ἐπιστητῶν και τῶν ἐφικτῶν, τὸν μικρόκοσμον ἐκεῖνον τῶν συμφερόντων και τῶν ἐξέων, ὅστις μᾶς κάμνει νὰ διαφέρωμεν ἀπ' ἀλλήλων, και δίδει εἰς ἕκαστον ἰδιάζοντα τρόπον ἐποπτείας ἐπὶ τοῦ σύμπαντος.

Ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ θέσωμεν πρῶτον τὸ αἰσθημα μᾶς ἀπεπλάνησε, κατὰ τὸ φαινόμενον, ἀπὸ τοῦ ἰδιαιτέρου θεματός μας. Ἀλλὰ μόνον

κατὰ τὸ φαινόμενον, διότι ὅ,τι ἐλέχθη περὶ τοῦ αἰσθήματος ἐφαρμόζεται *mutatis mutandis* και εἰς τὴν θέλησιν. Οἱ ὄπαδοὶ τῆς θεωρίας τῶν παραστάσεων προσεπάθησαν νὰ παραστήσωσι τὸ αἰσθημα ὡς σχέ-σιν μεταξὺ ἰδεῶν, ἀντὶ σχέσεως τῶν ἰδεῶν πρὸς τὸ ὑποκείμενον αὐτῶν. Ἐὰν τὸ ὑποκείμενον ἐταυτίσθη, ὡς λέγομεν, μέ τινας ἰδέας ἢ συμφέ-ροντα, τότε πᾶσα ἰδέα ἥτις μάχεται πρὸς τὰς ἰδέας ταύτας θ' ἀποβῆ εἰς πόνον ἢ ἀπαρσεκείαν τοῦ ὑποκειμένου. Ἀλλ' ἐνταῦθα ὡς και παν-ταχοῦ, δὲν εἶνε αἱ σχέσεις τῶν ἰδεῶν ὡς τοιούτων, σχέσεις οἰοεῖ κατὰ τὸ φαινομενικὸν σχέδιον, ἀλλ' ἡ σχέσις πρὸς ὑποκείμενον, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ αἰσθημα. Ὡσαύτως και περὶ τῆς θελήσεως. Ἡ θέλησις εἶνε ἐνέρ-γεια τοῦ ὑποκειμένου, και ὡς τοιαύτη δὲν δύναται νὰ φαινομενισθῆ.

Ἀλλὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἐπιμένουσι νὰ πράξωσιν οἱ φαινομενισταί, ἀπὸ τοῦ Χιούμ μέχρι τοῦ Μύνστερβεργ. Ἀναλύουσι τὴν θέλησιν εἰς συνακο-λουθίαν παραστάσεων: πρῶτον μία ἰδέα, εἶτα μία ἀντίληψις, κατὰ τὸν Μύνστερβεργ, ἀλλ' ὄχι παρεμβαίνουσα ἔγκρισις, ὄχι ἐξουσία, ὄχι πραγ-ματικὴ ἐνέργεια, τίποτε τὸ ἀνταποκρινόμενον εἰς ὅ,τι νοοῦμεν διὰ τῆς θελήσεως, — ἀκριβῶς τὸ ἐν πρῶτον και τὸ ἄλλο δεῦτερον. Ἡ ἀπάντη-σις ἦν δύναται νὰ δώσῃ τις εἰς τὸ εὐφυές τοῦτο θεώρημα ὑπεδείχθη ἤδη. Τὸ νὰ ζητῶμεν νὰ γνωρίσωμεν τὴν θέλησιν ὡς παράστασιν εἶνε ὡς νὰ ζητῶμεν νὰ γνωρίσωμεν αὐτὴν ὡς μὴ οὖσαν. Τὰ φαινόμενα τὰ ὁποῖα μᾶς παρουσιάζει ὁ Μύνστερβεργ εἶνε πολὺ εἶνε πιθανώτατα ὅλα τὰ φαινόμενα τῆς περιπτώσεως ταύτης, ἢ ἂν ὑπάρχωσι πλείονα τὰ ἄλλα θὰ εἶνε ὅμοια πρὸς αὐτά. Ἀλλ' ὅλη ἡ ἐξέτασις αὕτη εἶνε «ζήτησις ἀρ-χῆς». Ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ ψυχολογικοῦ μέρους τῆς πραγματείας του ἔχει ὡς ἐξῆς: «Ἡ θέλησις ὡς φαινόμενον ἐν τῇ συνειδήσει»· και διὰ νὰ μὴ ἀμφιβάλλωμεν περὶ τοῦ τί ἐννοεῖ, λέγει ἐν τῷ προοιμίῳ του: «Ἡ δύνατο ἐπίσης νὰ ὀνομασθῆ ἢ θέλησις ὡς ἰδέα». Ἡ θέλησις ὡς ἰδέα, τοῦτο εἶνε ἡ ὅλη θεωρία ἐντὸς κελύφους καρούου. Οὐδεὶς ἐχθρὸς ἠδύνατο νὰ διατυπώσῃ τὴν ὑπόθεσιν πειστικώτερον κατὰ τοῦ Μύνστερβεργ ἢ ὡς αὐτὸς τὴν διετύπωσεν εἰς τὰς λέξεις ταύτας, αἵτινες εἶνε ἡ κλεις ὅλης τῆς ἐρεῦνης του.

ΜΥΣΤΙΚΟΣ ΒΟΥΔΔΙΣΜΟΣ

ΥΠΟ

ΜΑΞ ΜΥΛΛΕΡ

(Ἐκ τῆς «ΙΘ' ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΟΣ»)

(Συνέχ. καὶ τέλ. Ἐκ τευχ. Β', σελ. 142).

Ἀλλὰ καίτοι τοῦτο ἦτο αἵρεσις καὶ ἀνυποταξία εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν Βραχμάνων, δὲν πρέπει νὰ φαντασθῶμεν ὅτι ὁ Βουδδισμὸς ἦτο ἐξ ἀρχῆς, ὡς πολλάκις ὑπειθέη ὅτι ἦτο, νέα θρησκεία ἀνεξάρτητος καὶ ἀντικειμένη εἰς τὸν Βραμισμὸν. Οὐδέποτε ὑπῆρξεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου ὅ,τι δύναται νὰ ὀνομασθῇ ἐντελῶς νέα θρησκεία. Πᾶσα θρησκεία ἦν γνωρίζομεν προϋποθέτει ἐτέραν θρησκείαν, ὡς πᾶσα γλῶσσα προϋποθέτει ἀρχαιοτέραν γλῶσσαν. Σχεδὸν ὅλως ἀδύνατον φαίνεται μάλιστα νὰ συλλάβωμεν τὸ δυνατόν ἐντελῶς νέας θρησκείας, ὅσον καὶ ἐντελῶς νέας γλώσσας. Ὁ Μωαμεθανισμὸς προϋποθέτει Χριστιανισμὸν, Ἰουδαϊσμὸν καὶ δημῶδη τινὰ πίστιν διαδεδομένην μεταξὺ τῶν ἀραβικῶν φυλῶν. Ὁ Χριστιανισμὸς προϋποθέτει Ἰουδαϊσμὸν καὶ Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν. Ὁ Ἰουδαϊσμὸς προϋποθέτει ἀρχαιοτέραν καὶ εὐρύτερον διαδεδομένην σημιτικὴν πίστιν, ἔχνη τῆς ὁποίας φαίνονται εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῆς Βαβυλῶνος καὶ τῆς Νινευῆ. Πέραν τῆς θρησκείας τῶν βασιλείων τῆς Μεσοποταμίας φαίνεται νὰ ὑπῆρξεν Ἀκκαδικὴ θρησκεία, καὶ ἐπέκεινα ταύτης αἱ γνώσεις μας φθάνουσιν εἰς πέρασ. Ἡ ἀρχαία θρησκεία τοῦ Ζοροάστρου πάλιν προϋποθέτει τὴν Βεδικὴν θρησκείαν, ἐνῶ ἡ Βεδικὴ θρησκεία ἀνάγεται εἰς ἀρχαιοτέραν Ἀρύαν παράδοσιν.

Ὅ,τι κεῖται πέραν τῆς κοινῆς ταύτης Ἀρύας θρησκείας εἶνε καὶ πάλιν ἐπέκεινα τῶν ὀρίων οὐ μόνον τῆς ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ ἀπλῆς εἰκασίας. Ἀλλὰ δυνάμεθα ἀσφαλῶς νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι, ὅπως δὲν ἀνεκαλύφθη ποτὲ ἀνθρωπίνῃ φυλῇ ἄνευ γλώσσης ὅλως, οὕτω δὲν γνωρίζομεν ἀνθρωπίνῃ φυλῇ ἄνευ θρησκευμάτος τινος, ἄνευ ἐκδηλώσεως ἐννοίας τινος περὶ τῶν ἐπέκεινα, ἢ τῆς ἐννοίας ἐκείνης τοῦ Ἀπεῖρου ὀπισθεν τοῦ Πεπερασμένου, ἧτις εἶνε ἡ ἀληθὴς κρηναία πηγὴ πάσης θρησκείας.

Ὅσον καὶ ἂν διαφέρῃ ὁ Βουδδισμὸς ἀπὸ τοῦ Βραμισμοῦ ἐν τῇ βραδυτέρᾳ ἀναπτύξει του, ἡ διδασκαλία τοῦ Βούδδα θὰ ἦτο ἀκατανόητος ἄνευ τῆς προηγουμένης γεννήσεως τοῦ Βραμισμοῦ. Τοῦτο πλειστάκις παραγνωρίζεται, καὶ πολλαὶ λέξεις καὶ ἐκδοχαὶ ἐκφέρονται ὡς ἰδιάζουσαι εἰς τὸν Βουδδισμὸν, ἐνῶ ἦσαν οἰκειόταται εἰς τοὺς Βραχμᾶνας. Πολλάκις, εἶνε ἀληθῆς, ὁ Βούδδας ἔδωκε νέαν σημασίαν εἰς αὐτὰς, ἀλλ' ἐδανείσθη τὴν οὐσίαν παρ' ἐκείνων οἵτινες ὑπῆρξαν οἱ διδάσκαλοι τῆς νεότητός του. Γενικῶς νομίζεται, ἐπὶ παραδείγματι, ὅτι ἡ Νιρβάνα, περὶ ἧς τόσα ἐγράφησαν, εἶνε ὅρος κατασκευασθεὶς ὑπὸ τοῦ Βούδδα. Ἀλλ' ἡ Νιρβάνα ἀπαντᾷ εἰς τὴν Βαγαβάδ-γιτὰ καὶ εἰς τινὰ τῶν Οὐπανισχάδς. Ἐσήμαινεν ἀρχῆθεν τίποτε περισσότερον εἰμὴ τὴν ἔκπτωσιν ἢ τὴν ἐκπνοὴν παντός πάθους, τὴν γαλήνην μετὰ τὴν τρικυμίαν, τὴν ἐντελῆ χειραφέτησιν καὶ αἰωνίαν μακαριότητα, τὴν ἔνωσιν μὲ τὸ Ὑπέρτατον Πνεῦμα (Βράμα-Νιρβάνα), ἐωσότου εἰς τινὰς τῶν Βουδδιστικῶν σχολῶν, καίτοι ὄχι εἰς ὅλας, κατήντησε νὰ σημαίνῃ τὴν πλήρη ἀπόσβεσιν ἢ ἐκμηδένισιν. Ὅ,τι καὶ ἂν κατήντησε νὰ σημαίνῃ ἡ Νιρβάνα εἰς τὸ τέλος, δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία περὶ τοῦ ὅ,τι ἐσήμαινεν εἰς τὴν ἀρχὴν, ὅπερ ἦτο ἡ ἀπόσβεσις τοῦ πυρὸς τῶν παθῶν. Ἀλλ' ἡ ἀρχὴ αὕτη κεῖται ἔξω τῶν ὀρίων τοῦ Βουδδισμοῦ· εὐρίσκεται ἀκόμη ἐντὸς τῆς ἀρχαίας δικαιοδοσίας τοῦ Βραμισμοῦ.

Τὸ ὄνομα πάλιν δι' οὗ ἐκάλουν ἑαυτοὺς ὁ Βράμας καὶ οἱ ὄπαδοί του, καὶ ὑφ' ὃ ἐγένοντο τὸ πρῶτον γνωστοὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ εἰς ἄλλα ἔθνη, Σαμάνα, εἶνε πιθανῶς βραχμανικῆς ἀρχῆς. Εἶνε τὸ σανσκριτικὸν Σραμάνα, ἀσκητῆς ἢ ἐπαίτης, παραγόμενον ἐκ τοῦ ρήματος σράμ, μοχθῶ, ταλαιπωροῦμαι. Ὁ Βούδδας ἐκαλεῖτο συχνὰ Σαμάνο Γόταμο, ὁ ἀσκητικὸς Γόταμο, καίτοι αὐτὸς ἦτο ὁ καταργήσας τὰς ἄκρας βασάνους, ἃς ὑπέφερον ἰκουσίως οἱ ἀσκητικοὶ Βραχμᾶνες κατὰ τὸ τρίτον στάδιον τοῦ βίου των, τὴν εἰς τὸ δάσος ἀποχώρησιν. Παρὰ τοῖς Βουδδισταῖς πᾶς ὅστις κατέλιπεν οἶκον, ἐστὶν, οἰκογένειαν,

εις ὅποιανδήποτε τάξιν καὶ ἂν ἀνῆκε πρότερον, δύναται ν' ἀναδειχθῆ Σαμάνας, ἀλλ' ἡ λέξις τάχιστα προσέλαβε τὴν γενικωτέραν ἔννοιαν τοῦ ἁγίου, οὕτως ὥστε ἄνθρωπός τις δύναται νὰ καλῆται Σαμάνας καίτοι μὴ ἀναλαβὼν τὸ ταπεινὸν τοῦ ἀσκητοῦ ἔνδυμα. Οὕτω ἀναγινώσκουμεν εἰς τὰ Δαμναπάδς:

« Ὅστις, καίτοι πολυτελῶς ἠμφιεσμένος, ἀκῆ ἡσυχίαν, εἶνε φιλήσυχος, εὐπειθής, ἐγκρατής καὶ σώφρων, καὶ ἔπαυσε νὰ εὕρισκε σφάλματα » εἰς τὰ ἄλλα ὄντα, ἐκεῖνος εἶνε ἀληθῶς Βραχμάν, Σραμάνας καὶ Βιζού. »

Ἐνταῦθα βλέπομεν συγχρόνως ὅτι ἡ ὑψηλὴ ἰδέα τοῦ Βούδδα, ὃν παρίστων συνήθως ὡς ἐχθρὸν τῶν Βραχμάνων καὶ τοῦ Βραμισμοῦ, σχετίζεται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Βραχμᾶνος, καὶ πῶς ὁ φιλόσοφος ἐκεῖνος μένει τέκνον τῆς ἐποχῆς του. Παρ' αὐτῷ ὁ Βραχμάν εἶνε ἅγιος, καὶ ὁ Βιζού ἐπαίτης, ὅχι πολὺ ἀπέχων τοῦ ἁγίου.

Οἱ Ἕλληνες μετέβαλον τοὺς Σαμάνας εἰς Σαμαναίους καὶ ἐνίοτε εἰς Σεμνοὺς, τὸ Σαμάν ἐν τούτοις, τὸ Τογγουσιανὸν ὄνομα τὸ σημαίνει τὸν ἱερέα μάγον δὲν παράγεται ἐκ τοῦ Σαμάνας, ἀλλ' εἶνε λέξις ἐκ Τουγγουσιανῆς ρίζης.

Πολλὰς ἄλλας λέξεις θὰ ἠδυνάμεθα νὰ μνημονεύσωμεν, αἵτινες φαίνονται εἰς ἡμᾶς βουδδιστικάι, καὶ ὅμως εἶνε πράγματι βραχμανικῆς κατασκευῆς. Ὀλίγα βουδδιστικάι λέξεις καὶ ἔννοιαι ὑπάρχουσιν ὅντι, αἵτινες, ἱστορικῶς ἐξεταζόμεναι, δὲν ἀποκαλύπτουσι τὰ βραχμανικὰ αὐτῶν προηγούμενα, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον τροποποιημένα εἰς τὰς νεωτέρας σχολὰς τῶν Βουδδιστῶν. Οἱ μελετηταὶ ἀρχίζουν νὰ συνορῶσιν ὅτι, ὅπως δὲν δυνάμεθα ὀλοσχερῶς νὰ ἐκτιμήσωμεν τὸ Πάλι, τὸ ἱερὸν ἰδίωμα τοῦ Βουδδισμοῦ, χωρὶς νὰ γνωρίζωμεν τὴν σανσκριτικὴν, οὕτω δὲν δυνάμεθα ἐντελῶς νὰ ἐννοήσωμεν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Βούδδα χωρὶς νὰ γνωρίζωμεν τὰς προηγούμενας περιόδους τῆς Βραχμανικῆς σκέψεως.

Καὶ ὅταν ἀκόμη ὁ Βούδδας, ὁ νεαρὸς ἡγεμονίδης τοῦ Καπιλαθαστοῦ, ἀπεφάσισε νὰ καταλίπη οἰκογένειαν, σύζυγον, υἱὸν, πατέρα καὶ φίλους, καὶ ν' ἀσπασθῆ τὸν βίον τῶν φερεοίκων, ἠκολούθησε τὸ παράδειγμα τὸ δοθὲν αὐτῷ ὑπὸ τῶν Βραχμάνων Σραμάνας, καὶ ὑπεβλήθη εἰς ὅλας τὰς σκληρὰς βασάνους εἰς ἃς ὅλοι οἱ κατοικοῦντες εἰς τὸ δάσος ἔκρινον ὀρθὸν νὰ ὑποβάλλωνται. Ἐχρειάσθη δὲ νὰ παρέλθωσι πολλὰ ἔτη πρὶν ἐννοήσῃ τὸ ἄκρως ἀνωφελὲς καὶ ἰδίως τὴν ἐπιβλαβῆ ἐπιρροήν των. Τότε παρεδέχθη λογικώτερον βίον, ὃν ὠνόμαζε μέσην ὁδὸν, ἐξ

ἴσου ἀπέχουσαν τῆς τε ἄκρας ἀσκητικότητος καὶ τῆς ἡδυπαθείας. Εἰς ὅλα ταῦτα δὲν ὑπῆρχεν ἀπόρητον τι, τίποτε ἐσωτερικόν, οὐδὲν μυστήριον. Τὸναντίον, ὅ,τι δυνατόν νὰ ὑπῆρχε μυστηριώδες παρὰ τοῖς Βραχμανισταῖς κατοικοῖς τοῦ δάσους, ἐκηρύττετο νῦν πρὸς ὅλον τὸν κόσμον ὑπὸ τῶν μοναχῶν, τῶν ἀποτελούντων τὴν ἀληθῆ βουδδιστικὴν ἀδελφότητα ἐν τῷ μέσῳ τῆς πλέον ἀνεξαρτήτου λαϊκῆς τάξεως. Ἐὰν ὑπάρχη θρησκεία ὅλως δημώδης, ὅλως ἀνεπιφύλακτος, χωρὶς νὰ παραδέχεται ἱερατικὰ προνόμια, τοιαύτη ἦτο ἡ ἀρχικὴ θρησκεία τοῦ Βούδδα. Ὁ Βραμισμὸς ἔκαμε χρῆσιν τῆς Σανσκριτικῆς ὡς ἱερᾶς γλώσσης· ὁ Βούδδας παρεδέχθη τὰς δημώδεις διαλέκτους τὰς λαλουμένας ὑπὸ τοῦ λαοῦ, οὕτως ὥστε πάντες νὰ δύνανται νὰ παρακολουθήσωσι τὴν διδασκαλίαν του.

Δὲν δύναμαι νὰ δώσω καλλιτέραν ἐξήγησιν τῆς μεταβολῆς τοῦ Βραμισμοῦ εἰς Βουδδισμόν εἰμὴ λέγων ὅτι ὁ Βουδδισμὸς ἦτο ὁ ἀνώτερος Βραμισμὸς ἐκλαϊκευμένος, ἀφοῦ κατηργήθη πᾶν τὸ μυστικόν, τὸ δὲ ἱερατεῖον ἀντικατέστη ὑπὸ μοναχῶν, καὶ οἱ μοναχοὶ οὗτοι ἦσαν κατὰ τὸν ἀληθῆ χαρακτῆρά των διάδοχοι καὶ ἀντιπρόσωποι τῶν πεφωτισμένων ἱεραστῶν τοῦ δάσους τῶν προηγούμενων γενεῶν. Ἡ Βουδδιστικὴ κοινότης συνίστατο ἐκ μοναχῶν, οὐχὶ ἱερέων, καὶ ἐκ λαϊκῶν. Οἱ μοναχοὶ ἦσαν ὅ,τι ὑπῆρξαν οἱ ἀσκηταί, οἱ Σραμάνας· μόνον δὲν ἦσαν πλέον ὑπόχρεοι νὰ διέλθωσι τὰ προηγούμενα στάδια τοῦ Βραχμανικῆς (θρησκευτικοῦ σπουδαστοῦ) καὶ τοῦ Γριχάστα (οἰκογενειάρχου), καίτοι, ὡς αὐτὸς ὁ Βούδδας, δυνατόν νὰ ὑπῆρξαν ἑγγαμοὶ καὶ πατέρες οἰκογενείας, ἐὰν μόνον μετὰ τινα χρόνον ἦσαν πρόθυμοι νὰ ἐγκαταλίπωσιν ὅσους ὠνόμαζον οἰκείους των. Ὅσον διὰ νὰ τηρῶσι τινα τῶν δογμάτων τούτων ἀπόρητα, οὐδὲν ἠδύνατο νὰ εἶνε ἐναντιώτερον πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ ἱδρυτοῦ των. Ὅση καὶ ἂν ὑπῆρξεν ἐσωτερικὴ διδασκαλία εἰς ἄλλας θρησκείας, οὐδεμία ὑπῆρξεν ἐν τῇ θρησκείᾳ τοῦ Βούδδα. Πᾶν ὅ,τι ἦτο ἐσωτερικόν ἢ μυστικόν δὲν ἦτο πράγματι διδασκαλία τοῦ Βούδδα· ὅποιανδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ διδασκαλία τοῦ Βούδδα, ἦτο πράγματι ὅχι μυστικὴ. Ὁ Βούδδας αὐτὸς, καίτοι γνωρίζει κάλλιστα ὅτι ὑπάρχει, καὶ ἐν πάσῃ ἐντίμῳ θρησκείᾳ ὀφείλει πάντοτε νὰ ὑπάρχη, διάκρισις μεταξὺ τῶν ὀλίγων καὶ τῶν πολλῶν, δὲν θὰ ἐνέκρινε φραγμούς μεταξὺ τούτων, εἰμὴ ἐκείνους οὐς ἔθηκαν δι' ἑαυτοῦς. Ὅμιλεῖ μετὰ φανερᾶς περιφρονήσεως ὡς πρὸς τὴν τήρησιν μέρους τινὸς τῆς ἀληθείας ἀπορήτου. Οὕτω λέγει ἐν μιᾷ τῶν συντόμων διδασκῶν του:

« Ὡ μαθηταί, τρία ὑπάρχουσιν εἰς ἃ προσήκει ἡ μυστικότης καὶ οὐχὶ ἡ ἐμφάνεια. Τίνα ταῦτα; Εἰς τὰς γυναίκας προσήκει ἡ μυστικότης, οὐχὶ ἡ ἐμφάνεια· εἰς τὴν ἱερατικὴν σοφίαν προσήκει ἡ μυστικότης, οὐχὶ ἡ ἐμφάνεια· εἰς τὰς διδασκαλίας τοῦ ψεύδους προσήκει ἡ μυστικότης, οὐχὶ ἡ ἐμφάνεια. Εἰς τὰ τρία ταῦτα προσήκει ἡ μυστικότης, οὐχὶ ἡ παρρησία καὶ ἡ ἐμφάνεια.

» Ἄλλ' ὑπάρχουσι τρία τὰ λάμποντα ἐνώπιον ὄλου τοῦ κόσμου καὶ οὐχὶ ἐν τῷ κρυπτῷ. Τίνα ταῦτα; Ὁ δίσκος τῆς σελήνης, ὧ μαθηταί, φέγγει ἐνώπιον πάντων, καὶ οὐχὶ κρυφίως· ὁ δίσκος τοῦ ἡλίου λάμπει ἐνώπιον πάντων, καὶ οὐχὶ κρυφίως· τὰ δόγματα καὶ οἱ κανόνες οἱ κηρυττόμενοι ὑπὸ τοῦ τελείου Βούδδα λάμπουσιν ἐνώπιον πάντων, οὐχὶ κρυφίως. Τὰ τρία ταῦτα λάμπουσιν ἐνώπιον πάντων, καὶ οὐχὶ κρυφίως.»

Καὶ αὕτη δὲν εἶνε ἡ μόνη φορὰ καθ' ἣν ὁ Βούδδας καταδικάζει πᾶν τὸ μυστηριώδες ἐν τῇ θρησκείᾳ, ἢ ὅ,τι νοεῖται διὰ τοῦ μυστικοῦ Βουδδισμού. Ὑπάρχει ἀξιωματικὸς διάλογος μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ μαθητοῦ του Ἄνανδα μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του, ἐν ᾧ κατακρίνει οὐ μόνον τὸ μυστηριώδες ἐν τῇ θρησκείᾳ, ἀλλὰ πᾶσαν ἐπίκλησιν πρὸς ἐξωτερικὴν ἐξουσίαν, πᾶσαν ὑπακοὴν εἰς ἄλλο τι παρὰ τὴν ἐνδόμυχον φωνήν. Ἐν τῇ Μαχαπαρινιβθάνᾳ Σούττα ἀναγινώσκομεν:

« 28. Καὶ ὅτε ὁ Μάκαρ εἰσῆλθεν οὕτω εἰς τὴν ὑετώδη ὥραν (ὅταν οἱ μοναχοὶ ἀποχωροῦσι τοῦ κόσμου), σκληρὰ ἀσθένεια ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτόν, καὶ δριμύειά ἄλγη ἤλθον ἐπ' αὐτόν ὡς εἰς θάνατον. Ἄλλ' ὁ Μάκαρ, μνήμων καὶ ἐγκρατής, ἔφερε ταῦτα ἀγογγύστως.

» 29. Τότε ὁ λογισμὸς οὗτος ἐπῆλθεν εἰς τὸν Μάκαρα: Δὲν θὰ εἶνε καλὸν δι' ἐμὲ νὰ παρέλθω ἀπὸ τῆς ζωῆς χωρὶς νὰ προσφωνήσω τοὺς μαθητάς, χωρὶς ν' ἀποχαιρετίσω τὸ τάγμα. Νῦν δι' ἰσχυροῦ ἀγῶνος τῆς βουλήσεως ἄς κάμψω πάλιν τὴν ἀσθένειαν ταύτην, καὶ ἄς δράξω τὴν λαβὴν τῆς ζωῆς ἕως οὗ ἔλθῃ ἡ πεπρωμένη ὥρα.

» 30. Καὶ ὁ Μάκαρ δι' ἰσχυροῦ ἀγῶνος τῆς βουλήσεως κατέκαμψε πάλιν τὴν νόσον, καὶ ἔδραξε τὴν λαβὴν τῆς ζωῆς ἕως οὗ ἔλθῃ ἡ ὥρα ἣν εἶχεν ὀρίσει. Καὶ ἡ νόσος κατεπραύνη ἐπ' αὐτῷ.

» Καὶ εὐθὺς ὕστερον ὁ Μάκαρ ἤρχισε ν' ἀναλαμβάνῃ. Καὶ ἀποτινάξας τὴν ἀσθένειαν ἐξῆλθε τοῦ μοναστηρίου, καὶ ἐκάθισεν ὅπως οὐκ ἔστιν τοῦ μοναστηρίου ἐπὶ βάρθρου κειμένου ἐκεῖ. Καὶ ὁ σεβάσμιος Ἄνανδα ἦλθε πρὸς τὸ μέρος ὅπου ἦν ὁ Μάκαρ καὶ ἠσπάσθη αὐτόν, καὶ ἐκάθισεν

» εὐσεβάστως παρ' αὐτόν, καὶ προσεφώνησε τὸν Μάκαρα καὶ εἶπεν: Ἐθεώρησα, δέσποτα, πῶς ὁ Μάκαρ ἦτο ὑγιής, καὶ θεώρησα πόσον ὁ Μάκαρ εἶχεν ὑποφέρει. Καίτοι δὲ εἰς τὴν θεάν τῆς ἀσθενείας τοῦ Μάκαρος τὸ σῶμά μου ἐγένετο ἀσθενὲς ὡς χόρτον, καὶ ὁ ὀρίζων ἐθώλωθη πρὸς ἐμὲ, καὶ αἱ δυνάμεις μου ἠσθένησαν, ὅμως ἔλαβον μικρὰν τινα παραμυθίαν ἐκ τοῦ λογισμοῦ ὅτι ὁ Μάκαρ δὲν θὰ παρέλθῃ ἀπὸ τῆς ζωῆς ἕως οὗ ἀφήσῃ τοῦλάχιστον ὁδηγίαν διὰ τὸ τάγμα.

» 32. Τί λοιπὸν, Ἄνανδα; ἀπεκρίθη. Προσδοκᾷ τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ τὸ τάγμα; Ἐγὼ ἐκήρυξα τὴν ἀλήθειαν, χωρὶς νὰ κάμω διάκρισιν μεταξὺ ἐξωτερικῆς καὶ ἐσωτερικῆς διδασκαλίας· διότι χάριν τῆς ἀληθείας, Ἄνανδα, ὁ Ταθάγατα δὲν ἔχει τοιοῦτόν τι ὡς τὴν κεκλεισμένην πυγμὴν διδασκάλου, ὅστις τηρεῖ τινὰ μυστικά.»

Εἶτα κατακραυγάζει κατὰ τῆς ιδέας ὅτι, μετὰ τὸν θάνατόν του, οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ θὰ ὀδηγῶνται τυχὸν ἀπὸ ἄλλο τι εἰμὴ τὸ Πνεῦμα τῆς Ἀληθείας τὸ ἐν αὐτοῖς.

« Βεβαίως, Ἄνανδα, λέγει, ἐὰν τυχὸν ὑπάρχῃ τις ὅστις ὑποθάλλει τὴν ιδέαν ὅτι ἐγὼ θὰ ὀδηγήσω τὴν ἀδελφότητα ἢ ὅτι τὸ τάγμα ἐξαρτᾶται ἀπ' ἐμοῦ, ἐκεῖνος πρέπει νὰ καταθέσῃ ὁδηγίαν περὶ παντὸς τοῦ ἀφορῶντος τὸ τάγμα. Ἄλλ' ὁ Ταθάγατα, ὧ Ἄνανδα, δὲν φρονεῖ ὅτι αὐτὸς θὰ ὀδηγήσῃ τὴν ἀδελφότητα, ὅτι τὸ τάγμα ἐξαρτᾶται ἀπ' αὐτοῦ. Διατί τότε ν' ἀφήσῃ ὁδηγίαν περὶ παντὸς τοῦ ἀφορῶντος τὸ τάγμα; Ἐγὼ, ὧ Ἄνανδα, ἐγήρασα καὶ εἶμαι πλήρης ἡμερῶν ἢ ὁδοιπορία μου ἐγγίζει εἰς τὸ τέλος, ἔφθασα εἰς τὸ κορυφωμα τῶν ἡμερῶν μου, εἰς ἡλικίαν ὀγδοήκοντα ἐτῶν, καὶ ὡς τὸ παλαιὸν ἀμάξιον τὸ βαρυφορτωμένον, Ἄνανδα, μόνον μὲ πολὺν πρόσθετον κόπον δύναται νὰ κινήθῃ, οὕτω, μοὶ φαίνεται, καὶ τὸ σῶμα τοῦ Ταθάγατα δύναται μὲ πολὺν πρόσθετον κόπον νὰ κινήθῃ... »

» 33. Διὰ τοῦτο, ὧ Ἄνανδα, γίνεσθε ὡς λύχνοι εἰς ὑμᾶς αὐτούς. Γίνεσθε καταφυγὴ εἰς ὑμᾶς αὐτούς. Μὴ ἀποβλέπετε εἰς ἐξωτερικὸν καταφύγιον. Κρατεῖσθε σφιγκτῶς ἀπὸ τὴν λαβὴν τῆς ἀληθείας. Μὴ ἀποβλέπετε ὡς εἰς καταφυγὴν εἰς ἄλλον παρὰ ὑμᾶς ... »

» 34. Καὶ ὅσοι, Ἄνανδα, εἴτε νῦν εἴτε μετὰ τὸν θάνατόν μου, εἶνε λύχνοι πρὸς ἑαυτούς, καὶ καταφυγὴ εἰς ἑαυτούς, δὲν ἀποβλέπουσι δὲ εἰς ἐξωτερικὸν καταφύγιον, ἀλλὰ βαίνουσιν ἐγγὺς πρὸς τὴν ἀλήθειαν ὡς λύχνοι των, καὶ κρατοῦνται σφιγκτῶς ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν ὡς μόνην καταφυγὴν των, οὐδ' ἀποβλέπουσι πρὸς ἄλλην καταφυγὴν παρὰ ἑαυ-

» τούς, οὔτοι, ὦ Ἄνανδα, μεταξὺ τῶν Βιχχούς τῶν ιδικῶν μου θὰ
» φθάσωσι τὸ ἀκρότατον ὕψος, ἀρκεῖ νὰ εἶνε πρόθυμοι νὰ μάθωσι.»

Δύναται νὰ ὑπάρχη τι καταφανέστερον καὶ ἀποφασιστικώτερον; Εἰς οὐδένα πρόκειται ν' ἀνατεθῇ ἰδιαιτέρα ἢ μυστικὴ διδασκαλία περὶ τοῦ μέλλοντος κανονισμοῦ τῆς Κοινότητος, οὐδεὶς δύναται ν' ἀντιποιῆται ἐξαιρετικὴν τινα ἐξουσίαν. Ἄλλ' ἢ ὑπερτάτη ἔδρα τῆς ἐξουσίας θὰ εἶνε πάντοτε παρ' αὐτῷ τῷ ἀνθρώπῳ καὶ μὲ τὴν φωνὴν τῆς ἀληθείας μόνον εἰς τὰ ἐνδόμυχα.

Καὶ αὕτη εἶνε ἡ θρησκεία τὴν ὁποίαν, μεταξὺ πασῶν τῶν ἄλλων, ἐξελέξεν ἡ κυρία Βλαβάτσκη ὡς ἐσωτερικὴν θρησκείαν. Ὁ Βούδδας, ὅστις δὲν ἤθελε νὰ ἔχη μυστικά, εἴτε διὰ τοὺς λαϊκοὺς εἴτε διὰ τοὺς ἰδίους του ἀγαπητοὺς ὁμιλητὰς, παρίσταται ὡς ἀποκρύπτων τὴν ἀμπίστομον μάχαιραν τῆς γνώσεως ἀπὸ τοῦ ἀξέστου ὄχλου καὶ τηρῶν τὴν ἐνδοτάτην γωνίαν τοῦ ἀγιαστηρίου ἐν βαθυτάτῃ σκιᾷ. Οὐδεὶς μῦθος περιηγητοῦ ὑπῆρξέ ποτε θρασύτερος καὶ ἀτοπώτερος ἀπὸ τὴν παρερμηνείαν ταύτην τοῦ χαρακτηῆρος τοῦ Βούδδα καὶ τῆς διδασκαλίας του.

Ἐπαναλαμβάνω, δὲν πιστεύω ὅτι ἡ κυρία Βλαβάτσκη ἐπενόησε τὸν ἐσωτερικὸν Βουδδισμόν. Εἶμαι πρόθυμος νὰ πιστεύσω ὅτι, ὡς ἐν τῇ πρώτῃ μετὰ τοῦ Βραχμανισμοῦ συναντήσῃ της ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Σατυάνανδα Σαρασβατί, ἦτο, ὅταν εὕρισκετο ἀντιμέτωπος μὲ τοὺς Βουδδιστὰς Μαχάτμας, εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἀλιέως τοῦ Γκαίτε, ὅστις εἶλκετο ὑπὸ σειρῆνος εἰς τὰ κύματα: «*Halb zog sie ihn, halb sank er hin!*» (Μισὸ αὐτὴ τραβοῦσε, μισὸ αὐτὸς βουλιούσε). Ἐφανακίσθη ἀπὸ ἀνθρώπους οἵτινες εἶδον ὅτι αὕτη ἐπέθυμει σχεδὸν νὰ φενακισθῇ, καὶ ὅτι δὲν εἶχε μέσα οἰαδῆποτε νὰ ὑπερασπίσῃ ἑαυτὴν ἐναντίον τῆς ἀπάτης. Προβαίνω μάλιστα ἀπωτέρω, καὶ παραδέχομαι ὅτι, καὶ μὲ τὸ νὰ δώσῃ στρεβλὴν ἐρμηνείαν τοῦ Βουδδισμοῦ ἔπραξεν ἀγαθόν τι, ἐφέλικύσασα τὴν γενικὴν προσοχὴν ἐπὶ θρησκείαν ἣτις, μὲ ὅλας τὰς ἐλλείψεις της, εἶνε ἀξία μεγάλου σεβασμοῦ καὶ ἐμβριθοῦς μελέτης. Ἐὰν οἱ ὅπαδοι τῆς κυρίας Βλαβάτσκη ἠδύναντο μόνον νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν ιδέαν ὅτι οὐδεμία θρησκεία δύναται νὰ θεμελιωθῇ ἄνευ θαυμάτων, ἐὰν ἠδύναντο μόνον ν' ἀναγνώσωσι πῶς ὁ Βούδδας αὐτὸς ἀποκηρύττει ὅλα τὰ θαύματα πλὴν ἐνός, θὰ ἐμάνθανον ὅτι ὅ,τι καλοῦσι θαύματα ὑπῆρξεν ἢ μάστιξ ὅλων τῶν ἐντίμων θρησκειῶν. Εἶνε ἀληθές ὅτι ὁ Βούδδας καὶ οἱ σύγχρονοι αὐτοῦ, εἴτε ὅπαδοι εἴτε πολέμιοι του, ὁμιλοῦσι περὶ τινῶν θαυμάτων, ὡς ἐὰν τὰ ἔβλεπον καθημερινῶς τελούμενα. Ὡς θαύ-

ματα μαγικῆς δυνάμεως ὁ Βούδδας μνημονεύει τὸ ὅτι εἰς ἀνθρώπος δύναται νὰ ἐμφανίζηται ὡς πολλοὶ ἢ πολλοὶ ὡς εἷς· ὅτι ἀνθρώπος τις δύναται νὰ γίνεταί ἀόρατος, δύναται νὰ διέρχηται διὰ τείχους ὡς δι' αἴρος, δύναται ν' ἀνέρχηται εἰς τὸν αἴρα, ὡς εἰς ὕδωρ, δύναται νὰ περιπατῇ ἐπὶ τοῦ ὕδατος ὡς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ δύναται ν' ἀνυψοῦται ἀνὰ τὸν αἴρα ὡς πτηνόν, ὥστε νὰ φθάσῃ εἰς τὴν σελήνην καὶ τὸν ἥλιον, ὡς καὶ εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον τοῦ Βράμα. Ὅλα ταῦτα τὰ θαύματα ἀναγνωρίζει ὁ Βούδδας ὡς λίαν δυνατὰ, ἀλλ' ἀρνεῖται ὅτι ἔχουσι σχέσιν τινὰ μὲ τὴν ἀλήθειαν τῆς διδασκαλίας του, ὅτι δύναται νὰ προαγάγῃσι πεποίθησιν τινα ἢ ὅτι δύναται νὰ μεταβάλλωσιν ἀνθρώπον ἀπίστον καὶ πολέμιον εἰς πιστὸν καὶ φίλον. Ὁ Βούδδας διαρρήδην ἀναγνωρίζει ὅτι ἀνθρώποι τινες ἔχουσι τὴν δύναμιν ν' ἀναγινώσκωσιν ἄλλων ἀνθρώπων τοὺς στοχασμοὺς ἢ νὰ ἐνθυμῶνται τὰς ἰδίας αὐτῶν προτέρας ὑπάρξεις, ἀλλ' ἀρνεῖται καὶ πάλιν ὅτι τὰ τοιαῦτα δύναται νὰ ἐμπνεύσωσι πεποίθησιν. Τὸ μέγιστον θαῦμα παρὰ τῷ Βούδδᾳ εἶνε ἡ διδασκαλία, δι' ἧς ἄπιστος μεταβάλλεται πράγματι εἰς πιστὸν καὶ ἐχθρὸς εἰς φίλον. Καὶ ὅταν οἱ μαθηταὶ του ἔρχονται πρὸς αὐτὸν παρακαλοῦντες νὰ τοὺς ἐπιτρέψῃ νὰ ἐκτελέσωσι τὰ κοινὰ θαύματα τῆς μαγείας, ἀπαγορεύει αὐτοῖς νὰ τὸ πράξωσιν, ἀλλ' ἐπιτρέπει αὐτοῖς νὰ τελέσωσιν ἐν μόνον θαῦμα, ὅπερ πᾶς τις θὰ ἠδύνατο ἀλλ' οὐδεὶς πράττει, τουτέστι τὴν ἐξαγόρευσιν τῶν ἀμαρτιῶν, καὶ τοῦτο ὄχι ἐν τῷ κρυπτῷ, ὄχι ἐν ἐξομολογητηρίῳ, ἀλλὰ δημοσίᾳ καὶ ἐνώπιον ὅλης τῆς συνάξεως.

Ἐὰν ἡ κυρία Βλαβάτσκη ἐδοκίμαζε νὰ ἐκτελέσῃ τὸ μόνον τοῦτο ἀληθές βουδδιστικὸν θαῦμα, ἐὰν ἐπροσπάθει νὰ ἐξομολογηθῇ φανερὰ τὰ μικρὰ σφάλματά της καὶ τὰς ἀδιακρισίας της, ἀντὶ ν' ἀποπειράται τὴν καρδιογνώσιν, τὸν μετεωρισμὸν, τὴν διαβίβασιν ἐπιστολῶν διὰ τοῦ αἴρος ἀπὸ τοῦ Θιβέτ εἰς τὴν Καλκούτταν καὶ ἀπὸ τῆς Καλκούττας εἰς τὸ Λονδίνον, ἢ ἐὰν ἐκεῖνοι οἵτινες ἐκουσίως ἢ ἀκουσίως ἠνέχθησαν νὰ ἐξαπατηθῶσιν ὑπ' αὐτῆς ἀπετάσσοντο ἀναφανδὸν ὅλας ταύτας τὰς πλάνας καὶ τὰς ἀτοπίας, θὰ ἠδύναντο ἀκόμη νὰ φανῶσιν ὡφελίμοι, καὶ πράγματι νὰ λιπάνωσιν ἀχανῆ ἀγρὸν παρημελημένον πρὸς νέαν καὶ πλουσίαν συγκομιδὴν. Ὁφείλω νὰ εἶπω ὅτι εἰς τῶν ἄγαν θαυμαστῶν τῆς κυρίας Βλαβάτσκη, ὁ συνταγματάρχης Ὀλκοττ, εἰσῆλθε κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἰς πολὺ ὑγιειντέραν σφαῖραν δραστηριότητος, ἐν ἣ αὐτὸς τε καὶ οἱ φίλοι του δύναται νὰ πράξωσιν ἀληθές τι ἀγαθόν. Ἐνεθάρρυνε καὶ ἐβοήθησε τὴν δημοσίευσιν αὐθεντικῶν κει-

μένων τῆς παλαιᾶς Βραχμανικῆς καὶ τῆς Βουδδιστικῆς θρησκείας. Προσεπάθησε νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς Βραχμῆνας καὶ Βουδδιστὰς σέβας πρὸς τὰ ἀρχαῖα τῶν θρησκείων, καὶ συνέδραμεν αὐτοὺς ν' ἀνακαλύψωσιν εἰς τὰ ἱερὰ βιβλία τῶν ἀκτίνας τινὰς ἀληθείας ὁδηγούσας αὐτοὺς ἀνὰ τὸ βαθύ σκοτός τοῦ βίου. Ἀπέδειξεν αὐτοῖς πῶς, μεθ' ὅλας τὰς πολλὰς διαφορὰς, αἱ διάφοροι αἱρέσεις τῶν ἔχουσι πολλὰ τὰ κοινὰ, καὶ πῶς ὀφείλουσι νὰ ἐγκαταλίπωσιν ὅ,τι δὲν εἶνε οὐσιῶδες καὶ νὰ τηρήσωσιν ὅ,τι εἶνε οὐσιῶδες, ὡς τὸν ἀληθῆ δεσμόν εὐρείας θρησκευτικῆς ἀδελφότητος. Εἰς ὅλα ταῦτα ἔχει πληρεστάτην τὴν συμπάθειάν μου. Ἐπειδὴ ἀγαπῶ τὸν Βούδδα καὶ θαυμάζω τὴν Βουδδιστικὴν ἠθικὴν, δὲν δύναμαι νὰ σιωπήσω ὅταν βλέπω τὴν εὐγενῆ μορφήν του καταβιβαζομένην εἰς τὴν τάξιν θρησκευτικῶν ἀγυρτῶν, ἢ τὴν διδασκαλίαν του διαστρεφόμενην καὶ παριστωμένην ὡς μυστηριώδη ἀνοησίαν. Δὲν ἐννοῶ νὰ εἶπω ὅτι ὁ Βουδδισμὸς δὲν διεφθάρη ποτὲ καὶ δὲν ἐξεχυδαίσθη, ὅταν κατέστη θρησκεία βαρβάρων ἢ ἡμιβαρβάρων λαῶν ἐν Θιβέτη, Κίνα καὶ Μογγολίᾳ· οὐδὲ θέλω ν' ἀρνηθῶ ὅτι παρεστάθη ἐνιαχοῦ ὑπὸ πανούργων καὶ ἀπατεῶνων ὡς μυστηριώδες τι, ἐσωτερικόν, ἀνεξιχνίαστον καὶ ἀκατανόητον. Εἶνε ἀληθὲς ἐπίσης ὅτι, ἰδίως ἐν τῷ καλουμένῳ Μαχαγιαναίῳ Βουδδισμῷ ὑπάρχουσι μέθοδοι τινες μυστικαὶ καλούμεναι· ἐπὶ παραδείγματι ἡ Ταθάγατα γουχυάκα, αἱ ἀπόρρητοι δοξασίαι τῶν Ταθαγατῶν ἢ Βουδδῶν· ἀλλ' εἶνε ἀπόρρητοι, ὅχι ὡς ἀτηγορευμένοι εἰς ἕκαστον, ἀλλ' ἀπλῶς ὡς περικλείουσαι δυσκολώτερας καὶ μᾶλλον ἀφρημένους δοξασίας. Καὶ τὸ Ἀπόκρυφον τοῦ Ἑγγελ δὲν εἶνε πλέον μυστήριον, ὡς ἀπέδειξεν ὁ Ὅτσεισων Στέρλιγγ, καίτοι ἀπαιτεῖ χρόνον τινὰ προπαρασκευῆς. Ἐὰν ἡ κυρία Βλαβάτσκη εἶχε προσφύγει εἰς τι τῶν κανονικῶν βιβλίων τῶν Μαχαγιαναίων Βουδδιστῶν, θὰ ἐγνωρίζομεν ἤδη τί ἐνόει λέγουσα ἐσωτερικόν Βουδδισμόν. Πρὸς τὸ παρὸν, εἶνε ἀδύνατον νὰ συζητήσῃ τίς τινὰ τῶν δοξασιῶν, ἃς αὐτοὶ καὶ οἱ ὀπαδοὶ τῆς παρουσιάζουσιν εἰς τὸ κοινόν ὡς ἐσωτερικὰς, διότι οὐδέποτε μᾶς ἔδωκαν δεῖγμα νὰ ἐννοήσωμεν τί καλοῦσι Βουδδισμόν, εἴτε ἐσωτερικόν εἴτε ἐξωτερικόν.

Εἶπον ἤδη πόσον εἶνε δύσκολον νὰ ὁμιλῇ τις γενικῶς περὶ Βουδδισμοῦ, ἢ νὰ ἐκθέσῃ ποῖαι διδασκαλίαι θεωροῦνται ὡς ὀρθόδοξοι καὶ ποῖαι ὡς ἑτεροδόξοι ὑπὸ τοῦ Βούδδα καὶ τῶν πολυπληθῶν μαθητῶν καὶ ὀπαδῶν του. Πρέπει νὰ ἐνθυμώμεθα ὅτι ὁ Βουδδισμὸς ὑπῆρξεν ἀπ' ἀρχῆς ἐν μόνον τῶν πολλῶν φιλοσοφικῶν καὶ θρησκευτικῶν συστημάτων,

οἷα ὑπῆρξαν πάμπολλα ἀνεκαθεν ἐν τῇ Ἰνδικῇ. Γνωρίζομεν ὅτι τὴν αὐτὴν ἐλευθερίαν τῆς σκέψεως, ἣν ἠξίωσε δι' ἑαυτὸν ὁ Βούδδας ἐγκαταλείψας τὰς ἀρχαίας βραχμανικὰς παραδόσεις, ἀντεποιοῦντο καὶ πολλοὶ τῶν συγχρόνων του ἰδρυταὶ γενόμενοι νέων σχολῶν. Ὀλίγον ὑπῆρχε τὸ καθαρῶς δογματικόν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Βούδδα. Ἐπηγγέλλετο ὅτι ἀπαλλάσσει τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τῆς κακοπαθείας καταδεικνύων αὐτοῖς τὸν ψευδῆ καὶ μεταβατικόν χαρακτήρα τοῦ κόσμου. Ἄλλ' ὅσον ἀφορᾷ τινὰ ἐξ ὧν ἀποκαλοῦμεν θεμελιώδη τῆς θρησκείας ζητήματα (οἶον ἡ ὑπαρξίς τοῦ θεοῦ, ἡ πραγματικότης καὶ ἀθανασία τῆς ψυχῆς, ἡ πλάσις καὶ ἡ κυβέρνησις τοῦ κόσμου), ἐπέτρεπε τὴν μεγίστην ἐλευθερίαν· φαίνεται μάλιστα ὅτι κύριος σκοπὸς του εἶνε τὸ νὰ διαμαρτυρηθῇ κατὰ τινος θετικοῦ δόγματος ἐπὶ τῶν κεφαλαίων τούτων. Ἐντεῦθεν ἠγέρθησαν λίαν πρωίμως ἤδη πολυάριθμοι αἱρέσεις καὶ παρασυνογωγαὶ μεταξὺ τῶν Βουδδιστῶν, καίτοι φαίνεται ὅτι δὲν ἦσαν σχεδὸν περισσότερόν τι φιλοσοφικῶν σχολῶν ἢ μικρῶν συνάξεων ἐπιτετραμμένων τὴν τήρησιν μικρῶν τινῶν λεπτομερειῶν τῆς πειθαρχίας.

Ἀναγινώσκομεν εἰς τὰ χρονικά τῆς Κεϊλάνης, τὰ Διπαθάνσα (ἐδ. 53) καὶ Ματαθάνσα (ἐδ. 8) περὶ δεκαοκτῶ αἱρέσεων, ἡ ἀρχὴ τῶν ὁποίων ἀνήγετο εἰς τὴν δευτέραν ἑκατονταετηρίδα μετὰ τὸν Βούδδα. Καίτοι ἡ χρονολογία αὕτη φαίνεται ἀμφίβολος, δὲν δυνάμεθα ν' ἀμφιβάλλωμεν ὅτι εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Ἀσόκα, ἤτοι τὴν τρίτην π. Χ. ἑκατονταετηρίδα, αἱ δεκαοκτῶ αὐταὶ αἱρέσεις ὑπῆρχον, ὡς καὶ ἄλλαι ἐξ καλούμεναι νεώτεραι αἱρέσεις. Γνωρίζομεν τὰ ὀνόματα τῶν αἱρέσεων τούτων, οἷα διεσώθησαν εἰς ἔγγραφα σανσκριτικά, παλικὰ, θιβετικά, κινεζικὰ καὶ μογγολικά, ἀλλὰ περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν καὶ περὶ τῶν κεφαλαίων ἐν οἷς ἐκάστη διέφερε τῶν ἄλλων αἱ πληροφορίαι μᾶς εἶνε μέχρι τοῦδε ἀνεπαρκέσταται. Σχετικῶς πολλὰ εἶνε ὅσα διεσώθησαν, καὶ ὅμως δὲν ἀρκοῦσι πρὸς πληροφάν ἡμῶν. Ἐχομεν κατάλογον τῶν ὀνομάτων, ἀλλὰ πολλὰ ὀλίγον πλέον τῶν ὀνομάτων. Εἷς τινὰς περιπτώσεις τὰ κεφάλαια περὶ ἃ ἡ μία αἵρεσις διαφέρει τῆς ἄλλης εἶνε μικροπρεπῆ εἰς ἄκρον, οἶον ἂν τὸ ἄλλας πρέπει νὰ φυλάττηται ὑπὲρ τὰς ἑπτὰ ἡμέρας· ἂν ὑπάρχουσι ζῶα εἰς τὸν οὐρανόν· ἂν παιδίον τι δύναται νὰ προσηλυτισθῇ πρὶν γεννηθῆ· ἂν αἱ σκέψεις τοῦ ὄνειροπόλου εἶνε ἀδιάφοροι· ἂν ὁ Βούδδας ἐγεννήθη εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, καὶ ἂν τινες Βουδδαι ὑπερέχουσιν ἄλλων. Ἄλλαχοῦ τὰ κεφάλαια τῆς διαφορᾶς εἶνε μεγαλύτερας σπουδαιότητος, ὡς ἂν ὑπάρχῃ ψυχὴ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· ἂν οἱ

νεκροί ωφελούνται από τὰς προσφορὰς· ἂν ἡ προφητεία εἶνε δυνατή· ἂν δύναται διὰ τῆς μελέτης νὰ ἐπιτευχθῇ γνῶσις τῶν στοχασμῶν τῶν ἄλλων· ἂν λαϊκὸς δύναται νὰ γείνη Ἄρχατ και ν' ἀπολαύσῃ τὴν μακαριότητα ἢ Νιρβάναν· ἂν ὁ Βούδδας πράγματι ἐγεννήθη ἐν τῷ κόσμῳ τῶν ἀνθρώπων· ἂν ὁ Βούδδας εἶχεν ἔλεος· ἂν ἦτο ὑπεράνθρωπος εἰς τὰ συνήθη πράγματα τοῦ βίου*· ἂν ἡ διδασκαλία τοῦ Βούδδα ἠλλοιοῦτο καὶ ἀνενοῦτο πάλιν εἰς τὰ μεγάλα Συμβούλια. Ὁ ἀριθμὸς τῶν αἰρέσεων τούτων φαίνεται ὅτι δὲν ἔπαυσε ν' αὐξάνη, καὶ ὅτε κατὰ τὴν πέμπτην καὶ τὴν ἑβδόμην ἑκατονταετηρίδα Κινέζοι προσκυνηταὶ ἐπεσκέφθησαν τὴν Ἰνδίαν, ὁ ἀριθμὸς τῶν τόσον μέγας εἶχεν ἀποβῆ, ὥστε δυσκόλως δύναται νὰ ἐννοήσῃ τις πῶς ἠδύνατο νὰ τηρηθῇ ἐνότης μεταξὺ αὐτῶν.

Ἐὰν ὅλα ταῦτα τὰ κεφάλαια, καὶ ἄλλα πλείονα εἶχον μείνη ἐκκρεμῆ ζητήματα μεταξὺ τῶν Βουδδιστικῶν αἰρέσεων, δυνάμεθα κάλλιστα νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι τόση ὑπῆρξεν ἀσυμφωνία μεταξὺ ἐκείνων οἵτινες ἐπεχείρησαν νὰ συγγράψωσιν ἱστορίαν τοῦ Βουδδισμού. Γνωρίζομεν ὅτι εἰς τινὰ τῶν σπουδαιοτάτων κεφαλαίων αὐτὸς ὁ Βούδδας ἀπέφυγε νὰ ἐκφράσῃ ὀριστικὴν γνώμην, καὶ κατὰ τὴν ἔννοιαν ταύτην, ἡ κυρία Βλαβάτσκη θὰ εἶχε κἄπως δίκαιον νὰ εἴπῃ ὅτι δὲν γνωρίζομεν μετὰ βεβαιότητος τί ἐδίδαξεν ὁ Βούδδας τοὺς μαθητὰς του, καὶ οἱ μαθηταὶ τοὺς ἰδίους τῶν ὀπαδῶν, οἵτινες κατέστησαν οἱ θεμελιωταὶ τῶν παμπολλῶν τούτων αἰρέσεων. Οὐχ ἦττον, ὅ,τι γνωρίζομεν περὶ Βούδδα καὶ Βουδδισμού, πρέπει νὰ προσπαθῶμεν νὰ τὸ γνωρίσωμεν ἀπ' εὐθείας, τούτεστι νὰ εἴμεθα παρεσκευασμένοι ὅπως δίδωμεν δείγματα ἐκ κανονικῶν καὶ ἀθηντικῶν βιβλίων· δὲν πρέπει νὰ προσφεύγωμεν εἰς Μαχάτμας ἐκείθεν τῶν Ἰμαλαῶν. Πολλὰ ἀπόπειραι ἐγένον ὅπως δειχθῆ ὅτι ὁ Κανὼν τοῦ μεσημβρινοῦ Βουδδιστοῦ, ὁ καλούμενος Τριπιτάκα, τὰ τρία Κάνιστρα, ἦτο πολὺ νεώτερος ἢ ὅσον παριστῶσιν αὐτὸν οἱ Βουδδισταί. Τινὲς τῶν μελετητῶν ἀπέδωκαν αὐτῷ χρονολογίαν μεταγενεστέραν τῆς Καινῆς Διαθήκης. Τὸ κατ' ἐμὲ, παρεδέχθη πάντοτε

* Ἐως τοῦ δύναται νὰ φθάσῃ τοιαῦτα ζητήματα περὶ τοῦ ἀληθοῦς χαρακτήρος τοῦ Βούδδα δύναται νὰ ἐννοήσῃ τις ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι μία τῶν αἰρέσεων διέφερε τῶν ἄλλων ὑποστηρίζουσα τοῦτο, τὸ ὅποιον ὁ διάσημος συγγραφεὺς, καίτοι θαυμαστής τοῦ Βουδδισμού, αἰδούμενος λατινιστὶ παραθέτει: Quod excrementa Luddhae sunt suaveolentia.

[Τὰ κόρηνα τῷ Βούδδα
μοσκομυεῖτον]

ὅτι ἡ παράδοσις ὅτι οὗτος ὑπῆρξεν ἔργον τῶν ἀμέσων μαθητῶν τοῦ Βούδδα, ἐν τῷ πρώτῳ Συμβουλίῳ, τῷ συνελθόντι κατ' αὐτὸ τὸ ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Βούδδα, εἶνε ἀστήρικτος, ἢ τοῦλάχιστον ἀμφίβολος. Ἀλλὰ δὲν ἀμφέβαλλον ποτὲ ὅτι πραγματικὸς Κανὼν ἱερῶν κειμένων κατηρτίσθη ἐν τῷ Συμβουλίῳ τῷ συνελθόντι ἐπὶ τοῦ Ἀσύκα, κατὰ τὴν τρίτην ἑκατονταετηρίδα πρὸ τῆς ἡμετέρας χρονολογίας. Ὁ χρόνος οὗτος ἐπεβεβαιώθη τανῦν δι' ἐπιγραφῶν. Αἱ γνωσταὶ ἐπιγραφαὶ τοῦ Ἀσύκα, ἀναφέρονται εἰς τὰ μεμονωμένα μέρη τοῦ Κανόνος μόνον, ἀλλ' ὁ δόκτωρ Χούλτς παρετήρησεν ὅτι ἐν μιᾷ τῶν μικροτέρων ἐπιγραφῶν τοῦ Βαρχούτ ἀπαντᾷ ἡ λέξις πανανεκάγια, σημαίνουσα τὸν γνωρίζοντα τὰς πέντε Νικάγιας. Αἱ πέντε αὗται Νικάγιαι εἶνε τὰ πέντε μέρη τῆς Σουταπίτακας, καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐπιγραφή χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς Γ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, δυνάμεθα νὰ εἴμεθα βέβαιοι ὅτι κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον τὸ σπουδαιότατον μέρος τοῦ Βουδδιστικοῦ Κανόνος, ἡ Σουτταπίτακα, ὑπῆρχεν ὡς τὴν ἔχομεν τώρα, διαιρουμένη εἰς πέντε μέρη· τὴν Δίγα-νικάγια, τὴν Μάγγιμα-νικάγια, τὴν Σαμουύττα-νικάγια, τὴν Ἀγγουτάρα-νικάγια καὶ τὴν Χουδδάκα-νικάγια.

Ἐν τούτοις, μεθ' ὅ,τι καὶ ἂν κατωρθώθη τελευτᾶον περὶ τὴν σπουδὴν τοῦ Βουδδισμού, οὐδεὶς εὐσυνείδητος κριτικὸς θ' ἀρνηθῆ ὅτι ἐλάχιστα γνωρίζομεν ἄχρι τοῦδε, καὶ ὅτι μόνον θολὰ βλέπομεν διὰ μέσου τοῦ ἀπείρου ὄγκου τῆς φιλολογίας του καὶ τῆς ἀσαφείας τῶν μεταφυσικῶν θεωριῶν του. Τοῦτο ἀληθεύει ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ τὴν Μαχαγιάναν ἢ τὸν βορεινὸν Βουδδισμόν. Ὑπάρχουσι ἀκόμη πολλὰ ἐκ τῶν ἀνεγνωρισμένων κανονικῶν βιβλίων τῶν βορείων Βουδδιστῶν, τὰ Ἐννέα Δαρμάς, τῶν ὁποίων τὰ χειρόγραφα εἶνε ἀπρόσιτα εἰς ἡμᾶς, ἢ τὰ ὅποια τρομάζουν καὶ τοὺς ὑπομονητικωτέρους σπουδαστὰς διὰ τοῦ ἀπείρου ὄγκου των. Κατὰ τὴν ἔννοιαν ταύτην ἡ κυρία Βλαβάτσκη ἠδύνατο νὰ ἔχῃ κἄπως δίκαιον, ὅτι ὑπάρχουσι δηλ. πολλὰ περὶ Βουδδισμού περὶ ὧν οἱ Εὐρωπαῖοι ἐρευνηταὶ οὐδὲν γνωρίζουσιν. Ἀλλὰ δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ μεταβῶμεν παρὰ τῆς κυρίας Βλαβάτσκη ἢ πλησίον εἰς τοὺς Μαχάτμας τῆς τοῦ Θιβέτ ὅπως μάθωμεν τοῦτο, καὶ ἐκ τῶν βιβλίων τῆς δὲν θὰ ἀρυσθῶμεν βεβαίως τὰς πληροφορίας μας περὶ τῆς Μαχαγιαναιῆς φιλολογίας. Ὅφειλομεν νὰ προσφύγωμεν εἰς τὰ χειρόγραφα τὰ ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις, ὅπως πράξωμεν ὅ,τι πράττουσιν ὅλοι οἱ εὐσυνείδητοι Μαχάτμαι, ἀντιγράψωμεν τὰ χειρόγραφα, συναρμολογήσωμεν καὶ μεταφράσωμεν αὐτά. Εἰς τὰς μεταφράσεις τῶν ἱερῶν βιβλίων τῆς

Ἀνατολῆς, τὰς ὁποίας τὸ πανεπιστήμιον τῆς Ὁξφόρδης ἐνεπιστεύθη εἰς τὴν ἐμὴν ἐπιστάσιν, καὶ εἰς τὰς ὁποίας ἀφιέρωσα δεκαεξέτη τῆς ζωῆς μου, πᾶς ὅστις λαμβάνει σοβαρὸν ἐνδιαφέρον εἰς τὴν γνῶσιν καὶ μελέτην τῶν θρησκευμάτων, θὰ εὖρη ἄφθονον ὑλικόν, καὶ τὸ καλλιτέρον, σπουδαῖον αὐθεντικόν ὑλικόν, μεταφρασμένον, ὡς δύναται νὰ μεταφρασθῆ τανῦν ὑπὸ τῶν ἀρίστων καὶ ἐντριβεστέρων μελετητῶν τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας, Γερμανίας καὶ Ἰνδίας. Καίτοι αἰσθάνομαι βαθεῖαν εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Ὁξφόρδης καὶ πρὸς τὸν ἐπὶ τῶν Ἰνδιῶν Γραμματέα τῆς Ἐπικρατείας, διότι μοι ἐπέτρεψαν τὴν ἀναγκαίαν σχολὴν καὶ τὰ κεφάλαια πρὸς ἐκτέλεσιν τηλικαύτης ἐπιχειρήσεως, λυποῦμαι ὅτι, ὡς πᾶν ἔργον τὸ ὁποῖον ἐπιχειροῦμεν ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ, καὶ τοῦτο θὰ μείνῃ ἀτελές. Εἶνε ἀληθές ὅτι σειρά τεσσαράκοντα καὶ ὀκτὼ τόμων εἶνε μικρὰ μὲν βιβλιοθήκη καθ' ἑαυτὴν, συγκρινομένη δὲ πρὸς ὅ,τι ἔπρεπε νὰ γείνη εἶνε μόνον ἀρχή. Πολλάκις μ' ἐμέμφθησαν ὅτι δὲν περιέλαβον εἰς τὴν σειράν ταύτην τὸ δεῖνα καὶ δεῖνα βιβλίον, τὸ ὁποῖον ἐφαίνετο εἰς τὸν δεῖνα καὶ δεῖνα ἐπικριτὴν ἔργον ὑψίστης σπουδαιότητος. Ἀναμφιβόλως ἔπρεπε νὰ ἐκδώσω μετάφρασιν ἐνὸς τουλάχιστον τῶν δεκαοκτῶ Πουράνας, ἀλλ' οἱ ἐπικριταί μου δὲν ἔχουσι προφανῶς ἰδεῖν πόσον δύσκολον εἶνε νὰ εὖρη τις ἐν καταλλήλῳ χρόνῳ τὸν κατάλληλον μεταφραστὴν διὰ τὸ κατάλληλον βιβλίον. Ἡ ἀλληλογραφία μου περὶ τῆς μεταφράσεως τοῦ Βαγιού-Πουράνα θὰ ἐπλήρου μικρὸν τόμον καθ' ἑαυτήν. Ἡ Βεδική φιλολογία ὡσαύτως ἀτελέστατα ἐκπροσωπεῖται μέχρι τοῦδε. Ἀλλ' αἱ Βεδικαὶ μελέται εἶνε ἐν μεταβατικῇ περιόδῳ, καὶ οὐδεὶς τῶν ἐντριβῶν περὶ τὰς Βέδας προθυμεῖται ν' ἀναλάβῃ ἔργον ὑπὲρ τὰς δυνάμεις του. Πᾶς τις ἐργάζεται προσπαθῶν ν' ἀναγνώσῃ ἀνὰ μίαν λέξιν τῆδε κάκεισε· δυνατόν τινες νὰ ριψοκινδυνεύωσι μεταφράζοντες ὀλίγους στίχους ἢ ὀλίγους ὕμνους, ἀλλὰ πλήρης μετάφρασις τῆς Ριγ-Βέδας ὑποθέτω ὅτι δὲν θ' ἀποτελέσῃ μέρος τῆς φιλολογίας μας τοῦ αἰῶνος λήγοντος. Οἱ περὶ τὴν Σανσκριτικὴν ἀσχολούμενοι ἐπίσης θὰ ἀφήσωσι πολλὰ τὰ ὑπολειπόμενα διὰ τὴν προσεχῆ ἑκατονταετηρίδα, πρὶν ἀναγνώσωσι τὰς δυσαναγνώστους ἀκόμη αἰγυπτιακὰς, ἀκκαδικὰς, βαβυλωνίους, τυρρηνικὰς, λυκικὰς καὶ ὀρχωνίους ἐπιγραφάς. Νῦν ὅτε ἡ σειρά μου τῶν ἱερῶν βιβλίων τῆς Ἀνατολῆς ἔφθασεν εἰς πέρας, πολλαχόθεν μοι ἔρχονται προσφοραὶ βοηθείας καὶ συναντιλήψεως, ἐφ' αἷς θὰ εὐγνωμόνουν τὰ μέγιστα ὀλίγῳ πρὶν. Νεώτεροι καὶ ρωμαλεώτεροι ἄς ἀναλάβωσι τὸ ἔργον ὅπου ἐγὼ τὸ ἀφῆκα.

Περὶ τῆς ἀξίας τῆς σειρᾶς ταύτης οἱ ἀρμοδιώτατοι τῶν κριτῶν ἐμαρτύρησαν. Τοῦτο μόνον θαρρῶ νὰ εἶπω ἐγὼ αὐτός, ὅτι ἡ συλλογὴ αὕτη τῶν ἱερῶν βιβλίων τῆς Ἀνατολῆς, καταρτισθεῖσα τῇ συμπράξει τῶν ἀρίστων Ἀσιανολόγων, θὰ καταστήσῃ εἰς τὸ μέλλον ἀδυνάτους τοιαύτας ἀποπλανήσεις, οἷα ὁ Μυστικὸς Βουδδισμὸς τῆς κυρίας Βλαβάτσκη. Πέποιθα ὅτι θὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ ζῆ καὶ νὰ εἶνε ὠφέλιμος, ἐνόσφ οἱ ἄνθρωποι ἐξακολουθοῦσιν ἐπιμελούμενοι ἐκείνου, οὐ ἄχρι τοῦδε τὰ μέγιστα ἐπιμελήθησαν, τουτέστι τῆς θρησκείας, ὅχι μίᾳς θρησκείας, ὅχι μόνον ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς θρησκείας, ἣν αὐτοὶ ἐκληρονόμησαν, ἀλλὰ τῆς θρησκείας ὡς παγκοσμίου εὐεργετήματος καὶ τοῦ πολυτιμότητος ἐκ γενετῆς δικαιώματος ὅλου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

ΠΡΟΣ
ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΝ ΤΗΣ ΕΒΟΥΣΙΑΣ!

ΛΟΓΟΣ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΕΝ Τῷ ΓΕΡΜΑΝΙΚῷ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙῳ

κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 3 Φεβρ. 1893

ΥΠΟ

ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ ΒΕΒΕΛ

Βουλευτοῦ εἰς τὸ Γερμανικὸν Κοινοβούλιον

Κύριοι!

Ἡ συζήτησις τῆς παρελθούσης Τρίτης, ὑπερέβη πολὺ τὰ ὅρια τοῦ θέματος ὅπερ ἀνεγράφετο εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν. Ἐπειραιώθη αὕτη διὰ τῆς προκλήσεως ἧτις, ὑπὸ τύπον φαιδρὸν καὶ ζωηρὸν ἄμα, ἐγένετο ὑπὸ τοῦ ἐντίμου κ. Μπάχεμ (ὅστις κατακρίνει ἡμᾶς, ὡς μὴ ἐξηγήσαντας κατὰ τέλειον τρόπον, τὰ μέσα δι' ὧν νοοῦμεν νὰ βελτιώσωμεν τὰς συγχρόνους κοινωνικὰς συνθήκας) ὅπως ἡμεῖς, οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν κοινωνιστικὴν δημοκρατίαν, ἔλθωμεν ἐπὶ τέλους ἐνταῦθα, ἀπὸ τοῦ κοινοβουλευτικοῦ βήματος, νὰ δηλώσωμεν ἐκεῖνο ὅπερ πράγματι ἐπιθυμοῦμεν. Ὁφείλομεν — τοῦτο ἐπιζητεῖ αὐτὸς — νὰ ἐκθέσωμεν ἐν πρόγραμμα' ὀφείλομεν εἰδικῶς, συνωδᾶ τῇ προκλήσει του, νὰ ὀρίσωμεν διαρρήδην τὴν ἰδέαν ἣν σχηματίζομεν περὶ τοῦ «μέλλοντος κοινωνιστικοῦ Κράτους». Τοιαύτη πρόκλησις παρεμφερῆς, ἐξετοξεύθη πρὸς ἡμᾶς, ἂν δὲν σφάλλωμαι, καὶ ὑπὸ τοῦ ἐντίμου δόκτωρος Μπούλ. Τέλος αὐτὸς οὗτος ὁ γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας ἀξιότιμος δόκτωρ Μπέτιχερ, ἐξεφράσθη καθ' ὁμοίαν ἔννοιαν, δηλῶν ὅτι οὐδεὶς ὑπῆρχε κίνδυνος ν' ἀνακληθῶμεν εἰς τὴν τάξιν ὑπὸ τοῦ προέδρου, ἀφοῦ ἐπιτρέπεται, κατὰ τὴν

συζήτησιν τοῦ ὑπολογισμοῦ τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐσωτερικῶν, νὰ ὀμιλῇ τις περὶ οἰουδήποτε πράγματός.

Πρὶν ἢ ὅμως ἐγὼ ἐμβαθύνω εἰς τὸ ζήτημα ὅπερ προὐκάλεσαν αὐτοὶ οἱ κύριοι, πρέπει ν' ἀναιρέσω πάσας ἐκείνας τὰς ἀντιρρήσεις αἰτινες ἐναντίον ἐμοῦ καὶ τῶν φίλων μου ἐξηγήθησαν κατὰ τὴν τῆς παρελθούσης Τρίτης συζήτησιν.

ΑΕΡΓΙΑ ΚΑΙ ΕΝΔΕΙΑ

Ὁ ὑπουργὸς τοῦ Κράτους, καθόσον ἀφορᾷ τὴν παρατήρησίν μου ἐπὶ τῆς ποσότητος τῶν στερουμένων ἄρτου ἐργατῶν, δὲν τὴν ἠρήθη μὲν διὰ τὰς μεγάλας πόλεις καὶ τὰ βιομηχανικὰ κέντρα, ἀλλὰ δὲν τὴν παρεδέχθη διὰ τὰς ἐξοχὰς. Οἱ κοινωνισταὶ ἢ σοσιαλισταὶ — εἶπεν οὗτος — ἐκδηλοῦνται ἐναντίοι πρὸς τὰ μέτρα τὰ ὁποῖα ἐπιδιώκουσι νὰ διακρατήσωσι τοὺς ἐργάτας ἐκεῖ ὅπου οὗτοι θὰ ἠδύναντο νὰ εὗρωσιν ἐργασίαν, ἐνῶ αὐτὸς θέλει περιορισμένην τὴν ἐλευθερίαν τῆς διαμονῆς ἐν τινι τόπῳ, καὶ παρακεκωλυμένην τὴν ἀπὸ τῶν ἐξοχῶν εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰ βιομηχανικὰ κέντρα ἔκχυσιν τῶν χειρωνάκτων.

Λησμονεῖ ὅμως αὐτὸς, ὅτι ἂν οἱ ἐργάται ἐπισκῆπτωσιν ἀπὸ τῆς ἐξοχῆς εἰς τὰ βιομηχανικὰ κέντρα, ἀναγκάζονται εἰς τοῦτο, διότι εἰς τὰς ἐξοχὰς τὸ ἡμερομίσθιον εἶνε τόσον εὐτελές, τὰ δὲ πρὸς τὸ ζῆν τόσον ὑπερτετιμημένα, ὥστε μετὰ πολλῆς στενοχωρίας οὗτοι δύνανται αὐτόθι νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τὰς μάλλον κατεπειγούσας καὶ μετριωτέρας τῶν βιωτικῶν ἀναγκῶν. Οἱ τῆς ἐξοχῆς ἐργάται, κέκτηνται τὸ δικαίωμα ὅπερ κέκτηται πᾶς ἄνθρωπος, νὰ μεταφέρωσι δηλονότι τὴν ἐργατικὴν τῶν δυνάμιν παντοῦ ὅπου πιστεύουσιν ὅτι θὰ ἐπιτύχωσι τὴν δαψιλεστέραν ἀμοιβήν· ἂν δ' ἐνίοτε ὑπολογίζωσι κακῶς, δὲν ἀνήκει εἰς τὴν Κυβέρνησιν νὰ ἐκδιώξῃ αὐτούς, καὶ ἀναγκάσῃ νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τοὺς τόπους των, ἐνθα βίος ἀνθρώπινος εἶνε ἀδύνατος.

Τοιαύτη τις πρότασις, ἐλέγχει μόνον ὅτι αὐτοὶ οἱ κύριοι ἀναγνωρίζουσι τὴν πλήρη ἐπανάστασιν ἧτις ἐξετελέσθη κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν, οὐχὶ μόνον ἐν τῇ βιομηχανικῇ ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ γεωργικῇ οικονομίᾳ. Εἰς τὰς ἐξοχὰς, ὅπου ὑπάρχουσι μεγάλα κτήματα — τοῦθ' ὅπερ ἰδιαιτέρως συμβαίνει κατὰ τὴν Δυτικὴν Γερμανίαν — ἡ τῶν χειρῶν ἐργασία, ἀντικαθίσταται ὅλον ἐν ὑπὸ τῆς μηχανῆς· αἰτιολογεῖται δ' ἐντεῦθεν ἢ πλήρης, ἰδίως κατὰ τὸν χειμῶνα, κατάπαυσις τῶν ἔργων

ἐκεῖνων, ἅτινα μόλις πρὸ ἐνὸς ἀκόμῃ ἔτους ἐπηρεχόλου τὸς ἐργάτας, κ' ἐπὶ χρόνον ἀρκετὰ μακρὸν, ἐπειδὴ οἱ κτηματῖαι τῶν ἐξοχῶν εὐρίσκονται εἰς θέσιν ἐπιτρέπουσαν εἰς αὐτοὺς, νὰ διέλθωσι τὸν χειμῶνα μετ' ἀριθμοῦ ἐργατῶν σχετικῶς μικροῦ, ἐνῶ τὸ περισσώτερον πλῆθος τούτων δὲν εὐρίσκει ἐπασχόλησιν. Τώρα, ἂν περὶ τῆς σοβαρᾶς ἐλλεινότητος τῶν μισθῶν, οἵτινες, καθὼς πρὸ μικροῦ ἐξεφράσθη αὐτὸς οὗτος ὁ κόμης Κάνιτς, δὲν εἶνε πιθανὸν νὰ ὑπερτιμηθῶσιν, ἤθελε τις σκεφθῆναι νὰ μεριμνήσῃ διὰ τοῦ τεχνητοῦ περιορισμοῦ τοῦ δικαιώματος τῆς διαμονῆς, ἐξορίζων τοὺς ἀγροτικούς ἐργάτας εἰς τοὺς τόπους των, τί ἀποτέλεσμα θὰ ἐπέφερον; — Τὰ οἰκτρά τῶν ἐξοχῶν ἡμερομίσθια θὰ ὑπετιμῶντο περισσώτερον ἔτι, καὶ ἡ γενικὴ τῶν ἐργατῶν κατάστασις θὰ κατήντα χειροτέρα ἀφ' ὅσον σήμερον εἶνε. Ἴδου λοιπὸν, καθ' ἡμᾶς, τί εἶνε τὸ πρῶτον φάρμακον κατὰ τῆς ἐνεστώσης ἐνδεΐας, τὸ ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ προταθέν.

Η ΑΥΘΟΥΣΑ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΣΤΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ὁ ἐντιμος κ. Μέχνερ, ἐξέφρασε τὸν χαριέντα συλλογισμόν, ὅτι ἂν οἱ κοινωισταὶ — ὡς ἐγὼ πρὸ μικροῦ εἶπον εἰς τοὺς κυρίους ἐργολήπτας — ἐπεβιάζοντο καὶ ἀπεδιώκοντο βίᾳ, ἡ κοινωμία θὰ ηὐτύχει πράγματι διὰ τοῦτο! Ὅτι ὁ ἐντιμος κ. Μέχνερ, τὸ κόμμα του, κ' ἐν γένει αἱ δεσπόζουσαι ἐν Γερμανίᾳ κλάσεις, θὰ ἠσθάνοντο πραγματικὴν εὐχαρίστησιν ἐκ τοῦ ἐκπατρισμοῦ τῶν κοινωιστῶν — ἐκπατρισμοῦ ὃν ἤδη ἐσκόπει ὁ τοῦ 1837—88 ἐξαιρετικὸς νόμος — οὐδαμῶς ἀμφιβάλλομεν. Ἄλλ' εἴτε τὸ θέλετε εἴτε μὴ, τοιοῦτο μέτρον εἶνε ἀνεφάρμοστον, ἀκόμῃ καὶ ὑπὸ τὴν ἰδικὴν σας ἐποψίν. Ἐὰν ἠθέλατε ἀποπειραθῆναι αὐτὸ, ἠθέλατε παραχρῆμα κατανοήσει ὅτι δὲν ἐκρίζουται δι' αὐτῶν τῶν μέσων ἡ κοινωιστικὴ δημοκρατία. Ὡς οἱ ὀδόντες τοῦ δράκοντος τοῦ Κάδμου, ἀναπληθύνεται αὕτη ἐκεῖ ὅθεν τὴν ἀποσπάτε! Οἱ κοινωισταὶ ἀναθρόσκουσιν ἐκ τῆς γῆς, πυκνοὶ ὡς αἱ τάξεις τῶν Μυρμηδόνων! Σεῖς, ὦ κύριοι, δὲν δύνασθε τώρα πλέον νὰ μᾶς ἐμποδίσῃτε νὰ εἴμεθα καὶ νὰ μένωμεν ὅποιοι εἴμεθα. Ἄνευ τῆς ἐξ ἀστῶν κοινωίας σας, καὶ ἄνευ τῆς ὠραίας (!) τάξεως ἐφ' ἧς αὕτη ἐδράζεται, ἡ κοινωιστικὴ δημοκρατία οὐδὲν ἄλλως θὰ ὑφίστατο. Αὕτη ἡ ἰδία κοινωμία σας, παρέχει εἰς αὐτὴν τὸ εἰς τὴν ἀνάπτυξίν της πρόσφορον ἔδαφος.

ὅσφ δὲ τοῦτο γίνεται εὐφορον δι' ἡμᾶς — διὰ τῆς ὁλονὲν πλειότερον κεφαλαιοκρατικῆς ἀναπτύξεως τῆς κοινωίας τῶν ἀστῶν ἢ οἰκοκυραίων, ἔνεκα τῆς συγκεντρώσεως τῶν κεφαλαίων — τόσφ μᾶλλον πληθύνεται ἡ κοινωιστικὴ συνείδησις τῶν λαῶν, καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν συνδεομένων πρὸς ἡμᾶς, καὶ τόσφ μᾶλλον ἀποκτᾶ δύναμιν κ' ἐπίδρασιν ἡ κοινωιστικὴ δημοκρατία, μέχρις ὅτου καταντήσῃ ἡ ἀπειλητικώτερα ἰσχὺς ἐν τε τῷ Κράτει καὶ τῇ κοινωίᾳ.

ΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ ΕΝ ΤΩ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΩ

Ἄλλ' ἡμεῖς — ἐπέφερον ὁ ἐντιμος κ. Μπάχλεμ — ἐπικρίνετε διηνεκῶς, καὶ δὲν ἤξεύρετε νὰ διατυποῦτε προτάσεις διὰ τίνων μέσων λοιπὸν θέλετε νὰ μεταβάλητε τὰς κρατούσας συνθήκας; Ἄπαντῶ, ὦ κύριοι, ὅτι εἰς ἅπαντας τοὺς λόγους μας, εἴτε ἐπὶ βελτιώσεων τῶν κειμένων νόμων, εἴτε ἐπὶ σχεδίων νέων νόμων, ἡμεῖς ἐπεμείναμεν πάντοτε κ' ἐξακολουθοῦμεν νὰ ἐπιμένωμεν «ὅτι ὅλαι ἡμῶν αἱ προτάσεις, καὶ ὅλαι αἱ παραχωρήσεις τὰς ὁποίας κατορθοῦμεν ν' ἀποσπάσωμεν παρ' ὑμῶν ἐν τῷ σταδίῳ τῆς σημερινῆς κοινωίας, εἰσὶν ἀπλᾶ παρηγορητικὰ» ἅτινα δύνανται νὰ ὠφελήσωσιν ἕως σημείου τινός, οὐδέποτε ὅμως κατὰ τρόπον μόνιμον καὶ οὐσιαστικόν. Τοῦτο δὲ διότι, ἂν ποτε ἡ σύγχρονος κοινωμία ἠθέλειν ἀφεθῆναι νὰ συγκαταβῆ μέχρις οὐσιώδους τινός παραχωρήσεως, θὰ ἠναγκάζετο διὰ τοῦτο νὰ τροποποιηθῆ ὀλοσχερῶς κατὰ τοιοῦτο πρότυπον. Τώρα, μίαν τοιαύτην ἀξίωσιν, ἡμεῖς οὐδέποτε θὰ προβάλωμεν πρὸς ὑμᾶς, πρὸς ὑμᾶς οἵτινες εἴσθε οἱ ὑπέρμαχοι τῶν διευθυνουσῶν κλάσεων, πρὸς ὑμᾶς οἵτινες, δυνάμει τῶν συμφερόντων σας, ἐταυτοποιήθητε πρὸς τὸ Κράτος καὶ τὴν σύγχρονον κοινωίαν. Θὰ ἦτο ὡς ν' ἀπητοῦμεν παρ' ὑμῶν, οὔτε περισσώτερον οὔτε ὀλιγώτερον αὐτοχειρίας ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς.

Ὅχι, πραγματικῶς. Τὸ νὰ δύναται μία διευθύνουσα κοινωικὴ κλάσις, καίπερ ἀναγνωρίζουσα τὴν ὀλικὴν ἀνυποστηρικτικότητα ἐνὸς συστήματος θεμελιώδους διὰ τὴν ὡς κλάσεως ὑπαρξίν της, ν' ἀποσυνθέσῃ αὐτὸ καὶ καθαιρέσῃ ἰδίαις χερσὶ, ἐγκαταλείπουσα οὕτως αὐτομάτως τὴν ἑαυτῆς ἐξουσίαν — ἰδού πρᾶγμα τὸ ὅποιον, ἀφ' ὅτου ὑπάρχει ὁ κόσμος, δὲν ἐγένετό ποτε, οὔτε, ἐφ' ὅσον ὁ κόσμος θὰ ὑπάρχη, θὰ γίνῃ ποτέ. (Ἐπιδοκίμασιαι παρὰ τῶν κοινωιστικῶν δημο-

κρατῶν). Κατὰ τὸν ροῦν τῆς ἀνελιξέως, ἀνακλύπτουσι ἀκριβῶς ἀπὸ τῶν δυσηρεστημένων κλάσεων — καὶ μέχρι τοῦδε πάντοτε ἀνέκυψαν — παράγοντες προκαλοῦντες τὴν σύγκρουσιν πρὸς τὰς ὑφ'εστῶσας συνθήκας. Ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἀσθενείας τῶν συνθηκῶν τούτων, ἀποκτᾶ πάντοτε πλειοτέραν δύναμιν, ἔχει δὲ τοσαύτην ἐλκτικὴν δύναμιν, ὥστε μίαν ἡμέραν οἱ περὶ αὐτῆς πεπεισμένοι, μεταρρυθμίζουσι, ἢ κατὰ τοῦτον ἢ κατ' ἐκείνον τὸν τρόπον, ἢ διὰ τῆς νομίμου ὁδοῦ, ἢ διὰ τῆς ἐπαναστατικῆς ὁδοῦ, τὰ πάντα ἐκ θεμελίων πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ἀποκλήρου πλειοψηφίας. Καὶ τοῦτο θὰ ἐπέλθῃ καὶ τώρα.

Ἰμεῖς λοιπὸν, ὦ κύριοι, μᾶς ἐρωτᾶτε ποῖα ὑπῆρξαν αἱ προτάσεις ἡμῶν κατὰ τὰς σημερινὰς περιστάσεις πενίας; Αἱ! λοιπὸν, ὄχι μόνον ἐνταῦθα, ἀλλ' ἀκόμη καὶ εἰς τὰς συναθροίσεις τῶν ἀέργων, ἡμεῖς ἀνεπτύξαμεν σειρὰν μέτρων τὰ ὁποῖα, εἴποτε ἤθελον πραγματωθῆ ὑπὸ τῶν ἐξουσιῶν τοῦ Κράτους ἢ καὶ τῶν Δήμων, ἐν συντόμῳ ὑπὸ τῶν δημοσίων ἀρχῶν, θὰ κατάρθωνον τοῦλάχιστον νὰ ἐξηπιάσωσι τὴν σημερινὴν τοῦ πλήθους δυσπραγίαν.

Δὲν ὑπεστηρίζαμεν ἡμεῖς τὴν ἐργοληψίαν δημοσίων ἔργων; Μὴ δὲν ἐζητήσαμεν ἴσως νὰ ἐξαντληθῇ ἡ πίστωσις τῶν 200 ἑκατομμυρίων τῶν πρωσικῶν σιδηροδρόμων ἵνα δαπανηθῇ εἰς σιδηροδρομικὰ οἰκοδομήματα; Δὲν ἐπεμείναμεν νὰ γίνῃ τοῦτο καὶ εἰς ἄλλα Κράτη, λ. χ. εἰς τὴν Βαυαρίαν, ὅπου ὁ τῶν Οἰκονομικῶν ὑπουργὸς διαθέτει 45 ἑκατομμύρια πιστώσεων; Καὶ τὴν ἀνοικοδόμησιν νοσοκομείων, σχολείων, καὶ ἄλλων καταστημάτων ὠφελίμων εἰς τὴν κοινωνίαν, καὶ τὴν κατασκευὴν ὁδῶν, διωρύγων, κ.λ. δὲν ἐζητήσαμεν; Παρ' ἡμῶν παρετηρήθη ὅτι, ἀκόμη καὶ σήμερον, ὑπάρχουσιν εἰς τὰς ἐπαρχίας μας ἀχανεῖς γαῖαι σχεδὸν παντελῶς ἀκαλλιεργητοί, αἵτινες θὰ ἠδύναντο, διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν προόδων τῆς ἀγρονομίας καὶ τῆς γεωργικῆς χημείας νὰ γίνωσιν ἐξόχως εὐφοροί.

Διὰ πάντα ταῦτα ὅμως, ἡ Κυβέρνησις οὐδὲν ἔχει ἐνδιαφέρον, μετὰ μεγίστης δὲ δυσκολίας ἀναλαμβάνει τοιαῦτα ἔργα, ἐπειδὴ, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει προκύπτει πάντοτε εἰς τὸ μέσον τὸ συμφέρον τῶν μεγάλων μας γαιοκτημόνων.

Ἡμετέρα, ἐπίσης, ὑπῆρξε καὶ ἡ πρότασις τῆς ἐλαττώσεως τῶν ὠρῶν τῆς ἐργασίας εἰς ὅκτῳ περίπου τοιαύτας καθ' ἡμέραν — πρᾶγμα διὰ τοῦ ὁποῖου θὰ παρείχετο ἐργασία εἰς μέγαν ἀριθμὸν ἐνδεδῶν ἐργατῶν. Ἐν μὴ λέξει, πάντα ταῦτα τὰ φάρμακα, προϋτάθησαν παρ' ἡμῶν

ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἀκριβῶς τῆς τῶν ἀέργων ἐπασχολήσεως, ἐντὸς τῶν δυνατῶν ὁρίων. Ἐπὶ τοῦ θέματος, λοιπὸν, τῆς κρατούσης οἰκονομικῆς στενοχωρίας ἐγένετο παρ' ἡμῶν, πᾶν ὅ,τι ἐπετρέπετο ἡμῖν.

Καθ' ὅσον ἀφορᾶ τὰς μεταρρυθμίσεις, ἡσχολήθημεν, τὸ ἐφ' ἡμῖν, κατὰ τὰς δυνάμεις μας, κ' ἔχοντες ὅλον ἐπὶ ὄψιν τὰς συγχρόνους κοινωνικὰς συνθήκας, νὰ βελτιώσωμεν τὴν κατάστασιν τῶν ἐργατῶν. Κατὰ τοιαύτας δὲ σκέψεις καὶ βλέψεις, ἀπὸ δεκαπέντε ἤδη περίπου ἐτῶν, οὐ μόνον λαμβάνομεν μέρος ἐνεργὸν κατὰ τὴν συζήτησιν παντὸς ἐνδιαφέροντος νομοσχεδίου πρὸς κέρδος τῶν ἐργατῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ προτάσεων, τροποποιήσεων, ἢ νέων ὀλοσχερῶν νομοσχεδίων — ἐνθυμοῦμαι δὲ μόνον τὸ νομοσχεδίον μας ὑπὲρ τῆς ἀμύνης τῆς ἐργασίας — διεχαράξαμεν τὴν διεύθυνσιν δι' ἧς, ὡς φρονοῦμεν, ἀκόμη καὶ κατὰ τὸ σημερινὸν κοινωνικὸν σύστημα, θὰ ἠδύναντο νὰ εἰσαχθῶσι βελτιώσεις εἰς τὰς συνθήκας τῆς ἐργατικῆς κλάσεως. Πλὴν τῆς νομοθετήσεως τῶν ὀκτῶ ὠρῶν, ἡμεῖς ἀπητήσαμεν τὴν ἀπαγόρευσιν ἢ τοῦλάχιστον τὴν περιστολὴν τῆς ἐργασίας τῶν γυναικῶν, ἐφ' ὅσον ἡ τελευταία ἀντιβαίνει εἰς τὴν ὑγιεινὴν, τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς ἐργασίας τῶν παιδίων καὶ τῆς ἐργασίας κατὰ τὰς Κυριακάς· ἐπεκαλέσθημεν αὐστηρὰς διατάξεις κατὰ τῶν συμμαχιῶν τῶν ἰδιοκτητῶν, διαρρυθμίσεις ἐπὶ τῆς ἐβδομαδιαίας πληρωμῆς τῶν ἡμερομισθίων κ.λ. κ.λ. Ὑπεστηρίζαμεν τὴν ἰδρύσιν ἐπιμελητηρίων ἐργασίας, δηλ. σωματείων ἢ καταστημάτων τὰ ὁποῖα νὰ φέρωσιν ἐπὶ τέλους καὶ τὴν ἐργατικὴν κλάσιν εἰς θέσιν ὄχι μόνον νὰ συζητῇ τὰς ἰδίας τῆς διεκδικήσεις, ἀλλὰ πρὸς τούτοις νὰ ἔχῃ ἀκριβῆ στατιστικὴν τῆς καταστάσεώς της ἐκάστοτε.

Ἡ κατάργησις τοῦ ἐπὶ τῆς καταναλώσεως φόρου, ὅστις, καθ' ἡμᾶς ἐπιβαρύνει ἐιδικῶς τὸν ἐργάτην, ἐζητήθη καὶ αὕτη παρ' ἡμῶν. Ἐπεφέραμεν δὲ πολυαριθμούς τροποποιήσεις ἐν τῇ νομοθεσίᾳ τῆς ἀσφαλείας, κατὰ τῶν ἐξ ἐργασίας δυστυχημάτων, τῶν γηρατειῶν, καὶ τῆς πρὸς ἐργασίαν ἀνικανότητος, αἵτινες ἐὰν ἐγίνοντο δεκταὶ βεβαίως θὰ καθίστων ἀποτελεσματικώτερον ἀφ' ὅσον σήμερον εἶνε τὸ μέτρον τῆς προστασίας ὅπερ ἡ νομοθεσία αὕτη παρέχει. (Ἐπιδοκίμασι αἱ ἐκ τῶν κοινωνιστικῶν δημοκρατῶν). Τέλος, ἠθέλομεν ἡ ἀσφάλεια νὰ λάβῃ τοιοῦτον τύπον, ὥστε νὰ ἐπιτρέψῃ καλλίτερον τρόπον βίου, ὄχι μόνον εἰς τοὺς γέροντας καὶ εἰς τοὺς ἀνικάνους, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς μικροὺς χειρῶνακτας καὶ εἰς τοὺς εὐτελεστάτους τῆς ἐξοχῆς ἀνεστίους.

Ἄν πάντα ταῦτα τὰ σχέδια, καὶ πᾶσαι αὐταὶ αἱ προτάσεις δὲν

κατίσχυσαν νὰ γίνωσι νόμοι, έναυάγησαν μόνον ἐκ τῆς ἰδικῆς σας ἀντιπολιτεύσεως, οὐχὶ δ' ἐκ τῆς συμπεριφορᾶς ἡμῶν. (Ἐπιδοκίμασῆτε ἐκ τῶν κοινωνιστικῶν δημοκρατῶν).

Τὸ ἐπαναλαμβάνω: ἐὰν ἅπασαι αἱ προτάσεις αὐταὶ δὲν ἐπέτυχον, καὶ ἂν ἅπασαι ἡμῶν αἱ προσπάθειαι, ὅπως ἐπιτύχωμεν βελτιώσεις συμφώνως πρὸς τὰς ἡμετέρας προθέσεις, δὲν ἐστέφθησαν ὑπὸ θριάμβου, ἡ αἰτία εἶνε αὕτη: ὅτι ὑμεῖς, ὑμεῖς οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν διευθυνόντων κομμάτων, ἐψηφίσατε ἐναντίον ἡμῶν! Ἐνθυμοῦμαι ἀκόμη ὅτι ἐσχάτως, συζητουμένου τοῦ στρατιωτικοῦ νομοσχεδίου, ἡμεῖς προτείναμεν προτάσεις σκοπούσας πρὸ παντὸς νὰ ἰσομοιράσωσι τὰ στρατιωτικὰ βάρη, ἐπὶ τῶν ὤμων τῶν πολιτῶν, κατὰ μέτρον πολὺ δικαιοτέρον τοῦ τώρα κρατοῦντος, ἔπειτα δὲ νὰ ἐλαφρύνωσι τὰ βαρύτερα ἐκεῖνα βάρη, τὰ ἐκπηγάζοντα ἐκ τοῦ σημερινοῦ συστήματος εἰς τὴν Γερμανίαν, κατὰ ποσὸν πολὺ πλεόν ἢ νῦν ἀνεκτόν. Τέλος πάντων, ἡμεῖς ἐκινήθημεν εἰς πᾶσαν εὐκαιρίαν ἣτις προσεφέρετο ἡμῖν, πρὸς τὴν ἐπίτευξιν ἢ τὴν εὐρυνσιν τῶν δικαιωμάτων τῶν ἐργατῶν, καὶ ὁμοίως σκοποῦμεν κ' εἰς τὸ μέλλον νὰ πράττωμεν.

Ἀκριβῶς δὲ αὕτη ἡ πρακτικὴ ἡμῶν ἐνέργεια ἐν παρεμφερέσι ζητήμασιν, αὐταὶ ἡμῶν αἱ προσπάθειαι ὅπως ἐπιτύχωμεν—ἄνευ παραβλάθης τινὸς τῶν ἡμετέρων ἀρχῶν, τῶν ἐναντιῶν εἰς τὸ σημερινὸν σύστημα τοῦ Κράτους καὶ τῆς κοινωνίας—ποιᾶν τινα βελτίωσιν ἐν ταῖς ἐργατικαῖς τάξεσι κ' ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοιοῦτου συστήματος, παρέχουσι τὴν ἐξήγησιν τοῦ διατι ἡ κοινωνιστικὴ δημοκρατία ἀπέκτησεν ἐν Γερμανίᾳ τὸν ὃν σήμερον ἀριθμὲν ἀριθμὸν ὀπαδῶν τῆς. Τοῦτο δὲ διακρίνει ἡμᾶς τῶν ἀποκαλουμένων « νέων » οἵτινες ἀποσπασθέντες ἡμῶν ἀπὸ δύο ἢ τριῶν ἐτῶν, μάτην ἀπεπειρῶντο νὰ ἐκτροχιάσωσιν ἡμᾶς τῆς ὁδοῦ μας, διατεινόμενοι ὅτι ὅλη αὕτη ἡ κοινοβουλευτικὴ δραστηριότης εἰς οὐδὲν ὠφελεῖ, καὶ ὅτι, ἀντὶ ταύτης πρέπει νὰ παρασκευάζωνται τὰ πλήθη μόνον καὶ μόνον εἰς τὴν ἐπανάστασιν, καὶ τοῦ σημερινοῦ καθεστῶτος τὴν καθαίρεισιν. Ἡμεῖς, ἀντεστρατεύθημεν μέχρι τοῦδε εἰς ὅλας τῶν αὐτὰς τὰς θεωρίας, ἀπὸ μακρῶν δὲ χρόνων πεπεισμένοι περὶ τοῦ μέτρου τῶν ἀξιώσεων, τὰς ὁποίας κατὰ τὰς συγχρόνους περιστάσεις δυνάμεθα ν' ἀξιώσωμεν παρὰ τῆς κοινωνίας, βλέπομεν ὅτι ἡ θέσις ἡμῶν, στερρὰς κέκτηται τὰς ρίζας ἐν τῇ τῶν ἐργατῶν συνειδήσει. Δι' αὐτὸ, αἱ ἡμέτεραι ἐλπίδες, ἔντιμι κ. Μπάχεμ, ὅτι οὗτοι μίαν καλὴν ἡμέραν θὰ ζητήσωσι παρ' ἡμῶν λογοδοσίαν τῶν πράξεών μας, καὶ θὰ ρίψωσι

κατὰ πρόσωπον ἡμῶν τὴν αἰτίαν ὅτι δὲν διετηρήσαμεν τὰς ὑποσχέσεις ἡμῶν, θὰ διαλυθῶσι, καὶ ὑμεῖς θὰ κατανοήσητε καλῶς τοῦτο ὅταν ἡ σημερινὴ Βουλὴ διαλυθῇ. Διὰ τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς, ἡμεῖς θὰ εὐφρανθῶμεν πολὺ περισσότερον ὑμῶν καὶ τῶν φίλων σας, ἐπειδὴ ἡμεῖς εἴμεθα τὸ μόνον κόμμα ὅπερ ἐντεῦθεν θὰ κερδήσῃ*. (Ἐπιδοκίμασῆτε ἐκ τῶν κοινωνιστικῶν δημοκρατῶν).

Μάλιστα, ὦ κύριοι! Ἐναντίον ὄλων τῶν βιβλίων** τοῦ Εὐγενίου Ῥίχτερ καὶ τῆς σχετικῆς τῶν ἠρωίδος Ἀγνῆς (ἰλαρότης), ἅτινα διεσπάρησαν δωρεάν, κατὰ χιλιάδας ἀντιτύπων μεταξύ τῶν ἐργατῶν—ἐναντίον τοῦ ἀληθινοῦ ἐκείνου Πανεπιστημίου ὅπερ ἀνιδρύσατε εἰς τὸ Μοῦνχεν-Γκλάντμπαχ, διὰ ν' ἀναδείξητε διδασκάλους καὶ δημογέρας ἔντιμι κ. Μπάχεμ, ἀφοῦ μιμείσθε ἡμᾶς εἰς ὅλα (ἰλαρότης)—οἵτινες πρέπει νὰ ᾔνε καλῶς πεταλωμένοι ἐν τῇ οἰκονομίᾳ καὶ τῇ πολιτικῇ, ὅπως κατορθώσωσι νὰ κατατροπώσωσι τοὺς κοινωνιστὰς δημογέρας, ἐν τε ταῖς συναθροίσεσι καὶ τῇ δημοσιογραφίᾳ—ἐναντίον τούτων, ὑμεῖς θὰ δυνηθῆτε νὰ ἰδῆτε ὅτι ἡμεῖς διαμένομεν ἐντελῶς ἀπαθεῖς καὶ ἀδιάφοροι. Πᾶσα συγγραφή σας, πᾶν ἴδρυμά σας σκοποῦν νὰ μᾶς προσβάλῃ, οὐδὲν ἄλλο εἶνε δι' ἡμᾶς ἢ νεώτερα τεκμήρια τῆς ὀλογνῆς ἀξούσης ἡμετέρας δυνάμεως (Ἐπιδοκίμασῆτε ἐκ τῶν κοινωνιστικῶν δημοκρατῶν). Ἄν δὲ φαντάζεσθε ὅτι ἐκ τῆς ἀναστολῆς τοῦ περὶ τῶν ἰησοῦιτῶν νόμου, θ' ἀπορρεύσῃ δι' ὑμᾶς ἐξαιρετὸς τις ἰσχὺς κατὰ τῆς κοινωνιστικῆς δημοκρατίας,—μείνατε ἥσυχος! Ὁλόκληρον ἡμῶν τὸ κόμμα θὰ ψηφίσῃ ὑπὲρ τῆς ἀναστολῆς τοῦ νόμου ἐκείνου. Ὅχι! Ἡμεῖς δὲν φοβούμεθα τοὺς ἰησοῦιτας μεθ' ὄλων τῶν παραρτημάτων καὶ τῶν παρακολουθημάτων. (Θόρυβοι). Μάλιστα! Ἄς ἔλθωσι καὶ οἱ ἰησοῦιται! πράγματι δὲν τοὺς φοβούμεθα. (Μεγάλη ἰλαρότης).

Καὶ ἤδη πιστεύω ὅτι ἐπαρκῶς ἀπέδειξα τίνος εἶδους εἶνε τὰ φάρμακα ἅτινα ἡμεῖς ἐπεκαλέσθημεν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ νῦν διέποντος ἡμᾶς κοινωνικοῦ συστήματος, τὰ φάρμακα δηλ. ἐκεῖνα τὰ ὅποια ἡμεῖς ἐπροτεῖναμεν, καὶ θὰ ἐξακολουθῶμεν νὰ προτείνωμεν πρὸς ὄφελος τῆς

* Ὅτι ἀλαθῆτως ἐπροφῆτευεν ὁ ρήτωρ, ἀπέδειξαν τρανῶς αἱ προχθεσιν αἱ βουλευτικαὶ ἐκλογαὶ ἐν Γερμανίᾳ ὅπου οἱ κοινωνιστὰι ἐθριάμβευσαν. Χ. Θ.

** Περὶ τοῦ βιβλίου ὅπερ ὑπαινίσσεται ὁ ρήτωρ, διελάβομεν ἱκανὰ ἐν τῇ « Ἀκροπόλει » ἀρχομένου τοῦ Ἰουνίου. Χ. Θ.

ἐργατικῆς τάξεως, ἥτις, ὄχι μόνον ἐκτιμᾷ τοὺς ἡμετέρους μόχθους, ἀλλὰ καὶ ἀρχίζει νὰ παραβάλλῃ ἐκείνα τὰ ὅποια ἡμεῖς ζητοῦμεν, πρὸς ἐκείνα τὰ ὅποια ὑμεῖς παρεχωρήσατε· ἡ δὲ παραβολὴ αὕτη ἀποβαίνει πάντοτε πρὸς ζημίαν σας.

ΑΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΑΙ ΕΤΑΙΡΙΑΙ

Ὁ ἐντιμος κ. Μπάχεμ ἐξακολουθεῖ ἐρωτῶν ἡμᾶς:— «Πῶς πιστεύετε ὅτι θὰ κατορθώσητε νὰ συγκροτήσητε τὸ κοινωνιστικόν σας Κράτος, ἐνῶ ἀκόμη οὔτε κατὰ προσέγγισιν εἴσθε εἰς κατάστασιν νὰ συγγρατήσητε μίαν συνεργατικὴν ἐταιρίαν τοῦ κοινωνιστικοῦ ἄρτου; Παρατηρήσατε λ. χ. τὴν τοῦ Βερολίνου!» Διὰ τῆς ἐρωτήσεως αὐτῆς, ἐντιμε κ. Μπάχεμ, ἀποδεικνύετε ὅτι ὀλόκληρος ἐκείνος ὁ ζῆλος μεθ' οὗ ἐσπουδάσατε τὰ κοινωνιστικὰ συγγράμματα, ἐφηρμόσθη κακῶς, ἐπειδὴ, καὶ ἀφοῦ τ' ἀνεγνώσατε, ἐξεύρετε περὶ τοῦ κοινωνισμοῦ ὅσα καὶ πρότερον. Ναί, ἐντιμε κ. Μπάχεμ! Ἀναγινώσκων καὶ πάλιν τὸν ὑμέτερον λόγον, κατήντησα εἰς τὴν πεποίθησιν ὅτι ἐσπουδάσατε πολὺ ὀλίγα πράγματα, καὶ ὅτι ὄντως ἔχετε ἄδικον ὑποδύμενος πρόσωπον Φάουστ οὔτινος ἡ μαγία τοῦ μαγνάνειν ἦτο σοβαρὸν πρᾶγμα. Φυσικώτερον προσηρμόζετο πρὸς ὑμᾶς τὸ πρόσωπον τοῦ μαθητοῦ ὅστις ἀποκρίνεται εἰς τὸν Μεριστοφελῆ:— «Αἰσθάνομαι ἐμαυτὸν ἀπηλιθιούμενον, ὡσανεὶ μηχανὴ τις περιστρέφετο ἐντὸς τῆς κεφαλῆς μου» (Εὐγε! εὐγε! ἐκ τῆς ἀριστερᾶς). Πράγματι πάντα ὅσα ἀνεφέρατε ἐνταῦθα ὡς τὴν σοφίαν καὶ τὸ αἰθερόπνευμα τῶν κοινωνιστικῶν συγγραφῶν, ἐγὼ δὲν τ' ἀνευρίσκω παντελῶς εἰς ταύτας· ὄχι, ἂν τὰς εἶχατε χωνεύσει, ἐντιμε κ. Μπάχεμ, δὲν θ' ἀπηγγέλλετε τὸν λόγον τῆς παρελθούσης Τρίτης! (Κάλλιστα! ἐκ τῆς ἀριστερᾶς). Διότι οὐδέποτε εἶχα πιστεύσει δυνατόν νὰ ὑπάρχη τι— καὶ τοῦτο πρέπει νὰ τὸ εἶπω— ἐπιπολαιότερον καὶ χυδαίον τῆς ἐκθέσεως ἢν ὑμεῖς— ὑμεῖς ὁ τοῦ λαοῦ ὑπέρμαχος— ἐκάματε εἰς τὸ κοινοβούλιον, ἐν ζωηρᾷ ἐπιδοκίμασίᾳ, διὰ τῆς μεγάλης πλειονοψηφίας τὴν πλειοδότησιν. Ἐγὼ ἀμφιβάλλω πολὺ ἂν εἰς ἄλλα κοινοβούλια εἶνε δυνατόν διὰ τοιούτων λόγων νὰ λωποδυτηθῶσι τόσαι ἐπιδοκίμασται· εἰς ἐμὲ ὅμως, τόσον βλαθεῖα τοῦ Γερμανικοῦ κοινοβουλίου ἄγνοια περὶ τῶν προθέσεων τῆς κοινωνιστικῆς δημοκρατίας, δὲν παρέσχε συστολὴν τινα· καὶ διὰ τοῦτο λοιπὸν, πιστεύω ἐπάναγκες νὰ τὰς ἐξηγήσω εἰς ὑμᾶς σήμερον εἰς τρόπον ὅπως ἴδῃτε περισσότερον

ἢ ἄλλοτε πλήρη. Εἶνε τοῦτο μικρὸν μάθημα ὅπερ θὰ παραδώσω ὑμῖν.

Πλὴν, πρὶν ἢ ἐξηγήσω εἰς ὑμᾶς τί εἶνε καὶ τί θέλει ἡ κοινωνιστικὴ δημοκρατία, πρέπει νὰ ἐπιστήσω ὀλίγον τὴν προσοχὴν μου ἐφ' ὅσων ὁ ἐντιμος κ. Μπάχεμ συνέρραψεν ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς λεγομένης κοινωνιστικῆς συνεργατικῆς ἐταιρίας. Φαίνεται ὅτι ἀγνοεῖτε, ὅτι σήμερον οὔτε ὑπάρχουσι, οὔτε δύνανται νὰ ὑπάρχωσι συνεργατικαὶ κοινωνιστικαὶ ἐταιρίαι· ὅτι ἡμεῖς παραδεχόμεθα ἀπλούστατα ὡς καθαρὰν κουφονοίαν τὴν ἴδρυσιν κοινωνιστικῶν συνεργατικῶν ἐταιριῶν, πρὸς ἀντίδρασιν κατὰ τῆς τῶν ἀστών κοινωνίας. Τὰ σωματεῖα ἅτινα ἐντὸς τοῦ ἡμετέρου κόμματος ἀνελίχθησαν, μετὰ τοῦ χαρακτήρος τῆς συνεργατικότητος, εὐρίσκονται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς προβλέψεως καὶ τῆς ἀλληλοβοηθείας. (Ἐπιδοκίμασται τῶν κοινωνιστικῶν δημοκρατῶν). Ἡμεῖς κηρύσσομεν, κ' ἐν παντὶ καιρῷ ἐκηρύξαμεν ὅτι, ὡς κόμμα, δὲν θὰ συνδράμωμεν ποτέ, καὶ πάλιν ποτὲ τοιαῦτα συνεργατικὰ σωματεῖα, καὶ, καθὼς ἀπεφάνητο κατὰ τὸν δογματικώτερον τρόπον τὸ τελευταῖον ἡμῶν ἐν Βερολίῳ συνέδριον, κατ' οὐδένα τρόπον δυνάμεθα νὰ στέρξωμεν ὥστε τὰ μέσα καὶ αἱ δυνάμεις τῶν συντρόφων μας νὰ δρῶσι πρὸς συγκρότησιν συνεργατικῶν ἐταιριῶν, ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ τῆς ἐπιτυχίας οὐσιώδους ὀφελήματος. Ἡμεῖς δυνάμεθα νὰ ἐπιδοκιμάσωμεν τὴν σύστασιν μιᾶς συνεργατικῆς ἐταιρίας, παραγωγῆς, μόνον καθ' ὅσον τείνει ἢ νὰ προάξῃ ἢ νὰ διαδώσῃ τὴν κοινωνιστικὴν φιλολογίαν (ἀφοῦ κατ' ἄλλον τρόπον δὲν ἐπιτυγχάνομεν ταῦτα)— ἡ ἀκόμη καὶ νὰ προμηθεύσῃ ἐργασίαν εἰς τοὺς συνεταιρισμένους ἐργάτας, οἵτινες δὲν ἤθελον κατορθώσει ἄλλως νὰ εὐρωσι τοιαύτην. Αὗται εἶνε δι' ἡμᾶς, αἱ μόναι ἐξαιρετικαὶ περιστάσεις, οὐχὶ βεβαίως ὅπως ὑποστηρίζωμεν, ἀλλ' ὅπως ἀνεχθῶμεν τοιούτους συνεργατικούς συνδέσμους.

Ἐὰν ὁ ἀξιότιμος κ. Μπάχεμ ἤθελεν ἀναγνώσει, ἔστω καὶ μόνον ὀλίγον, τὰ κοινωνιστικὰ συγγράμματα, δὲν θὰ ἐλησμένοι ἐπι τῇ «Ἀπαντήσει» τοῦ Λασάλ— τῇ «Ἀπαντήσει» ἐκείνῃ ἥτις ἔδωκε τὴν πρώτην ὄθησιν εἰς τὴν νέαν ἐν Γερμανίᾳ κοινωνιστικὴν κίνησιν— εὐρίσκειται ἡ δριμυτάτη ἐναντίον ὄλων τῶν συνεργατικῶν αὐτῶν ἐταιριῶν κατάκρισις, καὶ ἡ κατάκρισις αὕτη, δύναται καὶ σήμερον ἀκόμη νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρότυπον.— Καὶ λοιπὸν ὁ Λασάλ, τὰς ἔκρινεν ὡς ἐντελῆ ἀσήμαντα μέσα καὶ ὡς ἄθλια παραμυθητικὰ, πρὸς τὰ ὅποια οἱ ἐργάται πρέπει νὰ δυσπιστῶσι. Ἐπρεπε δ' ἀκόμη ν' ἀναμιμνήσκειται ὅτι ὁ Λασάλ, προσέβαλεν, ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ τοιούτου ζητήματος, τοὺς προοδευτικούς, καὶ

ιδιαιτέρως τὸν Σχοῦλτσε-Ντέλιτς, οἵτινες ἐπίστευον ὅτι ἠδύναντο διὰ πανακειῶν αὐτοῦ τοῦ εἶδους ν' ἀνυψώσωσι τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν τῆς ἐργατικῆς κλάσεως. (Ἐπιδοκιμασίαι τῶν κοινωνιστικῶν δημοκρατῶν).

Βλέπετε λοιπὸν ὅτι ἡμεῖς οὐδὲν ἔχομεν πρὸς ταῦτα πάντα κοινόν. Δὲν ἐνδιαφέρουσιν ἡμᾶς ταῦτα. Ἡμεῖς οὐδόλως θεωροῦμεν αὐτὰ ὡς μέσα θεραπείας διὰ τὴν ἐργατικὴν τάξιν, ἀλλὰ τὸ πολὺ πολὺ φάρμακα δι' ἕκαστον σύντροφόν μας ἀτομικῶς. Ὅταν ὅμως ὑμεῖς θέλετε νὰ τεκμηριώσητε τὴν πρακτικὴν ἀνικανότητα τοῦ κοινωνιστικοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος, ἐκ τῆς συμπτώσεως τῆς χρεωκοπίας μιᾶς συνεργατικῆς ἐταιρίας παραγωγῆς (ἢν, ἄλλως, ὑμεῖς γνωρίζετε μόνον χάριν τῆς δημοσιότητος ἐκείνης τῶν ἐπικρίσεων, ἧτις εἶνε κανὼν διὰ τοὺς ἐργάτας καὶ διὰ τοὺς κοινωνιστὰς ἡμᾶς) — διὰ τὸν λόγον ὅτι τῆς συνεργατικῆς αὐτῆς ἐταιρίας μετέχουσι καὶ οἱ κοινωνισταὶ — πλανᾶσθε καὶ πάλιν. Ἀντὶ τῆς συνεργατικῆς ἐταιρίας τὴν ὁποῖαν ἐννοεῖτε, δηλ. τῆς συνεργατικῆς διὰ τὸν ἄρτον ἐταιρίας τοῦ Βερολίνου, ἐγὼ δύναμαι ν' ἀντιτάξω τοῦλάχιστον μίαν δωδεκάδα γερμανικῶν συνεργατικῶν ἐταιριῶν, αἵτινες προάγονται κατ' εὐχαριστότατον τρόπον. Ἐχομεν λ. χ. εἰς τὸ Ἀμβούργον, μίαν ἄλλην συνεργατικὴν διὰ τὸν ἄρτον ἐταιρίαν, ὑπὸ κοινωνιστῶν ἰδρυθεῖσαν, ἧτις ἀποστέλλει καθ' ἑκάστην πρωίαν ἐκ τῶν ἀποθηκῶν τῆς οὐχὶ ὀλιγώτερα τῶν δώδεκα ἵπποσύρτων φορτηγῶν μαξίων, διὰ νὰ ἐφοδιάξῃ τὴν πόλιν καὶ τὰ περιχώρα. Ἡ συνεργατικὴ αὕτη, ἐργάζεται λαμπρῶς· τοῦτο ὅμως πολὺ ὀλίγον ἐνδιαφέρει ἡμᾶς. Αἱ συνεργατικαὶ εἶνε ἰδρύματα ἄτινα, εἴτε καλῶς εἴτε κακῶς διευθύνονται, τὴν αὐτὴν ἔχουσιν ἀξίαν διὰ τὴν γενικὴν κίνησιν, δηλ. δὲν ἔχουσι καμμίαν τοιαύτην. Ἐν δὲ τῇ μεγάλῃ διοργανώσει τῇ σκοπούσῃ τὴν ἀπολύτρωσιν τῆς τάξεως τῶν ἀνεστῶν ἀπὸ τοῦ σημερινοῦ τῶν μισθῶν συστήματος, καὶ τὴν κατάργησιν τοῦ κρατοῦντος συστήματος τάξεως, αὐτὰ ἀποβάλλουσι πᾶσαν σημασίαν.

Η «ΑΡΧΗΓΙΑ» ΚΑΙ Η «ΤΥΡΑΝΝΙΣ» ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΣΜΟΥ

Ὁ ἔντιμος κ. Μπάχεμ ἐξακολουθεῖ:—Τίς παρ' ὑμῖν εἶνε ὁ ἀρχηγός; Ὁ Μπέμπελ; Ὁ Λίμπκνεχτ; Ὁ Σίγγερ; Ὁχι! Οὐδεὶς αὐτῶν! Ὑμεῖς δὲν ἔχετε ἀρχηγίαν! λέγει.

Ἄλλὰ παρατηρήσατε, κύριοι! Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶνε ἡ ἡμετέρα δύναμις παρ' ἡμῖν οὐδεμία ὑπάρχει ἀρχηγία. Ἐξαιρουμένης ἐκείνης τὴν ὁποῖαν ἕκαστος κατακτᾷ φυσικῶς διὰ τῆς ἰδίας του ρεκτικότητος, διὰ τῆς ἰδίας του δεξιότητος, διὰ τοῦ πνεύματος τῆς θυσίας, διὰ τῆς ἀφοσιώσεως εἰς τὸν σκοπὸν, ἄλλην ἀρχηγίαν τεχνητὴν, παρασκευαζομένην, οὐδόλως ἡμεῖς γνωρίζομεν. Οἱ σύντροφοι, ὅταν πεισθῶσιν ὅτι ἔχουσιν ἄνδρας ἰκανοὺς νὰ ὑπερασπίσωσιν ἐνεργητικῶς τὰ συμφέροντα αὐτῶν, ἐμπιστεύονται αὐτοῖς, ὡς καλῶς ἐννοεῖται, διευθυντικὸν τι ἀξίωμα· πόσῃ σπουδαιότητῃ ὅμως, δύναται νὰ ἔχη ἐν τοιοῦτον ἀρχηγίας εἶδος, ὑμεῖς δύνασθε νὰ συμπεράνητε ἐξ ὅλων ἡμῶν τῶν συνεδρίων. Οὐδεὶς, οὔτ' ἐγὼ, οὔτε ὁ Λίμπκνεχτ, δύναται εἰς τὰ συνέδρια ταῦτα νὰ ἐξαιρεθῇ τῶν ἐπικρίσεων καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀφανεστέρου συντρόφου — ἂν ἐπιτρέπηται τοιαύτη τις διάκρισις — τοιαῦται δ' ἐπικρίσεις, γίνονται διὰ τόνου ὅστις δὲν θὰ ἦτο ἀνεκτὸς εἰς κανὲν ἄλλο κόμμα. Εἶνε τοῦτο, κύριοι, σύστημα ὅπερ δὲν ἀπαρέσκει εἰς ἡμᾶς: μάλιστα εὐρίσκομεν ὅτι εἶνε εὐλόγον.

Λοιπὸν ἡμεῖς πολεμοῦμεν τὰς ἀρχὰς τὰς διαχειριζομένας καὶ διατηρουμένας τεχνητῶς. Ἡμεῖς εἴμεθα ἐναντίοι ὅλων τῶν ἀρχῶν, τῶν οὐρανίων καὶ τῶν ἐπιγείων, αἵτινες ἐχρησίμευσαν εἰς ἡμᾶς μέχρι τοῦδε ὅπως καθοδηγήτη τὰ πλήθη, καὶ μετὰ τῶν ὁποῖων θέλετε νὰ ἐξακολουθήσητε καθοδηγοῦντες αὐτά. Ἴδου ἡ ἀπύθμενος ἄβυσσος ἧτις χαινέει μεταξὺ ἡμῶν καὶ ὑμῶν.

Ἄλλ' ἔπειτα παρουσιάζεσθε, ὅπως ὁμιλήσητε πρὸς ἡμᾶς περὶ «κοινωνιστικῆς τυραννίδος» καὶ ἰδοὺ καὶ πάλιν μία τῶν γνωμῶν ἐκείνων τὰς ὁποίας δὲν κατορθώνετε ν' ἀποδείξετε. Πῶς λοιπὸν συμβιβάζετε ταῦτα; Ἀφ' ἑνὸς ἔλλειψις ἀρχηγίας, ἀφ' ἑτέρου τυραννίς! Τὸ τοιοῦτο εἶνε ἀντίφασις! Ἄλλως τίς ἐξασκεῖ αὐτὴν τὴν τυραννίδα; Ἐάν τις ἡμῶν ἤθελε τολμήσει νὰ τὴν καταστήσῃ ἐπαισθητὴν καὶ πρὸς ἓνα μόνον σύντροφον, μείνατε ἡσυχοί, θὰ τοῦ ἔβγαინε ξυνό. Τὰ ἡμέτερα προγράμματα, καὶ οἱ ὀργανικοὶ ἡμῶν σαφεῖς καὶ ρητοὶ κανονισμοί, ὑπαγορεύουσιν ἐκάστου ἡμῶν τὴν συμπεριφορὰν. Εἰς οὐδὲν κόμμα διενεργεῖται τόση δραστηριότης ὅση εἰς τὸ ἡμέτερον πρὸς κατάπνιξιν πάσης ἀποπείρας τυραννίας, ἐπειδὴ τὸ κόμμα πρέπει καὶ κατ' οὐσίαν καὶ κατὰ τύπον νὰ ἦνε κόμμα δημοκρατικὸν ἂν θέλῃ νὰ ἐπιτύχῃ τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ. Καὶ ὑπὸ τὴν ἐποψὴν δὲ ταύτην ἀκόμη, ἡμεῖς διίστάμεθα

πρὸς ὅλα τ' ἄλλα κόμματα, ἐπειδὴ οὐδὲν αὐτῶν εἶνε πράγματι δημοκρατικόν.

ΤΟ «ΜΕΛΛΟΝ ΚΡΑΤΟΣ» ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΣΜΟΥ

Ἐλθωμεν ἤδη εἰς τὸ ζήτημα τοῦ «μέλλοντος Κράτους» ὅπερ ταυτοχρόνως ἔθηκαν πρὸς ἡμᾶς οἱ ἔντιμοι, δόκτωρ Μποῦλ, δόκτωρ Φὸν Μπέτιχερ, καὶ ὁ κ. Μπάχεμ. Ὅταν ἤκουσα ὅτι ὁ ἀξιότιμος δόκτωρ Μπέτιχερ ἦτο σύμφωνος μετὰ τῶν ἄλλων δυο, ἐσκεπτόμην κατ' ἀρχάς : — Κρίμα ! Νὰ σὲ βλέπω μετὰ τοιούτων συντρόφων ! (Ἰλαρότης) Τοῦτο διότι ἐνθυμοῦμαι ὅτι ὁπόταν ὁ ἔντιμος Σχράδερ προσέβαλεν ἡμᾶς ἐσχάτως, κατὰ τινα συζήτησιν ὁ ἔντιμος δόκτωρ Φὸν Μπέτιχερ, διὰ λόγου ὅστις ἐγένετο ἄξιος τῶν ἡμετέρων ἐπιδοκιμασιῶν ὑπερήσπισε τὸ κόμμα μας (ἰλαρότης), τόσον ὥστε ἐγὼ ἀνεφώνησα : — Ἐάν ποτε ἡμεῖς θὰ ἐλαμβάνομεν ἀνάγκην ἐνὸς γραμματέως ἐπικρατείας, δεόν νὰ μὴ λησμονῶμεν ὅτι σήμερον ὁ ἔντιμος γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας δόκτωρ Φὸν Μπέτιχερ ἀπεδείχθη τόσον καλὸς ἐνήμερος τῶν κοινωνιστικῶν ἰδεῶν, ὥστε ν' ἀποτελῆ ἐξαιρετικὸν μέλλοντα ὑποψήφιον διὰ τὴν θέσιν αὐτήν. (Ἀκούσατε, ἀκούσατε ! ἀριστερόθεν).

Ἄλλ' οἴμοι, ὦ κύριοι ! Ὁ ἀξιότιμος δόκτωρ Φὸν Μπέτιχερ τῆς σήμερον, δὲν εἶνε πλέον ἐκεῖνος τῆς τότε. Ἀπευθύνει ἡμῖν τὴν αὐτὴν τοῦ ἐντίμου κ. Μπάχεμ ἐρώτησιν. Τί δηλ. ἡμεῖς πράγματι ἐννοοῦμεν διὰ τοῦ «μέλλοντος Κράτους» ἡμῶν.

Ἐάν ἤθελον ν' ἀποφύγω τὴν συζήτησιν, ἠδυνάμην ν' ἀπαντήσω εἰς τὸν ἔντιμον κ. Μπάχεμ, διὰ μιᾶς ἄλλης ἐρωτήσεως : — Καὶ πῶς φαντάζεσθε σεῖς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν αἰώνιον ζωὴν (θόρυβος καὶ διαμαρτυρία), ἐπὶ τῶν ὁποίων ἡ ἐκκλησία σας ἐπὶ δεκαοκτῶ αἰῶνας ἔδογματίσει, χωρὶς νὰ κατορθώσῃ νὰ παρουσιάσῃ τὰς ἀποδείξεις τῶν ; (Διαμαρτυρία) — Οὔτε ὑμεῖς, ἀξιότιμε κ. Μπάχεμ, θὰ ἠδύνασθε νὰ προσαγάγητε ἡμῖν τοιαύτας ! (Διαμαρτυρία). Ἄλλ' ἐμπρὸς λοιπόν ! Εἶμαι πολὺ περίεργος ν' ἀκούσω τὰς ἀποδείξεις αὐτάς. Ἡ ἀνυπομονησία μου ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, εἶνε πολὺ μεγαλειτέρα τῆς ἰδικῆς σας ἐπὶ τοῦ «μέλλοντος Κράτους».

Παρετήρησα ἤδη ὅτι ὁ ἀξιότιμος κ. Μπάχεμ, μεθ' ὅσα καὶ ἂν λέγη, οὐδαμῶς ἐμελέτησε τὴν κοινωνιστικὴν φιλολογίαν. Ἀποδεικνύει τοῦτο καὶ διὰ τῆς νέας του ἐρωτήσεως, ἐπειδὴ καταφωρᾶται ἀγνοῶν τοῦτο :

— ὅτι δηλ. ἡμεῖς δὲν ἐπιθυμοῦμεν, πρὸ πάντων, ἐν «μέλλον Κράτος» κοινωνιστικόν. (Ζωηρὰ περιέργεια. — "Ω ! "Ω !) Τὸ ἐγνώριζα, κύριοι, ὅτι θὰ ἐθουρβεῖσθε τὸ ἐπαναλαμβάνω : ὠφείλατε νὰ μὴ θέσητε αὐτὸ τὸ ζήτημα. Ἠδύνασθε νὰ τὸ θέσητε πρὸ δέκα ἢ δεκαπέντε ἐτῶν, ὅταν δηλ. ἡ κοινωνιστικὴ θεωρία εὐρίσκετο ἐν καθυστερήσει ἀναπτύξεως, οὐχὶ σήμερον ὅμως. Διότι, ἡμεῖς εἴμεθα ὄχι μόνον ἐν κόμμα ἐπαναστατικόν, ὡς ὑμεῖς λέγετε, ἀλλ' ἀκόμη εἴμεθα καὶ κόμμα χωροῦν ἐπὶ τὰ πρόσω, κόμμα διηνεκῶς ἐκπαιδευόμενον, κ' εὐρισκόμενον ἐν καταστάσει ἀδιαλείπτων μεταμορφώσεων, (μεγάλη ἰλαρότης) κόμμα μὴ πιστεῦον εἰς τὸ ἀλάθητον καὶ τὴν ἀθανασίαν ἐκάστου παραγράφου πολιτικῶν προγραμμάτων.

Ὅντως, κύριοι ! Ἀφ' ὅτου ὑπάρχει ἐν Γερμανίᾳ ἡ κοινωνιστικὴ δημοκρατία—διέρρευσαν δὲ τριάκοντα ἔτη ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Λασάλ—ἡμεῖς ἐξετελέσαμεν μακρὰν σειρὰν πνευματικῶν μεταμορφώσεων. Ἐπρεσβεῦομεν, κατ' ἀρχάς, τὸ πρόγραμμα τοῦ Λασάλ, καὶ τὰς περὶ τοῦ Κράτους θεωρίας του, μορφουμένας εἰσέτι κατὰ τὴν παλαιὰν γερμανικὴν φιλοσοφίαν τοῦ Φίχτε· ἔπειτα παρεδέχθημεν τὰς προτάσεις τοῦ αὐτοῦ Λασάλ πρὸς τὴν ἀνύψωσιν τῶν ἐργατικῶν κλάσεων, ὡς τὴν ἀνίδρυσιν μεγάλων ἐργοστασιῶν τοῦ Κράτους, ἢ μᾶλλον μεγάλων συνεργατικῶν ἐταιριῶν βοηθουμένων ὑπὸ τῆς πίστεως τῶν Κράτους.

Αὐτὸ τὸ σημεῖον τῶν ἰδεῶν, διετηρήθη ἐπὶ εἴκοσι σχεδὸν ἔτη εἰς τὸ ἡμέτερον πρόγραμμα, ἐξετοπίσθη ὅμως ἀφότου ἡ πνευματικὴ τῶν ἀνεστῶτων ἀνάπτυξις, παρώρμησεν αὐτοὺς εἰς ἀπαιτήσεις σπουδαιοτέρας. Εἶν' ἀληθὲς ὅτι εἰς τὴν μᾶλλον προκεχωρηκυῖαν φιλολογίαν ἡμῶν, ἰδίως δὲ εἰς τὰ ἔργα τοῦ Μάρξ καὶ τοῦ Ἐνγκελς, αἱ σκέψεις τοῦ Λασάλ δὲν εὗρον ποτε χῶρον, ἀλλ' οὐδὲν ἤττον ἐδέσποζον ἐν τῷ κόμματι. Γνωρίζομεν ἡμεῖς, ἀκόμη καὶ σήμερον ὅτι αὐτὸς ὁ Λασάλ—ὡς ἐξεφράσθη εἰς τὴν γνωστὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ροντμπέρτους—οὐδέποτε ἐπίστευσεν ὅτι εἶπε τὴν τελευταίαν του λέξιν, μάλιστα, ἐξεναντίας, ἐφρόνην ὅτι οἱ λόγοι του ἔπρεπε μόνον νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς μέσον προσηλυτισμοῦ, καὶ ὅτι, τῆς τάξεως τῶν ἐνδεῶν ἅπαξ ἐκδηλωθείσης ὑπὲρ αὐτῶν, δὲν θὰ παρεκωλύοντο αἱ μεταγενέστεραι διεκδικήσεις. Ὁ Λασάλ ἐφρόνει τότε—δὲν συζητῶ δὲ μετὰ πόσης λογικῆς—ὅτι ἡ διάνοια τοῦ πολλοῦ πλήθους, δὲν εἶχεν εἰσέτι προοδεύσει τόσον ὥστε νὰ δύναται νὰ κατανοήσῃ ὅλα τὰ κοινωνικὰ προβλήματα, ἐν τοῖς ὑστάτοις τῶν ἐπακολούθους.

Ἐπὶ μακρὸν χρόνον τὸ κόμμα παρέμεινεν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τούτου. Θὰ ὑπομνήσω δὲ μόνον σταθμούς τινας τῆς ἀνελιξέως του:—τὸ πρόγραμμα τῆς ἐν Νυρεμβέργῃ ὁμοσπονδίας τῶν ἐργατικῶν σωματείων κατὰ τὸ 1868, τὸ τοῦ κόμματός μας ἐν Ἄιξενμπαχ κατὰ τὸ 1869, τὸ ἄλλο τῆς Γόθας κατὰ τὸ 1875, τὸ ὁποῖον κατὰ βᾶθος ἦτο τὸ πρόγραμμα τοῦ 1869, ἀλλ' ἐν τούτοις ἦτο σπουδαιότερον αὐτοῦ καθόσον ἠνώσε τὰς δύο μερίδας τῶν λασσαλιανῶν, καὶ τῶν ὀπαδῶν τοῦ προγράμματος τῆς Ἄιξενμπαχ. Τέλος κατὰ τὸ 1891, τὸ νέον πρόγραμμα τὸ ἐπιψηφισθὲν εἰς Ἐρφουρτ, διέστη ὀλοσχερῶς πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ κοινωνιστικοῦ Κράτους τῶν προηγουμένων προγραμμάτων. Τὸ πρόγραμμα τοῦτο, παρέσχεν εἰς τὸ κόμμα, ὡς διέπυσαν ἀρχὴν, τὴν θεωρίαν ἐκείνην ἣτις ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἐπρεσβεύετο ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἐπιστημόνων, καὶ τῶν μᾶλλον προοδευσάντων ὁμοφρόνων ἡμῶν.

Ἐπάρχει λοιπὸν μία ὀλόκληρος φιλολογία ἐπὶ τῶν ἀπωτέρων σκοπῶν τοῦ κόμματος—ἐκείνη ἦν ἀγνοεῖ ὁ ἔντιμος κ. Μπάχεμ. Ἄς ἀναγνώσῃ οὗτος τὸ φυλλάδιον ὅπερ ἐξεδόθη πρὸ πλέον ἢ δώδεκα ἐτῶν ὑπὸ τὸν τίτλον: Ἡ ἀνελιξις τοῦ κοινωνισμοῦ ἀπὸ τῆς οὐτοπίας εἰς τὴν ἐπιστήμην, τοῦ Φρειδερίκου Ἐνγκελς, ὅπου, ἀκριβῶς, καταπολεμεῖται ἡ ἰδέα τοῦ κοινωνιστικοῦ Κράτους, ἣτις τότε ἀπῆλθεν εἰσέτι φήμης, καὶ ὅπου συνάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ τελευταία τοῦ κοινωνισμοῦ ἀνελιξις δὲν θὰ περιστραφῇ περὶ τὸ Κράτος, ἀλλὰ θὰ ἐπιφέρῃ τὴν κατάργησιν τοῦ Κράτους, καὶ τὴν δημιουργίαν ἐξουσίας διωργανωμένης, καὶ μόνον ἐπιφορτισμένης τὴν διακανόνισιν τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς συναλλαγῆς—τοῦθ' ὅπερ, ὡς πρόδηλον, οὐδὲν ἔχει κοινὸν πρὸς τὴν τοῦ σημερινοῦ Κράτους ἰδέαν—Ἄς μελετήσῃ ὁ ἔντιμος κ. Μπάχεμ τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ πρώτου τόμου τοῦ Κεφαλαίου τοῦ Μάρξ. Ἄς ἀναγνώσῃ τὸ ἄλλο γνωστότατον σύγγραμμα τοῦ Ἐνγκελς, τὸ ὁποῖον, ἀπὸ τοῦ 1877 καθ' ὃ ἐδημοσιεῖσθαι ἔσχε πλείστα ἐκδόσεις ὑπὸ τὸν τίτλον: Ἡ ἀντίστροφος ἐπιστήμη τοῦ κ. Εὐγενίου Ντούχρινγκ, ἢ ἄς ἀναγνώσῃ τοῦ αὐτοῦ συγγραφῆς τὸ βιβλίον: Ἡ καταγωγὴ τῆς οἰκογενείας, τῆς ἰδιοκτησίας, καὶ τοῦ Κράτους, ἢ τὸ τοῦ Καούτσκου βιβλίον: Τὸ πρόγραμμα τῆς Ἐρφουρτ, ἢ, τέλος πάντων, ἄς ἀναγνώσῃ τὴν ἐκθεσιν ἐκείνην τὴν ὁποίαν ἐγὼ ἔγραψα ἐν σχέσει πρὸς τὰ διδάγματα τοῦ φίλου μου Ἐνγκελς, ἐν τῷ βιβλίῳ μου: Ἡ γυνή—ἄς ἀναγνώσῃ πάντα ταῦτα, καὶ θὰ ἴδῃ ὅτι ἡ λύσις τοῦ

κοινωνικοῦ προβλήματος ὑπὸ τὴν ἐποψὴν τὴν κοινωνιστικὴν, δὲν ἔγκειται πλέον εἰς τὸ πρόβλημα τοῦ «μέλλοντος Κράτους» ἀλλ' ἀπλούστατα εἰς τὴν οικονομικὴν διοργάνωσιν καὶ διευθέτησιν τῆς μελλούσης κοινωνίας.

Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἰδέαν μεθ' ἧς ἡμεῖς ἀναπαριστῶμεν εἰς ἑαυτοὺς τὴν μέλλουσαν ταύτην κοινωνίαν, ὁ ἀξιότιμος κ. Μπάχεμ, μᾶς ἐρωτᾷ:—Καὶ θὰ ἦνε αὐτὴ οἷα τὴν παριστᾷ ἐν τῷ βιβλίῳ του ὁ κ. Εὐγένιος Ρίχτερ; Πῶς! Ἄγνοεῖ λοιπὸν ὁ ἔντιμος κ. Μπάχεμ, ὅτι τὸ βιβλίον αὐτὸ εἶνε μία σάτυρα κατὰ τῆς κοινωνιστικῆς δημοκρατίας, τὴν ὁποίαν ὁ Ρίχτερ ἔγραψε, καλῶς ἢ κακῶς, ὡς αὐτὸς ἠδύνατο; (Ἰλαρότης). Ναί, ὦ κύριοι, ἐξομολογοῦμαι εἰλικρινῶς ὅτι ἐγὼ ἐκτιμῶ πολὺ περισσότερον, τοὺς λόγους τοῦ ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ ὑπουργείου τῶν στρατιωτικῶν ἢ τοῦ τῶν οικονομικῶν, ἀκόμη δὲ καὶ τὸ ἀλφαριθμητικὸν του (παρατεταμένη ἰλαρότης), καὶ ὅτι ἐγὼ ἀνέγνωσα ταῦτα μετὰ πλείονος διὰ τὴν διάνοιάν μου κέρδους—ἀφ' ὅσον μοὶ συνέβη ἐξ ὧν τὸ ἔργον του αὐτὸ ἀναφέρει περὶ τῆς κοινωνιστικῆς δημοκρατίας. Ἀπὸ τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, ἡμεῖς οὐδὲν ἄλλο ἐξηγάγομεν ἢ ἓνα χαρακτηριστικὸν τύπον διὰ τὰς γελοιογραφικὰς ἡμῶν ἐφημερίδας, καὶ διὰ τὰς φαιδράς ἡμῶν συνεντεύξεις, δηλ. τὴν «Ἀγνήν». (Ἰλαρότης). Ἐνταῦθα ὅμως, κύριοι, εἶνε καθαρὰ ἀπώλεια χρόνου, ἢ περὶ ὁμοίων πραγμάτων διατριβή, καὶ μόνον ἔχω νὰ παρουσιάσω ὑμῖν μίαν παρατήρησιν, ἣτις εἶνε χαρακτηριστικὴ διὰ τὴν πολεμικὴν ἀξίαν τοῦ φυλλαδίου αὐτοῦ ὅπερ παρ' ὑμῶν, ἢ καὶ παρὰ τῶν ἡμετέρων φίλων διεσπάρη εἰς τὸν τόπον, κατὰ ἑκατοντάδας χιλιάδων ἀντιτύπων* εἶνε δὲ αὕτη ὅτι ἐγὼ πέπεισμαι ὅτι οὐδεὶς ἄνθρωπος, ἢ τοῦλάχιστον οὐδεὶς ἐργάτης ἀπέστερξε τὴν κοινωνιστικὴν δημοκρατίαν ἐξ αἰτίας τοῦ βιβλίου ἐκείνου, καὶ μάλιστα ὅτι ἐκ τῆς ἀναγνώσεώς του, οὐδεὶς ἐργάτης θ' ἀποτραπῆ τοῦ νὰ ἐναγκαλισθῇ τὸν κοινωνισμὸν.

Κατὰ τὸ παρελθὸν φθινόπωρον, εἰς βιομήχανος τοῦ Βρανδεμβούργου, εἰδοποιηθεὶς περὶ τῆς ἀφίξεώς μου χάριν συνελεύσεώς τινος, διέταξε καὶ διενεμήθησαν εἰς τοὺς τριακοσίους του ἐργάτας, ἰσάριθμα ἀντίτυπα τοῦ διαβοήτου βιβλίου τοῦ συναδέλφου ἡμῶν Ρίχτερ—δωρεάν, ἐννοεῖται, ἐπειδὴ οἱ ἐργάται, ὅταν ἀγοράζωσι, ἐξοδεύουσι καλλίτερον τὸ

* Διελάβομεν περὶ τούτων ὄλων, εἰς τὸ προμνησθὲν τῆς «Ἀκροπόλεως» ἄρθρον. X. Θ.

χρημάτων. (Ἰλαρότης).—Αἱ! λοιπόν, ἀφοῦ ἐπερξίωσα τὸν λόγον μου, εἰς ἐκ τῶν ἐργατῶν ἐκείνων ἦλθε παρ' ἐμοί, καὶ μοι ἐδιηγήθη ὅτι εἰς αὐτὸν, ὅστις μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἦτο ἀδιάφορος εἰς τὴν κοινωνιστικὴν κίνησιν, εἶχεν ἀρκέσει ἢ ἀνάγκωσις ἐκείνου τοῦ βιβλίου, ὅπως πείσῃ αὐτὸν νὰ ἐννοήσῃ ὅτι ἡ κοινωνιστικὴ δημοκρατία, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιδιώκῃ ὅλας ἐκείνας τὰς ἀνοησίας αἰτινες, ἐν αὐτῷ, ἀποδίδονται εἰς αὐτήν, καὶ ὅτι, ἀφοῦ ἡ συνέλευσις ἠδραϊώσεν αὐτήν του τὴν ιδέαν, ἀπεφάσισε νὰ ἐγγραφῇ εἰς τὰς ἡμετέρας τάξεις. Ἴδετε, λοιπόν, ὦ κύριοι, πῶς ἡ διάδοσις τοιαύτης φιλολογίας ὠφελεῖ τὴν κοινωνιστικὴν δημοκρατίαν μας!

Ἡ ἸΔΕΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΣΜΟΝ

Ἄλλὰ, δύνασθε νὰ παρατηρήσητε, ἀφοῦ δὲν ἐπιδιώκετε ἐν μέλλον Κράτος κοινωνιστικόν, ἐξηγήσατε, τουλάχιστον, τί θέλετε; Ἡ ἐρώτησις αὕτη μὲ ὑποχρεοῖ νὰ ἐκθέσω ὑμῖν συντόμως, τὴν περὶ τοῦ Κράτους ἐννοίαν ἡμῶν, κατὰ τὰ τελευταῖα τῆς ἐπιστήμης πορίσματα. Περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ Κράτους, συζητήσεις διεξάγονται ἀπ' αἰῶνων. Κατόπιν τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, πάντες οἱ ἡμέτεροι φιλόσοφοι, πάντες οἱ ἡμέτεροι νομομαθεῖς, ἐμόχθησαν ὅπως ἐξεύρωσι τὸν ἀκριβῆ αὐτοῦ ὀρισμὸν. Κόποι μάταιοι, ἀπολήξαντες εἰς τὸ συνονθύλευμα βλέψεων καὶ κρίσεων ἀντιφατικῶν, μόνον δὲ ἡ μελέτη τῆς ἱστορίας, κατὰ τὴν καθολικὴν αὐτῆς οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν ἀνέλιξιν, ἠδυνήθη ν' ἀποδείξῃ τί εἶνε τὸ Κράτος, καὶ τί σημαίνει τοῦτο ἐν τινι δεδομένῃ ἐποχῇ, καὶ πόθεν τὴν ἑαυτοῦ ἰσχὺν ἀρύεται. Τὸ Κράτος, κύριοι, ἀνέτειλε κατὰ τὴν αὐτὴν ἱστορικὴν περίοδον, καθ' ἣν ἐγενήθη ἀπανταχοῦ, εἰ καὶ ὑπὸ διάφορον τύπον, ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία ἢτοι ἡ ἰδιωτικὴ κτήσις. Κατὰ τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ἡ ἀρχαιοτάτη κοινωνιστικὴ κοινωνία, ἡ διοργανωθείσα ἐν τοῖς gentes, * ἀνελίχθη εἰς τρόπον ὥστε νὰ διαπλάσῃ τὴν ἰδιόκτητον περιουσίαν, ** ἐπεβλήθη ἡ ἀνάγκη μιᾶς περισταλτικῆς ἐξουσίας, τοῦ Κράτους. Ὅπου κρατεῖ σύστημα κοινῆς ἰδιοκτησίας, οὔτε ἀναγκαῖον οὔτε δυνατόν εἶνε ἐν Κράτος καὶ μία κυβέρνησις ταῦτα δ'

* Ἀνθρώποις, ἔθνεσι.

** Τὴν πρώτην διὰ πασσάλων χωρίσθησαν γῆν ὡς λέγει ὁ Rousseau X. Θ.

ἐμφανίζονται μόνον κατὰ τὴν περίοδον καθ' ἣν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐξωτερικεύονται ἐναντία συγκρουόμενα συμφέροντα—κατὰ τὴν περίοδον καθ' ἣν ἀρχίζει ὁ ἀγὼν διὰ τὸ ἐμὸν καὶ διὰ τὸ σὸν, καθ' ἣν, ἄρα, ἡ κοινωνιστικὴ κοινωνία ἢ παρήκμασεν ἢ μέλλει νὰ παρακμάσῃ κ' εἶνε ἐτοιμόρροπος, καθ' ἣν κτηματίας ἀντιστρατεύεται τὸν ἀκτήμονα, καθ' ἣν μέρος τῆς κοινωνίας ἀντλεῖ ἀπὸ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, τὴν ἰσχὺν ὅπως ἐδραϊώσῃ ὅλον ἐν ἀκραδαντότερον, τὴν κοινωνικὴν καὶ οἰκονομικὴν του θέσιν. Μόλις ἀναφαίνεται ἐν τῇ κοινωνίᾳ, τοιαύτη συμφερότων διαπάλη, ἀποβαίνει ἐπάναγκες τὸ ὄργανον τῆς ἐξουσίας, τῆς ἀρχῆς, ἣτις—κατὰ κανόνα—εὐρίσκει ἀσάλευτον ἔρεισμα ἐπὶ τοῦ κλήρου ἢ ἱερατείου, ὅπερ συνδράμει πάντοτε τοὺς κραταιοὺς, καὶ παρουσιάζει αὐτὴν πρὸ τῶν μηδενοκτημόνων ὡς τινα θεῖαν ἀπόρροϊαν ἴνα, τῷ φόβῳ τοιαύτης ὑπερφυοῦς καταγωγῆς, συνέχῃ αὐτοὺς εἰς ὑποταγὴν καὶ ὑπηκοσύτητα. Ἐφ' ὅσον δὲ ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἡ κλλιέργεια τῆς ἰδιωτικῆς περιουσίας καταντῶσι πολυπλοκώτερα, καὶ τὸ ἐργοστάσιον ἀνιδρύεται παρὰ τὸν ἀγρὸν καὶ τὴν ποιμήνην, καὶ ἰδίως τὸ ἐμπόριον ἀρχεται προσκτῶν σπουδαιότητα πλειοτέραν ὅλον ἐν, καὶ ἡ διοργάνωσις τοῦ Κράτους, ὅπερ πρέπει νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν τὰς ἀξιώσεις τῶν κρατουσῶν τάξεων ὑπὸ πάσας τὰς ἐπόψεις, γίνεται καὶ αὕτη ὅλον ἐν πολυσυνθετωτέρα*.

Ἡ ὕλιστικὴ ἰδέα τὴν ὁποῖαν ἡμεῖς, κύριοι, σχηματίζομεν ἐκ τῆς ἱστορίας εἶνε αὕτη: ὅτι αἱ ἐξουσίαι καὶ αἱ μορφαὶ τοῦ Κράτους μεταβάλλονται καὶ συναρμολογοῦνται ἀναλόγως τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐκάστη κοινωνία διαρρυθμίζει τὴν συναλλαγὴν τῶν προϊόντων τῆς. Ἡ κοινωνία ἣτις ἐπ' αἰῶνας ἐβασίσθη ἐπὶ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, ἡ κοινωνία ἣτις ἐξελίχθη ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου τιμαριακοῦ καὶ ἀπολυταρχικοῦ Κράτους μέχρι τοῦ ἀστοκρατικοῦ ἢ οἰκοκυριοκρατικοῦ Κράτους, ὡφείλει κατ' ἀνάγκην, δύναμει τῆς αὐξήσεως καὶ τῆς διακλαδώσεως τῶν σχέσεων τῆς, νὰ υποβάλλῃ εἰς μίαν γενικὴν μεταμόρφωσιν καὶ τὴν τοῦ Κράτους ἐξουσίαν. Εἰς δὲ τὸ γεγονός, κύριοι, ὅτι κατὰ τοὺς νεωτέρους χρό-

* Κατὰ τὴν σειράν ταύτην τῶν ἰδεῶν τοῦ ρήτορος, φρονοῦμεν ὅτι κυριολεκτικῶς ἀρμόζει ἐνταῦθα ἡ λέξις Κράτος, δι' ἧς ἀκριβέστερον ἢ διὰ τῶν παρεμφερῶν ἰδικῶν μας, καὶ πασῶν τῶν ἐν ξέναις γλώσσαις ἀναλόγων ἐκφράζεται ἡ ἐννοία καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ κρατεῖν ἐκάστῳ τὸ ἑκάστον, ἐξ ἐγωϊσμοῦ, ἢ ὁ Μπέμπελ ἀποδίδει τῷ Κράτει, ὅπερ, διὰ τὴν κοινωνιστικὴν δημοκρατίαν, ὅπου οὐδεὶς κρατεῖ τι, ἀλλὰ τὰ πάντα τοῖς πᾶσιν ἀνήκουσι κατ' αὐτὸν, εἶνε περιττόν. X. Θ.

νους, εἰς πάσας τὰς πεπολιτισμένας χώρας — μάλιστα δὲ εἰς τὸ μᾶλλον προοδεῦσαν ἀστοκρατικὸν Κράτος, τὴν Ἀγγλίαν — ἡ κατατμηθεῖσα τιμαριωτικὴ ἰδιοκτησία, ἡδυνήθη νὰ ἀντικατασταθῇ ὑπὸ μεγάλων ἐθνικῶν συγκεντρωθέντων κρατῶν — ἔγκειται ἀκριβῶς μία ἀπόδειξις ἐπὶ πλέον τῆς τοιαύτης οἰκονομικῆς ἀνελιξέως, ἣτις, ἄρα, εἰς οὐδὲν ἄλλο ὀφείλεται, εἰμὴ εἰς τὸ ὑλικὸν συμφέρον τῆς τάξεως τῶν ἀστῶν ἣτις χρῆζει τῶν μεγάλων ἐκείνων ἐθνικῶν Κρατῶν, πρὸ πάντων ὡς ἀγορᾶς εὐρυτέρας καὶ ἀσφαλεστέρας διὰ τὰ ἐμπορεύματά της, δευτερευόντως δὲ ὡς ἀμυντικῆς δυνάμεως ἣτις νὰ ἐπιτρέπη εἰς αὐτὴν νὰ ἐκχέη τὰ προϊόντα της εἰς τὴν παγκόσμιον ἀγοράν.

Αὕτῃ εἶνε — δι' εὐρέων χαρακτήρων — ἡ εἰκὼν τῆς ἀνελιξέως τοῦ σημερινοῦ Κράτους, ὑπὸ τοιαύτην δὲ ἔποψιν τοῦτο παρουσιάζεται εἰς ἡμᾶς μόνον ὡς ἡ ἔκφρασις τῆς κοινότητος τῶν συμφερόντων τῶν κρατουσῶν κλάσεων. Τόσον εἶν' ἀληθὲς τοῦτο, ὥστε ὅταν, πρὸ τινος ἔτους, ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης, ἔτυχε νὰ εἶπω ὅτι ἀκριβῶς τὰ συμφέροντα ταῦτα εἶνε οἱ ἀληθεῖς πάτρωνες τῶν κοινοβουλιῶν καὶ τῶν κυβερνήσεων, ἡξιώθη τῶν ἐπιδοκιμασιῶν ἐνὸς ἀντιπροσώπου των, δηλ. τοῦ ἀξιότιμου κ. Φὸν Μπέτιχερ. Καὶ ἂν λοιπὸν τὸ Κράτος, οὐδεμίαν ἄλλην ἀποστολὴν κέκτηται, ἢ ν' ἀντιπροσωπεύῃ, νὰ ὑπερασπίζῃ, καὶ νὰ διατηρῇ τοιαῦτα συμφέροντα — καθίσταται πρόδηλον ὅτι, ἐπιστάσης τῆς στιγμῆς κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἐξαφανισθῶσιν αἱ διαφοραὶ τῶν κοινωνικῶν κλάσεων, καὶ τὸ Κράτος θὰ παύσῃ ὑφιστάμενον, ἀφοῦ, ἔκτοτε, οὐδένα σκοπὸν ἐκτελεστέον θὰ ἔχη. (Διαμαρτυρίαι).

Διαμαρτύρεσθε! Ἐγὼ δὲν δύναμαι, πράγματι, ν' ἀξιῶ ὅτι κατέπεισα ὑμᾶς, διὰ τῆς ἐκθέσεώς μου ἦν κατὰ τύπον ἀφορισμοφανῆ ἐξέθηκα πρὸς ὑμᾶς· θὰ παρατηρήσω ὅμως εἰς τὸν συνάδελφον ὅστις με διέκοψεν, ὅτι καὶ εἰς ἐμὲ, καίπερ κοινωνιστὴν, αὐτὸ τὸ ζήτημα τῆς καταργήσεως τοῦ Κράτους δὲν ἀνεπήδησεν ἐντὸς τῆς κεφαλῆς ἀπροσδοκῆτως κ' ἐξαπίνης. Δυσκολεύεται πᾶς τις νὰ πιστεύῃ τὸ δυνατόν τῆς ἐκλείψεως τοῦ Κράτους, δηλ. τῆς διοργανώσεως ταύτης ἣτις, ἀκόμη καὶ κατὰ τὸν Λασάλ, νομίζεται ὅτι εἶνε ἡ προστάσια, τὸ δικαίωμα, ἡ δικαιοσύνη διὰ πάντας. Ἄλλ' ὅμως ἡμεῖς κατανοοῦμεν ὅτι τοιαύτη περὶ τοῦ Κράτους θεωρία, διαψεύδεται ὑπὸ τῶν πραγμάτων, ἐξ ὧν βλέπομεν ὅτι τοῦτο ἀρνείται ν' ἀναγνωρίσῃ εἰς ὅλους τὴν ἰσότητά. Γνωρίζομεν δὲ ὅτι καὶ αὕτῃ ἡ καθολικὴ ψηφοφορία, ἣτις, μέχρις ἐνὸς σημείου, εἶνε ἔκφρασις τοιαύτης τινὸς τοῦ δικαιώματος ἰσότητος, παρεχωρήθη

μόνον ὑπὸ τὴν πίεσιν γεγονότων ἐξωτερικῶν καὶ ὅτι σήμερον πολὺ εὐχαρίστως θ' ἀνεκαλείτο. (Εἶν' ἀληθές! δεξιόθεν).

Ἀναφωνεῖτε: — Εἶν' ἀληθές! Πολὺ καλὰ· ἀκολουθήσατε, λοιπὸν, τὸν συλλογισμόν μου: ἡ καθολικὴ ψηφοφορία, ἢ ἡ δημοκρατικὴ ἀναγνώρισις τῆς ἰσότητος πάντων τῶν πολιτῶν, ἄνευ διακρίσεως τῆς καταστάσεώς των, τῆς περιουσίας των, τῆς θρησκείας των καὶ τῆς καταγωγῆς των, εὐρίσκεται πάντοτε εἰς εὐθείαν ἀντίφασιν πρὸς τὴν ἀνισότητά τῶν ἰδιοκτητικῶν ἡμῶν σχέσεων. Μία κοινωνία ἣτις βασιζέται ἐπὶ τῆς δεσποτείας τῆς κλάσεως, μία κοινωνία ἣτις ὑπάρχει μόνον διὰ τῆς δυνάμεως τῶν ἀνταγωνισμῶν τῆς κλάσεως, οὐς πρέπει νὰ διακρατῇ ἐπὶ ποινῇ νὰ καταρρῆσῃ, ἄλλως, αὕτῃ αὕτῃ — μία τοιαύτη κοινωνία, δὲν δύναται νὰ παραχωρήσῃ ἀσμένως τὴν καθολικὴν τῶν δικαιωμάτων ἰσότητά, καθόσον, τοιουτοτρόπως καταντᾷ νὰ δημιουργήσῃ κατάστασιν πραγμάτων ἣτις τὴν ἐξωθεῖ εἰς τὸν ὄλεθρον. (Ἐπιδοκιμασία· δεξιόθεν). Ἡ καθολικὴ ψηφοφορία, κέκτηται ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς δημοκρατοποιήσεως τοῦ Κράτους καὶ τῆς κυβερνήσεως κ' ἐπὶ τοῦ τύπου τῶν κοινωνικῶν σχέσεων. (Ἐπιδοκιμασία· δεξιόθεν). Ναί· λέγω ταῦτα εἰς ὑμᾶς εὐπαρρησιάζτως, ἔστω καὶ τρέχων τὸν κίνδυνον νὰ ἰδῶ ὅτι ἐπωφελεῖσθε τῶν λόγων μου ὅταν ἤθελεν ἔλθῃ εἰς συζήτησιν ἡ κατάργησις τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας. Πράξατέ το ὅμως, ἔστω, πράξατέ το. Ἡμεῖς καλῶς γνωρίζομεν ποῦ εὐρισκόμεθα, καὶ ποῦ θὰ καταντήσωμεν νὰ φθάσωμεν.

Η ΑΝΕΛΙΞΙΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ἄλλὰ, θὰ μ' ἐρωτήσητε, ποῖαν ἰδέαν σχηματίζομεν ἡμεῖς περὶ τῆς ἀνελιξέως; Κύριοι, τίνι τρόπῳ ἐδημιουργήσατε ὑμεῖς τοῦτο τὸ ὑμέτερον Κράτος; — ἐπειδὴ θὰ παραδεχθῆτε βεβαίως ὅτι τοῦτο δὲν εἶνε τώρα πλέον, τὸ πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν τοιοῦτο. Αἱ λοιπὸν, ποῖα συμφωνία ὑπάρχει μεταξὺ τῶν σημερινῶν του συνθηκῶν, καὶ τῆς εἰκόνας αὐτῶν ἦν οἱ ὑμέτεροι προκάτοχοι ἐφαντάζοντο. Παραβάλατε ὀλίγον, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον πρὸ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐγράφετο περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς μεταβολῆς τοῦ τιμαριακοῦ Κράτους εἰς συνταγματικὸν ἢ ἀστοκρατικὸν Κράτος, κ' ἐπὶ τῶν ἐπακολούθων της, πρὸς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον πραγματικῶς συμβαίνει — καὶ θὰ ἰδῆτε τὴν ἄπειρον διαφοράν. Ἐὰν ἡμεῖς σήμερον ἀρνούμεθα νὰ παρουσιάσωμεν ὑμῖν τοιαύτην εἰκόνα τῆς

μελλούσης κοινωνίας, τὸ πράττομεν διότι ἀρκεῖ ἡμῖν νὰ γνωρίζωμεν — ὡς καὶ γνωρίζομεν ἐπακριβῶς — τοὺς τῆς ἀνελιξέως νόμους, δι' ὧν τὸ ἐνεστὸς κοινωνικὸν σύστημα, προχωρεῖ ὁλονὲν πλείοτερον πρὸς τὴν μεγίστην αὐτοῦ ἀνάπτυξιν, ἀλλὰ συνάμα καὶ εἰς τὴν ὀριστικὴν αὐτοῦ καταστροφὴν. Ὡς ἦσαν οὐτοπίαί τῶν ὑμετέρων προκατόχων αἱ ἰδεολογίαι περὶ τοῦ μέλλοντος Κράτους, ὁμοίως, δι' ἡμᾶς, οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ οὐτοπίαί αἱ ἐπὶ τῆς μελλούσης κοινωνίας εἰκόνες τῶν ὑμετέρων προδρόμων. Ὁ Πλάτων, ὁ Θωμάς Μοῦρ, ὁ Καμπανέλλας, ὁ Μορέλης, οἱ μεγάλοι Γάλλοι καὶ Ἄγγλοι κοινωνισταὶ τοῦ αἰῶνος τούτου, Φουριέρ, Σαιν-Σιμόν, Ὁβεν, Καμπέ — πάντες παρέδωκαν ἡμῖν λαμπρὰ ἀπεικονίσματα τοῦ Κράτους καὶ τῆς κοινωνίας τοῦ μέλλοντος, ἀπεικονίσματα ἐπιμελέστατα καὶ κατὰ τὰς ἐλαχίστας τῶν λεπτομερείας μοι φαίνεται δὲ, κύριοι, ὅτι ὑμεῖς κἄτι περὶ αὐτῶν γνωρίζετε, ἀφοῦ φαίνεσθε ὅτι πιστεύετε ὅτι καὶ ἡμεῖς πρέπει νὰ βαδίζωμεν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἣν οἱ μεγάλοι οὗτοι ἰδεολόγοι προεχάραξαν.

Ἄλλ' ὄχι, κύριοι. Αὐτὴ ἀκριβῶς εἶνε ἡ μεταξὺ ἡμῶν κ' ἐκείνων διαφορά: Ἐκεῖνοι ἦσαν ἰδεολόγοι, ἡμεῖς εἴμεθα πρακτικοὶ ἄνθρωποι. Εἰς αὐτοὺς ἐφαίνετο ὅτι ἔρκει ν' ἀποδείξωσιν εἰς τὰς ὑπερισχυούσας κοινωνικὰς κλάσεις, τὴν ἀδικίαν, τὸ ψεῦδος, τὴν διαφθοράν τοῦ διέποντος συστήματος τῶν πραγμάτων, κ' ἐπομένως τὴν ἀνάγκην διαρρυθμίσεως, τῆς ὁποίας ὁ ὄργανισμὸς συνέφερε νὰ προδιατεθῇ καθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς λεπτομερείας, ὅπως καταπεισθῇ ἡ ἀνθρωπότης νὰ τὸν πραγματοποιήσῃ. Τοιοῦτοτρόπως ἠδύνατο νὰ συμβῇ ὥστε εἰς Φουριέρ, εἰς τῶν εὐφροστέρων συγγραφέων, νὰ περιμένῃ, ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη, κατὰ τὴν μεσημβρίαν, τὸν κἄποιον ἐκείνον ὅστις ἔμελλε νὰ κομίσῃ αὐτῷ τὸ ἑκατομμύριον τὸ ἀναγκαῖον εἰς τὰ σχέδιά του, καὶ ν' ἀποτείνηται πρὸς ὅλους τοὺς ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης ἵνα πείσῃ αὐτοὺς περὶ τῆς δικαιοσύνης αὐτῶν, τέλος δὲ, ἀπολεσθείσης οἰασδῆποτε ἄλλης ἐλπίδος, αὐτὸς, ἀντισημίτης, νὰ ἐπικαλῆται παρὰ τοῦ Ρότσχιλδ τὴν ἐν Παλαιστίνῃ ἀνίδρυσιν νέου ἰουδαϊκοῦ βασιλείου, διοργανουμένου κατ' αὐτά. Οὐχὶ ἀλλοίως ἐφέρθησαν οἱ Σαιν — Σιμόν, Ὁβεν, Καμπέ. Διατί δὲν τοὺς ἀπομιμούμεθα ἡμεῖς; Διατί, ὡς αὐτοὶ, καὶ ὡς οἱ πολυάριθμοι ἀπόστολοί των, οἵτινες ἀνεφάνησαν ἐν ταῖς μέσαις καὶ ταῖς ἄνω κοινωνικαῖς τάξεσιν, ἰδίως δὲ μεταξὺ τῶν λογίων, διατί δὲν ὑπάγομεν εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἢ εἰς τὴν Αὐστραλίαν διὰ νὰ ἰδρύσωμεν μικρὰς κοινωνιστικὰς ἀποικίας, ὅπως ἀποδείξωμεν πῶς δύναται νὰ μεταποιηθῇ ἡ ἀστοκρατικὴ κοινωνία;

Διότι ἡμεῖς τὸ τοιοῦτο θεωροῦμεν ἀπλούστατα ἄλογον, καὶ ἴσον πρὸς τὴν τελείαν ἄγνοιαν τοῦ πνεύματος τῆς ἀστοκρατικῆς κοινωνίας. Πράγματι, αὕτη δὲν ἀνεφάνη βεβαίως ἔνεκεν τῆς πεποιθήσεως ἀνθρώπου τινός περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς καὶ τῆς δικαιοσύνης τῆς, ἀλλὰ διότι ἡ οἰκονομικὴ ἀνελιξίς, κατέστησεν ἀναγκαίαν τὴν διοργάνωσιν τῆς ἐργασίας καὶ τῆς κοινωνίας ἐκείνην, ἣν σήμερον ἔχομεν, ἐπίσης δὲ ὑστέρᾳ ἀνελιξίς τῆς ἀστοκρατικῆς κοινωνίας, θὰ θεμελιώσῃ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου σημερινοῦ τῆς ἐδάφους, μέχρι τῆς ὑπάτης αὐτῶν ἀναδείξεως, τὰ στοιχεῖα μιᾶς ἄλλης κοινωνίας, τῆς νέας κοινωνίας. Ἐγὼ, χάριν ὑμῶν, παραδέχομαι ἀνεπιφυλάκτως ὅτι ἡ ἀστοκρατικὴ κοινωνία, εἶνε καλλιτέρα πασῶν τῶν μέχρι τοῦδε· δὲν εἶνε ὁμως ἡ τελευταία: κατόπιν αὐτῆς μία ἄλλη, νέα, ἀνατέλλει. (Εὐγε! παρὰ τῶν κοινωνιστικῶν δημοκρατῶν).

Ἦμεῖς καὶ οἱ ὑμέτεροι κηρύσσετε πάντοτε εἰς τοὺς ἀμαθεῖς ὅτι ἡ ἀστοκρατικὴ κοινωνία ὑπάρχει ab etern^o*, τοῦτο δὲ ἐπαναπαύει ὑμᾶς, καθόσον ἐντεῦθεν τεκμαίρεσθε τὴν ἀθανασίαν τῆς· ἀλλὰ γνωρίζετε καλῶς ὑμεῖς, ὅτι τοῦτο δὲν εἶν' ἀληθές. Ὁ τύπος τὸν ὅποιον ἔλαβεν ἡ γερμανικὴ κοινωνία, χρονολογεῖται μόνον ἀπὸ τοῦ παρόντος αἰῶνος· ὁ τῆς γαλλικῆς, ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ παρελθόντος, καὶ ὁ τῆς ἀγγλικῆς, ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἐβδόμου, κατόπιν τῆς ἐπαναστάσεως ὑπὸ τὸν Κρόμβελ. Μόνον τότε ἀνεφάνησαν, καὶ πολιτικῶς καὶ νομικῶς διωργανώθησαν, αἱ νέαι συνθήκαι αἵτινες περιήγαγον τὴν ἀστοκρατικὴν κοινωνίαν, εἰς τὴν περιωπὴν ἐφ' ἧς σήμερον τὴν βλέπομεν.

Μακρὰν, λοιπόν, τοῦ ν' ἀντιπολιτευόμεθα τὴν ἀστοκρατικὴν κοινωνίαν δι' ὅσον αὕτη εἶνε τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἐναντία, ἐνῶ εἶνε ὅ,τι εἶνε — ἡμεῖς ἀντιπολιτευόμεθα αὐτὴν, μᾶλλον κατὰ τὴν πληθώραν τῆς ἀναπτύξεώς της, ἥτις ἀποδεικνύει ἡμῖν ὅτι νέα κοινωνία μέλλει νὰ ἐκκολληθῇ καὶ νὰ τὴν ὑποκαταστήσῃ. Ἀνομολογοῦμεν ὅτι ἡ ἀστοκρατικὴ κοινωνία, πρὸς τὰς προηγουμένας συγκρινομένη, εἶνε ἡ τελειότερον συγκροτημένη, καὶ ἡ διαμορφώσασα ἐπαναστατικῶς πολλῶν πλέον ἢ πᾶσα ἄλλη κοινωνία, ὅλας τὰς ἀνθρωπίνους σχέσεις. Καὶ δὴ, ἀναγνώσατε ὅ,τι περὶ αὐτῆς λέγουσιν οἱ φίλοι μου Κάρολος Μάρξ καὶ Φρειδερίκος Ἐνγκελς εἰς τὴν περιλάλητον διακήρυξίν των τοῦ 1848.

« Ὅπουδῆποτε ἡ τῶν ἀστῶν τάξις ἐφθασεν εἰς τὴν ἐξουσίαν, κατέ-

* Ἐξ αἰδίου, ἀπὸ τοῦ αἰῶνος, ἀνέκαθεν.

» στρεψεν άπάσας τας τιμαριακάς, πατριαρχικάς, και ειδυλλιακάς σχέ-
 » σεις. Κατεξέσχισεν άπηνώς τὰ ποικιλόχρωστα φεουδικά ράκη, άτινα
 » έδέσμευον τούς ανθρώπους πρὸς τούς άνωτέρους των, και δέν άφῆκε
 » μεταξύ ανθρώπου και ανθρώπου νά επιζήση άλλη άλυσις, ει μὴ ἡ
 » τοῦ γυμνοῦ συμφέροντος και τῆς άδυσωπήπου ρήσεως: — τοῖς με-
 » τρητοῖς! Κατέπνιξε τὰς ιεράς αναπάσεις τῆς θρησκευτικῆς έξάρ-
 » σεως, τὸν ίπποτικὸν ένθουσιασμὸν, τὰς μελαγχολίας τῶν παλαιο-
 » τρόπων πολιτῶν, έν τῷ παγερῷ ὕδατι τοῦ εγωϊστικοῦ ὑπολογισμοῦ.
 » Έξετίμησεν άντι πόσου αγοράζεται ἡ προσωπική αξιοπρέπεια και,
 » άντι τῶν αναριθμητῶν έγγυήσεων, τῶν κατακτηθεισῶν και ἡγγυημέ-
 » νων, άνεκήρυξε μίαν και μόνην: τὴν ίλευθερίαν τοῦ έμπορίου, άνευ
 » τύψεων. Έν μιᾷ λέξει, άντι τῆς διὰ διαβουκολήσεων πολιτικῶν και
 » θρησκευτικῶν ἡμφοισμένης εκμεταλλεύσεως, ἡσπάσθη τὴν κατάδηλον,
 » άνευ αἰδοῦς, και άνευ εὐσπλαγγνίας, εκμετάλλευσιν.

» Ἡ άστοκρατία απέσπασε τὸν χρυσοστέφανον τῶν πράξεων αίτινες,
 » ἕως τότε έθεωροῦντο έντιμοι, και προσητενίζοντο μετ' εὐσεβοῦς τρόμου.
 » μετέβαλε δὲ τὸν ίατρὸν, τὸν νομικὸν, τὸν ιερέα, τὸν ποιητὴν, τὸν
 » ἐπιστήμονα, εἰς μισθίους εργάτας.

» Ἡ άστοκρατία απέσπασε τὸν πέπλον τοῦ τρυφεροῦ αἰσθηματισμοῦ
 » ὅστις περιείλισσε τὰς οικογενειακάς σχέσεις, και περιώρισεν αὐτὰς εἰς
 » ἀπλῆν χρημάτων σχέσιν.

» Ἡ άστοκρατία, ἀπεκάλυψεν ἡμῖν, ὅτι ἡ κτηνώδης ισχύος εκδή-
 » λωσις, δι' ἣν οἱ άντιδραστικοὶ θαυμάζουσι τὸν μεσαιῶνα, εἶχε τὸ
 » φυσικὸν της συμπλήρωμα εἰς τὴν άπρεπεστέραν άνανδρίαν. Ἡ άστο-
 » κρατία πρώτη απέδειξε πόσην ικανότητα ἔχει ἡ ανθρωπίνη δραστη-
 » ριότης, και άπειργάσατο θαυμάσια πολλῶ ὑπέρτερα τῶν πυραμίδων
 » τῆς Αἰγύπτου, τῶν ρωμαϊκῶν ὑδραγωγείων και τῶν γοθικῶν μη-
 » τροπόλεων, κ' έπραγματοποίησεν εκστρατείας πολλῶ σπουδαιοτέρας
 » τῶν έξόδων τῶν λαῶν, και τῶν σταυροφοριῶν».

Κύριοι, οὗτος λοιπὸν εἶνε ὁ μεγαλείτερος ἔπαινος τὸν ὁποῖον δύνα-
 » ται νά ὑπεξαιρέση ἡ τάξις τῶν άστῶν, δηλ. ἡ αντιπροσωπεία τῆς
 » άστοκρατικῆς κοινωνίας (ίλαρότης)· ναί, ὁ ἔπαινος ὅτι έπεφύσησε,
 » πλέον ἢ πᾶσα άλλη κλάσις κοινωνική, εκτακτον επαναστατικὸν πνεῦμα
 » ἐπὶ πάντων τῶν κλάδων τῶν ανθρωπίνων γνώσεων. Και ὡς συνέβη εἰς
 » πάσας τὰς άλλας διευθυνούσας κλάσεις ἐφ' ὅσον ανεπτύσσοντο, και ἡ
 » τάξις τῶν άστῶν, ἐφ' ὅσον προώδευεν, ἐγέννησεν έν αὐτοῖς τοῖς ἐγκά-

τοῖς της, τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα άτινα κατευοδοῦσιν αὐτὴν εἰς τὴν πτωσίν
 » της, αὐτὴ δ' αὐτὴ ανασκάπτει τὸν τάφον της (ὦ! ὦ!). Ἡ ὑπαρξις
 » τῆς άστοκρατικῆς κοινωνίας, ἐγένετο δυνατὴ μόνον κατόπιν τῆς φεου-
 » δικῆς, ἡ δὲ ὑπαρξις τῆς κοινωνιστικῆς κοινωνίας, θά ἦνε δυνατὴ μόνον
 » κατόπιν τῆς άστοκρατικῆς. Ἡμεῖς, εἴμεθα οἱ κληρονόμοι σας! ("Ω! ὦ!
 » ἐπιδοκιμασία: ἐκ τῶν κοινωνιστικῶν δημοκρατῶν).

» Αν οὕτως ἔχη, θά κατανοήσητε λοιπὸν εὐκολώτατα, νομίζω, ὅτι
 » ἡμεῖς οὔτε δυνάμεθα, οὔτε θέλομεν νά επισπεύσωμεν τεχνητῶς πᾶσαν
 » ταύτην τὴν ανελικτικὴν πορείαν. Δὲν έξαρτᾶται ἀφ' ἡμῶν ἡ μετέπειτα
 » ανάπτυξις τῆς τάξεως τῶν άστῶν· οὔτε δέδοται εἰς ἡμᾶς, νά επιβάλ-
 » λωμεν εἰς σὰς τὰς διευθυνούσας τάξεις, τὸν τρόπον δι' οὗ ὀφείλετε νά
 » δράσητε ὅπως ἡμεῖς φθάσωμεν εἰς τὴν έξουσίαν και τὴν νίκην. Κύριοι,
 » βαθμηδὸν και κατ' ὀλίγον συγκεντροῦται τὸ κεφάλαιον, κ' εὐρύνεται
 » ἡ μεγάλη παραγωγή, και ἡ κεφαλαιοκρατικὴ κοινωνία καταντᾶ ὄλο-
 » νέν περισσότερον, τὸ πρωτότυπον τοῦ συνόλου τῆς σημερινῆς κοινω-
 » νίας· βαθμηδὸν ἡ ἀποπτώχευσις τῶν μέσων τάξεων έξαπλοῦται — αἱ
 » αντίθεσις τῶν κλάσεων παροξύνονται, και τὰ πλήθη, ἀποπεμπόμενα
 » εἰς τὴν άνέχειαν, σχηματίζουσι νέαν συνείδησιν και νέα ιδεώδη. Έάν
 » πρὸ εκατὸν ἐτῶν, δὲν ὑπῆρχον κοινωνισταί, ὁ λόγος ἔγκειται εἰς τὴν
 » ἔλλειψιν συνθηκῶν ἐπιτηδείων νά δώσωσι ζωὴν εἰς μίαν κοινωνιστικὴν
 » δημοκρατίαν, ἐπειδὴ τότε δὲν ὑπῆρχεν ἡ μεταγενεστέρα αὐτὴ τάξις
 » τῶν άστῶν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν και μόνην ἡ κοινωνιστικὴ δημοκρατία ἠδύ-
 » νατο ν' ἀπορρεύσῃ, ἀφοῦ εἶνε, ἀκριβῶς, τὸ φυσικὸν και αναγκαῖον αὐ-
 » τῆς προῖόν.

Εἶνε δὲ τοῦτο, νομίζω ἐγὼ, ἐν επακόλουθον τόσῳ ἀπλοῦν, και τόσῳ
 » φυσικόν, ὥστε δὲν χωροῦσιν ἐπ' αὐτοῦ αντιρρήσεις. Και διὰ τοῦτο,
 » ἡμεῖς σήμερον, οὐδὲν ἔχομεν νά πράξωμεν άλλο, ἢ νά φροντίσωμεν νά
 » φωτισθῶσι τὰ πλήθη, ἐπὶ τοῦ πνεύματος και τῆς φύσεως τῆς άστο-
 » κρατικῆς κοινωνίας, νά καταστήσωμεν αὐτὰ προσεκτικᾶ ὅτι ἐπὶ τοῦ ἐν
 » ταύτῃ αὐτὰ ὑποφέρουσι κ' ἐνῶ ἐργάζονται, ὑφίστανται τὴν ανηλεεστέ-
 » ραν εκμετάλλευσιν· ὅτι αὐτὰ παράγουσι τὰς αξίας τῶν πραγμάτων,
 » χωρὶς νά ἐπωφελῶνται αὐτῶν, και ὅτι κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν, ἐκεῖνοι
 » οἵτινες κατὰ τὸ διέπον σήμερον κοινωνικὸν σύστημα διακρατοῦσιν εἰς
 » χεῖράς των, τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς και τῆς ἐργασίας, τουτέστι τὸ
 » κεφάλαιον, εἶνε οἱ δεσπότες τοῦ κόσμου, και δύνανται, ὡς ἀληθεῖς τῆς
 » δημιουργίας αὐθένται, νά συμπιέζωσι τὰς ἐργαζομένας τάξεις. Κ' ἐφ'

ὅσον τὰ πλήθη ἀποκτῶσι τὴν διαυγῆ συνείδησιν τῶν τοιούτων συνθηκῶν, διὰ τῶν πολλαπλῶν τῆς ἐκπαίδευσέως καὶ τοῦ προσηλυτισμοῦ μέσων, ἅτινα παρέχει εἰς αὐτὰ ἀκριβῶς ἡ σημερινὴ πρόοδος, αὐξάνει ἐν αὐτοῖς ἡ φωτεινὴ θεὰ τῶν φαινομένων τῆς παρούσης τῶν πραγμάτων καταστάσεως, καὶ ἡ πεποίθησις περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἑαυτῶν μεταβολῆς πρὸς ἴδιον ὄφελος. Ἴδου διατί, ὦ κύριοι, ἡμεῖς ἐνεργοῦμεν τοιοῦτοτρόπως, καὶ δὲν πνευστιῶμεν ἐπιδιώκοντες οὐτοπίας ἐπὶ τῆς μελλούσης κοινωνίας. Αὕτῃ θὰ σχηματισθῇ ἀφ' ἑαυτῆς.

Ἀκούσατε, κύριοι, πῶς, ἀφορμὴν λαμβάνων ἐκ τοῦ προγράμματος καὶ τῶν ἀποφάσεων τοῦ ψηφίσματος τῆς Ἐρφουρτ, ὁ καθηγητὴς Ντέλμπρουκ σκέπτεται σχετικῶς πρὸς τὸ δῆθεν ἡμέτερον καθῆκον, τοῦ νὰ παράσχωμεν εἰκόνα τινὰ τοῦ μέλλοντος κοινωνιστικοῦ Κράτους:

« Ἐκεῖνοι οἵτινες πιστεύουσιν ὅτι δύνανται νὰ καταβάλωσι τὴν κοινωνιστικὴν δημοκρατίαν, διὰ τῆς ἀνακαλύψεως ἀλογιῶν ἐν τοῖς προγράμμασιν αὐτῆς, (αὐτὸς, φυσικῶς, πιστεύει ὅτι ὑπάρχουσι τοιαῦτα), εὐρίσκονται ἐν πλήρει πλάνῃ. Καὶ τῇ ἀληθείᾳ: οἱ προαγαγόντες τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους, εἶχον ἐν πρόγραμμα; Οὐδὲν, μετὰ τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας πολέμους, θὰ ἦτο εὐκολώτερον ἢ τὸ νὰ τεκμηριωθῇ ἡ κουφότης τῶν γερμανιστῶν, ἀφοῦ οὐδεὶς αὐτῶν ἐγνώριζε νὰ ὑποδείξῃ μίαν πρακτικὴν ὁδὸν εἰς τὴν νέαν γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν. Ὁ ἀποθανὼν ἱστορικὸς Σχμίτ ἐξ Ἰένης, εἶχε μερὶ μνήσει περὶ τῆς ἐκδόσεως ὀγκώδους τόμου, ἐν ᾧ ὁ ἱππότης Φὼν Στάιν ἐξέθετεν ἐπὶ τοῦ μέλλοντος γερμανικοῦ συντάγματος σχέδιον ὅλως τοῦ ἀληθοῦς διαφέρον.»

Καὶ συμπεραίνει οὕτως:

« Τὰ κόμματα καὶ οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες, ἔχουσιν ἀνάγκην πρακτικῶν προγραμμάτων, μόνον κατὰ τὴν στιγμὴν καθ' ἣν πράγματι λαμβάνουσι τὴν ἐξουσίαν.»

Τώρα, ὁ Ντέλμπρουκ εἶνε ἀνὴρ γινώσκων, οὐ μόνον τὴν ἱστορικὴν τῆς κοινωνίας ἀνέλιξιν, ἀλλὰ καὶ τὴν κοινωνιστικὴν δημοκρατίαν, καὶ αὐτὸς διδάσκει ὑμᾶς, πῶς εἶνε παράλογον νὰ ζητῆτε παρ' ἡμῶν λεπτομερὲς πρόγραμμα, ἐνῶ ἡμεῖς ἀγνοοῦμεν πότε θὰ καταλάβωμεν τὴν ἐξουσίαν. Ὅταν τοῦτο ἐπέλθῃ, θὰ εὖρωμεν πάντως τὸ πρόγραμμα αὐτὸ — μείνατε ἡσυχοί. Τί δὲ τάχα σημαίνει ἐν τοιοῦτο ζήτημα, ὅταν σεῖς οἱ ἴδιοι, ὦ κύριοι, δὲν γνωρίζετε νὰ μοι εἰπῆτε τί θὰ εἶνε, μετὰ πέντε ἔτη, τὸ ἡμέτερον Κράτος; Καὶ διατί; Διὰ τὸν λόγον ὅτι εἶνε

ἀδύνατον νὰ προβλέπωμεν τὰ γεγονότα: διὰ τὸν λόγον ὅτι ταῦτα δύνανται νὰ τινάξωσιν εἰς τὸν ἀέρα καὶ τὰ ὠραιότερα ὑμῶν σχέδια. Ὡστε, βλέπετε ὅτι εἴσθε ἀκριβῶς εἰς τὴν θέσιν μας.

ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΣΤΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ἡμεῖς ἔχομεν τὸ ἡμέτερον πρόγραμμα, τὸ ὁποῖον περιέχει τὰς γενικὰς περὶ τῶν σκοπῶν μας ἀρχάς — οὐδὲ χρειάζεται πλειότερον τι. Ἀφοῦ δ' ἐκθέτη — ἐν μέρει — τὴν θεωρίαν ἡμῶν ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀστοκρατικῆς κοινωνίας, τὸ πρόγραμμα αὐτὸ ἐπιφέρει:

« Ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία τῶν τῆς παραγωγῆς μέσων, ἥτις ἄλλοτε ἦτο τὸ μέσον δι' οὗ ἐξησφαλίζετο εἰς τὸν παραγωγέα τὸ προϊόν τῆς παραγωγῆς του, σήμερον ἐγένετο τὸ μέσον τῆς ἐκποιήσεως τοῦ κέρδους τῶν χωρικῶν, τῶν τεχνιτῶν, καὶ τῶν μικρεμπόρων, καὶ τὸ μέσον διὰ τοῦ ὁποίου ἐκεῖνοι οἵτινες δὲν ἐργάζονται — κεφαλαιοῦχοι, μεγάλοι κτηματῖαι κ.λ. — παρεισάγονται εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν τοῦ προϊόντος τῶν ἐργατῶν. Μόνον ἡ μεταβολὴ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς — οἶα ἡ γῆ, τὰ μεταλλεῖα, αἱ ἀκατέργαστοι ὕλοι, τὰ ἐργαλεῖα, αἱ μηχαναὶ, τὰ μέσα τῆς συναλλαγῆς — εἰς ἰδιοκτησίαν συλληθδικὴν καὶ ἡ μεταβολὴ τῆς παραγωγῆς τῶν ἐμπορευμάτων, εἰς παραγωγὴν κοινωνιστικὴν γενομένην διὰ μέσου καὶ πρὸς κέρδος τῆς κοινωνίας, δύνανται νὰ κατορθώσωσιν ὥστε, ἡ μεγάλη βιομηχανία, καὶ ἡ πάντοτε αὐξάνουσα παραγωγικότης τῆς συλληθδικῆς ἐργασίας, νὰ γίνωσιν, ἀπὸ πηγῆς πενίας καὶ πίεσεως διὰ τὰς κοινωνικὰς τάξεις τὰς μέχρι τοῦδε ἐκμυζωμένας, ἡ πηγὴ τῆς ὑπεροχωτέρας εὐδαιμονίας, καὶ τῆς ὑπερτάτης καὶ ἀρμονικωτάτης γενικῆς τελειότητος.

Ἡ κοινωνικὴ αὕτη μεταλλαγὴ — δηλ. ἡ ἀπαλλοτρίωσις ὅλων τῶν τῆς ἐργασίας μέσων, ἣν, ἤδη ἀπὸ τοῦ 1848, ἀπῆτησεν ἡ κοινωνιστικὴ διακήρυξις — καὶ τὴν ὁποίαν ἡμεῖς, ἐπὶ τὴν ἐξουσίαν ἀνεληθόντες, θὰ πραγματοποιήσωμεν, σημαίνει τὴν λύτρωσιν οὐ μόνον τῆς τάξεως τῶν μηδενοκτημόνων, ἀλλὰ σύμπαντος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὅπερ αἱ σημεριναὶ περιστάσεις κατατείρουσιν. Αὕτη ὅμως, μόνον τῆς τῶν ἐργατῶν τάξεως δύναται νὰ ἦνε ἔργον, ἐπειδὴ ἀπασαί αἱ ἄλλαι τάξεις, πλὴν τοῦ ὅτι ὑπὸ συμφερόντων ἐναντίων διέπονται, εὐρίσκονται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας τῶν μέσων τῆς παρα-

» γωγῆς, κ' ἔχουσι κοινόν τελικόν σκοπόν τήν διατήρησιν τῶν βάσεων » τῆς σημερινῆς κοινωνίας.»

Πλὴν τούτων, κύριοι, ἡμεῖς λέγομεν εἰς ἑαυτούς: — Δὲν γνωρίζομεν πότε ἡ κρίσιμος αὕτη στιγμή θὰ ἐπέλθῃ, οὔτε πότε θὰ καταλάβωμεν, ἴσως ἀτελῶς μόνον, τὴν ἐξουσίαν, ὅπως εὐρεθῶμεν εἰς θέσιν νὰ ἐφαρμόσωμεν μέρος, τοῦλάχιστον, τοῦ ἡμετέρου προγράμματος· πρὶν δὲ φθάσωμεν εἰς τὸν τελικόν ἡμῶν σκοπόν, θὰ δεῆσῃ ἴσως νὰ ὀδεύσωμεν εἰς δέκα, εἴκοσι, τριάκοντα διαφόρους ὁδοὺς, ἀφίνοντες, ἴσως, κατόπιν ἡμῶν σειρὰν σταθμῶν. Τοῦτο ὅμως εἶνε δι' ἡμᾶς ἀσφαλές, ὅτι, ἀπαξ καταλαβόντες τὴν ἐξουσίαν, οὐδὲν θὰ εὐρωμεν πρᾶγμα εὐκολώτερον, ἢ τὸ νὰ ἐκποτήσωμεν τὰς μεγάλας βιομηχανίας, ὡς λ. χ. τὰς τῶν κ.κ. Στούμ καὶ Κρούπ, καὶ νὰ μεταβάλωμεν αὐτὰς εἰς ἰδιοκτησίαν συλληθδικήν. (Ἰλαρότης).

Βεβαίως, κύριοι: ὅσα μεγάλα βιομηχανία περιέρχονται εἰς τὰς χεῖρας τῶν μετόχων, μὴ ἐργατῶν, τόσῃ εὐκολώτερον θὰ διευκολυνθῇ ἡ ἀπαλλοτριώσις των, καὶ διὰ τοῦτο, κατὰ τινα συνεκδοχὴν τῆς ἰδέας, ἡμεῖς εἴμεθα καὶ ὑπὲρ τῶν ἀπαλλοτριώσεων ἐκ μέρους τοῦ Κράτους. — Ἡ τῶν σιδηροδρόμων λ.χ. καὶ ἡ τῶν μεταλλείων τοιαύτη, δὲν εὐρίσκει ἡμᾶς ἀντίφρονας, διὰ τὸν ἀπλοῦν λόγον ὅτι, ὅταν αὐταὶ ἐκμεταλλεύονται ὑπὸ τοῦ Κράτους, ἡ κοινωνιστικοποίησις αὐτῶν ἔσται πρᾶγμα εὐεκτέλεστον, ἔστω καὶ διὰ χεῖρὸς τοῦ ἐντίμου κ. Φὸν Μπέτιχερ, μέλλοντος ὑπουργοῦ μας τῶν ἐσωτερικῶν. Διὰ τὰς βιομηχανίας ταύτας τοῦ Κράτους, οὐδὲ κἂν ἀνάγκη θὰ ὑπάρχῃ ἀπαλλοτριωτικῆς πράξεως, ἐπειδὴ αὐταὶ θὰ εὐρίσκονται ἄνευ ἰδιοκτῆτου, ἀφοῦ Κράτος θὰ εἴμεθα ἡμεῖς, ὁ λαός. Ὅσα δὲ περισσώτερον, αἱ μεγάλα ἐπιχειρήσεις, περιέρχονται εἰς χεῖρας τῶν μετοχικῶν ἐταιριῶν, ὅσα περισσώτερον δυνάμεθα νὰ ἐπιδείξωμεν εἰς τὸν λαόν, πῶς ἐκείνοι οἵτινες οὐδὲν ἄλλο γνωρίζουσι νὰ πράττωσιν, εἰμὴ νὰ κόπτωσι coupons*, ἀποθησαυρίζουσιν ἀμέτρητα κέρδη, τόσῃ εὐκολώτερα θ' ἀποβῇ δι' ἡμᾶς ἡ ἐκποίησις των, καὶ ἡ εἰς ἰδιοκτησίαν συλληθδικήν μεταβολή των. Τὸ πρᾶγμα, εἰλικρινῶς, θὰ εἶνε δι' ἡμᾶς, ἀληθῆς παιδιὰ. (Ἰλαρότης).

Οἱ δὲ ὑμέτεροι μηχανικοὶ καὶ οἱ ἐμπειροτέχνηται, καὶ οἱ διευθυνταί, δὲν θὰ εὐρωσὶ τι ἵνα παραπονεθῶσιν ἐναντίον μας, διότι ὡς ἄνδρες ἐλεύθεροι θὰ εὐρεθῶσι λίαν νῦχαριστημένοι, ὅταν τὸ πνευμά των θὰ ἐργά-

* Χρηματοδέλτια, χρηματοψηφία (:), τοκοπιστωτήρια.

ζηται ὑπὲρ τοῦ κοινωνιστικοῦ Κράτους. — Δὲν θὰ εὐρεθῶμεν ποσῶς εἰς στενοχωρίαν, περὶ τοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὅποιον θ' ἀρχίσωμεν τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἀπαλλοτριώσεως. (Ἰλαρότης).

Θέλω, ἐν τούτοις, νὰ σημειώσω κατὶ τι ἀκόμη. Ὅπως ἐπιτύχωμεν, εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο διάβημα, εἰς τὴν κοινωνιστικὴν ταύτην διοργάνωσιν τῆς παραγωγῆς, χρειάζεται ἡ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας κατὰκτησις, ἐπομένως ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ ἔχωμεν τὰ πολιτικὰ ἐκείνα δικαιώματα ἅτινα φέρουσι τοὺς πολίτας εἰς θέσιν νὰ μεταχειρισθῶσιν αὐτὴν διὰ τοῦτο ἀξιούμεν:

Καθολικὴν ψηφοφορίαν, ἴσην καὶ ἄμεσον ἀπὸ τῆς ἡλικίας τῶν εἴκοσιν ἐτῶν, τόσον διὰ τοὺς ἄνδρας, ὅσον καὶ διὰ τὰς γυναῖκας.... Διὰ τὰς γυναῖκας!... Φρικιάτε! δὲν εἶν' ἀληθές; (Ἰλαρότης)

Νομοθεσίαν διευθυνομένην ὑπὸ τοῦ λαοῦ, μετὰ δικαιώματος προτάσεως καὶ ἀπορρίψεως τῶν νόμων· στρατιωτικὴν ἐκπαίδευσιν δι' ὅλους· ἀνάκλησιν παντὸς νόμου ἐναντίου εἰς τὴν ἀπόλυτον ἐλευθερίαν τῶν φρονημάτων, ἢ τῶν συνελεύσεων καὶ συναθροίσεων, ἢ περιστατικοῦ τῆς πολιτικῆς καὶ ἀστυκῆς ἰσότητος τῆς γυναικὸς ἀπέναντι τοῦ ἀνδρός· τὴν θρησκείαν, ἀναγνωριζομένην πρᾶγμα ἰδιωτικόν· τὸ σχολεῖον λαϊκόν· δωρεὰν τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν δικηγορίαν.

Ἰδοῦ: αὐτὰ εἶνε αἱ ἡμέτεραι αἰτήσεις ὑπὸ πολιτικὴν ἔποψιν· τοῦτο εἶνε τὸ τεμάχιον ἐκεῖνο τοῦ «κοινωνιστικοῦ Κράτους», ὅπερ πρὸς τὸ παρὸν ἐπιζητοῦμεν. Καὶ τώρα, ἐρωτῶ τὸν ἐντίμον κ. Μπάχεμ: — Ὑποστηρίζετε αὐτὰς ἡμῶν τὰς προτάσεις; Οὔτε κἂν μίαν, δὲν εἶν' ἀληθές; Διὰ τί λοιπόν, νὰ συζητῶμεν μεθ' ὑμῶν; Πρὸς ποῖον σκοπόν; Ἐξω τοῦ κοινοβουλίου, εἰς τὰ πλήθη πρέπει νὰ διδάσκωμεν πάντα ταῦτα — εἰς τὰ πλήθη ἅτινα, αὐτὰ ναί, μᾶς ἐννοοῦσι.

Ἡδυνάμην ἀκόμη νὰ ἐκθέσω εἰς ὑμᾶς, μακρὰν σειρὰν σχεδίων, συναφῶν ὅλων πρὸς τὴν διαδοχικὴν τοῦ Κράτους ὀργάνωσιν. Ἡ τελευταία αὐτῆς πράξις, ἔγκειται, ἐν πάσῃ περιπτώσει, εἰς τὸ ὅτι τὸ μέγα μέσον τῆς ἀπαλλοτριώσεως τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, θ' ἀκολουθήσῃ τὴν κατάργησιν ἢ τὴν ἀπόσβεσιν τῶν δημοσίων χρεῶν, τῶν ὑποθηκῶν κ.λ. Τότε θὰ ἐπαληθεύσῃ ἡ ὠραία τοῦ Σχίλλερ ρῆσις: — «Τοῦ ἡμετέρου χρέους τὸ βιβλίον κατεστράφη· ὅλος ὁ κόσμος ἐλυτρώθη.» (Ἰλαρότης ζωηρά). Μάλιστα, ὦ κύριοι, αὕτη θὰ εἶνε ἡ πορεία τῆς κοινωνιστικῆς δημοκρατίας, ὅταν αὕτη θὰ καταλάβῃ τὴν ἀρχὴν, καὶ ἡ ἀστοκρατικὴ κοινωνία εἶνε τόσον τρομακτικῶς χρεωμένη, ὡς καὶ

οί γαιοκτήμονες, ὥστε ἡ ἀπαλλοτριώσις τῶν περιουσιῶν των, θὰ εἶνε δι' αὐτοὺς εὐφροσύνης αἷτιον. (Ἰλαρότης). Τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἴσως καὶ εἰς τοὺς κυρίους τῆς δεξιᾶς, ἡμεῖς θὰ φανῶμεν εἰδός τι εὐεργετῶν (μεγάλῃ ἰλαρότης) καὶ οὐχὶ πλέον ὡς οἱ ἀδιαλλακτότεροι ἐχθροί, οἷους σήμερον θεωροῦσιν ἡμᾶς.

Προχωρήσωμεν, κύριοι. Ὄταν ἡμεῖς θὰ ἔχωμεν εἰς χερας, καὶ θὰ διοργανώσωμεν τὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως μέσα, θ' ἀνυψώσωμεν τὴν γενικὴν τῆς παιδείας κατάστασιν, ἐν συντόμῳ, μέχρι τοιαύτης περιωπῆς, ὥστε σήμερον οὐδεμία ὑπάρχει ταύτης ἰδέα. Τότε θὰ ἰδῆτε, τίνι τρόπῳ εἰς λαὸς δύναται νὰ τρέψῃ τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ πρὸς ὠφέλειαν τῆς ὑλικότητος τῆς ὑπάρξεώς του. (Ἐπιδοκίμασιαι τῶν κοινωνιστικῶν δημοκρατῶν).

Ἀκούσατε εἰσέτι:—Τὸ μέγα ἄθλον τῆς ἀστοκρατικῆς κοινωνίας εἶνε ὅτι διὰ τῆς πολλαπλῆς ἀναπτύξεως τῆς τεχνητῆς ἐκπαιδεύσεως, τῆς μηχανικῆς, καὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐν τῷ σταδίῳ τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς συναλλαγῆς προσεπόρισεν εἰς τὴν κοινωνίαν, τοσαύτην δαψίλειαν καὶ τελειότητα, ὥστε θὰ ἦτο δυνατὸς δι' ἅπασαν τὴν ἀνθρωπότητα, ὁ ἀνώτατος τῆς εὐδαιμονίας βαθμὸς. (Γέλωτες δεξιᾶ καὶ εἰς τὸ κέντρον). Ἄλλ' ἐξεναντίας τί ἀπολαύομεν σήμερον; Τὴν οὕτω λεγομένην πλειοπαραγωγὴν ἢ ὑπεράρκειαν. Εἰς τὰς ἀποθήκας ὑπάρχει πληθώρα ἐμπορευμάτων, μὴ καταναλισκομένων, ἐνῶ, ἐτέρωθεν, διαβλέπομεν μέγαν, πολυάριθμον πληθυσμὸν, ὅστις ζῆ ἐν τῷ πόνῳ καὶ τῇ πενίᾳ, ὅστις θέλει νὰ ἐργασθῆ ἀλλὰ δὲν δύναται, ἐπειδὴ οἱ τῶν ἐμπορευμάτων παραγωγεῖς, οὐδόλως ἤθελον κερδήσει ἐκ παραγωγῆς μεταγενεστέρας. Δύναται τις, λοιπὸν, νὰ φαντασθῆ κοινωνικὸν σύστημα πλέον τούτου μωρὸν καὶ ἀσυνάρμοστον; Φαντασθῆτε, ἐξεναντίας, ἐν κοινωνικὸν σύστημα, ὅπου διατηρεῖται ἡ ἀναλογία μεταξύ παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως, καὶ ὅπου ἕκαστος, δύναται νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς ἑαυτοῦ ἀνάγκας, ἀναλόγως τοῦ μέρους τῆς ἐργασίας τὴν ὁποίαν ἐχορήγησεν εἰς τὴν κοινωνίαν, χωρὶς νὰ λησμονῆται ὅτι οὐδεμία ἄλλη κοινωνία διέθεσε τόσα καὶ τόσον ἰσχυρώτατα τεχνικὰ μέσα, ὅσα ἡ σημερινή, ἵνα φθάσῃ εἰς τοῦτον τὸν σκοπὸν. Ἦδη, πρὸ πλέον ἢ τεσσαράκοντα ἐτῶν ὁ Ροντμπέρτους, εἰς συντηρητικὸς. ἔλεγε:—Θὰ ἔλθῃ καιρὸς, καθ' ὃν ἡμεῖς θὰ δυνάμεθα νὰ παράγωμεν τὰ πρὸς τὸ ζῆν μέσα παντὸς εἶδους, κατὰ μέτρον ἀφθονώτατον, καὶ κατὰ τρόπον σύμφωνον τῇ ἀνάγκῃ ὅλων τῶν ἀνθρώπων.

Ἀπὸ τοῦ ὑμετέρου Ροντμπέρτους, ὑμεῖς, κύριοι τῆς δεξιᾶς, ἠδύνασθε πολλὰ νὰ μάθετε, διότι αὐτὸς διετύπωσε πολλὰς ἀληθείας, ἃς ὑμεῖς σήμερον ἀρνεῖσθε· μεταξύ δὲ τῶν ἄλλων ὑπεστήριξεν—ὡς ἔπραξε καὶ ὁ Ἀδόλφος Βάγνερ, εἰς τὴν νέαν ἐκδοσιν τῆς Οἰκονομικῆς τοῦ Ράου—ὅτι: ἡ κατάργησις τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας τοῦ ἐδάφους, εἶνε, πρὸς τὸ κοινωνικὸν συμφέρον, μία ἀνάγκη. (Ἀκούσατε! ἐξ ἀριστέρων. Κίνησις δεξιᾶ).

Ἄ! Οἱ κύριοι τῆς δεξιᾶς ταρασσονται διὰ ταύτας τὰς μνείας τῶν συγγραφῶν των!—Λοιπὸν συμπεραίνω: ἀφοῦ ἀπαλλοτριώσωμεν τὰς γαίας, θ' ἀπαλλοτριώσωμεν, φυσικῶς, καὶ τὰ ἐργοστάσια καὶ τὰς μηχανάς. Αὐτὸ θὰ εἶνε τὸ δεύτερον βῆμα.

Τὸ νὰ ὁμιλήσω τώρα, περὶ τῆς διοργανώσεως ἣτις θὰ ἐπακολουθήσῃ, εἶνε τελείως ἀνωφελές, καθόσον ἡμεῖς δὲν γνωρίζομεν ὑπὸ ποίας περιστάσεις θὰ ἐπέλθῃ αὕτη. Τὸ τοιοῦτο, θὰ ἦνε ἔργον ἐκείνων οἵτινες θὰ κληθῶσιν ὅπως παράσχωσιν εἰς αὐτὴν ζωὴν καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸν τρόπον, ἔχω τὴν πεποίθησιν τήνδε: ὅτι αὐτοὶ οὔτε στιγμὴν ἐνδοιασμοῦ ὅπως ἀποφασίσωσι, θὰ ἔχωσι. Λοιπὸν, μὴ μᾶς ζαλιζετε τὴν κεφαλὴν, διότι αὐτὸ θὰ εἶνε δική μας δουλειά. (Ἰλαρότης)

ΤΟ ΒΑΡΑΘΡΟΝ ΤΗΣ ΑΣΤΟΚΡΑΤΙΑΣ

Καὶ—παρατηρήσατε, ὦ κύριοι,—ἐκ τῶν μεγαλοπρεπῶν τούτων προόδων, τῶν ἠθικῶν καὶ ὑλικῶν τῆς ἀστοκρατίας, αἰτιολογοῦνται καὶ τ' ἀντιφατικὰ ἐκεῖνα φαινόμενα, ἅτινα κατὰ τὴν ἐναλλαγὴν τῶν περιόδων τῆς ὀλβιότητος καὶ τῶν κρίσεων, δεινοῦνται ὀλονὲν πλειότερον. Προκύπτει ἐντεῦθεν ἔνδεια τοῦ πλήθους ἐκτενεστέρα, κ' ἐπομένως μεγαλύτερα τάσις πρὸς κοινωνικὴν μεταρρύθμισιν, πρὸς μεταρρύθμισιν ἐκ θεμελίων, κατὰ τὴν ἔννοιαν τῆς κοινωνιστικῆς δημοκρατίας.

Ἦμεῖς, οὔτε κἂν σκεπτόμεθα νὰ προσηλυτίσωμεν τοὺς κεφαλαιούχους καὶ τοὺς ὑπερασπιστάς των· ὁ προσηλυτισμὸς ὑμῶν οὐδεμίαν δύναται νὰ ἔγῃ ἐπίδρασιν δι' ἡμᾶς. (Ἰλαρότης). Ὑμεῖς, τέσσαρες γάτοι, δὲν εἴσθε ἡ κοινωνία· καὶ ἂν ἀκόμη δὲ, μετ' ἀναπεπταμένων σημαῖων, ἠθέλατε αὐτομολῆσαι πρὸς τὸ ἡμέτερον στρατόπεδον, αὐτοὶ οἱ ἴδιοι, οἱ κεφαλαιοκρατικοὶ ὑμῶν ἐκλογεῖς, θὰ διεσάλπιζον τὸ πρᾶγμα διατόρως καθ' ἅπασαν τὴν χώραν, καὶ θὰ ἐξηνάγκαζον ὑμᾶς νὰ καταθέσθε

τὴν ὑμετέραν ἐντολήν, ὡς προδόται τῶν τοῦ ἱεροῦ κεφαλαίου συμπερόντων. (Ἰλαρότης). Ὡστε τὸ νὰ ἦσθε μεθ' ἡμῶν, ἢ τὸ νὰ μὴ ἦσθε, εἶνε ὅλως ἀδιάφορον διὰ τὴν ἀνέλιξιν τῶν πραγμάτων, τοῦθ' ὅπερ ὅμως δὲν κωλύει ἡμᾶς, νὰ εἴπωμεν πάντοτε τὸ : — «ὡς εὖ παρέστης ! », εἰς οἰοῦνδήποτε ὑμῶν ἤθελε προσέλθει εἰς τὰς ἡμετέρας τάξεις.

Τί ἀπέδειξεν ἡ τῆς τελευταίας δεκαετίας ἀνέλιξις ; — ὅτι ὅλη ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη, πλησιάζει ὅλον ἐπιπλέον τὰς βλέψεις τοῦ κοινωνισμοῦ. Αὐτὸ τὸ ἐπίσημον ὄργανον τοῦ Πάπα, πρὸ ὀλίγων ἐβδομάδων, ἐβεβαίωσεν ὅτι δὲν ἦτο δυνατὴ ἀμφιβολία ὅτι ὁ κοινωνισμὸς εἶνε τὸ κοινωνικὸν σύστημα τοῦ μέλλοντος, καὶ ὅτι, ἀσμένως ἢ τούναντίον, τὸ Κράτος καὶ ἡ κοινωνία πρέπει νὰ συμβιβασθῶσι. Καὶ ἂν τοῦτο λέγωσιν, αὐτοῦ τοῦ εἶδους οἱ ἄνθρωποι, δὲν εἶνε βεβαίως ἀνάγκη νὰ ζαλιζώμεν τὴν κεφαλὴν μας περὶ τοῦ μέλλοντος, τὸ ὅποιον, μάλιστα, μετὰ γαλήνης δυνάμεθα ν' ἀντιμετωπίσωμεν. Ἀκριβῶς δὲ τὸ γεγονός ὅτι οἰκονομικῶς ἡμεῖς τρέχομεν ὅλον ἐπιπλέον τὰς βλέψεις τοῦ κοινωνισμοῦ, ὅτι μεταβαίνομεν ἀπὸ κρίσεως εἰς κρίσιν, ὅτι αὐταὶ ἐπιμηκύνονται ὅλον ἐπιπλέον πλεότερον, ἐνῶ βραχύνονται αἱ τῆς εὐπραγίας ἐποχαί, καὶ, κατ' ἀκολουθίαν, ἡ πενία ρίπτει ἀδιαλείπτως εἰς τὸν ὀλεθρον νέας κοινωνικὰς τάξεις, διότι ἡ δύναμις τῆς ἀντιδράσεως τῶν μεσαίων κλάσεων, ἀποσβέννεται ὅλον ἐπιπλέον, αὐταὶ δὲ ἐξωθοῦνται εἰς τὰς τάξεις τῆς ἀνεχειας — ἀκριβῶς τὸ γεγονός τοῦτο, εἶνε ἡ ἀφορμὴ ἧς ἐνεκεν ἡ κοινωνιστικὴ δημοκρατία, ἀποκτᾷ πάντοτε περισσοτέραν ἐπίδρασιν, οὐχὶ μόνον μετὰ τῶν ἐργατικῶν κλάσεων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ στάδιον τῆς διανοίας, ἐπειδὴ καὶ εἰς τοῦτο, ὑπάρχει πλειοπαραγωγή. Ἡ τάξις τῶν ἀστῶν, ἧτις δὲν δύναται πλέον νὰ τοποθετήσῃ τοὺς υἱοὺς τῆς εἰς τὰ ἐργοστάσια καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον, προορίζει αὐτοὺς εἰς τὴν ὑπαλληλίαν, εἰς τὴν διδασκαλίαν, εἰς τὴν δικηγορικὴν, εἰς τὴν ἰατρικὴν, εἰς τὴν διοίκησιν κ. λ. καὶ πανταχοῦ παρατηρεῖται δυνάμειν ὑπερπροσφορά. Ἡ κοινωνία, δὲν δύναται πλέον νὰ τοποθετήσῃ οὔτε κἂν τὰς διανοητικὰς αὐτῆς δυνάμεις. Τοῦτο μαρτυρεῖ τὴν παραλογίαν, ἐντὸς τῆς ὁποίας αὕτη ἀναστρέφεται, καὶ μαρτυρεῖ ἐπίσης τὴν τῆς μεταρρυθμίσεως ἀνάγκην. Αἱ παραγωγικαὶ δυνάμεις δυσμέτρως ἐπληθύνθησαν ὑπὲρ τὰς συνθήκας τῆς ἡμετέρας κοινωνίας, ἧτις, ἄρα, πρέπει κατ' ἀνάγκην νὰ καταβυθισθῇ ὑπὸ τὸ βάρος τῶν ἐνδομύχων αὐτῆς ἀντιφάσεων. Ὅταν δὲ, θᾶσσον ἢ βράδιον, ἡ διαβόητος ἐξωτερικὴ ὑμῶν πολιτικὴ θὰ ἐπισύρῃ ἐφ' ἡμῶν ἕνα εὐρωπαϊκὸν πόλεμον· ὅταν ἡ οἰκονομικὴ ἐξασθένεισις τῶν δυνάμεων ἐκα-

τομμυρίων ἀνθρώπων, θὰ ἐκσφενδονίσῃ ἡμᾶς εἰς μίαν νέαν κρίσιν, τρομερωτέραν πασῶν τῶν μέχρι τοῦδε ἐπισκηψασῶν· ὅταν ἡ χρεωκοπία θὰ ἦνε γενικὴ, ἄπειρον δὲ λαοῦ πλῆθος θὰ κατακρημνισθῇ εἰς τὴν ἔνδειαν· ὅταν αἱ μέγιστα ἐπιχειρήσεις θὰ ναυαγήσωσι δι' ἑλλείψιν ἐργασίας· ὅταν ἡ παρακώλυσις τῶν συγκοινωνιῶν, θὰ αἰτιολογήσῃ κολοσιαίαν τὴν πρὸς τὸ ζῆν ὑπερτίμησιν· ὅταν, τέλος, τὰ πεδία τῶν μαχῶν θὰ καταντήσωσι θέατρα σφαγῶν αἰτινες θὰ ἐπιφέρωσι φοικὴν εἰς τὴν Εὐρώπην — τότε, ὦ κύριοι, θὰ ἔλθῃ ἡ στιγμή, κατὰ τὴν ὁποίαν ὀλόκληρος ἡ ὑμετέρα κοινωνία, θὰ κατακρημνισθῇ διὰ μιᾶς εἰς ἐρείπια.

Καὶ τότε, θὰ εἴπητε ὑμεῖς, τί θὰ πράξωμεν λοιπόν ; Ματαίᾳ ἐρώτησις, κύριοι, διότι δὲν ἀπόκειται εἰς τὴν δυνάμιν σας νὰ μεταβάλητε ὅ,τι μέλλει νὰ συμβῇ.

Διὰ τῆς πληθώρας, βλέπετε, ἡ ἀστοκρατία — τοῦτο δὲ εἶνε ἡ ἐσωτερικὴ αὐτῆς ἀντίφασις — γεννᾷ τὴν πενίαν, καὶ αὐτὸ ἐξηγεῖ τὰ πάντα. Ἄλλ' ἡ νέα κοινωνικὴ διοργάνωσις, ἧτις προτίθεται νὰ μεταστρέψῃ ταύτην τὴν πληθώραν πρὸς ὄφελος τῶν λαῶν, πραγματοποιεῖ τὴν προφητείαν ταύτην, τὴν ὁποίαν ὁ Χάϊνε, πρὸ πεντήκοντα ἤδη ἐτῶν, ἔφαλλεν εἰς τοὺς στίχους τούτους :

Ἐπάρχει ἄρτος ἀριστὸς εἰς αὐτὴν τὴν γῆν,
Δι' ὅλους τοὺς υἱοὺς τοῦ ἀνθρώπου·
Ἄφθονοῦσι τὰ ρόδα, τ' ἀρώματα, τὸ κάλλος, ὁ ἀήρ
Καὶ οὔτε κἂν τὰ πῖσα ἐλλείπουσι.
Ναί, ὑπάρχουσι τοιαῦτα διὰ κάθε ἀνθρώπου,
Μόλις οἱ φλοιοὶ τῶν ἐκραγῶσι !
Ἄφίνομεν, λοιπόν, τὸν οὐρανόν
Εἰς τοὺς ἀγγέλους καὶ εἰς τὰ στρουθία.

(Μεγάλη παραχὴ δεξιὰ καὶ εἰς τὸ κέντρον).

Ἠκούσατε, λοιπόν, κύριοι, ποῖον εἶνε τὸ ἡμέτερον πρόγραμμα : τὸ μέλλον ἀνήκει εἰς ἡμᾶς, εἰς μόνους ἡμᾶς. Εἴτε εἴσθε εὐχαριστημένοι εἴτε μὴ ἐξ ὧσιν ἐξέθηκα, τοῦτο εἶνε βέβαιον ὅτι ἡμεῖς θὰ ἐξακολουθήσωμεν χωροῦντες ἐπὶ τὰ πρόσω, καὶ αὐξάνοντες τὸν ἀριθμὸν. Θὰ κατανόησθε τοῦτο, εἰς τὰς προσεχεῖς ἐκλογάς. (Ζωηραὶ τῶν κοινωνιστικῶν δημοκρατῶν ἐπιδοκίμασι αἱ. Σιγὴ δεξιὰ).

Η ΠΛΗΘΥΣ ΤΩΝ ΚΟΣΜΩΝ

ΑΛΛΟΙ ΚΟΣΜΟΙ ΑΠΟ ΤΟΝ ΙΔΙΚΟΝ ΜΑΣ

ΥΠΟ

ΡΙΧΑΡΔΟΥ ΠΡΟΚΤΩΡΟΣ

B') ΤΙ ΜΑΝΘΑΝΟΜΕΝ ΑΠΟ ΤΟΝ ΗΛΙΟΝ

Δὲν προτίθεμαι νὰ ἐνδιατρίψω ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ εἰς τὰς γνώμας τὰς ὁποίας ἐξέφεράν τινες περὶ τοῦ ἂν ὁ ἥλιος εἶνε κατοικήσιμος. Καὶ τοῦτο ὄχι ἀπλῶς διότι θεωρῶ τὰς γνώμας ἐκεῖνας παραπολὺ φανταστικὰς ὅπως εὖρωσι χῶρον ἐν σοβαρᾷ μελέτῃ τοῦ ὑποκειμένου περὶ ὃ ἀσχολοῦμαι, οὔτε διότι ἡ πρόοδος τῶν προσφάτων παρατηρήσεων τὰς κατέστησεν ἐντελῶς ἀστηρίκτους, ἀλλὰ διότι πράγματι δὲν ἀνήκουσιν εἰς ὃ,τι ὁ ἥλιος μᾶς διδάσκει. Ἐπιθυμῶ νὰ θεωρήσω μόνον τὰ πραγματικὰ τεκμήρια, τὰ ὁποῖα παρέχει ὁ ἥλιος ὡς πρὸς τὸ σχέδιον τῆς δημιουργίας, νὰ ἐνδιατρίψω περὶ τῶν σκοπῶν τοὺς ὁποίους ὑπηρετεῖ ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος, καὶ ἐντεῦθεν νὰ συναγάγω μᾶθημά τι ὡς πρὸς τοὺς ἄλλους ἐκεῖνους ἡλίους, τοὺς διεσπαρμένους ἀνὰ τὸ στερέωμα, τοὺς ὁποίους καλοῦμεν ἀπλανεῖς ἀστέρας.

Ἄς προσπαθήσωμεν πρῶτον νὰ σχηματίσωμεν ἀκριβεῖς ἐννοίας περὶ τῶν διαστάσεων τοῦ μεγάλου κεντρικοῦ φωστήρος τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος.

Ἄς θεωρήσῃ ὁ ἀναγνώστης ὑδρόγειον σφαῖραν τριῶν δακτύλων διαμέτρου, καὶ ἄς ζητήσῃ ἐπὶ τῆς σφαίρας ταύτης τὴν μικρὰν τριγωνικὴν κηλίδα ἣτις παριστᾷ τὴν Μεγάλην Βρετανίαν. Τότε ἄς προσπα-

θήσῃ νὰ ζωγραφίσῃ τὴν πόλιν ἐν ἣ κατοικεῖ, οἷα παρίσταται διὰ τοῦ σμικροτάτου νύγματος βελόνης, τὸ ὁποῖον θὰ ἠδύνατο νὰ γείνη ἐπὶ τῆς κηλίδος ταύτης. Τότε θὰ σχηματίσῃ ἐννοιάν τινα, καίτοι ἀνακριβῆ περὶ τῶν ἀπείρων διαστάσεων τῆς σφαίρας τῆς γῆς, ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν σκηρὴν εἰς ἣν εἶνε περιορισμένη ἡ καθημερινὴ ζωὴ του. Τώρα, κατὰ τὸ αὐτὸ μέτρον, ὁ ἥλιος θὰ παρίστατο διὰ σφαίρας διπλοῦν ἐχούσης ὕψος συνήθους θαλάμου. Χῶρος περὶ τοὺς εἰκοσιεξὶ πόδας τὸ μῆκος, τὸ ὕψος καὶ τὸ εὖρος θ' ἀπῆρτετο διὰ νὰ περιλάβῃ τὴν παράστασιν τῆς σφαίρας τοῦ ἡλίου ἐν τῇ ἀναλογίᾳ ταύτῃ, ἐνῶ ἡ σφαῖρα ἡ παριστῶσα τὴν γῆν θὰ ἠδύνατο νὰ τοποθετηθῇ ἐντὸς μετρίου κυπέλλου.

Τοιοῦτον εἶνε τὸ σῶμα τὸ ὁποῖον διέπει τὰς κινήσεις τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος. Ὁ μέγιστος τῆς οἰκογενείας του, ὁ γίγας Ζεὺς, καίτοι διαστάσεων αἵτινες σμικρύνουσι τὰς τῆς γῆς καὶ τῆς Ἀφροδίτης σχεδὸν εἰς τὸ μηδὲν, θὰ ἠδύνατο καὶ πάλιν νὰ παρασταθῇ διὰ σφαίρας τριάκοντα δύο δακτύλων, ἐν τῇ ἀναλογίᾳ ἣτις δίδει εἰς τὸν ἥλιον τὸν ἄπειρον ὄγκον ὃν εἶπα. Ὁ Κρόνος θὰ εἶχε διάμετρον ὡς εἴκοσι καὶ ὀκτῶ δακτύλων, τοῦ δακτυλίου του μετροῦντος περὶ τοὺς πέντε πόδας μέχρι τοῦ ἄκρου του. Ὁ Οὐρανὸς καὶ ὁ Ποσειδῶν θὰ ἦσαν ὀλίγον τι περισσότερον τοῦ ἐνὸς ποδὸς κατὰ τὴν διάμετρον, καὶ ὅλοι οἱ ἐλάσσονες πλανῆται θὰ ἦσαν μικρότεροι ἀπὸ τὴν τριῶν δακτύλων γῆν. Ἐκ τούτου βλέπει τις ὅτι ὁ ἥλιος εἶνε ἄξιον κέντρον τοῦ μεγάλου σχεδίου τὸ ὁποῖον ἰθύνει, καὶ ὅταν ἀπλῶς θεωρῶμεν τὰς διαστάσεις του.

Ὁ ἥλιος ὑπερβάλλει 730 φορές τὸν ἠνωμένον ὄγκον ὅλων τῶν πλανητῶν οἵτινες κυκλοῦσι περὶ αὐτόν, ὥστε ὅταν θεωρῶμεν τὴν δύναμιν τῆς ἑλξέως του, πάλιν τὸν εὐρίσκομεν ἄξιον κυβερνήτην τοῦ πλανητικοῦ συστήματος.

Ἄλλὰ μὲ ὅλα ταῦτα, ὁ ἄπειρος ὄγκος καὶ ἡ μάζα τοῦ ἡλίου ἀποτελοῦσι τὸ ὀλιγώτερον σπουδαῖον τῶν χαρακτηριστικῶν, ὡς ἰθύνοντος σώματος τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος. Ὄταν θεωρήσωμεν αὐτόν ὡς τὴν πηγὴν, ἐξ ἧς ἡ προμήθεια τῆς θερμότητος καὶ τοῦ φωτός, ἡ ἀπαιτούμενη ἀπὸ τὸν ἴδιον κόσμον μας καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους πλανήτας, διαφιλεῖται ἀφθόνης, τότε βλέπομεν ποῖον τὸ πρῶτιστον ἔργον του ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τοῦ πλανητικοῦ συστήματος.

Κυρίως εἰπεῖν, ἐν συγγράμματι οἷον τὸ ἀνὰ χεῖρας, μόνον περὶ τῆς φυσικῆς κατασκευῆς τοῦ ἡλίου ἀπαιτεῖται νὰ πραγματευθῶμεν, καθ' ὅσον μάλιστα αὕτη εὐρίσκεται εἰς ἄμεσον συνάφειαν μὲ τὴν ἐνέργειαν

του ἡλίου ἐπὶ τῶν περὶ αὐτὸν κόσμων, ἢ καὶ σχετίζεται μὲ τὸ ζήτημα τῆς κατασκευῆς τῶν κόσμων ἐκείνων. Ἀλλὰ τὸ ὑποκείμενον εἶνε τὸσον ἐνδιαφέρον, καὶ θὰ ἦτο τὸσον δύσκολον νὰ χαράξῃ τις γραμμὴν ὀρθοτήσεως μεταξύ τῶν γεγονότων τὰ ὅποια συνέχονται μὲ τὸ ζήτημα τῶν ἄλλων κόσμων καὶ ἐκείνων τὰ ὅποια δὲν συνέχονται, ὥστε θὰ μοὶ ἐπιτραπῇ ἴσως νὰ εἶπω διὰ μακρῶν περὶ τῆς ἡλιακῆς σφαίρας, οἷαν νεώτεραι φυσικαὶ ἀνακαλύψεις τὴν παρουσιάζουσιν εἰς τὴν ἡμετέραν ἐπισκόπησιν.

Ἡ μελέτη τῆς κατασκευῆς τοῦ ἡλίου δυνατὸν νὰ εἶπῃ τις ὅτι ἤρχισεν ἅμα τῇ ἀνακαλύψει τῶν ἡλιακῶν κηλίδων, πρὸ 267 ἐτῶν. Αἱ κηλίδες αὗται εὐρέθησαν τώρα, διαπερῶσαι τὸν ἡλιακὸν δίσκον τοιοῦτω τρόπῳ, ὥστε νὰ ὑποδεικνύωσιν ὅτι ὁ ἥλιος στρέφεται περὶ ἄξονα ἄπαξ εἰς εικοσιεξ ἡμέρας. Οὔτε θὰ φανῇ βραδεία ἢ περιστροφή αὕτη ὅταν ἀναλογισθῶμεν ὅτι ἐνέχει κινήσιν τῶν ἰσημερινῶν μερῶν τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἡλίου κατ' ἀναλογίαν ὑπερβάλλουσαν ἐβδομηκοντάκις περίπου τὴν κινήσιν τῶν ταχυτέρων κατ' εὐθείαν ἀμαξοστοιχιῶν μας. Ἀκολούθως ἦλθεν ἡ ἀνακάλυψις ὅτι αἱ ἡλιακαὶ κηλίδες δὲν εἶνε ρυτίδες τῆς ἐπιφανείας, ἀλλὰ βαθεῖαι κοιλότητες ἐν τῇ ἡλιακῇ ὑποστάσει. Αἱ μεταβολαὶ ὄψεως τὰς ὁποίας παρουσιάζουσιν αἱ κηλίδες καθόσον διαπερῶσι τὸν ἡλιακὸν δίσκον, ἤγαγον τὸν Οὐίλσονα νὰ σχηματίσῃ τὴν θεωρίαν ταύτην ἤδη ἀπὸ τοῦ 1779· ἀλλὰ παραδόξως, μόνον εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους ἡ ὑπόθεσις ὀριστικῶς ἐξηκριβώθη. Διότι καὶ ἐντὸς τῆς τελευταίας δεκαετίας ἐξηνέχθη θεωρία τις πειστικῶς ἐξηγοῦσα τὰς μεταβολὰς ὄψεως τὰς παρατηρηθείσας εἰς τὰς κηλίδας, διὰ τῆς ὑποθέσεως ὅτι ὀφείλονται εἰς ἡλιακὰ νέφη ἐπικρεμμένα εἰς μέγα ὕψος ὑπεράνω τῆς ἀληθοῦς φωτοσφαίρας.

Ὁ Οὐίλλιαμ Ἐρσελ, συλλογιζόμενος ἐξ ἐπιγείων ἀναλογιῶν, εἶπεν νὰ θεωρήσῃ τὰς κοιλότητας ὡς ἀνοίγματα διὰ διπλοῦ στρώματος νεφῶν. Ἰσχυρίζετο ὅτι, ἂν ἡ ἡλιακὴ φωτοσφαῖρα ἦτο ἄλλης φύσεως, θὰ ἦτο ἐπέκεινα τῆς ἀνθρωπίνης καταλήψεως ὅτι ἀχανῆ ἀνοίγματα θὰ ἐσχηματίζοντο εἰς αὐτήν, ὅπως μένωσιν ἀνοικτὰ ἐπὶ μῆνας πρὶν κλείσωσι καὶ πάλιν. Εἴτε θεωρήσωμεν τὴν ἄπειρον ταχύτητα μεθ' ἧς αἱ κηλίδες σχηματίζονται καὶ μεθ' ἧς ἡ ὄψις των μεταβάλλεται, εἴτε τὸ μῆκος τοῦ χρόνου ἐφ' ὅσον πολλαὶ αὐτῶν μένουσιν ὄραται, εὐρισκόμεθα ἐν ἀμηχανίᾳ, ἐκτὸς ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ ἡλιακὴ φωτόσφαιρα ὁμοιάζει μὲ κοίτην ἐκ νεφῶν. Εἰς στρῶμα ἐπιγείων νεφῶν ἀνοίγματα δύναντα

νὰ σχηματισθῶσι δι' ἀτμοσφαιρικῶν διαταράξεων, ἀλλ' ὅταν εἶνε ἀδιάρκατα τὰ νέφη θὰ διατηρήσωσι πᾶν σχῆμα ἄπαξ ἀποτυπωθὲν ἐπ' αὐτῶν εἰς διάρκειαν χρόνου ἀντιστοιχοῦσαν εἰς τὰς ἐβδομάδας καὶ τοὺς μῆνας ἐφ' οὓς διαρκοῦσιν αἱ ἡλιακαὶ κηλίδες.

Καὶ ἐπειδὴ αἱ ἡλιακαὶ κηλίδες παρουσιάζουσι δύο διακεκριμένας ποιτικίας φωτός, τὸ ἀμυδρὸν λυκαυγὲς καὶ τὴν σκιαύγειαν ἢ πυρῆνα, ὁ Ἐρσελ εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ὑπάρχουσι δύο στρώματα νεφῶν, τὸ ἐξωτερικὸν αὐτόφωτον καὶ ἀποτελοῦν τὴν ἀληθῆ ἡλιακὴν φωτόσφαιραν, καὶ τὸ ἐσωτερικὸν ἀντανακλῶν τὸ φῶς τὸ λαμβανόμενον ἀπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ στρώματος, καὶ οὕτω προασπίζον τὴν πραγματικὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἡλίου ἀπὸ τοῦ σφοδροῦ φωτός καὶ τῆς θερμότητος τὰ ὅποια ἄλλως θὰ ἐλάμβανε.

Ἀλλὰ καίτοι αἱ πρόσφατοι ἀνακαλύψεις ἐπεβεβαίωσαν τὴν θεωρίαν τοῦ Οὐίλλιαμ Ἐρσελ περὶ τῶν ἡλιακῶν ἐκ νεφῶν περιβλημάτων, δὲν ἐστήριξαν ὅμως καὶ τὴν γνώμην του ὅτι τὸ σῶμα τοῦ ἡλίου δυνατὸν νὰ εἶνε χλιαρόν. Ἡ σκιαύγεια τοῦ πυρῆνος μιᾶς κηλίδος τείνει ἐξ ἐναντίας εἰς ἀπόδειξιν ὅτι ἐκεῖ που πλησίον ὁ ἥλιος εἶνε θερμότερος, καθὼ δυσκολώτερον ἀποχωριζόμενος τοῦ καύματός του, καὶ θὰ ἴδωμεν πῶς συμβαίνει τοῦτο. Ἐν τῷ μεταξύ ἄς σημειώσωμεν ἐν παρόδῳ ὅτι ἐπισταμένη ἐξέτασις μεγάλων ἡλιακῶν κηλίδων ἀπεκάλυψε τὴν ὑπαρξίν λίαν σκοτεινῆς κηλίδος ἐν τῷ μέσῳ τῆς σκιαῆς. Ἡ κηλὶς αὕτη πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς ὁ ἀληθὴς πυρῆν.

Ἡ περίστασις ὅτι αἱ κηλίδες φαίνονται μόνον εἰς δέσμας ἐπὶ τῆς ἡλιακῆς σφαίρας, ἀνταποκρινόμενας εἰς τὰς ὑποτροπικὰς ζώνας τῆς ἰδίας γῆς μας, ἤγαγε τὸν Ἐρσελ τὸν νεώτερον εἰς συμπεράσματα τόσον σπουδαῖα, ὅσον ἐκείνα τὰ ὅποια ὁ πατὴρ του εἶχε σχηματίσει. Ἐσυλλογίσθη, ὡς ὁ πατὴρ του, ἐξ ἐπιγείων ἀναλογιῶν ὁρμώμενος. Ἐπ' αὐτῆς τῆς γῆς μας, αἱ ὑποτροπικαὶ ζῶναι εἶνε αἱ χῶραι ὅπου ἐγείρονται οἱ μεγάλοι τυφῶνες καὶ ὅπου αἱ καταιγίδες καὶ οἱ ἀνεμοστρόβιλοι μαίνονται. Ἐνταῦθα ἔχομεν ἄρα τὸ ἀνάλογον τῶν ἡλιακῶν κηλίδων, ἐὰν μόνον δυνάμεθα νὰ εὐρωμεν λόγον ὅπως πιστεύσωμεν ὅτι αἰτία τινα ὁμοιάζοντα μ' ἐκείνα τὰ ὅποια γενῶσι τοὺς ἐπιγείους τυφῶνας ἐπενεργοῦσιν ἐπὶ τῶν χωρῶν ἐκείνων τοῦ ἡλίου, ἐν αἷς αἱ ἡλιακαὶ κηλίδες ἐμφανίζονται.

Γνωρίζομεν ὅτι ὁ τυφῶν ὀφείλεται εἰς τὴν ὑπερβολὴν τῆς θερμότητος ἐν τῷ ἰσημερινῷ τῆς γῆς. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἡ ὑπερβολὴ αὕτη τῆς

θερμότητος εἶνε διαρκής, ἐνῶ οἱ τυφῶνες δὲν μαίνονται διαρκῶς εἰς τὰ ὑπὸ τοὺς τροπικοὺς κλίματα. Συνήθως ἄρα ἡ ὑπερβολὴ τῆς θερμότητος δὲν ἐπιφέρει ἀνεμοστροβίλους. Ἐναερίά τινα ρεύματα γεννῶνται, τῶν ὁποίων ἡ ὁμοιόμορφος κίνησις ἀρκεῖ, κατὰ κανόνα, νὰ τακτοποιήσῃ τοὺς ὄρους, τοὺς ὁποίους ἡ ὑπερβολὴ τῆς θερμότητος ἐν τῷ Ἰσημερινῷ θὰ ἔτεινεν ἄλλως νὰ διαταράξῃ. Ἄλλ' ὅταν ἕκ τινος αἰτίας ἡ ὁμοιόμορφος ἐνέργεια τῶν ἐναερίων ρευμάτων παρεμποδίζεται ἢ εἶνε ἀνεπαρκής νὰ τηρήσῃ τὴν ἰσορροπίαν, τότε τυφῶνιοι ἢ στροβιλώδεις κινήσεις γεννῶνται ἐν τῇ διαταρασσομένη ἀτμοσφαιρᾷ, καὶ διαδίδονται εἰς εὐρείαν ἔκτασιν τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς.

Λοιπὸν ἀνευρίσκομεν τὸν λόγον τῆς ὑπερβολῆς τοῦ καύσωνος ἐν τῷ ἰσημερινῷ τῆς γῆς εἰς τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἥλιος εὐθύτερον ρίπτει τὰς ἀκτῖνάς του εἰς τὸ μέρος τοῦτο τῆς γῆς παρὰ εἰς τὰς ζώνας τὰς κειμένας εἰς ὑψηλότερα πλάτη. Δυνάμεθα νὰ εὐρωμεν λόγον τινα νὰ ὑποπτεύσωμεν ὅτι ὁ ἥλιος, ὅστις δὲν θερμαίνεται ἔξωθεν ὅπως ἡ γῆ, δύναται νὰ ἔχῃ παρομοίαν ιδιότητα; Ὁ Ἰωάννης Ἐρσελ νομίζει ὅτι δυνάμεθα νὰ εὐρωμεν τοιοῦτον λόγον. Ἐὰν ὁ ἥλιος ἔχῃ ἀτμοσφαῖραν ἐκτεινομένην εἰς μέγα διάστημα ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας του, τότε μικρὰ ἀμφιβολία δύναται νὰ ὑπάρξῃ ὅτι, λόγῳ τῆς περὶ τὸν ἄξονα περιστροφῆς του, ἡ ἀτμοσφαῖρα αὕτη θὰ ἐλάμβανε σχῆμα πεπλατυσμένου σφαιροειδοῦς, καὶ θὰ ἦτο βαθυτάτη ἐπὶ τοῦ ἡλιακοῦ ἰσημερινοῦ. Ἐκεῖ ἄρα θὰ ἐτρεῖτο πλεόν τι ἐκ τῆς θερμότητος τοῦ ἡλίου ἢ εἰς τοὺς πόλους, ὅπου ἡ ἀτμοσφαῖρα ἀβαθεστάτη. Οὕτω ἡ ὑπερβολὴ αὕτη τοῦ καύσωνος παρὰ τὸν ἡλιακὸν ἰσημερινόν, ἥτις εἶνε ἀναγκαία ὅπως συμπληρῶσῃ τὴν ἀναλογίαν μεταξὺ τῶν ἡλιακῶν κηλίδων καὶ τῶν ἐπιγείων τυφῶνων, φαίνεται ἐπαρκῶς βεβαιουμένη.

Πρέπει νὰ σημειώσωμεν ὅμως ὅτι ὁ συλλογισμὸς οὗτος, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ καύσωνος ἐν τῷ ἰσημερινῷ τοῦ ἡλίου, καθ' ἑν μόνον βῆμα αἶρει τὴν δυσκολίαν. Ἐὰν ὑπῆρχε τῷ ὄντι ηὐξημένον βάθος ἀτμοσφαιράς ἐπὶ τοῦ ἰσημερινοῦ τοῦ ἡλίου ἱκανὸν νὰ τηρήσῃ τὴν ἀπαιτουμένην ὑπερβολὴν καύσωνος, τότε ἡ ποσότης τοῦ καύσωνος ἦν δεχόμεθα ἐκ τῶν ἰσημερινῶν χωρῶν τοῦ ἡλίου ἔπρεπε νὰ εἶνε ἱκανῶς μικροτέρα ἀπὸ τὴν ποσότητα τὴν ἐκπεμπομένην ἐκ τῶν ὑπολοίπων μερῶν τῆς ἡλιακῆς ἐπιφανείας. Τοῦτο ὅμως δὲν εὐρίσκεται ἀληθεῖον, οὕτω δὲ, ἢ δὲν ὑπάρχει τοιαύτη ὑπερβολὴ ἀπορροφήσεως, ἢ ἄλλως ὁ ἡλιακὸς ἰσημερινὸς ἐκπέμπει περισσοτέραν θερμότητα, μὲ ἄλλας λέξεις,

εἶνε οὐσιωδῶς καυστικώτερος ἀπὸ τὸ λοιπὸν τοῦ ἡλίου. Ἄλλὰ ταύτης ἀκριβῶς τῆς ιδιότητος μᾶς λείπει ἢ ἐξήγησις.

Δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς βέβαιον ἐν τούτοις ὅτι ὑπάρχει ἀναλογία μεταξὺ τῶν ἡλιακῶν κηλίδων καὶ τῶν ἐπιγείων τυφωνικῶν καιλάπων, καίτοι ἄχρι τοῦδε δὲν εἴμεθα πολὺ ἱκανοὶ νὰ ἐννοήσωμεν τὴν φύσιν τῆς.

Ἐρχόμεθα ἀκολούθως εἰς μίαν τῶν σπουδαιοτάτων ἀνακαλύψεων, τῶν γενομένων ποτὲ ὡς πρὸς τὸν ἥλιον· εἰς τὴν ἀνακάλυψιν ὅτι αἱ κηλίδες αὐξάνουν καὶ ἐλαττοῦνται συχνὰ περιοδικῶς τῷ τρόπῳ. Τὴν ἀνακάλυψιν ταύτην ὀφείλομεν εἰς τὰς ἐπιπόνους καὶ συστηματικὰς παρατηρήσεις τὰς γενομένας ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ Σθάμπε. Εἰς τὰς σελίδας ταύτας δὲν θὰ εἶχε τὸν τόπον τῆς μακρᾶς περὶ τῶν ἐργασιῶν του ἐκθεσις. Θὰ ὀμιλήσωμεν μόνον περὶ τοῦ ἐξαγομένου καὶ περὶ ἄλλων ἀνακαλύψεων γενομένων ὑπὸ παρατηρητῶν ἀναλαθόντων τὸ αὐτὸ ἔργον.

Ὁ Σθάμπε εὗρεν ὅτι εἰς διάστημα περίπου ἑνδεκα ἐτῶν αἱ ἡλιακαὶ κηλίδες διέρχονται πλήρη κύκλον μεταβολῶν. Γίνονται βαθμηδὸν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πολυάριθμοι μέχρι μεγίστου τινὸς ὄρου καὶ τότε βαθμηδὸν ἐλαττοῦνται. Τέλος ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἡλίου γίνεται οὐ μόνον καθαρὰ κηλίδων, ἀλλὰ καὶ τις εὐδιάκριτος ὀμίχλη περὶ τὸ ἄκρον τοῦ δίσκου του, ἐκλείπει ὅλως ἐπὶ βραχὺν χρόνον. Κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην ὁ ἥλιος παρουσιάζει ἐντελῶς ὁμοιόμορφον δίσκον. Εἶτα βαθμηδὸν αἱ κηλίδες ἐπανέρχονται, γίνονται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πολυάριθμοι, καὶ πάλιν ὁ κύκλος τῶν μεταβολῶν δεξάγεται ἐκ νέου.

Οἱ ἀστρονόμοι ὅσοι ἐπισκόπησαν τὸν ἥλιον ἀπὸ τὸ ἀστεροσκοπεῖον τοῦ Κιόν, εὗρον ὅτι ἡ πρόοδος τῆς μεταβολῆς διὰ τῆς ὁποίας αἱ κηλίδες ἐκλείπουν καὶ ἀναφαίνονται ἐπὶ τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου παρουσιάζει καὶ ἄλλας ἐλάττονας παραλλαγὰς. Ὡς ἡ ἐπιφάνεια μεγάλου κύματος τῆς θαλάσσης διασχίζεται ἀπὸ μικρὰς ρυτίδας, οὕτως ἡ βαθμιαία αὐξήσις καὶ ἐλάττωσις εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡλιακῶν κηλίδων χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἐλάττονας βαθμοὺς μεταβολῆς, οἵτινες εἶνε ἀρκετὰ εὐδιάκριτοι, ὥστε νὰ παρατηρηθῶσι.

Φαίνεται ὅτι ὑπάρχει ἰσχυρὸς λόγος, ὅπως πιστεύσωμεν, ὅτι αἱ περιοδικαὶ μεταβολαὶ αἱ σημειούμεναι οὕτω ὀφείλονται εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν πλανητῶν ἐπὶ τῆς ἡλιακῆς φωτοσφαιράς, καίτοι δὲν εἶνε ἀκόμη πρόδηλον κατὰ τίνα τρόπον ἐξασκεῖται ἡ ἐπίδρασις αὕτη. Ἐνόμισάν τινες ὅτι ἡ ἀπλῆ ἔλξις τῶν πλανητῶν τείνει νὰ παραγάγῃ εἶδος τι παλιρροίας ἐπὶ τῶν ἡλιακῶν περιβλημάτων. Λοιπὸν ἀφοῦ τὸ ὕψος παλιρ-

ροίας τινός, οὕτω παραγομένης, ποικίλλει ὡς ὁ κύβος ἢ ἡ τρίτη δύναμις τῆς ἀποστάσεως, ἐνομίσθη ὅτι πλανήτης τις, ὅταν εὐρίσκηται ἐν περιηλίῳ, δύναται νὰ γεννᾷ πολὺ μεγαλειτέραν ἠλιακὴν παλίρροιαν, παρὰ ὅταν εὐρίσκηται ἐν ἀφηλίῳ. Οὕτω λοιπὸν, ἐπειδὴ ὁ Ζεὺς ἔχει περίοδον ἴσην σχεδὸν μὲ τὴν περίοδον τῶν ἠλιακῶν κηλίδων, ὑπετέθη ὅτι αἱ ἔλλξεις τοῦ πλανήτου τούτου εἶνε ἱκαναὶ νὰ ἐξηγήσωσι τὴν μεγάλην περίοδον τῶν κηλίδων. Ἡ Ἀφροδίτη, ὁ Ἑρμῆς, ἡ Γῆ καὶ ὁ Κρόνος κατέστησαν καθ' ὅμοιον τρόπον ὑπεύθυνοι διὰ τὰς βραχυτέρας καὶ ἀφανεστέρας περιόδους.

Χωρὶς νὰ ἀρνηθῶ ὅτι οἱ πλανῆται δύνανται νὰ εἶνε, καὶ εἶνε πιθανῶς, τὰ σώματα εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν ὁποίων δύνανται νὰ ἀποδοθῶσιν αἱ περίοδοι τῶν κηλίδων τοῦ ἡλίου, λαμβάνω τὴν τόλμην νὰ ἐκφράσω λίαν ἰσχυρὰς ἀμφιβολίας, ἂν ἡ ἐνέργεια τοῦ Διὸς εἶνε τόσο μεγάλητέρα ἐν περιηλίῳ, παρὰ ἐν ἀφηλίῳ, ὥστε νὰ ἐξηγήσῃ τὸ γεγονός ὅτι, ἐν ᾧ κατὰ τινα χρόνον ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἡλίου δεικνύει πολλὰς κηλίδας, κατ' ἄλλον χρόνον εἶνε ἐντελῶς ἀπηλλαγμένη αὐτῶν.

Ἄλλ' ὅμως δὲν ἐνδιαφερόμεθα τόσο πρὸς τὸ παρὸν μὲ τὴν ἐξήγησιν τῶν γεγονότων, ὅσον μὲ αὐτὰ τὰ γεγονότα. Ἐχομεν νὰ θεωρήσωμεν μᾶλλον τί εἶνε ὁ ἥλιος καὶ εἰς τί συμβάλλει διὰ τὸ ἠλιακὸν σύστημα, παρὰ διατὶ οὕτω γίνονται ταῦτα.

Ἄς σημειώσωμεν, πρὶν μεταβῶμεν εἰς ἄλλας ἐνδιαφερούσας περιστάσεις σχετιζομένας μὲ τὸν ἥλιον, ὅτι ἡ μεταβλητὴ κατάστασις τῆς φωτοσφαιρας του πρέπει νὰ γίνηται παραίτιος, ὅπως μεταβάλλῃ οὗτος λαμπρότητα, ὡς ὁράται ἀπὸ ἀχανεῖς ἀποστάσεις. Ἐὰν ὁ Σβάμπε π.χ. ἀντὶ νὰ παρατηρήσῃ τὰς ἠλιακὰς κηλίδας ἀπὸ τὸν ἀστρονομικὸν πύργον τοῦ Δεσσάου ἠδύνατο νὰ μεταφέρῃ ἑαυτὸν εἰς ἀπόστασιν τόσο ὑπέμετρον, ὥστε νὰ σμικρυνθῇ ὁ δίσκος τοῦ ἡλίου καὶ εἰς τὸ ἰσχυρότατον τηλεσκόπιον μέχρις ἀπλοῦ σημείου φωτός, δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία ὅτι τὸ μόνον ἀποτέλεσμα τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο ἱκανὸς ν' ἀντιληφθῇ, θὰ ἦτο βαθμιαία αὐξήσις καὶ ἐλάττωσις λαμπρότητος, ἔχουσα περίοδον ὡς ἑνδεκα ἐτῶν.

Ὅθεν ὁ ἡμέτερος ἥλιος, ἐὰν ἐπεσκοπεῖτο ἐκ τῆς γειτονίας τινός τῶν ἀστέρων, ὁποῦθεν ἀναμφιβόλως θὰ ἐφαίνετο ὡς εἰς τῶν πολλῶν ἀπλανῶν ἀστέρων, θὰ ἦτο «παραλλάσων ἀστήρ» ἔχων περίοδον ἑνδεκα περίπου ἐτῶν καὶ λίαν περιωρισμένον βαθμὸν παραλλαγῆς. Περιπλέον, ἐὰν παρατηρητὴς κατοπτέων τὸν ἥλιον ἀπὸ τοιαύτης ἀπέριου ἀποστάσεως,

εἶχε τὰ μέσα νὰ καταμετρήσῃ ἀκριβῶς τὸ φῶς του, ἀναμφιβόλως θ' ἀνεκάλυπτεν ὅτι, ἐνῶ ἡ κυρία παραλλαγή τοῦ ἡλίου συμβαίνει ἐν περιόδῳ ἑνδεκαετεί, τὸ φῶς του ὑπόκειται εἰς ἐλάττωνας παραλλαγὰς βραχυτέρων περιόδων.

Ἀκολουθῶς ἔχομεν νὰ θεωρήσωμεν τὴν ἀνακάλυψιν ὅτι αἱ περιοδικαὶ μεταβολαὶ τῆς ὕψεως τοῦ ἡλίου συνδέονται μὲ τὰς περιοδικὰς μεταβολὰς ἐν τῷ χαρακτῆρι τοῦ μαγνητισμοῦ τῆς γῆς.

Παρατηρήθη ἀπὸ πολλοῦ ὅτι ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας ἡ μαγνητικὴ βελὸν ἄναπτύσσει σμικροτάτην μεταβολὴν διευθύνσεως, γινομένην ταλαντευτικῶ τῷ τρόπῳ. Καὶ ὅταν ὁ χαρακτῆρ τῆς δονήσεως ταύτης ἐξητάσθῃ ἐπιμελῶς, εὐρέθη ἀνταποκρινόμενος εἰς εἶδος προσπαθείας ἐκ μέρους τῆς βελόνης, ὅπως στραφῇ πρὸς τὸν ἥλιον. Παραδείγματος χάριν, ὅταν ὁ ἥλιος εἶνε ἐπὶ τοῦ μαγνητικοῦ μεσημβρινοῦ, ἡ βελὸν ἔχει τὴν κυρίαν θέσιν τῆς. Τοῦτο συμβαίνει δις τῆς ἡμέρας, ἅπαξ, ὅταν ὁ ἥλιος εἶνε ὑπὲρ τὸν ὀρίζοντα, καὶ ἅπαξ, ὅταν εἶνε ὑπὸ τὸν ὀρίζοντα. Πάλιν ὅταν ὁ ἥλιος εἶνε εἰς τὸ ἡμισυ τῆς ὁδοῦ μεταξύ τῶν δύο τούτων θέσεων, τὸ ὁποῖον συμβαίνει ἐπίσης δις τῆς ἡμέρας, ἡ βελὸν ἔχει τὴν κυρίαν θέσιν τῆς, διότι τὰ βόρεια καὶ τὰ μεσημβρινὰ ἄκρα καταβάλλουσιν ἴσας προσπαθείας, οὕτως εἰπεῖν, ὅπως διευθυνθῶσι πρὸς τὸν ἥλιον. Τετράκις τῆς ἡμέρας λοιπὸν ἡ βελὸν ἔχει τὴν κυρίαν θέσιν τῆς, ἢ κατευθύνεται πρὸς τὸν μαγνητικὸν μεσημβρινόν. Ἄλλ' ὅταν ὁ ἥλιος δὲν εἶνε εἰς μίαν τῶν εἰρημένων τεσσάρων θέσεων, τὸ ἄκρον ἐκεῖνο τῆς βελόνης, τὸ ἐγγύτερον πρὸς αὐτόν, ἀποστρέφεται ἡρέμα ἀπὸ τῆς κυρίας θέσεως, τείνον πρὸς αὐτόν. Ἡ μεταβολὴ τῆς θέσεως εἶνε ἐλαχίστη, καὶ μόνον αἱ ἀκριβεῖς μέθοδοι τῆς παρατηρήσεως, ὧν γίνονται χρῆσις ἐν τῇ παρούσῃ γενεᾷ, θὰ ἔρκει νὰ τὴν ἀποκαλύψῃ. Ἄλλ' ὅμως ἡ μεταβολὴ ὑπάρχει καὶ ἡ σμικροτάτη αὕτη καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον ἀσήμαντος ιδιότητος εὐρέθη οὔσα πλήρης σημασίας.

Ἐὰν ἡ ἐπιστήμη εἶχε μετρήσῃ ἀπλῶς τὴν σμικροτάτην ταύτην παραλλαγὴν, τὸ ἔργον θὰ ἐδίδε καταπληκτικὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀκριβείας μεθ' ἧς οἱ ἄνδρες τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἀσχολοῦνται περὶ τὰ φυσικὰ φαινόμενα. Ἄλλ' ἡ ἐπιστήμη ὤφειλε νὰ πράξῃ πολὺ περισσότερον. Ἐπρεπε νὰ ἐρευνηθῶσιν αἱ παραλλαγαὶ τῆς σμικρίστης ταύτης μεταβολῆς, νὰ ἀναζητηθῇ ἡ περιόδός των, οἱ νόμοι δι' ὧν κανονίζονται καὶ δι' ὧν ἴσως αὕτη ἡ περιόδός των δυνατὸν νὰ καθίσταται μεταβλητὴ καὶ τέλος ἔπρεπε νὰ ζητηθῇ ἡ σχέσις των πρὸς ἄλλους φυσικοὺς νόμους. Ὅτι ἡ ἐπιστήμη ἔπρεπε νὰ ἐπιδοθῇ εἰς ἐρευναν τόσο λεπτοφυῆ καὶ

τόσον δύσκολον, ἐν πάσῃ ἀκριβείᾳ, δὲν εἶνε πρᾶγμα ἀσύνηθες. Οὕτω πως κατωρθώθησαν ὅλαι αἱ μεγάλαι ἀνακαλύψεις τῆς καθ' ἡμᾶς γενεᾶς. Ἄλλὰ καλὸν ν' ἀναγνωρίσῃ ὁ ἀναγνώστης τὴν ἐπιμελῆ ἐξέτασιν καὶ βάσανον εἰς ἣν ὑπεβλήθησαν τὰ φυσικὰ φαινόμενα πρὶν γνωσθῶσιν οἱ μεγάλοι νόμοι τοὺς ὁποίους μελετῶμεν. Νομίζεται παρὰ πολλῶν, οἵτινες δὲν ἔλαβον τὸν κόπον νὰ ἐξετάσωσι τί κατορθοῖ πράγματι εἰς τὰς ἡμέρας μας ἡ ἐπιστήμη, ὅτι τὰ θαύματα τὰ ὁποῖα παρουσιάζει εἰς τὰς ὄψεις τῶν ἀνθρώπων, αἱ ἐκπληκτικαὶ ἀνακαλύψεις αἵτινες γίνονται ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν, εἶνε ἀπλῶς ὄνειρα καὶ φαντασίαι, διαδεχθεῖσαι τὰ ὄνειρα καὶ τὰς φαντασίας τῶν παλαιῶν χρόνων, ἀλλὰ δὲν εἶνε ἄξια πίστεως. Ὅσοι ἐπιμελῶς ἐξετάσωσι τὴν ἱστορίαν τῆς ἐπιστήμης, θ' ἀναγκασθῶσι νὰ παραδεχθῶσι διάφορον γνώμην.

Αἱ ἐλάχιστοι δονήσεις τῆς μαγνητικῆς βελόνης, ἐπιμελῶς οὕτω παρατηρούμεναι, ἡμέραν μὲ τὴν ἡμέραν, μῆνα μὲ τὸν μῆνα, ἔτος μὲ τὸ ἔτος, εὐρέθη ὅτι ἀναπτύσσουσιν ἔτι μικροτέραν ταλαντευτικὴν μεταβολήν. Ἡὔξανον καὶ ἐμειοῦντο ἐντὸς στενῶν ὁρίων παραλλαγῆς, ἀλλ' ὅμως κατὰ τρόπον ἀνεπίδεκτον πλάνης. Ἡ περίοδος τῆς ταλαντευτικῆς ταύτης μεταβολῆς δὲν ἠδύνατο νὰ προσδιορισθῇ ἐν τούτοις διὰ παρατηρήσεων ὀλίγων ἐτῶν. Μεταξὺ τοῦ χρόνου ὅτε ἡ ἡμερησία δόνησις ἦτο ἐλάχιστη, ἕως οὗ ἔφθασε τὸν μέγιστον βαθμὸν τῆς, καὶ πάλιν κατῆλθεν εἰς τὴν πρώτην ἀναλογίαν τῆς, παρῆλθον δώδεκα ἔτη καὶ πολὺ μακρότερος χρόνος παρῆλθε πρὶν προσδιορισθῇ ἀποχρῶντως ὁ περιοδικὸς χαρακτήρ τῆς μεταβολῆς.

Ὁ ἀναγνώστης θὰ ἐννοήσῃ πάραυτα ποῦ τείνουσιν αἱ παρατηρήσεις αὗται. Αἱ κηλίδες τοῦ ἡλίου ποικίλλουσι τὴν συχνότητα ἐντὸς περιόδου ἑνδεκά ἐτῶν, καὶ αἱ καθημεριναὶ μαγνητικαὶ παρατηρήσεις ποικίλλουσιν ἐντὸς περιόδου τῆς αὐτῆς διάρκειας. Δυνατὸν νὰ φαίνεται φανταστικὸν τὸ νὰ σχετίζῃ τις τὰς δύο περιοδικὰς σειρὰς μεταβολῶν, καὶ ἀναμφιβόλως ὅταν ἐπῆλθε τὸ πρῶτον ἡ ἰδέα εἰς τὸν Σαβίνην, δὲν εἶχεν ὁ ἴδιος μεγάλην πεποίθησιν ὅτι θὰ τὴν εὕρῃ ἐπιβεβαιουμένην, ἐξετάζων τὰ πρὸς τοῦτο τεκμήρια. Ἐὰν κρίνωμεν ἐκ γνωστῶν γεγονότων, δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν λόγους ὅπως προσδοκῶμεν τοιαύτην ἐπιβεβαίωσιν ἐν τῇ ἀνταποκρίσει τῆς καθημερινῆς δονήσεως τῆς βελόνης μὲ τὴν φαινομένην τοῦ ἡλίου κίνησιν, ὡς καὶ ἐν τῷ νόμῳ τῷ συνδέοντι τὰς ἐνιαυσίους παραλλαγὰς τῆς δυνάμεως τοῦ μαγνήτου μὲ τὴν ἀπόστασιν τοῦ ἡλίου. Ἄλλ' ἀναμφιβόλως, ὅταν ἡ ἰδέα ἐπῆλθεν εἰς τὸν Σαβίνην, ἦτο ἐκτά-

κτως τολμηρὰ, καὶ ὁ γέλως μεθ' οὗ ὑπεδέχθησαν τὴν πρώτην ἀγγελίαν τοῦ ὑποτιθεμένου νόμου, καὶ εἰς τοὺς ἐπιστημονικοὺς κύκλους ἀκόμη, ἀρκεῖ νὰ δεῖξῃ πόσον ἀπροσδόκητος ἦτο ἡ σχέσις ἐκείνη, ἥτις τώρα εἶνε τόσον ἐντελῶς ἀποδεδειγμένη. Διότι ἐπιμελῆς σύγκρισις μεταξὺ τῶν δύο περιόδων ἀπέδειξεν ὅτι συμφωνοῦσιν ἐντελέστατα, οὐ μόνον κατὰ τὸ μῆκος, ἀλλὰ κατὰ τὸν μέγιστον καὶ τὸν ἐλάχιστον ὄρον. Ὅταν αἱ κηλίδες τοῦ ἡλίου εἶνε πολυαριθμόταται, τότε ἡ ἡμερησία δόνησις τοῦ μαγνήτου εἶνε μεγίστη· ὅταν ἡ ὄψις τοῦ ἡλίου εἶνε καθαρὰ ἀπὸ κηλίδας, ἡ βελὸνῃ δονεῖται κατὰ τὸ σμικρότατον ἡμερήσιον τόξον τῆς.

Λοιπὸν ἡ ἔντασις τῆς μαγνητικῆς ἐνεργείας εὐρέθη ἐξαρτωμένη ἀπὸ ἡλιακὰς ἐπιδράσεις. Αἱ δονήσεις δι' ὧν ἡ βελὸνῃ ὑποδεικνύει τὴν πρόοδον τῶν παραδόξων ἐκείνων διαταράξεων τοῦ ἐπιγείου μαγνητισμοῦ, αἵτινες καλοῦνται μαγνητικαὶ τρικυμῖαι, εὐρέθησαν ὅχι ἀπλῶς ὅτι εἶνε συχνόταται ὅταν ἡ ὄψις τοῦ ἡλίου ἔχει τὰς πλείστας κηλίδας, ἀλλ' ὅτι συμβαίνουσι συγχρόνως μὲ τὴν ἐμφάνισιν σημείων διαταράξεως ἐν τῇ ἡλιακῇ φωτοσφαίρᾳ. Παραδείγματος χάριν, κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1859 ὁ ἔξοχος παρατηρητὴς τοῦ ἡλίου, ὁ Κάρριγγτων, παρετήρησε τὴν ἐμφάνισιν λαμπροῦ τινος σημείου ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἡλίου. Τὸ φῶς τοῦ σημείου τούτου ἦτο τόσον ἰσχυρὸν, ὥστε ἐφαντάσθη ὅτι διερράγη ἡ σκέπη, ἥτις σκιάζει τὸν δίσκον, τὸν χρησιμεύοντα νὰ δέχεται τὴν ἡλιακὴν εἰκόνα. Κατ' εὐτυχῆ σύμπτωσιν, ἕτερος παρατηρητὴς, ὁ Ὀδγσον, συνέβη νὰ ἐπισκοπῇ τὸν ἡλίον τὴν ἰδίαν στιγμὴν, καὶ εἶδε τὸ αὐτὸ ἀξίωσημειώτον φαινόμενον. Συγχρόνως δὲ παρετηρήθη ὅτι τὰ αὐτενεργὰ μαγνητικὰ ὄργανα τοῦ ἀστεροσκοπείου τοῦ Κιού διαταράχθησαν σφοδρῶς καθ' ἣν στιγμὴν ὠράθη τὸ λαμπρὸν σημεῖον. Καὶ ἀκολούθως ἐγνώσθη ὅτι τὰ φαινόμενα τὰ ὑποδεικνύοντα τὴν πρόοδον μαγνητικῆς τρικυμίας παρετηρήθησαν εἰς πολλὰ μέρη. Ἡ τηλεγραφικὴ συγκοινωνία διεκόπη, καὶ ἐν τινι σταθμῷ ἐν Νορβηγίᾳ, ἡ τηλεγραφικὴ συσκευὴ ἀνεφλέχθη· τὸ σέλας ἐφάνη ἐν τε τῷ βορείῳ καὶ ἐν τῷ νοτίῳ ἡμισφαιρίῳ τὴν ἐπομένην νύκτα· καὶ ὅλος ὁ ὄγκος τῆς γῆς ἐφάνη ὅτι συνεταράχθη ἀπὸ τὸν ἀντίκτυπον τῆς διαταράξεως τοῦ μεγάλου κεντρικοῦ φωστῆρος τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος.

Ὁ ἀναγνώστης θὰ ἐννοήσῃ τώρα διατὶ ἐπραγματεύθη περὶ σχέσεων, τὰς ὁποίας ἴσως ὑπέλαβε μέχρι τοῦδε ξένας πρὸς τὸ θέμα μου. Βλέπει ὅτι ὑπάρχει δεσμὸς συμπαθείας μεταξὺ τῆς γῆς μας καὶ τοῦ ἡλίου· ὅτι οὐδεμία διατάραξις δύναται νὰ θίξῃ τὴν ἡλιακὴν φωτόσφαιραν χωρὶς

νά θίξη καὶ τὴν γῆν μας εἰς μεγαλειότερον ἢ μικρότερον βαθμὸν. Ἄλλ' εἰάν τὴν γῆν μας, τότε καὶ τοὺς ἄλλους πλανήτας. Ὁ Ἑρμῆς καὶ ἡ Ἀφροδίτη, τόσο ἐγγύτεραι πρὸς τὸν ἥλιον παρὰ ἡμεῖς, βεβαίως ἀνταποκρίνονται γοργότερον καὶ ἐναργέστερον εἰς τὰς ἡλιακὰς μαγνητικὰς ἐπιδράσεις. Ἄλλὰ πέραν τῆς γῆς μας καὶ ἐπέκεινα τῆς σφαίρας τοῦ ἀσελήνου Ἄρεως, αἱ μαγνητικαὶ ὠθήσεις τρέχουσι μὲ τὴν ταχύτητα τοῦ φωτός. Ἡ ἀχανὴς σφαῖρα τοῦ Διὸς συγκινεῖται ἀπὸ πόλου εἰς πόλον ἅμα ἐπιπέση ἐπ' αὐτῆς τὸ μαγνητικὸν κύμα· εἶτα αἰσθάνεται τὸν κτύπον ὁ Κρόνος, καὶ ἀκολουθῶς αἱ ἀχανεῖς ἀποστάσεις πέραν τῶν ὁποίων κείνται ὁ Οὐρανὸς καὶ ὁ Ποσειδῶν μαστιζονται ἀπὸ τὸ ἀείποτε μειούμενον καὶ ὅμως ἀείποτε εὐρυνόμενον διαταρακτικὸν κύμα. Τίς δύναται νὰ εἴπῃ εἰς ποίους ἐξωτερικοὺς πλανήτας ἐξαπλοῦται κατόπιν; ἢ τίς, ἀνατρέχων εἰς τὸν ροῦν τὸν ὁποῖον ἠκολούθησε τὸ κύμα, δύναται νὰ εἴπῃ ὅτι οἱ πλανῆται μόνοι ἠσθάνθησαν τὴν ἐπίδρασίν του; Μετεωρικὰ καὶ κομητικὰ συστήματα ἐδέχθησαν τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ μεγάλου μαγνητικοῦ κύματος, καὶ ἐπὶ τῶν δισπαρμένων μελῶν τῶν πρώτων ὡς καὶ ἐπὶ τῆς λεπτῆς κατασκευῆς τῶν ἄλλων δυνατὸν νὰ παρήχθησαν ἀποτελέσματα σπουδαιότερα ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὰ καταπληκτικὰ ἐκεῖνα φαινόμενα τὰ ὁποῖα χαρακτηρίζουσι τὴν πρόοδον τῶν ἐπιγείων ἢ πλανητικῶν μαγνητικῶν καταιγίδων.

Ὅταν ἀναλογισθῶμεν ὅτι, ὅ,τι ἀληθεύει περὶ σχετικῆς μεγάλης ἡλιακῆς διαταράξεως, οἷα ἡ παρατηρηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κάρριγγτων καὶ τοῦ Ὀδγσων, ἀληθεύει ἐπίσης, καίτοι εἰς διάφορον βαθμὸν, περὶ τῶν μαγνητικῶν ἐπιδράσεων τὰς ὁποίας ἐξασκεῖ κατὰ πᾶσαν στιγμὴν ὁ ἥλιος, βλέπομεν ὅτι νέος καὶ σπουδαιότατος βαθμὸς ἐνώσεως ὑπάρχει μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς ἡλιακῆς οἰκογενείας. Ὁ ἥλιος οὐ μόνον διέπει ταῦτα διὰ τῆς ἀμετρήτου ἕλξεως τῆς βαρύτητός του, οὐ μόνον τὰ φωτίζει, καὶ τὰ θερμαίνει, ἀλλὰ προχέει καὶ ὅλας τὰς λεπτὰς καὶ οὐχ ἥττον ἰσχυρὰς μαγνητικὰς ἐπιδράσεις του. Νέα ἀναλογία εἰσάγεται οὕτω μεταξὺ τῶν μελῶν τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος.

Καὶ τώρα μεταβαίνομεν εἰς ἄλλας ἀνακαλύψεις, ἐπιδρώσας συνάμα καὶ μετ' ἴσης δυνάμει εἰς τὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν διαφόρων μελῶν τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος, καὶ ἐπὶ τῆς θέσεως ἣν κατέχει ἐν τῷ σύμπαντι τὸ σύστημα τοῦτο.

Μέχρι τοῦδε θεωρήσαμεν τὰ ἐκ τοῦ τηλεσκοπίου διδάγματα· ἔχομεν τώρα νὰ θεωρήσωμεν ὅ,τι ἐμάθομεν δι' ὄργανου ἐπι ἀνωτέρας δυ-

νάμειος. Ἐπειδὴ καὶ ἀλλαχοῦ θ' ἀναφέρω τὸ φασματοσκόπιον, καλὸν εἶνε νὰ περιγράψω διὰ βραχείων τί κατορθώνει πράγματι τὸ ὄργανον τοῦτο. Ἐὰν ἀπλῶς εἶχον νὰ ἐκθέσω τ' ἀποτελέσματα τῆς χρήσεώς του, χωρὶς νὰ περιγράψω τὸν πραγματικὸν χαρακτήρα του, πολλοὶ τῶν ἀγνωστῶν μου θὰ ἦσαν διατεθειμένοι νὰ πιστεύσωσιν ὅτι οἱ ἀστρονόμοι εἶνε τόσο ἐπίστοι ὅσον εἶνε πράγματι δύσκολοι καὶ ἀπαιτητικοί, ὅταν περὶ νέων γεγονότων καὶ παρατηρήσεων πρόκειται.

Τὸ ἀληθὲς τέρμα καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ τηλεσκοπίου, ὡς ἐφαρμόζεται ὑπὸ τοῦ ἀστρονόμου εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν οὐρανίων ἀντικειμένων, εἶνε νὰ συγκεντρώσῃ τὸ φῶς, τὸ ὁποῖον προχέεται ἐξ ἐκάστου φωτεινοῦ σημείου ἀνά τὸ στερέωμα. Δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὸ κενὸν τὸ ὁποῖον μᾶς περιβάλλει πανταχόθεν ὡς ὠκεανὸν ἀπείρον καὶ ἀτέρμονα, ὠκεανὸν κατὰ μῆκος καὶ πλάτος τοῦ ὁποῖου ὑπάρχουσι ἀείρροα κύματα φωτός ἢ ἀμέσως ἐκπεμπομένου ἀπὸ τὰ διάφορα σώματα τὰ ὑπάρχοντα ἀνά τὸ κενόν, ἢ ἄλλως ἀντανακλωμένου ἀπὸ τὰς ἐπιφανείας των. Καὶ ἄλλα εἶδη κυμάτων φέρουσι ἐπίσης κατὰ μῆκος καὶ πλάτος τῶν ἀπείρων ἐκεῖνων βαθῶν πρὸς πᾶσαν διεύθυνσιν· ἀλλὰ τὰ κύματα τοῦ φωτός εἶνε ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα μᾶς ἐνδιαφέρουσι πρὸς τὸ παρόν. Ἡ γῆ μας εἶνε ὡς μικρὰ νῆσος κειμένη ἐντὸς τοῦ ὠκεανοῦ τοῦ ἀπείρου, καὶ εἰς τὰς ὄχθας τῆς μικρᾶς ταύτης νήσου τὰ κύματα τοῦ φωτός φέρουσι τὰ μηνύματά των ἀπὸ τὰς σφαίρας αἰτίνας κείνται ὡς ἄλλαι νῆσοι ἐν μέσῳ τῶν ἀπυθμένων περὶ ἡμᾶς βυθῶν. Διὰ τοῦ τηλεσκοπίου ὁ ἀστρονόμος συνάγει μέρη φωτεινῶν κυμάτων, τὰ ὁποῖα ἄλλως θὰ ἐταξίδευον εἰς διάφορους διευθύνσεις. Ἐπιτείνων οὕτω τὴν ἐνέργειάν των, καθιστᾷ τὸν ὀφθαλμὸν ἱκανὸν νὰ γνωρίσῃ τὴν ἀληθῆ φύσιν των. Ἀκριβῶς ὅπως τὰ στενὰ ρεύματα περὶ τὰς ὄχθας μας κάμνουσι τὸ πλημμυροῦν κύμα, τὸ ὁποῖον ρεεῖ κατὰ μῆκος καὶ πλάτος τοῦ ἀχανοῦς ὠκεανοῦ εἰς ἀνεπαίσθητους σχεδὸν διακυμάνσεις, νὰ ὀγκοῦται καὶ νὰ ἐκπίπτῃ εἰς μέγιστον βαθμὸν παραλλαγῆς, οὕτω τὸ τηλεσκόπιον καθιστᾷ αἰσθητὴν τὴν ὑπαρξίν φωτεινῶν κυμάτων τὰ ὁποῖα θὰ διέφευγον τὴν διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ἀντίληψιν.

Τὸ τηλεσκόπιον ἄρα εἶνε φωταγωγόν.

Τὸ φασματοσκόπιον χρησιμεύει πρὸς ἄλλον σκοπὸν. Δύναται νὰ ὀνομασθῇ διηθητήριον οἰονεῖ φωτός. Ἐφαρμόζεται ὑπὸ τοῦ ἀστρονόμου πρὸς ἀνάλυσιν τοῦ φωτός, τὸ ὁποῖον ἔρχεται πρὸς αὐτὸν ἐκείθεν τοῦ ὠκεανοῦ τοῦ ἀπείρου διαστήματος, καὶ οὕτω καθιστᾷ αὐτὸν ἱκανὸν νὰ

ἐκμανθάνη τὸν χαρακτήρα τῶν σφαιρῶν ἐξ ὧν ἐκπορεύεται τὸ φῶς τοῦτο.

Ἄπλη εἶνε ἡ ἀρχὴ τοῦ ὄργάνου, καίτοι αἱ ἐφαρμογαὶ δι' ὧν δύναται μόνον ἡ πλήρης δύναμις τοῦ ν' ἀποκαλυφθῆ εἶνε κάπως περίπλοκοι.

Ἄκτις ἡλιακοῦ φωτός πίπτουσα ἐπὶ πρίσματος ὑέλου ἢ κρυστάλλου δὲν ἀναδίδεται ἀμετάβλητος τὸν χαρακτήρα. Διάφορα μέρη τῆς ἀκτίνος διαφόρως κάμπτονται, καὶ ὅταν ἀναθρώσκουσιν ἀπὸ τοῦ πρίσματος δὲν πορεύονται πλέον παράπλευροι ἀλλήλων ὡς πρὶν. Τὸ ἰῶδες τοῦ φωτός κάμπτεται περισσότερο, τὸ ἐρυθρὸν ὀλιγώτερον· τὰ διάφορα χρώματα ἀπὸ τοῦ ἰώδους διὰ τοῦ κυανοῦ, πρασίνου καὶ κιτρίνου μέχρι τοῦ ἐρυθροῦ κάμπτονται βαθμηδὸν ὀλιγώτερον καὶ ὀλιγώτερον.

Τὸ πρίσμα ἄρα διηθεῖ ἢ διυλίζει τὰ κύματα τοῦ φωτός.

Ἄλλὰ μᾶς χρειάζεται τὸ μέσον νὰ διηθῶμεν τὰ κύματα τοῦ φωτός ἐντελέστερον. Ὁ ἀναγνώστης θὰ λάβῃ τὴν ὑπομονὴν νὰ με ἀκολουθήσῃ περιγράφοντα, με ὅσην ἀκριβείαν μοι ἐπιτρέπει τὸ στενὸν τοῦ χώρου, τὸν τρόπον καθ' ὃν ἐτροποποιήθη τὸ πρῶτον ἄξιστον ἔργον τοῦ πρίσματος, ὥστε νὰ καταστῇ τὸ λεπτόν καὶ σημαντικώτατον ὄργανον, τὸ ὁποῖον καλεῖται φασματοσκόπιον. Καλὸν εἶνε νὰ ἔχητε σχηματισμένη σαφῆ ἰδέαν περὶ τοῦ ὑποκειμένου τούτου, διότι πλείστα τῶν θαυμάτων τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης σχετίζονται με τὴν διὰ φασματοσκοπίου ἀνάλυσιν.

Ἐὰν διὰ μικρᾶς στρογγύλης ὀπῆς ἐπὶ τινος παραθυροφύλλου εἰσδύσῃ τὸ φῶς εἰς θάλαμον σκοτεινόν, καὶ τοποθετηθῇ πρίσμα με τὴν ἀναθλαστικὴν γωνίαν του κάτω καὶ ὀριζοντίως, κάθετον φάσμα, με τὸ ἰόχρουν ἄκρον του ἄνω, θὰ σχηματισθῇ ἐπὶ παραπετάσματος καταλλήλως τοποθετημένου ὅπως τὸ δεχθῇ.

Ἄλλὰ τώρα ἄς θεωρήσωμεν τί εἶνε πράγματι τὸ φάσμα τοῦτο. Ἐὰν λάβωμεν τὰ κύματα τοῦ φωτός τὰ ἀντιστοιχοῦντα εἰς τι χρῶμα, γνωρίζομεν ἐκ λόγων ὀπτικῆς ὅτι τὰ κύματα ταῦτα ἀναδίδονται ἀπὸ τὸ πρίσμα εἰς χρωστήρα ἀκριβῶς ὁμοιάζοντα τὸ σχῆμα με τὸ σχῆμα τοῦ λευκοῦ φωτός τὸ πίπτει ἐπὶ τοῦ πρίσματος. Ἀποτελοῦσιν ἄρα μικρὰν κυκλοτερῆ ἢ ὠσειδῆ εἰκόνα ἐκ τοῦ ἰδίου μέρους των ἐπὶ τοῦ φάσματος. Ἐντεῦθεν τὸ φάσμα σχηματίζεται πράγματι ἐκ πλήθους ἐπιπολάζουσῶν εἰκόνων, ποικιλοῦσῶν τὸ χρῶμα ἀπὸ τοῦ ἰώδους εἰς τὸ ἐρυθρὸν. Οὕτω φαίνεται ὡς ἱριδωτῆ ἀκτις, παρουσιάζουσα πάντα βαθμὸν χρώματος μεταξὺ τῶν ἐσχάτων ὀρίων τῆς ὀρατότητος εἰς τὰς ἰώδους καὶ ἐρυθρὰς ἀκρότητας.

Ἐὰν ἔχομεν τετράγωνον ἀνοιγμα ὅπως δεχθῶμεν τὸ φῶς, θὰ ἔχομεν παρόμοιον ἀποτελεσμα. Ἐὰν τὸ ἀνοιγμα ἦτο ἐπιμήκης, πάλιν θὰ ὑπῆρχον ἐπιπολάζουσαι εἰκόνες· ἀλλ' ἔὰν τὸ μῆκος τοῦ ἐπιμήκους ἦτο ὀριζόντιον, τότε, ἐπειδὴ ἐκάστη εἰκὼν θὰ ἦτο ὀριζοντίως τοποθετημένη ἐπιμήκης, ἢ ἐπιπολὴ θὰ ἦτο ὀλιγώτερα παρὰ ὅταν αἱ εἰκόνες ἦσαν τετράγωνοι. Ὑποθέσατε ὅτι ἐλαττοῦμεν τὴν ἐπιπολὴν ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερο· με ἄλλας λέξεις, υποθέσατε ὅτι στενεύομεν ὅσον ἐνεστι τὴν ἐπιμήκη σχίζαν. Τότε, ἐκτός ἂν ὑπῆρχε πράγματι ἄπειρον πλῆθος εἰκόνων διανεμημένων κατὰ μῆκος τοῦ φάσματος ἀπὸ τῆς κορυφῆς μέχρι τοῦ πυθμένος, αἱ εἰκόνες θὰ ἠδύναντο νὰ στενεύωσι τόσον ὥστε νὰ μὴ ἐπιπολάζωσι· ἐν ἡ περιπτώσει βεβαίως θὰ ὑπῆρχον ὀριζόντια σκοτεινὰ διαστήματα ἢ ρωγαὶ εἰς τὸ φάσμα. Ἡ πάλιν, ἐὰν ἀπετυγχάνομεν νὰ εὐρωμεν ρωγάς τοῦ εἴδους τούτου ἀπλῶς στενεύοντες τὸ ἀνοιγμα, ἠδυνάμεθα νὰ μηκύνωμεν τὸ φάσμα αὐξάνοντες τὴν θλαστικὴν γωνίαν τοῦ πρίσματος, ἢ μεταχειριζόμενοι διάφορα πρίσματα καὶ οὕτω καθεξῆς.

Ἡ πρώτη μεγάλη ἀνακάλυψις εἰς τὴν φωτεινὴν κατασκευὴν τοῦ ἡλίου, διὰ μέσου τῆς ἀναλύσεως τοῦ πρίσματος (καίτοι ἡ ἀνακάλυψις μικρὰν ἔνοιαν εἶχε κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον), συνίστατο εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ γεγονότος ὅτι διὰ τοιούτων μέσων, οἷον τὸ ρηθὲν, σκοτεινὰ ρωγαὶ ἢ γραμμαὶ ἐγκάρσιοι δύναται νὰ ὀραθῶσιν ἐν τῇ ἡλιακῇ φάσματι. Με ἄλλας λέξεις τὰ κύματα τοῦ φωτός τῶν διαφόρων βαθμῶν, τὰ ἀντιστοιχοῦντα εἰς ὅλας τὰς διαχρώσεις τοῦ φάσματος ἀπὸ τοῦ ἰώδους εἰς τὸ ἐρυθρὸν, δὲν ἔρχονται πρὸς ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ μεγάλου κεντρικοῦ φωστήρος τοῦ συστήματός μας. Ἀναλογιζόμενοι ὅτι τὸ ἀποτελεσμα ὅπερ καλοῦμεν χρῶμα ὀφείλεται εἰς τὸ μῆκος τῶν φωτεινῶν κυμάτων, τοῦ μὲν ἀποτελέσματος τοῦ ἐρυθροῦ ἀντιστοιχοῦντος εἰς φωτεινὰ κύματα τοῦ μεγίστου μήκους, τοῦ δὲ ἀποτελέσματος τοῦ ἰώδους ἀντιστοιχοῦντος εἰς τὰ βραχύτατα φωτεινὰ κύματα, βλέπομεν ὅτι πράγματι ὁ ἥλιος καταπέμπει εἰς τοὺς περικυκλοῦντας αὐτὸν κόσμους φωτεινὰ κύματα πολλὰ καὶ διαφόρου μήκους, ἀλλ' ὄχι καὶ παντὸς μήκους. Τοιοῦτον σύνθετον τὴν φύσιν καὶ περιέργον εἶνε τὸ φῶς τῆς ἡμέρας.

Ἄλλ' οἱ φασματοσκόποι ἐζήτησαν νὰ ἐξηγήσωσι τὰς σκοτεινὰς ταύτας γραμμάς ἐν τῇ ἡλιακῇ συστήματι, καὶ ἐνῶ ἠσχολοῦντο εἰς τὴν ἐξέτασιν ταύτην (ἣτις καὶ εἰς τοὺς ἰδίους ἐφαίνετο σχεδὸν ἀνελπὶς, καὶ

εις πολλούς θά εφαινετο ως ματαία απώλεια χρόνου), συνέβη ν' ανακαλύψωσι τὴν εὐγενεστάτην μέθοδον τῆς ἐρεύνης, ἣτις ἐφανερῶθη ποτὲ εἰς τὸν ἄνθρωπον.

Ἐξήτασαν τὰ φάσματα τοῦ φωτός τὰ προσερχόμενα ἀπὸ πυριφλεγείς οὐσίας (πεπυρακτωμένα μέταλλα καὶ τὰ τοιαῦτα), καὶ εὗρον ὅτι εἰς τὰ φάσματα ταῦτα δὲν ὑπάρχουσι σκοτειναὶ γραμμαί.

Ἐξήτασαν τὰ φάσματα τοῦ φωτός τῶν ἄστρον, καὶ εὗρον ὅτι τὰ φάσματα ταῦτα διασχίζονται ἀπὸ σκοτεινὰς γραμμὰς ὁμοιοζούσας μὲ τὰς ἐν τῷ ἡλιακῷ φάσματι, ἀλλὰ διαφόρως διερρυθμισμένας.

ὑπέβαλον εἰς βάσανον τὰ φάσματα τῶν φλεγόντων ἀτμῶν, καὶ ἐπέτυχον περίπλοκον ἀποτέλεσμα. Ἀντὶ ἀριθμοῦ τινος σκοτεινῶν γραμμῶν διασχίζουσῶν ἰριδωτὴν ἀκτῖνα, εὗρον λαμπρὰς γραμμὰς διαφόρων χρωμάτων. Ἀερίά τινα δύναται νὰ δίδωσιν ὀλίγας τοιαύτας γραμμὰς, ἀλλὰ πλειοτέρας, τινὰ μίαν ἢ δύο μόνον.

Εἶτα ὑπέβαλον εἰς βάσανον τὸ φάσμα τοῦ ἠλεκτρικοῦ σπινθῆρος, καὶ εὗρον καὶ ἐνταῦθα ἐπίσης σειρὰν λαμπρῶν γραμμῶν, ἀλλ' ὄχι πάντοτε τὴν αὐτὴν σειρὰν. Τὸ φάσμα ἐποίκιλλε κατὰ τὰς οὐσίας μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐλαμβάνετο ὁ σπινθῆρ καὶ τοῦ μέσου διὰ τοῦ ὁποίου διήρχετο.

Τέλος εὗρον ὅτι τὸ φῶς τὸ ἐξερχόμενον ἀπὸ διάπυρον στερεὸν ἢ ρευστὸν, ὅταν διὰ διαφόρων ἀτμῶν λάμπη, δὲν δίδει πλέον φάσμα ἄνευ σκοτεινῶν γραμμῶν, ἀλλ' ὅτι αἱ σκοτειναὶ γραμμαὶ αἰτινες ἐμφανίζονται τότε ποικίλλουσι τὴν θέσιν, κατὰ τὴν φύσιν τοῦ ἀτμοῦ δι' οὗ διήλθε τὸ φῶς.

Ἐνταῦθα παρατηρήθησαν πολλὰ παράδοξα γεγονότα, κατὰ τὸ φαινόμενον λίαν ἀντιφατικὰ καὶ ἐξηγήσεως ἀνεπίδεκτα. Οὐχ ἦττον μία ἀνακάλυψις μόνον ἤρκεσε νὰ τὰ φέρῃ εἰς ἐνόητα.

Τῷ 1859 ὁ Κίρχοφ, ἐνῶ ἠσχολεῖτο παρατηρῶν τὸ ἡλιακὸν φάσμα, ἀνεκάλυψεν ὅτι διπλῆ τις σκοτεινὴ γραμμὴ, ἣτις εἶχεν εὐρεθῆ ἤδη ἀντιστοιχοῦσα ἀκριβῶς τὴν θέσιν εἰς τὴν διπλὴν λαμπρὰν γραμμὴν τὴν ἀποτελοῦσαν τὸ φάσμα τοῦ φλέγοντος ἀτμοῦ τοῦ σοδίου, ἐπετείνετο ὅταν τὸ φῶς τοῦ ἡλίου διήρχετο διὰ τοῦ ἀτμοῦ ἐκείνου. Τοῦτο ἐνέπνευσε πάραυτα τὴν ιδέαν ὅτι ἡ παρουσία τῆς σκοτεινῆς ταύτης γραμμῆς (ἢ μάλλον τοῦ ζεύγους τῶν σκοτεινῶν γραμμῶν) ἐν τῷ φάσματι τοῦ ἡλίου ὀφείλεται εἰς τὴν ὑπαρξιν τοῦ ἀτμοῦ τοῦ σοδίου ἐν τῇ ἡλιακῇ ἀτμοσφαιρᾷ καὶ ὅτι ὁ ἀτμός οὗτος ἔχει τὴν δύναμιν ν' ἀπορροφᾷ τὴν αὐτὴν τάξιν τῶν φωτεινῶν κυμάτων ἣν ἐκπέμπει. Ἐκ τούτου ὡς εἰκὸς θά

ἠκολούθει ὅτι αἱ ἄλλαι σκοτειναὶ γραμμαὶ ἐν τῷ ἡλιακῷ φάσματι ὀφείλονται εἰς τὴν παρουσίαν ἄλλων ἀπορροφητικῶν ἀτμῶν εἰς τὴν ἀτμοσφαιρὰν τοῦ, καὶ ὅτι ἡ ταυτότης τούτων θά ἦτο εὐαπόδεικτος κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὑποτιθεμένου ὅτι ἔχεται ὑποστάσεως ὁ γενικὸς νόμος ὅτι ἀτμός τις ἐκπέμπει τὰ αὐτὰ φωτεινὰ κύματα, τὰ ὁποῖα εἶνε ἰκανὸς ν' ἀπορροφᾷ.

Ὁ Κίρχοφ κατάρθωσε τάχιστα νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὰς σκέψεις του διὰ ποικίλων πειραμάτων. Αἱ γενικαὶ ἀρχαὶ εἰς ἃς ἤγαγον αἱ ἐρευναὶ του, μὲ ἄλλας λέξεις αἱ ἀρχαὶ αἰτινες ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν τῆς φασματικῆς ἀναλύσεως, ἔχουσιν ὡς ἐξῆς:

1) Πεπυρακτωμένον στερεὸν ἢ ρευστὸν δίδει διαρκὲς φάσμα.

2) Πυριφλεγῆς ἀτμός δίδει φάσμα λαμπρῶν γραμμῶν, ἐκάστου ἀτμοῦ ἔχοντος ἴδιον σύστημα γραμμῶν, ὥστε ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως φαινογράμμου φάσματος δύναται τις νὰ εἴπῃ τὴν φύσιν τοῦ ἀτμοῦ ἢ τῶν ἀτμῶν, ὧν τὸ φῶς ἀποτελεῖ τὸ φάσμα.

3) Πεπυρακτωμένον στερεὸν ἢ ρευστὸν λάμπον δι' ἀπορροφητικῶν ἀτμῶν δίδει ἰριδωτὸν φάσμα διασχιζόμενον ἀπὸ σκοτεινὰς γραμμὰς, αἱ δὲ γραμμαὶ αὗται ἔχουσι τὴν ἀπλὴν θέσιν ἣν αἱ φαιναὶ γραμμαὶ αἱ ἀνήκουσαι εἰς τὰ φάσματα τῶν ἀτμῶν ὥστε ἀπὸ τῆς διατάξεως τῶν σκοτεινῶν γραμμῶν εἰς τοιοῦτον φάσμα δύναται νὰ εἴπῃ τις τὴν φύσιν τοῦ ἀτμοῦ ἢ τῶν ἀτμῶν οἵτινες περικυκλοῦσι τὴν πηγὴν τοῦ φωτός.

Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς νέας ἐρευνητικῆς μεθόδου εἰς τὴν μελέτην τοῦ ἡλιακοῦ φάσματος τάχιστα ἤγαγεν εἰς πολλὰς λίαν περισπουδάστους ἀνακαλύψεις. Εὐρέθη ὅτι ἐκτὸς τοῦ σοδίου ἢ ἀτμοσφαιρᾷ τοῦ ἡλίου περιέχει τοὺς ἀτμούς τοῦ σιδήρου, τῆς τιτάνου, τοῦ μαγνησίου, τοῦ χρωμίου καὶ ἄλλων μετάλλων. Αἱ σκοτειναὶ γραμμαὶ αἱ ἀντιστοιχοῦσαι εἰς τὰ στοιχεῖα ταῦτα φαίνονται ἀλανθάστως ἐν τῷ ἡλιακῷ φάσματι. Ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα μέταλλα, ὡς ὁ ὀρείχαλκος καὶ ὁ ψευδάργυρος, τὰ ὁποῖα φαίνονται νὰ ὑπάρχωσιν ἐν τῷ ἡλίῳ, καίτοι τινὲς ἐκ τῶν ἀναποκρινόμενων σκοτεινῶν γραμμῶν δὲν ἀνεγνωρίσθησαν ἀκόμη. Ἐὼς τῶρα δὲν ἀπεδείχθη ἂν ὑπάρχῃ ἐν τῷ ἡλίῳ χρυσός, ἄργυρος, ὑδράργυρος, λευκοσίδηρος, μόλυβδος, ἀρσενικόν, ἀντιμόνιον ἢ ἀργίλλιον, καίτοι οὐδαμῶς δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν οὐδ' εἶνε κἂν πιθανόν ὅτι ταῦτα ἐλλείπουσιν ἀπὸ τῆς οὐσίας του. Αἱ σκοτειναὶ γραμμαὶ αἱ ἀνήκουσαι εἰς τὸ ὑδρογόνον εἶνε λίαν καλῶς κεχαραγμένα εἰς τὸ ἡλιακὸν φάσμα, καὶ ὡς θά ἴδωμεν ἐν τοῖς ἐξῆς, ἡ μελέτη τῶν γραμμῶν τούτων ἔδωκε λίαν

διαφερούσας πληροφορίας περί τῆς φυσικῆς κατασκευῆς τοῦ ἡλίου. Τώρα ἐννοοῦμεν πάραυτα πόσον σπουδαίως σχετίζονται αἱ ἔρευναι αὐταὶ ἐπὶ τῆς κατασκευῆς τοῦ ἡλίου μὲ τὸ ὑποκείμενον τῆς πραγματείας ταύτης. Λίαν ἐνδιαφέρον θὰ ἦτο νὰ μελετήσῃ τις τὴν ἀληθῆ κατάστασιν τοῦ κεντρικοῦ φωστῆρος τοῦ πλανητικοῦ συστήματος, νὰ ζωγραφίσῃ κατὰ φαντασίαν τοὺς μεταλλικούς ὠκεανούς οἵτινες ὑπάρχουσιν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας του, τὴν διαρκῆ ἀπὸ τῶν ὠκεανῶν τούτων ἐξάτμισιν, τὸν σχηματισμὸν μεταλλικῶν νεφῶν, καὶ τὴν ἔκχυσιν μεταλλικῶν ὑετῶν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἡλίου. Ἄλλὰ χωρὶς τῶν σκέψεων τούτων, καὶ θεωρουμένων τῶν ἀνακαλύψεων τοῦ Κίρχοφ ἀπλῶς εἰς τὰς σχέσεις των μὲ τὸ ὑποκείμενον τῶν ἄλλων κόσμων, ἔχομεν ἀρετὰ διὰ ν' ἀπασχολῶμεν τὴν προσοχὴν μας.

Ἐὰν ἡδύνατο ν' ἀποδειχθῆ ὅτι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡ ὑπόστασις τοῦ ἡλίου συνίσταται ἀπὸ ὕλης ὅπως διαφόρους τῶν ὑπαρχουσῶν ἐπὶ τῆς γῆς, τὸ συμπέρασμα τὸ ὁποῖον προφανῶς θὰ ἡδύνατο νὰ συναγάγῃ τις ἐκ τοιαύτης ἀνακαλύψεως θὰ ἦτο ὅτι καὶ οἱ ἄλλοι πλανῆται εἶνε διαφοροτικὰ κατεσκευασμένοι. Δὲν θὰ ἡδυνάμεθα νὰ εὐρωμεν ὀρθόν τινα λόγον ὅπως πιστεύσωμεν ὅτι εἰς τὸν Δία καὶ εἰς τὸν Ἄρη ὑπάρχουσι τὰ στοιχεῖα μὲ τὰ ὁποῖα εἴμεθα ἐξοικειωμένοι, ὅταν εὐρίσκομεν ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κεντρικὴ σφαῖρα τοῦ πλανητικοῦ συστήματος δὲν δεικνύει τοιοῦτους χαρακτήρας ὁμοιότητος μὲ τὴν γῆν. Ἄλλὰ νῦν ὅτε γνωρίζομεν μετὰ βεβαιότητος σχεδὸν ὅτι τὰ οἰκεία ἡμῖν στοιχεῖα σιδήρος, σόδιον καὶ τίτανος ὑπάρχουσιν ἐν τῇ οὐσίᾳ τοῦ ἡλίου, ἐνῶ ἀγόμεθα νὰ πιστεύσωμεν, μετ' ἐντελοῦς σχεδὸν πεποιθήσεως, ὅτι ὅλα τὰ στοιχεῖα μὲ τὰ ὁποῖα εἴμεθα ἐξοικειωμένοι ὑπάρχουσι καὶ ἐκεῖ, βλέπομεν πάραυτα ὅτι, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, οἱ ἄλλοι πλανῆται εἶνε κατεσκευασμένοι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Δυνατὸν βεβαίως νὰ ὑπάρχωσιν ἰδιάζουσαι διαφοραί. Εἰς ἓνα πλανήτην ἡ ἀνάλογος διανομὴ τῶν στοιχείων δυνατὸν νὰ διαφέρῃ, καὶ μάλιστα νὰ διαφέρῃ λίαν ἐπαισθητῶς ἀπὸ ὅ,τι ἐπικρατεῖ εἰς τινα ἄλλον πλανήτην. Ἄλλὰ τὸ γενικὸν συμπέρασμα μένει, ὅτι οἱ πλανῆται εἶνε σχηματισμένοι ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα ἀπὸ τοσούτου χρόνου εἶνε γνωστὰ ὡς γήινα· διότι δὲν δυνάμεθα ν' ἀνεύρωμεν λόγον τινα ὅπως πιστεύσωμεν ὅτι ἡ γῆ μας μόνον, ἐξ ὅλων τῶν ἄλλων σφαιρῶν αἵτινες κυκλοῦσι περὶ τὸν ἥλιον, ὁμοιάζει τὴν κεντρικὴν ἐκείνην σφαῖραν κατὰ τὴν γενικὴν κατασκευήν.

Τώρα κατέχοντες τὸν γενικὸν τοῦτον νόμον, ἔχομεν μέσον νὰ μετα-

θῶμεν πέραν τῶν ὁρίων τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος, καὶ νὰ σχηματίσωμεν ὄχι ἀσαφεῖς γνώμας περὶ τῆς ὑπάρξεως καὶ τοῦ χαρακτήρος τῶν κόσμων τῶν κυκλούντων περὶ ἄλλους ἡλίους. Διότι θὰ ἴδωμεν ἐν τῷ περὶ ἄστρον κεφαλαίῳ ὅτι αἱ σφαῖραι αὐταὶ, ὅπως ὁ ἡμέτερος ἥλιος, κατέχουσιν ἐν τῇ οὐσίᾳ των πολλὰ τῶν οὕτως καλουμένων ἐπιγείων στοιχείων, ἐνῶ δύναται ὄχι ἐσφαλμένως νὰ ἰσχυρισθῆ τις ὅτι ὅλα ἢ σχεδὸν ὅλα τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα καὶ ἄλλα ἄγνωστα εἰς ἡμᾶς ὑπάρχουσιν ἐν τῇ οὐσίᾳ ἐνὸς ἐκάστου τῶν ἄστρον, τὰ ὁποῖα λάμπουν ὑπεράνω ἡμῶν ἀνὰ τὸν οὐράνιον θόλον. Ἐντεῦθεν συμπεραίνομεν ὅτι καὶ περὶ τοὺς ἡλίους ἐκείνους κυκλοῦσι σφαῖραι κατεσκευασμένα ὡς αὐτοὶ οὔτοι, καὶ περιελκείοντες διὰ τοῦτο τὰ στοιχεῖα μὲ τὰ ὁποῖα εἴμεθα ἐξοικειωμένοι. Καὶ τὸ πνεῦμα ἀμέσως φέρεται εἰς θεωρίαν καὶ εἰκασίας περὶ τῶν χρήσεων τὰς ὁποίας τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα εἶνε προωρισμένα νὰ ὑπηρετῶσι. Ἐὰν ὁ σιδήρος, παραδ. χ., εὐρίσκεται εἰς τινα εὐγενῆ σφαῖραν κυκλοῦσαν περὶ τὸν Σείριον, εἰκάζομεν οὐχὶ παραλόγως περὶ τῶν ἐπὶ τῆς σφαίρας ἐκείνης ὑπαρκτῶν, εἴτε νῦν, εἴτε ἐν τῷ παρελθόντι, εἴτε ἐν μέλλοντι χρόνῳ, ὅτι εἶνε ἱκανὰ νὰ ἐφαρμόζωσι τὸ μέταλλον ἐκεῖνο εἰς τοὺς ὠφελίμους σκοπούς εἰς οὓς τὸ χρησιμοποιεῖ ὁ ἄνθρωπος. Ἡ φαντασία ὑπαγορεύει ἀμέσως τὴν ὑπαρξίν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, ἐμπορίου καὶ βιομηχανίας, ἐπὶ τοῦ μεμακρυσμένου ἐκείνου κόσμου. Γνωρίζομεν πόσον στενῶς συνεδέθη ἡ χρῆσις τοῦ σιδήρου μὲ τὴν πρόοδον τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ, καίτοι δὲ μέλλομεν ἀείποτε νὰ μένωμεν ἐν ἀγνοίᾳ περὶ τῆς ἀληθοῦς καταστάσεως τῶν λογικῶν ὄντων τῶν εἰς ἄλλους κόσμους, ἀγόμεθα οὐχ ἥττον ἐκ τῆς ἀπλῆς παρουσίας ἐνὸς στοιχείου τόσον στενῶς συνδεδεμένου μὲ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου, νὰ πιστεύσωμεν μετ' αὐξούσης πεποιθήσεως ὅτι διὰ ταῦτα τὰ ὄντα πρέπει ἀληθῶς νὰ ἐκτίσθησαν οἱ κόσμοι ἐκεῖνοι.

Εὐχαρίστως θὰ ἐνδιέτριβον διὰ μακρῶν ἐπὶ τῶν σκέψεων τῶν ἀνακινουμένων διὰ τῶν ἐρευνῶν τοῦ Κίρχοφ. Ἄσμενος προσέτι θὰ εἰσηγήσομαι διὰ μακρῶν εἰς περιγραφὴν τῶν περισπουδάζτων ἐκείνων ἀνακαλύψεων, αἵτινες ἐγένοντο ἐν σχέσει μὲ τὰς προσφότους ὀλικὰς ἐκλείψεις τοῦ ἡλίου. Ἡ ἔλλειψις ὅμως τοῦ χώρου καὶ τῆς ἀμφιβολία περὶ τῆς εὐθείας ἐπιδράσεως τῶν εἰρημένων ἀνακαλύψεων, ἐπὶ τοῦ ἀνὰ χεῖρας ὑποκειμένου, μὲ πείθουσι νὰ ἐπέχω. Μένει ἐν τούτοις ἐν κεφάλαιον στενότατα συνδεδεμένων μὲ τὸ θέμα μου, τὸ ὁποῖον δὲν δύναμαι νὰ παραλείψω.

Ἐννοῶ τὴν στεφάνην ἢ κορωνίδα τοῦ ἡλίου.

Ἀπεδείχθη ὅτι αἱ ἡλιακαὶ προεξοχαὶ συνίστανται ἀπὸ φλέγοντας ἀτμούς, κυρίου συστατικοῦ τῶν ὄντος τοῦ ὑδρογόνου. Εὐρέθη προσέτι, δι' ἀντιπαροβολῆς τῶν παρατηρήσεων τῶν προεξοχικῶν φασμάτων με ἐπιμελεῖς ἐρεύνας εἰς τὰς ἰδιότητες τὰς ὁποίας παρουσιάζει τὸ φάσμα τοῦ ὑδρογόνου εἰς διαφόρους πίεσεις, ὅτι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ γειτνιάσει τῆς ἡλιακῆς φωτοσφαίρας οἱ ἀτμοὶ οὗτοι πιθανῶς ὑπάρχουσιν εἰς πίεσιν τόσον μετρίαν, ὥστε νὰ ἐμφαίνῃ ὅτι τὰ ὅρια τοῦ ἀτμώδους περιβλήματος τοῦ ἡλίου δὲν δύνανται νὰ κείνται πολὺ μακρὰν σχετικῶς ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν νεφελῶδες στρώμα τοῦ ἡλίου.

Λοιπὸν ἡ ἡλιακὴ στεφάνη ὠράθη ἐν καιρῷ ὀλιγῶν ἐκλείψεων τοῦ ἡλίου ἐκτεινομένη εἰς ἀπόστασιν ἴσην τοῦλάχιστον πρὸς τὴν διάμετρον τοῦ ἡλίου ἀπὸ τῆς ἐν ἐκλείψει σφαίρας. Ὡστε, ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ στεφάνη εἶνε ἡλιακὴ ἀτμοσφαῖρα, θὰ εἶχε βάθος περίπου 850 χιλιάδων μιλίων, καὶ ἔλκυομένη ἐπίσης πρὸς τὸν ἥλιον διὰ τῆς ἀπείρου ἐλκτικῆς δυνάμεώς του (τῆς ὑπερβαίνουσας πλέον ἢ εἰκοσιεπτάκις τὴν τῆς γῆς), δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ ἐξασκῆ πίεσιν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας του πολλαπλασιαστικῆς ἀπὸ τὴν τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀέρος ἐπὶ τῆς γῆς. Πράγματι, τοιαύτη ἀτμοσφαῖρα, ἂς ἦσαν καὶ τὰ ἐξωτερικὰ στρώματά της ὅσον δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν ἀραιὰ, θὰ εἶχε τὰ κατώτερα στρώματά της ἀπολύτως ρευστοποιημένα, ἂν ὄχι στερεοποιημένα, διὰ τῆς ἀμετρήτου πίεσεως εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ὑπέκειντο. Δὲν δυνάμεθα ἄρα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἡ κορωνὶς αὕτη εἶνε ἡλιακὴ ἀτμοσφαῖρα.

Καὶ ὅμως ἀδύνατον εἶνε νὰ θεωρήσωμεν τὴν κορωνίδα ἄλλως ἢ ὡς σχετιζομένην με τὸν ἥλιον. Μέχρι τοῦ 1872 ἀπεπειράθησάν τινες νὰ πράξωσι τοῦτο, καὶ οὐ μόνον ἀλλὰ νὰ παραστήσωσι τὸ ζφδιακὸν φῶς ὡς ἐπίγειον φαινόμενον. Ἄλλ' εἶχον παρίδει λόγους ἀντικρυ ἀντικειμένους πρὸς τοιοῦτον συμπέρασμα· καὶ ἀπὸ τῆς παρατηρήσεως τῆς ἡλιακῆς ἐκλείψεως τοῦ Δεκεμβρίου 1871, οἱ ἀστρονόμοι ὁμοφώνως θεωροῦσι τὴν στεφάνην ἀνήκουσαν εἰς τὸν ἥλιον.

Ἄλλὰ τὸ φασματοσκόπιον ἔδωκε περίπλοκά τινα τεκμήρια ὡς πρὸς τὸ φῶς τῆς στεφάνης, καὶ μένει νὰ προσπαθῶμεν νὰ ἴδωμεν ποίαν ἔχει ροπήν ἢ ἀποδείξει αὕτη ἐπὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος προβλήματος, τὸ ὁποῖον ἡ στεφάνη παρουσιάζει εἰς τὰς ἡμετέρας ὄψεις.

Κατὰ τὴν ὀλικὴν ἐκλείψιν τοῦ ἡλίου τοῦ Αὐγούστου 1869, οἱ Ἀμερικανοὶ ἀστρονόμοι εὗρον ὅτι τὸ φάσμα τῆς κορωνίδος εἶνε συνεχῆς

διασχιζόμενον μόνον ἀπὸ φαινᾶς τινος γραμμᾶς. Ἐὰν παραδεχθῶμεν τὴν ἀπουσίαν σκοτεινῶν γραμμῶν ὡς ἀποδεικνυομένην ἐξ ὄψεως, ὅπερ ἀμφίβολον, τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως δυσκολώτατον νὰ ἐξηγηθῇ. Ἐκ τῶν προεκτεθεισῶν ἀρχῶν τῆς διὰ φασματοσκόπιου ἀναλύσεως θὰ ἠγόμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ στεφάνη συνίσταται ἀπὸ πυριφλεγῆ ὕλην, περικυκλωμένην ἀπὸ φλέγοντά τινα ἀέρια. Δύσκολον δὲ νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι αὕτη εἶνε ἡ ἀληθὴς ἐξήγησις τοῦ φαινομένου.

Τώρα ἀναλογιζόμενοι ὅτι ἔχομεν δύο ἐξηκριθωμένα γεγονότα πρὸς ὁδηγίαν μας, πρῶτον τὸ ὅτι ἡ ἐξωτερικὴ στεφάνη δὲν δύναται νὰ εἶνε ἡλιακὴ ἀτμοσφαῖρα, καὶ δευτέρον τὸ ὅτι πρέπει νὰ εἶνε ἡλιακὸν ἐξάρτημα, φρονῶ ὅτι δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν τρόπον πρὸς ἀποχρῶσαν ἐξήγησιν.

Ἄς προὑποθέσωμεν ὅτι αἱ φαιναὶ γραμμαὶ τοῦ φάσματος τῆς κορωνίδος ἀντιστοιχοῦσι κατὰ τὴν θέσιν, καίτοι ὄχι κατὰ τὴν λάμψιν, εἰς τὰς ὁρωμένας ἐν τῷ φάσματι τοῦ σέλαος, καὶ ὅτι αἱ αὐταὶ γραμμαὶ ὀρῶνται ἐν τῷ φάσματι τοῦ ζφδιακοῦ φωτός καὶ ἐν τῷ φάσματι τοῦ φασφορίζοντος φωτός τοῦ ἐπιφανομένου ἐνίοτε ἐν τῷ οὐρανῷ διὰ νυκτός.

Ἄφοῦ ἔχομεν ἰσχυροὺς λόγους νὰ πιστεύσωμεν ὅτι τὸ φῶς τοῦ σέλαος ὀφείλεται εἰς ἠλεκτρικὰς κενώσεις συμβαινούσας εἰς τὰς ἀνωτέρας χώρας τοῦ ἀέρος, ἀγόμεθα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι τὸ φῶς τῆς κορωνίδος δυνατὸν νὰ ὀφείλεται εἰς παραπλησίαις κενώσεις συμβαινούσας μεταξὺ τῶν μορίων οἰασθήποτε φύσεως, τῶν ἀποτελούντων τὴν στεφάνην.

Λοιπὸν, καίτοι ἡ ἐμφάνισις σέλαος ὀφείλεται εἰς ἰδιαιτέραν τινὰ ἐπίγειον ἐνέργειαν ὅσονδήποτε ἐξημμένην, οὐχ ἦττον αἱ ὕλικαι οὐσαὶ μεταξὺ τῶν ὁποίων αἱ κενώσεις συμβαίνουσι πρέπει νὰ ὑποτεθῶσιν ἀείποτε παροῦσαι εἰς τὰς ἀνωτέρας χώρας τοῦ ἀέρος. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶνε τὰ μόρια τῶν μετεώρων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα δὲν παύει νὰ συναντᾷ ἡ γῆ. Καὶ ἀφοῦ γνωρίζομεν ὅτι μετεωρικὰ συστήματα πρέπει νὰ εἶνε συνηθροισμένα εἰς πολλῶν μεγαλειτέραν πληθὺν ἐγγὺς τοῦ ἡλίου παρὰ ἐγγὺς τῆς γῆς, δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὸ φῶς τῆς κορωνίδος ὡς ὀφειλόμενον εἰς ἠλεκτρικὰς κενώσεις παρορρωμένας ἀπὸ τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἡλίου καὶ συμβαινούσας μεταξὺ τῶν μελῶν τοιοῦτων συστημάτων. Ἐκτὸς τοῦ φωτός τούτου ὅμως, πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ἀναγκαίως μεγάλη ἀναλογία φωτός ἀντανακλωμένη ἀπὸ τὰ μετεωρικὰ ταῦτα σώματα.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ὁ ἰδιάζων χαρακτήρ

τοῦ φάσματος τῆς κορωνίδος. Γνωρίζομεν ἐκ τοῦ φάσματος τοῦ σέλαος ὅτι αἱ κύρια φαιναὶ γραμμαὶ αἱ ὀφειλόμεναι εἰς τὰς ἠλεκτρινὰς κενώσεις θὰ ἦσαν ἀκριβῶς ὅπου βλέπομεν φαινάς γραμμάς ἐν τῷ φάσματι τῆς κορωνίδος. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτων δυνατὸν νὰ ὑπάρχωσιν ἀσθενέστεραι φαιναὶ γραμμαὶ ἀντιστοιχοῦσαι εἰς τὰ διάφορα στοιχεῖα τὰ ὑπάρχοντα εἰς τὰς μετεωρικὰς μάζας. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα γνωρίζομεν ὅτι εἶνε τὰ αὐτὰ μὲ τὰ ἐν τῇ οὐσίᾳ τοῦ ἡλίου. Οὕτω αἱ φαιναὶ γραμμαὶ θ' ἀνταπεκρίνοντο κατὰ τὴν θέσιν μὲ τὰς σκοτεινὰς γραμμάς τοῦ ἡλιακοῦ φάσματος. Ἐντεῦθεν, ἐπειδὴ τὸ φῶς τὸ ἀντανακλώμενον ὑπὸ τῶν μετεώρων θὰ ἔδιδε τὸ σύνθηες ἡλιακὸν φάσμα, θὰ προήρχετο ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τούτου διαρκές φάσμα, ἐφ' οὗ αἱ προειρημέναι φαιναὶ γραμμαὶ θὰ ἦσαν ὁραταί, ὡς ἐν τῇ ἀμερικανικῇ ἐκλείψει.

Ὅ,τι μᾶς ἐδίδαξε τὸ πολικοσκόπιον περὶ τῆς κορωνίδος συμφωνεῖ μὲ τὴν ἄποψιν ταύτην.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἡ ποιότης τοῦ ζωδιακοῦ φωτός ἐπιδέχεται ἐντελῆ ἐρμηνείαν, χωρὶς νὰ προσφύγωμεν εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι τὸ φαινόμενον τοῦτο εἶνε ἐπίγειον.

Ἡ ἐξήγησις αὕτη ἔχει τοῦλάχιστον τὸ πλεονέκτημα ὅτι βασιζέται ἐπὶ ἐξηκριβωμένων σχέσεων. Γνωρίζομεν ὅτι τὸ φῶς τοῦ σέλαος σχετίζεται μὲ τὸν μαγνητισμὸν τῆς γῆς καὶ ὅτι μετεωρικὰ σώματα πίπτουσι συνεχῶς ἐπὶ τῆς ἀτοφαίρας τῆς γῆς. Γνωρίζομεν ἐπίσης ὅτι ὁ ἥλιος ἐξασκεῖ μαγνητικὰς ἐπιδράσεις χιλιαπλασίως ἰσχυροτέρας ἀπὸ τὰς τῆς γῆς, καὶ ὅτι εἰς τὴν γειτονίαν του πρέπει νὰ εὐρίσκωνται ἑκατομμυριοπλασίως πλείοτερα μετεωρικὰ συστήματα.

Ἄλλ' ἔχομεν ἄλλους καὶ ἀνεξαρτήτους λόγους, τοὺς ὁποίους δὲν πρέπει νὰ παραβλέψωμεν, διὰ νὰ θεωρήσωμεν τὴν στεφάνην ὅτι εἶνε τοιαύτης τινὸς φύσεως, οἷαν εἶπον.

Ὁ Λεβερριὲ ἀπέδειξεν ὅτι ὑπάρχει πιθανῶς ἐν τῇ γειτονίᾳ τοῦ ἡλίου οἰκογένεια σωμάτων, ὧν ἡ ἠνωμένη μάζα ὑπεραρκεῖ διὰ νὰ ἐπηρεάζῃ τὰς κινήσεις τοῦ πλανήτου Ἄρεως. Δὲν θὰ ἦτο ἀσφαλές νὰ παρίδωμεν τοιαύτας τινὰς σκέψεις.

Λοιπὸν, οἵανδήποτε καὶ ἂν σχηματίσωμεν γνώμην περὶ τοῦ ἀκριβοῦς χαρακτήρος τοῦ συστήματος τῶν σωμάτων τῶν ὑποδεικνυομένων διὰ τῆς ἐρεύνης τοῦ Λεβερριὲ, εἴτε ὑποθέσωμεν τὸ σύστημα ἐκεῖνο ἀποτελοῦν ζώνην περὶ τὸν ἥλιον, εἴτε ὅτι, ὡς πιστεύω, τὸ σύστημα ὀφείλεται ἀπλῶς εἰς τὸν συναγεμνὸν μετεωρικῶν περιηλίων εἰς τὴν γειτονίαν

τοῦ ἡλίου, δυνάμεθα νὰ εἴμεθα βέβαιοι ὅτι κατὰ τινὰ ὀλικὴν ἐκλείψιν τοῦ ἡλίου τὸ σύστημα θὰ καθίστατο ὁρατὸν.

Ἐν τῇ ἐκλείψει τοῦ Δεκεμβρίου 1871 ἐκπληκτικαὶ ἀποδείξεις ἐπετεύχθησαν ὡς πρὸς τὴν στεφάνην. Διότι ὁ Ζάννσεν ἠδυνήθη ν' ἀντιληφθῆ τὰς σκοτεινὰς ἡλιακὰς γραμμάς ἐν τῷ φάσματι τῆς στεφάνης, ὅπερ εἶνε ἀλάνθαστος ἀπόδειξις ὅτι μέρος τοῦ φωτός τῆς στεφάνης εἶνε ἀντανακλώμενον ἡλιακὸν φῶς. Δυσχέρεια ἐν τῇ μετεωρικῇ θεωρίᾳ ὑπῆρξεν ὅτι αἱ ἡλιακαὶ αὐταὶ γραμμαὶ δὲν ἀνεκαλύφθησαν ἐν τῷ ἀμαυρῷ συνεχεῖ φάσματι τῆς στεφάνης. Ἡ μετεωρικῇ θεωρίᾳ, τουτέστιν ἡ θεωρία ὅτι μέρος τοῦ φωτός τῆς στεφάνης ὀφείλεται εἰς ἀντανακλαστικὰ φωτὸς μετέωρα περὶ τοῦ ἡλίου, ἦτο σύμφωνος μὲ ὅλα τὰ γνωστὰ φαινόμενα τῆς στεφάνης, ἐκτὸς μιᾶς μόνης ιδιότητος, ὅτι τὸ φάσμα, ὡς ὑπετέθη δὲν ἐδείκνυν ἀμαυρὰς γραμμάς. Τώρα ὅτε αἱ ἀμαυραὶ γραμμαὶ ὠράθησαν, πᾶσα ἀμφιβολία φαίνεται ὅτι ἐξέλιπεν ὀριστικῶς. Καθὼς ἔλεγεν ὁ Ζάννσεν ἐν τῇ ἐπιστολῇ δι' ἧς ἀνήγγελλε τὴν ἀνακάλυψιν «ἡ ἀτμοσφαιρικῇ θεωρίᾳ διευτυπώθη πλήρως, καὶ ὀφείλομεν ν' ἀναγνωρίσωμεν ἐν τῇ στεφάνῃ περιηλίον τι φαινόμενον περικλείον ἀποτελέσματα διακτινώσεως, ἀπορροφήσεως καὶ ἀντανακλάσεως φωτός», τὸ ὅποιον ὀφείλει νὰ εἶνε ἔργον τῶν μελλόντων παρατηρητῶν τῶν ἐκλείψεων ν' ἀναλύσωσι λεπτομερῶς.

Κατὰ τὴν ἐκλείψιν τοῦ ἡλίου 1878 ἡ στεφάνη εὐρέθη ἐπεκτεινομένη εἰς ἑπτὰ τοῦλάχιστον ἢ ὀκτὼ ἑκατομμύρια μιλίων ἀπὸ τοῦ σώματος τοῦ ἡλίου.

Ἐν τῷ περὶ μετεώρων καὶ κομητῶν κεφαλαίῳ θὰ ἴδωμεν πόσον σπουδαίαν ροπὴν ἔχει ἡ μετεωρικῇ θεωρίᾳ τῆς στεφάνης (τουτέστι, μέρους τοῦ φωτός τῆς) ἐπὶ τῆς ἱστορίας τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος. Ἐν μέρει διὰ τὸν λόγον τοῦτον διέλαβον ἐνταῦθα διὰ βραχέων περὶ τοῦ πράγματος· ἀλλ' ὑπάρχει ἄλλη καὶ σπουδαιοτάτη σχέσις, καθ' ἣν πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν αἱ ἀπόψεις αὐταί.

Γνωρίζομεν ὅτι ὁ ἥλιος εἶνε ἡ μοναδικὴ πηγὴ ἐξ ἧς ἀντλείται ἐν ἀφθονίᾳ φῶς καὶ θερμότης διὰ τοὺς κόσμους τοὺς περικυκλοῦντας αὐτόν. Ἀμέσως γεννᾶται τὸ ἐρώτημα: Πόθεν ἀρύεται ὁ ἥλιος τοὺς καταπληκτικούς ἐκεῖνους πόρους δυνάμεως δι' ὧν συνεχῶς προμηθεύει τοὺς ἀνεξαρτήτους του κόσμους; Γνωρίζομεν ὅτι, ἂν ἦτο ὁ ἥλιος ὄγκος καιούσης ὕλης, θὰ κατηναλίσκετο εἰς ὀλίγας χιλιάδας ἐτῶν. Γνωρίζομεν ὅτι, ἂν ἦτο ἀπλῶς διακεκαυμένον σῶμα, διακτινοῦν φῶς καὶ θερ-

μότητα διαρκῶς εἰς τὸ ἀχανές, ὁμοίως θὰ ἐξήντλει ὅλας τὰς δυνάμεις του εἰς ὀλίγας χιλιάδας ἐτῶν — ἀπλῆν ἡμέραν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ συστήματός του. Πόθεν ἔρχεται ἄρα ἡ ἀπειρος προμήθεια τῆς δυνάμεως τὴν ὅποιαν ἐπεδαψίλευσεν ἐπὶ ἑκατομμύρια ἑκατομμυρίων ἐτῶν, καὶ τὴν ὅποιαν ἀναμφιβόλως θὰ ἐξακολουθῆ νὰ ἐπιδαψιλεύῃ ἐπὶ τόσον μακρὸν χρόνον τοῦλάχιστον ἐφ' ὅσον οἱ περὶ αὐτὸν κόσμοι ἔχουσιν ἀνάγκην τούτου, μὲ ἄλλας λέξεις ἐπὶ ἀναριθμήτους εἰς τὸ μέλλον γενεάς;

Λοιπὸν ὑπάρχουσι δύο τρόποι καθ' οὓς δυνατόν νὰ διατηρῶνται αἱ ἡλιακαὶ ἐνέργειαι. Ἡ ἀπλῆ συνολικὴ τῆς ἡλιακῆς οὐσίας, μᾶς λέγει ὁ Χέλμολτς, θὰ ἤρκει νὰ προμηθεύσῃ τοιαύτας ἀπείρους ποσότητας θερμότητος, ὥστε ἂν ἡ θερμότης ἢ ἀναδιδόμενη νῦν ἀπὸ τοῦ ἡλίου ὠφέλιμο εἰς ταύτην μόνην τὴν αἰτίαν, δὲν θὰ ἐπῆρχετο ἐπὶ πολλὰς χιλιάδας ἐτῶν ἐπαισθητῆ ἐλάττωσις τῆς διαμέτρου τοῦ ἡλίου. Δεύτερον, ἡ διενεχῆς πτώσις μετεώρων ἐπὶ τοῦ ἡλίου θὰ ἐπέφερον ἐκπομπὴν θερμότητος. Ἀλλὰ καίτοι ἡ αὐξήσις τῆς μάζης τοῦ ἡλίου ἐκ τῆς αἰτίας ταύτης δὲν θὰ καθίστατο ἐπαισθητῆ εἰς χιλιάδας ἐτῶν, ἢ διὰ μεταβολῆς τινος εἰς τὸ φαινόμενον μέγεθός του ἢ διὰ μεταβολῶν εἰς τὰς κινήσεις τῆς οἰκογενείας τῶν κόσμων του, πάλιν ἡ προμήθεια ἢ δυναμένη νὰ ἐπιτευχθῆ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον μικρὰ μόνον δύναται νὰ εἶνε ἐν συγκρίσει μὲ τὴν ἀπὸ τοῦ ἡλίου ἐκπομπὴν θερμότητος. Τοῦτο ἔπεται ἀπὸ τὰ ὅρια μεταξύ τῶν ὁποίων ὁ Λεβερριέ ἔδειξεν ὅτι δυνατόν βεβαίως νὰ κεῖται ἡ ὅλη μάζα τῶν μετεώρων τοῦ ἡμετέρου συστήματος.

Φαίνεται ἡκιστα ἀπίθανον ὅτι ἀμφότεραι αἱ ἐνέργειαι αὗται κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον λειτουργοῦσι. Βεβαίως τοῦτο συμβαίνει, διότι γνωρίζομεν, ἀπὸ τὰς κινήσεις τῶν μετεωρικῶν σωμάτων τὰ ὅποια φθάνουσιν εἰς τὴν γῆν, ὅτι μυριάδες τῶν σωμάτων τούτων πρέπει διαρκῶς νὰ πίπτωσιν ἐπὶ τοῦ ἡλίου. Ἐὰν ἡ στεφάνη καὶ τὸ ζῳδιακὸν φῶς πράγματι ὀφείλονται εἰς τὴν ὑπαρξίν φυγᾶδων μετεωρικῶν συστημάτων κυκλοῦντων περὶ τὸν ἥλιον, ἢ εἰς τὴν ὑπαρξίν ἐγγὺς αὐτοῦ τῶν περιηλίων πολλῶν μετεωρικῶν σωμάτων, τότε πρέπει νὰ ὑπάρχῃ προμήθεια φωτός καὶ θερμότητος ἐκ τῆς πηγῆς ταύτης, καίτοι ὄχι πολὺ ἐπαρκῆς ὅπως ἐξηγήσῃ τὴν ἀπὸ τοῦ ἡλίου ἐκπομπήν.

Εἶνε ἄξιον σημειώσεως ὁμως ὅτι ἡ μεταξύ μετεώρων καὶ κομητῶν συνάφεια ἔχει ἐπιρροήν τινα ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου. Γνωρίζομεν ὅτι τὸ μάλιστα ἀξιοσημείωτον χαρακτηριστικὸν τῶν κομητῶν εἶνε ἡ ἀπειρος διάχυσις τῆς οὐσίας των. Ἀλλ' ἐν τῇ διαχύσει ταύτῃ μένει ἀπει-

ρος ποσότης δυνάμεως. Ἡ συστολὴ μεγάλου κομήτου εἰς διαστάσεις ἀντιστοιχοῦσας εἰς μετριωτάτην μέσσην πυκνότητα θὰ συνωδεύετο ἀπὸ τὴν ἐκπομπὴν πολλῆς θερμότητος. Τὸ ζήτημα εἶνε ἄξιον ἐξετάσεως, ἂν δυνάμεθα ἐντούτοις νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὅλα τὰ μετέωρα, τὰ ὅποια φθάνουσιν εἰς τὴν ἀτμοσφαιρὰν μας εἶνε στερεὰ σώματα. Τινὰ τούτων δυνατόν νὰ εἶνε κομητικῆς διαχύσεως. Ἀλλ' ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τοῦτο, εἶνε βέβαιον ὅτι μέγα μέρος τῆς οὐσίας παντός κομήτου εἶνε εἰς παραδόξως διαχυτὴν κατάστασιν. Ἀφοῦ δὲ τὰ μετεωρικὰ σώματα τὰ κυκλοῦντα εἰς ἀπειράριθμα ἑκατομμύρια περὶ τὸν ἥλιον εἶνε, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, συνδεδεμένα κατὰ στενότερον τρόπον μὲ κομήτας, δυνάμεθα ν' ἀναγνωρίσωμεν ἐν τῇ διαχύσει ταύτῃ, ὡς καὶ ἐν τῇ ἀπλῇ πτώσει τῶν μετεώρων, τὴν πηγὴν ἀπείρου προμηθείας φωτός καὶ θερμότητος.

Τελευταῖον, στρέφοντες τὸ βλέμμα ἀπὸ τοῦ ἡμετέρου ἡλίου εἰς τοὺς ἄλλους ἡλίους, οἵτινες λάμπουσιν εἰς ἀναριθμήτους μυριάδας ἀνὰ τὸ στερέωμα, βλέπομεν τὰς αὐτὰς μεθόδους τῆς λειτουργίας ἐφ' ὧν αὐτῶν. Ἐκαστος ἡλιαστήρ ἔχει τὴν στεφάνην του καὶ τοὺς ζῳδιακοὺς δίσκους του, σχηματιζομένους διὰ μετεωρικῶν καὶ κομητικῶν συστημάτων· διότι ἄλλως ἕκαστος τάχιστα θὰ ἔπαυε νὰ εἶνε ἥλιος. Ἐκαστος ἡλιαστήρ ἐκπέμπει ἀναμφιβόλως τὰς αὐτὰς μαγνητικὰς ἐπιρροάς, αἱ ὅποια δίδουσιν εἰς τὸ ζῳδιακὸν φῶς καὶ εἰς τὴν ἡλιακὴν κορωνίδα τὰ ιδιαίτατα χαρακτηριστικὰ των. Οὕτω οἱ κόσμοι οἱ κυκλοῦντες περὶ τὰς σφαίρας ταύτας δυνατόν νὰ ὁμοιάζωσι μὲ τὸν ἰδικὸν μας καθ' ὅλας ἐκεῖνας τὰς σχέσεις τὰς ὁποίας ἀποδίδομεν εἰς ἐπίγειον μαγνητισμὸν, ὡς καὶ κατὰ τὴν περίστασιν ὅτι καὶ ἐπ' αὐτῶν πρέπει νὰ ὑπάρχῃ, ὡς ἐπὶ τῆς γῆς μας, συνεχῆς πτώσις σμικρῶν μετεώρων. Καὶ εἰς τοὺς κόσμους ἐκεῖνους ἴσως ἡ μαγνητικὴ πυξὶς διευθύνει τὸν ταξειδιώτην ἀνὰ ἐρήμους ἐκτάσεις καὶ ἀπυθμένους ὠκεανούς· εἰς τοὺς αἰθέρας των, τὸ σέλας ἐξαπλώνει τὰς ἐκλάμπρους ὀθόνας του· ἐνῶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀστερισμῶν, τῶν καλυπτόντων τοὺς οὐρανοὺς των, μετέωρα αἰφνιδίως πρόσπιπτουσιν εἰς τὰς ὄψεις, καὶ κομητῆται ἐξαπλοῦνται ἀνὰ τὸν οὐράνιον θόλον.

ΕΙΚΟΣΙΤΕΣΣΑΡΕΣ ΛΟΓΟΙ
ΚΑΤΑ
ΤΗΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΥΠΟ
ΠΛΑΤΩΝΟΣ Ε. ΔΡΑΚΟΥΛΗ

(Συνέχ. καὶ τέλος τοῦ τεύχ. Β', σελ. 168).

Η

Πηγή τοῦ κεφαλαίου εἶνε ἡ ἐκμετάλλευσις. Ἄμα ἡ ἐκμετάλλευσις λείψῃ, τὸ κεφάλαιον δὲν θὰ περιορίζεται εἰς ὀλίγας χεῖρας, οὔτε θὰ δύναται νὰ γίνῃ ὄργανον ἀφαιμάξεως τοῦ πλούτου ἀπὸ τοὺς παράγοντας αὐτῶν. Ἄλλὰ θὰ κυκλοφορῇ ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ὅπως τὸ αἷμα κυκλοφορεῖ ἐν σώματι ὑγιεῖ. Ὅλα τὰ μέλη τῆς κοινωνίας θὰ εἶνε ἐν εὐεξίᾳ. Τὸ κεφάλαιον δὲν θὰ εἶνε τύραννος τῶν ἐργατῶν, ἀλλὰ θεράπων αὐτῶν. Ἐν μίᾳ λέξει θὰ καταργηθῇ ἡ κεφαλαιοκρατία, διότι αὕτη εἶνε ἀδύνατος, ὅταν λείψουν αἱ ἰδιωτικαὶ συγκεντρώσεις τοῦ πλούτου, καὶ ἡ ἀκτημοσύνη τῶν ἐργατῶν. Ἐπ' αὐτῶν τῶν δύο στοιχείων βασιζέται ἡ κεφαλαιοκρατία ἐπὶ τῶν ἰδιωτικῶν συγκεντρώσεων τοῦ πλούτου καὶ ἐπὶ τῆς ἀκτημοσύνης τῶν ἐργατῶν. Οἱ ἐργάται, ἀκτῆμονες ὄντες, δέχονται τοὺς ὅρους τῶν κεφαλαιούχων ὑφ' οὓς ἐπιτρέπεται νὰ συγκεντρῶνουν ἰδιωτικὸν πλοῦτον. Ὅ,τι κυρίως ἀπαιτεῖται πρὸς κατάργησιν τῆς κεφαλαιοκρατίας εἶνε νὰ γίνῃ ἅπαν τὸ ἔδαφος κτῆμα τῶν ἐργατῶν. Τότε ἕκαστος ἐργάτης θὰ εἶνε κτηματίας καὶ κατὰ συνέπειαν θὰ ἔχη

ἐξασφαλισμένον τὸ προϊόν τῆς ἐργασίας του, διότι θὰ εἶνε εἰς θέσιν νὰ ἀπορρίπτῃ τοὺς ὅρους τοῦ κεφαλαιούχου. Τὸ ἔδαφος δύναται νὰ γίνῃ κτῆμα τῶν ἐργατῶν διὰ τῆς ἐπομένης μεθόδου. Νὰ δημιουργηθῇ εἰς ἀντίπαλος τῶν κεφαλαιούχων καὶ τῶν γαιοκτημόνων, ὅστις νὰ εἴπῃ εἰς τοὺς ἐργάτας: «Ἐδῶ εἶνε τὸ ἔδαφός μου, αἱ μηχαναὶ μου καὶ τὰ ἐργοστάσια μου ἐπὶ τῶν ὁποίων πρόκειται νὰ ἐργασθῆτε πρὸς παραγωγὴν πλούτου. Ὁ πλοῦτος τὸν ὅποιον θὰ παραγάγητε θὰ εἶνε ἀποκλειστικῶς ἰδικός σας καὶ δὲν θὰ χρησιμεύσῃ εἰμὴ διὰ τὰς χρεῖας σας, διότι κατ' οὐσίαν καὶ τὸ ἔδαφος καὶ αἱ μηχαναὶ καὶ τὰ ἐργοστάσια εἶνε ἰδικά σας. Τίνος ἄλλου δύναται νὰ εἶνε; Ἐγὼ εἶμαι τὸ Κράτος, καὶ Κράτος εἶσθε Σεῖς. Δὲν εἶμαι ἄτομον· εἶμαι Σύνολον, ὁ μόνος μου πόθος εἶνε νὰ ἐξασφαλισθῶσιν εἰς Σᾶς τὰ μέσα ἀνέτου καὶ ἀνθρωπίνου βίου ἅπαξ διὰ παντός. Ὁ πόθος μου δὲν εἶνε τὸ ἀτομικὸν κέρδος, ὅπως αὐτῶν τῶν ἀτόμων κεφαλαιούχων καὶ γαιοκτημόνων, οἵτινες σᾶς λέγουν νὰ κρατήσετε τὴν μικροτέραν μερίδα καὶ νὰ τὴν διανεμηθῆτε ὅπως ὅπως. Ἐγὼ προσφέρομαι νὰ σᾶς ἐξασφαλίσω ὀλόκληρον τὸν πλοῦτον ὃν θὰ παράγετε καὶ νὰ φρουρῶ τὸ ἔδαφος, τὰς μηχανὰς καὶ τὰ ἐργοστάσια, πράγματα ἅτινα ὅλα εἶνε ἰδιοκτησία ὧν σας.» Τοιοῦτου ἀντιπάλου παρουσιαζομένου, πάντες οἱ ἀτομικοὶ κεφαλαιοῦχοι θὰ ἐξαφανισθοῦν ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ, διότι οἱ ἐργάται δὲν θὰ εἶνε πλέον εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ υποβάλλωνται εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν δηλαδὴ εἰς τὴν θυσίαν τῶν τριῶν τετάρτων χάριν ἐπιτεύξεως τοῦ ἐνὸς τετάρτου. Δὲν θὰ ἔχουν νὰ θυσιάσων τίποτε δεχόμενοι τὰς προτάσεις τοῦ Κράτους.

Ὁ ἀντίπαλος οὗτος λοιπὸν θὰ νικήσῃ καὶ θὰ ἀρχίσῃ ἀμέσως τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἐργατῶν. Οἱ ἠττημένοι κεφαλαιοῦχοι ἴσως μεταμορφωθῶσιν εἰς ἐργάτας, ἄλλως βεβαίως θὰ νοσηλευθῶσιν εἰς τι ἄσυλον ὡς πάσχοντες τὰς φρένας. Διότι ποῖος μὲ ὑγιεῖς φρένας δὲν θὰ δεχθῇ νὰ ἐργάζεται ὑπὸ τοιοῦτους ὅρους οὓς θὰ προσφέρῃ τὸ Κράτος; Ἐκαστος τότε θὰ εἶνε ὄχι μόνον εὐπορος, ἀλλὰ καὶ βέβαιος περὶ ἰσοβίου εὐπορίας, ἀρκεῖ (μέχρι ὁρίου τινὸς ἡλικίας) νὰ ἐργάζεται πρὸς αὔξησιν τοῦ κοινοῦ πλούτου. Θὰ προκύψῃ τοιοῦτος ὀργανισμὸς τῆς κοινωνίας, ὥστε ἕκαστος θὰ ἐργάζεται μὲν διὰ τὸν ἑαυτόν του, ἀλλ' οὕτω πράττων θὰ πλουτίζῃ συγχρόνως τὸ σύνολον. Ἐξελλισσόμενος ἕκαστος θὰ ἐξελίσσῃ ταῦτοχρόνως καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους. Ἡ πτωχεία, ἐννοεῖται, θὰ λείψῃ ἅμα τῇ πτώσει τῆς κεφαλαιοκρατίας. Τὸ πᾶν ὁμως ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀντιπάλου.



Τὸ κράτος, ὅπως εἶνε σήμερον κατεσκευασμένον, ὄχι μόνον δὲν εἶνε ἀντίπαλον τῶν κεφαλαιούχων, ἀλλὰ καὶ ὑπηρετεῖ ἀποκλειστικῶς τὰ συμφέροντα αὐτῶν. Τὸ μέγιστον συμφέρον τῶν κεφαλαιούχων εἶνε νὰ ὑπάρχη πτωχεία καὶ ἰδοὺ εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου αἱ κυβερνήσεις διὰ πᾶν ἄλλο σκέπτονται παρὰ περὶ καταργήσεως τῆς πτωχείας. Πανταχοῦ καὶ βασιλεῖς, καὶ πρόεδροι δημοκρατιῶν καὶ ὑπουργοὶ οὐδὲν ἄλλο πράττουσιν, εἰμὴ νὰ διακονῶσι τοῖς πλουσίοις. Ἀκόμη καὶ αἱ Ἐκκλησίαι καὶ αἱ ἱεραὶ σύνοδοι δουλεύουσι τῷ Μαμμωνᾷ.

Καὶ οἱ καθηγηταὶ τῶν πανεπιστημίων, πανταχοῦ, διδάσκουσιν ὅτι πρέπει νὰ ὑπάρχη πτωχεία, διότι πληρόνεται* διὰ νὰ διδάσκωσιν οὕτω. Ὅλοι οὗτοι, Κυβερνήται, Ἡγεμόνες, Ἱεράρχαι καὶ Καθηγηταὶ (ἐνθυμοῦ αὐτὰ τὰ τέσσαρα Κ Η Ι Κ) συμμαχοῦντες τοῖς κεφαλαιούχοις, διατηροῦσι τὸ κεφαλαιοκρατικὸν σύστημα, καὶ τυφλοῦντες τοὺς πολλοὺς ἐμποδίζουσιν οὕτω αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ νὰ συνασπισθῶσι καὶ ἐξεγερθῶσι. Δι' αὐτὸ ἐμίσθωσαν μέγαν ἀριθμὸν ἀνθρώπων λαμβανομένων ἐξ αὐτῶν τῶν ἐργατικῶν τάξεων καὶ τοὺς ὠργάνωσαν στρατιωτικῶς καὶ τοὺς ὠπλίσαν καὶ τοὺς κατήρτισαν εἰς στρατὸν, χωροφυλακὴν καὶ ἀστυνομίαν, καὶ τοὺς ἐγύμνασαν εἰς τοιαύτην πειθαρχίαν, ὥστε ἐν ἡ περιπτώσει αἱ ἐργατικαὶ τάξεις ἐξυπνήσωσιν, ἡ ἔνοπλος δύναμις ἐπιπίπτει διὰ πυρὸς καὶ λόγχης.

Οὕτως ἀδελφοὶ φονεύουν ἀδελφοὺς χάριν τοῦ κοινοῦ τυράννου. Ἄλλ' οἱ τυράννοι οὗτοι δὲν κρίνουσι φρόνιμον νὰ καταφεύγωσιν εἰς τὴν βίαν, εἰμὴ ἐν μεγάλῃ ἀνάγκῃ. Τὸ σύνθημα μέσον ὅπερ μεταχειρίζονται πρὸς διατήρησιν τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος εἶνε οἱ γλυκεῖς λόγοι τὸσφ τεχνηέντως διατυπούμενοι ὥστε αἱ ἐργατικαὶ τάξεις νὰ νομίζωσιν ὅτι πατέρες καὶ προστάται των εἶνε αὐτοὶ οἱ λησταί. Ἄλλο μέσον πρὸς διατήρησιν τῆς κεφαλαιοκρατίας εἶνε αἱ διεθνεῖς ἀντιζηλιαὶ καὶ ἀντιπάθειαι τὰς ὁποίας οἱ κεφαλαιούχοι ἐνθαρρύνουσιν, ἵνα ἐμποδίζωσι τὴν ἔνωσιν καὶ τὸν συνασπισμὸν τῶν ἐργατῶν πάσης χώρας. Οἱ κεφαλαιούχοι πάσης χώρας εἶνε συνησπισμένοι κατὰ τῶν ἐργατῶν. Οἱ ἐργάται τῶν διαφόρων ἐθνικοτήτων εἶνε διηρημένοι. Ἄλλο μέσον πρὸς διατήρησιν

* Ἴδε ἀνωτέρω Ε., περὶ λαφύρων.

τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος εἶνε ἡ «Φιλανθρωπία» ἣν οἱ κεφαλαιούχοι ἐφεῦρον πρὸς ἀντικατάστασιν τῆς δικαιοσύνης. Διὰ τῶν δολίων μέσων τούτων οἱ ἐργάται διατηροῦνται εἰς τὸ σκότος καὶ δὲν συνασπίζονται ἵνα δημιουργήσωσι τὸ νέον ἐξ ἐαυτῶν Κράτος τὸ ὁποῖον εἶνε τὸ μόνον ἱκανὸν καὶ τὸ μόνον προωρισμένον νὰ καταστρέψῃ τὴν κεφαλαιοκρατίαν.

I

Ἡ ληστεία τῶν ἐργατικῶν τάξεων ἐκ μέρους τῶν κεφαλαιούχων δὲν διαπράττεται ἀναφρανδὸν καὶ διὰ ὑλικῆς βίας, διότι ἡ ὑλικὴ βία θὰ ἐπέσπευδε τὴν ἐξέγερσιν. Ἐντεῦθεν ἡ μέθοδος τῶν κεφαλαιούχων εἶνε ὁ δόλος, μόνον δὲ ἐν ἐκτάκτοις περιστάσει γίνεται χρῆσις τῆς βίας. Τοὺς νόμους τοῦ κράτους κατασκευάζουν αὐτοὶ πρὸς τὸ συμφέρον των καὶ ληστεύουν τοὺς ἐργάτας συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους. Τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου καὶ ἡ βουλευτικὴ ἀντιπροσωπεΐα εἶνε δόλος, δι' οὗ ὁ λαὸς πείθεται ὅτι οἱ νόμοι πηγάζουν ἐκ τῆς θελήσεώς του. Ἡ μέθοδος τοῦ δόλου εἶνε χαρακτηριστικὸν τῆς ἐποχῆς μας. Ἡ μέθοδος τῆς ὑλικῆς βίας ἦτο χαρακτηριστικὸν τῆς ἀρχαιότητος. Τότε ὁ ἀπόστολος δούλων ἐλάμβανε παρ' αὐτῶν ὀλόκληρον τὸ προῖον τῆς ἐργασίας των καὶ ἐπέστρεφεν εἰς αὐτοὺς μέρος ὑπὸ τὴν μορφήν τροφῆς, ἐνδυμασίας καὶ κατοικίας. Σήμερον ὁ κεφαλαιούχος λαμβάνει παρὰ τῶν ἐργατῶν ὀλόκληρον τὸ προῖον τῆς ἐργασίας των καὶ ἐπιστρέφει εἰς αὐτοὺς ἐλάχιστον μέρος ὑπὸ τὴν μορφήν μισθοῦ μὴ ἀρκούντος πρὸς τροφήν, ἐνδυμασίαν καὶ κατοικίαν.

Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ παλαιοῦ συστήματος καὶ τοῦ σημερινοῦ εἶνε ὅτι ὁ μὲν δούλος ὤφειλε νὰ ὑπακούσῃ καὶ νὰ δεχθῆ ὅ,τι τοῦ εἶδεδετο, ἄλλως ἐτιμωρεῖτο· ὁ δὲ σημερινὸς ἐργάτης κάμνει δῆθεν συμφωνίαν καὶ δέχεται ἐξ ἰδίας ἐλευθέρας θελήσεως ὅ,τι τοῦ δίδεται. Ἀλλὰ ὑπάρχει καὶ μία ἄλλη σπουδαία διαφορὰ. Ὁ δούλος τὸ πάλαι εἶχεν ἐξησφαλισμένην τὴν τροφήν, τὴν κατοικίαν καὶ τὴν ἐνδυμασίαν του, ἐνῶ ὁ ἐργάτης τῆς σήμερον δὲν εἶνε βέβαιος περὶ τοῦ αὔριου. Ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν δύναται νὰ χάσῃ τὴν ἐργασίαν του καὶ νὰ μείνῃ ἄεργος, καθὼς καὶ ὑπάρχουν χιλιάδες μὴ εὐρίσκοντες ἐργασίαν, καὶ πᾶσχοντες τὰ πάνδεινα. Ὁ ἐργάτης τῆς σήμερον ἀποκαλεῖται ἐλεύθερος καὶ πράγματι εἶνε ἐλεύθερος... ἢ νὰ δεχθῆ ὅ,τι τοῦ δίδουν ἢ τίποτε.

Ἐδῶ πάλιν φαίνεται ὁ δόλος τῶν κεφαλαιούχων, διότι ἡ συμφωνία τὴν ὁποίαν προτείνουν εἶνε συμφωνία μεταξύ λύκου καὶ προβάτου ἢ μεταξύ ἀλώπεκος καὶ ὄρνιθος. Συμφωνία εἰς ἣν κρύπτεται δόλος δὲν εἶνε ἐλευθέρη συμφωνία. Συμφωνία γενομένη ἐξ ἀνάγκης δὲν εἶνε ἐλευθέρη συμφωνία. Κατὰ συνέπειαν ἡ κατάστασις τῶν σημερινῶν ἐργατῶν εἶνε χειροτέρα τῆς τῶν ἀρχαίων δούλων. Ἡ κατάστασις τῶν σημερινῶν ἐργατῶν δὲν εἶνε ἐλευθερία, ἀλλὰ μισθοδουλεία, καὶ χαρακτηριστικὸν αὐτῆς ὁ δόλος.

Κ

Εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασιν εὐρίσκονται καὶ οἱ γεωργοὶ τοὺς ὁποίους ἔχει δεμένους χεῖρας καὶ πόδας ὁ γαιοκτήμων. Αἱ μεταξύ γεωργοῦ καὶ γαιοκτήμονος σχέσεις ἔχουσι διαφορὸς ποικιλίας ἀναλόγως τῶν συνθηθειῶν τῶν διαφορῶν χωρῶν, ἀλλὰ πανταχοῦ ἡ οὐσία εἶνε ἡ αὐτὴ, ὅτι γαιοκτήμων ἀναγκάζει τὸν γεωργὸν νὰ δέχεται τὰ μόλις πρὸς ἀθλίαν καὶ ἀβεβαίαν ὑπαρξίν ἀρκούντα, ἐνῶ εἰς τὸν γεωργὸν ἀνήκει ὀλόκληρον τὸ προῖον, ὃ δὲ γαιοκτήμων εἰς οὐδὲν ἀπολύτως δικαιούται, διότι οὐδεμίαν ἐργασίαν καταβάλλει. Τὸ ἔδαφος δὲν ἀνήκει εἰς ἄτομα ἢ οἰκογενείας, ἀλλ' ἀνήκει εἰς ὅλους.

«Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς.»

Κύριος εἶνε τὸ σύνολον.

Ἡ διαφορὰ μεταξύ τῆς γεωργικῆς καταστάσεως καὶ τῆς βιομηχανικῆς εἶνε ὅτι ὁ μὲν γεωργὸς γνωρίζει πόσον ἀκριβῶς καιρὸν θὰ ἐργασθῆ διὰ λογαριασμὸν τοῦ καὶ πόσον διὰ λογαριασμὸν τοῦ κυρίου, ὃ δὲ ἐργάτης τῶν πόλεων ἀγνοεῖ πόσῃ ἐργασίαν χαρίζει εἰς τὸν κεφαλαιούχον. Γενικῶς εἰπεῖν, ὁ ἐργάτης τῶν πόλεων διὰ λογαριασμὸν τοῦ μὲν ἐργάζεται δύο ἢ τρεῖς ὥρας τὴν ἡμέραν, τὰς δὲ ὑπολοίπους ἑπτὰ ἢ ὀκτῶ ἐργάζεται ἀντὶ ἄλλου τινὸς προσώπου εἴτε γνωστοῦ εἴτε ἀγνώστου, ἀλλὰ πάντοτε μὴ ἐργάτου,* μὴ παραγωγέως, ζῶντος δὲ ἐκ τῆς ἐργασίας τῶν ἑπτὰ ἐκείνων ἢ ὀκτῶ ὥρῶν τοῦ ἐργάτου τουτέστιν ἀναπαυομένου χωρὶς νὰ ἐργάζεται.

Ὁ ἐργάτης συναινεῖ νὰ ἐργάζεται αὐτὰς τὰς ἑπτὰ ἢ ὀκτῶ ὥρας χάριν τοῦ ἀναπαυομένου διὰ νὰ τοῦ ἐπιτρέπεται νὰ ἐργάζεται τὰς δύο

* Ἡ ἐργάτου μὲν, μὴ εὐρίσκοντος δὲ ἐργασίαν.

ἢ τρεῖς χάριν ἑαυτοῦ. Ὡστε ἐργάζεται ἐν ὄλῳ δέκα ὥρας, κατ' ἐλάχιστον ὄρον, καὶ ἐπομένως δὲν ἀναπαύεται οὔτε μίαν στιγμὴν. Ὁ ἐργάτης ἠδύνατο νὰ ἐργάζεται τέσσαρας μόνον ὥρας καὶ αἱ ὑπόλοιποι ἔξ νὰ διανεμηθῶσιν εἰς τοὺς δύο εἰδῶν ἀέργους, τοὺς μὴ εὐρίσκοντας ἐργασίαν καὶ τοὺς ἐκμεταλλευομένους τὴν ἐργασίαν. Τότε ὅλοι θὰ ἐργάζοντο ἀνὰ τέσσαρας ὥρας τὴν ἡμέραν ἕκαστος. Ἡ πρόοδος τοῦ πολιτισμοῦ ἔπρεπε νὰ ἐλαττώσῃ τὰς ὥρας τῆς ἐργασίας, διότι ἡ ἐργασία μὲ τὰς ἐφευρέσεις καὶ μὲ τὴν τελειοποίησιν τῶν μηχανῶν εἶνε παραγωγικωτέρα. Αἱ μηχαναὶ ἐτελειοποιήθησαν μεγάλως μέχρι τῆς σήμερον καὶ ἀντὶ νὰ ἐλαττωθῶσι σημαντικῶς αἱ ὥραι τῆς ἐργασίας, ἠῤῥησεν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀέργων. Ἐνεκα τῶν τελειοτέρων μηχανῶν μὴ ἀπαιτουμένης τόσης ἐργασίας ὅση ἀπῆρτετο ἄλλοτε, πολλοὶ ἐργάται ἀπολύονται εἰς τοὺς δρόμους, καὶ ἐκεῖνο τὸ ὅποιον αὐτοὶ ἐν δικαίωματι θὰ ἀπέλαμβάνον ἐκ τῆς τετραώρου ἐργασίας των, τὸ ἀπολαμβάνουν οἱ κάτοχοι τῶν μηχανῶν ἐκβιάζοντες αὐτὸ ἀπὸ τῶν ἐργαζομένων δέκα καὶ δώδεκα ὥρας τὴν ἡμέραν. Ὡστε αἱ μηχαναὶ καὶ ἡ πρόοδος ἀπέβησαν εἰς ζημίαν τῶν ἐργατῶν, καὶ θὰ ἀποβαίνωσιν εἰς ζημίαν των, ἐνόσῃ αἱ μηχαναὶ δὲν γίνονται κτῆμά των. Ἀμα οἱ ἐργάται καταλάβωσι τὴν κυριότητα τῶν μηχανῶν καὶ τῶν ἐργοστασίων, ἡ ἡμερησία ἐργασία θὰ ἐλαττωῦται, καθόσον ὁ πολιτισμὸς προβαίνει καὶ βαθμηδὸν θὰ ἔλθῃ ἐποχὴ καθ' ἣν ἡ δίωρος ἢ τρίωρος ἐργασία καθ' ἑκάστην θὰ εἶνε ἀρκετὴ, ὅπως ὅλοι ζῶσιν ἐν ἀφθονίᾳ.

Λ

Πᾶν ὅ,τι λειτουργεῖ σήμερον δὲν λειτουργεῖ πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀνθρωπίνων χρειῶν, ἀλλὰ πρὸς πραγμάτων κέρδους. Διὰ τί ὁ κεφαλαιούχος φέρει μηχανήν; Διὰ νὰ κερδήσῃ. Διὰ τί κατασκευάζει σιδηροδρομὸν; ὄχι βεβαίως ἀπὸ ἐπιθυμίαν νὰ εὐκολύνῃ τὴν συγκοινωνίαν τοῦ δημοσίου, δὲν εἶνε αὐτὸ τὸ ἐλαττήριόν του. Ἡ μόνη του σκέψις εἶνε τὸ κέρδος. Τὰ πάντα ἐκ τῆς τοιαύτης σκέψεως ὀργανίζονται. Οὐδὲν ὀργανίζεται ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ θεραπεύωνται αἱ χρεῖαι τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τί; Διότι δὲν παρουσιάσθη ἀκόμη τὸ Κράτος τὸ ὅποιον θὰ ὀργανίσῃ τὰ πάντα μόνον καὶ μόνον χάριν τῶν ἀνθρωπίνων χρειῶν. Οἱ κεφαλαιούχοι σκεπτόμενοι ἀποκλειστικῶς περὶ κέρδους, ἀδιαφοροῦσιν ἂν αἱ χρεῖαι τοῦ ἀνθρώπου μένουσιν ἀθεράπευτοι. Ὀλόκληρον τὸ σύστημα

τῆς κοινωνίας λειτουργεῖ μόνον καὶ μόνον ὅπως κερδίζουν οἱ κεφαλαιοῦχοι, ἐνῶ ὁ μόνος λόγος κοινωνικῆς ὑπάρξεως εἶνε ἡ ἱκανοποίησις τῶν ἀναγκῶν εἰς ἃς ἡ φύσις ὑπέβαλε τὸν ἄνθρωπον. Ἐντὶ τὰ κεφάλαια νὰ ὑπηρετῶσι τὰς ἀνθρωπίνους χρείας, αἱ ἀνθρώπινα χρεία ὑπηρετοῦσι τὰ κεφάλαια.

Ἐχεις ἀνάγκην νὰ ἐνδυθῆς παραδείγματος χάριν. Ἀμέσως αὐτὴ σου ἡ χρεία λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τοῦ κεφαλαιούχου, ἵνα ἐξ ἀφορμῆς αὐτῆς αὐξήσῃ τὸ ἐν τῇ κατοχῇ του κεφάλαιον. Ἐχεις ἀνάγκην νὰ ταξιδεύσῃς. Ἀμέσως ὁ κεφαλαιούχος ἐπωφελεῖται τῆς περιστάσεως. Καὶ οὕτω καθεξῆς. Τὸ ἐξ ἐργατῶν ὀργανισμένον Κράτος ὁμως δὲν θὰ ἐλάμβανε ἀφορμὴν ἀπὸ τὰς χρείας μας, ἵνα αὐξήσῃ τὰ ἐν τῇ κατοχῇ του κεφάλαια. Ἐχεις ἀνάγκην ἐνδυμασίας καὶ εἶσαι ἐργάτης; Ἀμέσως τὸ Κράτος θὰ σοὶ προμηθεύσῃ τὰ φορέματα, ἅτινα θὰ διατάξῃς διότι ὅταν εἶσαι ἐργάτης, τ' ἀναγκαῖα φορέματα εἶνε ἰδιοκτησία σου. Ἐχεις ἀνάγκην νὰ ταξιδεύσῃς; Τὸ Κράτος θὰ κατασκευάσῃ τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας μόνον καὶ μόνον διότι ἔχεις τὴν ἀνάγκην ταύτην καὶ εἶσαι ἐργάτης. Τὸ νὰ εἶσαι ἐργάτης ἀρκεῖ. Τὸ νὰ εἶσαι ἐργάτης σημαίνει νὰ ἔχῃς ὅ,τι σοῦ χρειάζεται. Ἐν τῷ πνεύματι τούτῳ θὰ ὀργανισθῇ τὸ Κράτος ὅπερ θ' ἀντικαταστήσῃ τὸ σημερινὸν σύστημα τῶν μισθῶν. Τὸ νέον Κράτος δὲν θὰ ἀναγνωρίζῃ μισθούς. Τί εἶνε αὐτοὶ οἱ μισθοί; Ἐλάχιστον μέρος τοῦ παραγομένου πλούτου διανεμόμενον εἰς τοὺς παραγωγεῖς τοῦ πλούτου εἰς χρήματα. Τὸ χρῆμα εἶνε ἀπλοῦν σύμβολον καὶ ἡ ἀξία του ἐκπίπτει μὲ τὴν πρόδον τοῦ χρόνου, ἐνῶ ὁ πλοῦτος αὐξάνει. Οὕτω δίδεται εἰς τοὺς ἐργάτας τὸ ὑποτιμώμενον σύμβολον καὶ μένει εἰς τοὺς κεφαλαιούχους ὁ πολλαπλασιαζόμενος πλοῦτος. Τὸ χρῆμα ὑποτιμᾶται, διότι ἡ ποσότης του αὐξάνει. Ἀπὸ τριακοσίων ἤδη ἐτῶν ἡ ἀφθονία τοῦ χρήματος εἶνε μεγάλη καὶ μόλα ταῦτα οἱ μισθοὶ τῶν ἐργατῶν ὄχι μόνον δὲν ἠῤῥξησαν, ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τοῦ συναγωνισμοῦ ἠλαττώθησαν.

M

Διὰ ν' ἀγοράσῃ ὁ ἐργάτης τὰ χρειώδη τοῦ βίου σήμερον πρέπει νὰ ἔχῃ ἑκατοντάκις μεγαλειότερον μισθόν, ἕνεκα τῆς ὑποτιμώσεως τοῦ χρήματος. Ἀλλὰ τὸν κεφαλαιούχον δὲν τὸν μέλει, ἐὰν τὸ χρῆμα ἐξέπεσε, διότι ὅσον καὶ ἂν ἀπαιτεῖται πρὸς ἀγορὰν τῶν χρειωδῶν τοῦ βίου ἔχει καὶ δίδει. Ἐχει διότι δύναται νὰ μετατρέπῃ τὴν ἐργασίαν τῶν ἐργα-

τῶν εἰς χρήματα. Δύναται διότι οἱ ἐργάται δὲν ἐνόησαν ἀκόμη ὅτι εἶνε εἰς τὸ χέρι των νὰ μετατρέψουν τὴν ἐργασίαν των εἰς πλοῦτον καὶ νὰ ζήσωσιν ἀνεξάρτητοι χρημάτων καὶ κεφαλαίων. Πρὸς τούτοις ὁ ἐργάτης σήμερον λαμβάνει ὅλα τὰ χειρότερα καὶ νοθευμένα εἶδη, ἐνῶ ὁ κεφαλαιούχος λαμβάνει ὅλα τὰ καλλίτερα καὶ τὰ γνησιώτερα. Ὁ ἐργάτης εἶνε ἠναγκασμένος νὰ ἀγοράζῃ τὰ εὐθηνὰ πάντοτε καὶ τοῦτο εἶνε ὄχι μόνον καταστροφή τῆς υγείας του, ἀλλὰ καὶ μεγαλειότερον ἔξοδον, διότι ὁ ἀγοράζων χονδρικῶς καὶ καλῆς ποιότητος πράγματα οἰκονομεῖ τὸ ἥμισυ, ὥστε ἡ δραχμὴ τοῦ πλουσίου φέρει εἰς αὐτὸν περισσότερα πράγματα παρ' ὅσα φέρει ἡ δραχμὴ εἰς τὸν ἐργάτην.

Ἐν γένει λοιπὸν τὸ σημερινὸν σύστημα ἐκ παντὸς τρόπου ὀφελεῖ τὸν κεφαλαιούχον καὶ ἐξολοθρεύει ἠθικῶς καὶ ὕλικῶς τὸν ἐργάτην. Τὸ μόνον δὲ φάρμακον εἶνε ἡ κατάργησις τοῦ συστήματος περιερχομένων ὄλων τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς συγκοινωνίας εἰς τὴν κυριότητα τῶν ἐργατῶν ὀργανιζομένων εἰς Κράτος ἀπὸ τὸ ὅποιον ν' ἀποκλεισθῇ πᾶς κεφαλαιούχος (δηλαδὴ πᾶς μὴ ἐργάτης). Τότε ὁ ἐργάτης θὰ λαμβάνῃ ἀπὸ τὴν κοινωνίαν εἰς πλοῦτον ἀκριβῶς ὅσον παρέχει αὐτῇ εἰς ἐργασίαν. Καὶ αὐτὸς ὁ νόμος θὰ εἶνε ἐξησφαλισμένος ἐφ' ὄρου ζωῆς. Ἡ ἀπολαυὴ θὰ εἶνε ἴση πρὸς τὴν παροχὴν ἐνῶ σήμερον ἡ ἀπολαυὴ εἶνε τὸ ἐν ἑκατοστὸν τῆς παροχῆς. Ἡ δικαιοσύνη ἀπαιτεῖ αὐστηρὸν ἰσοζύγιον μεταξύ παροχῆς καὶ ἀπολαυῆς. Ὁ ἐργάτης ἔχει ὄχι δικαίωμα, ἀλλὰ καθῆκον νὰ ζητῇ τόσῃ ἀπολαυῆν, ὅση εἶνε ἡ πρὸς τὴν κοινωνίαν παροχὴ του. Δεχόμενος ὀλιγώτερον ἐγκληματεῖ κατὰ τῆς ἰσορροπίας τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἡ ἀρχὴ αὕτη τοῦ αὐστηροῦ ἰσοζυγίου μεταξύ ἀπολαυῆς καὶ παροχῆς εἶνε θεμελιώδης νόμος τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης καὶ ἐπ' αὐτοῦ θὰ βασισθῇ τὸ νέον Κράτος. Ἐκαστος θὰ εἶνε βέβαιος ὅτι ἡ ἐργασία, τὴν ὁποίαν ἐξετέλεσε θὰ ἐπιστρέψῃ εἰς αὐτὸν ἐν μορφῇ πλούτου. Σήμερον ἡ ἐργασία ἦν τις ἐκτελεῖ μεταβαίνει εἰς ἄλλον ἐν μορφῇ πλούτου.

N

Τὸ σημερινὸν σύστημα ἐπιτρέπει νὰ ὑπάρχουν παντοῖοι μεσάζοντες μεταξύ τοῦ παραγωγέως καὶ τοῦ καταναλωτοῦ. Ὁ καταναλωτὴς πληροῖνε ὀλόκληρον τὴν πραγματικὴν ἀξίαν τοῦ πράγματος ὅπερ καταναλίσκει. Ἀλλ' ὁ παραγωγεὺς τοῦ πράγματος τούτου δὲν λαμβάνει, εἰμὴ

ελάχιστον μέρος τῆς πληρωμῆς. Τὸ ὑπόλοιπον κρατοῦν οἱ παντοῖοι μεσάζοντες. Πολλάκις ὁ κεφαλαιούχος ἀποκλείει τοὺς μεσάζοντας, λυμβάνων αὐτὸς τὸ ὑπόλοιπον τῆς πληρωμῆς διὰ τῆς ἐξῆς μεθόδου. Πωλεῖ τὰ εἶδη, ἅτινα παρήγαγον οἱ ἐργάται του, εἰς τιμὴν μικροτέραν τῆς πραγματικῆς, ὥστε ὁ καταναλωτὴς ὠφελεῖται κάτι τι καταναλίσκων τὰ ὑπὸ τοῦ κεφαλαιούχου προσφερόμενα εἶδη. Ὅσάκις εἰδός τι εἶνε καταπληκτικῶς εὐθηνόν, δυνάμεθα νὰ εἴμεθα βέβαιοι ὅτι ἡ διαφορὰ τὴν ὁποῖαν οἰκονομοῦμεν ἀγοράζοντες αὐτὸ εἶνε δωροδοκία ἐρχομένη ἀπὸ τινος κεφαλαιούχου, οἵτινες προσπαθοῦν νὰ βάλουν κάτω τοὺς μεσάζοντας, δηλαδή ν' ἀφανίσουν ἄλλους κεφαλαιούχους. Τοῦτο εἶνε μία ἐκ τῶν μεθόδων, δι' ἧν οἱ κεφαλαιούχοι συναγωνίζονται πρὸς ἀλλήλους. Συναγωνίζονται περὶ τοῦ ἐκμεταλλεύματος* ὅπερ σφετερίζονται ἀπὸ τοὺς παραγωγεῖς, καὶ διὰ τῆς εἰρημένης μεθόδου καθιστῶσι τὸν καταναλωτὴν συνένοχον τοῦ σφετερισμοῦ. Τὸ δῶρον ὅπερ προσφέρουν εἰς τὸν καταναλωτὴν πηγάζει ἀπὸ τοὺς μόχθους τῶν ἐργατῶν, οἵτινες ἐπομένως τὸ στεροῦνται. Τὸ τοιοῦτον κἀπαφαίνεται σαφέστερον ἐν Ἀγγλίᾳ ἔνθα τὰ πυρεῖα πωλοῦνται λίαν εὐθηνά, ἐνῶ οἱ κατασκευασταὶ τῶν πεινοῦν. Μεσάζοντες μεταξύ καταναλωτοῦ καὶ παραγωγέως βεβαίως εἶνε ἀναγκαῖοι εἰς τὴν κοινωνίαν, ἀλλ' οἱ ὑπάρχοντες σήμερον εἶνε εἰς τὸ ἔπακρον πολλοὶ καὶ ὠφελοῦνται πολὺ περισσότερα ἢ ὅσον ἀξίζει ἡ ἐργασία των. Ἐχομεν λεγεῶνας περιττῶν πρακτόρων, διανομέων, ὁμολογιούχων, μετόχων πάσης κατηγορίας, γραμματέων, ὑπογραμματέων, γραφέων, προσκεκολλημένων, ἀκολουθῶν, καὶ καθεξῆς. Ὅπως γίνῃ ἡ ἀναγκαῖα μεσολάβησις μεταξύ παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως θὰ ἔφθανε τὸ ἐν χιλιεστὸν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀνθρώπων τούτων, οἵτινες ὡς ἐκτελοῦντες ἄχρηστον ἐργασίαν τρέφονται καὶ συντηροῦνται δαπάναις τῶν παραγωγέων τοῦ πλούτου. Οἱ περιττοὶ μεσάζοντες χρησιμεύουν..... εἰς τοὺς κεφαλαιούχους καὶ πληθύνονται..... ἀπὸ τοὺς ἐργάτας, διότι τὰ χρήματα ἅτινα τοῖς δίδουν οἱ κεφαλαιούχοι προέρχονται ἀπὸ τὸ ἐκμετάλλευμα.

Ξ

Ἐπάρχει μία ἐσφαλμένη ἰδέα, ὅτι οἱ πλούσιοι ἐξοδεύοντες διὰ τοῦ πολυτελοῦς βίου των ὠφελοῦν τὸ ἐμπόριον καὶ παρέχουν πόρον ζωῆς

* Ἴδε ἀνωτέρω Ε.

εἰς ἐργάτας. Εἶνε μὲν ἀληθές ὅτι οἱ παραγωγεῖς τῶν εἰδῶν τῆς πολυτελείας κερδίζουν κάτι τι, ἀλλ' αὐτὸ τὸ κάτι τὸ ζημιοῦνται οἱ παράγοντες τὰ χρήσιμα εἶδη. Ὅπως καὶ τὰ ἀναγκαῖα ἐξοδα τῶν πλουσίων, οὕτω καὶ τὰ περιττά των ἐξοδα τὰ πληρώνουν οἱ ἐργάται. Εἶνε γενικὸς κανὼν (ὃν ὁ ἐργάτης πρέπει νὰ ἐνθυμῆται) ὅτι: Πᾶν ὅ,τι ἐξοδεύει ὁ κεφαλαιούχος προέρχεται ἀπὸ τὴν περιουσίαν τοῦ ἐργάτου. Θὰ εἴπῃ τις ἴσως ὅτι εἶνε καλῆτερον νὰ ἐξοδεύεται τὸ χρῆμα παρὰ νὰ μένῃ νεκρὸν εἰς τὰ βαλάτια τοῦ κεφαλαιούχου. Οὐδέποτε ὁ κεφαλαιούχος ἀφίνει τὸ χρῆμα νεκρὸν. Τὸ ἐξοδεύει διὰ νὰ τὸ πλασίσῃ. Κεφαλαιούχος τις ἤμπορεῖ νὰ μὴ ἔχη λεπτὸν εἰς τὰς χεῖράς του, ἀλλὰ γνωρίζει ὅτι ὅπου καὶ ἂν εἶνε θὰ ἔλθῃ ἠὺξημένον. Καὶ ὅταν χαρίζει ἀκόμη, αὐτὸ σκοπεύει. Ὡστε εἶνε ἐντελῶς ἀδιάφορον διὰ τὸ ἀληθές συμφέρον τῆς κοινωνίας, ἂν τὰ χρήματα τοῦ κεφαλαιούχου κυκλοφοροῦν ἢ ὄχι. Τοῦ κεφαλαιούχου συμφέρον εἶνε νὰ κυκλοφοροῦν, ἀλλὰ τῆς κοινωνίας εἶνε μᾶλλον ὄλεθρος, διότι οὕτω κυκλοφοροῦντα φθείρουν τὸν κοινωνικὸν πλοῦτον καὶ ἐπιβάλλουν ματαίους μόχθους πρὸς παραγωγὴν αὐτοῦ ἐκ νέου.

Ἐξ ὅλων τῶν ἀχρήστων προσώπων ἅτινα οἱ πλούσιοι ἔχουσιν ἐν ἐνεργείᾳ, μόνον ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπηρετῶν, ὑφυπηρετῶν καὶ ἀνθυπηρετῶν εἶνε καταπληκτικὸς. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι καταναλίσκουν τροφὰς καὶ ἐνδύματα χωρὶς νὰ παρέχουν (τουτέστι νὰ παράγουν) τι χρήσιμον. Φθείρουσι μέγα μέρος τοῦ κοινωνικοῦ πλοῦτου πρὸς ἀναπλήρωσιν τοῦ ὁποίου οἱ παραγωγεῖς πρέπει νὰ ἐργασθῶσι περισσότερας ὥρας τοῦ δέοντος ἢ ἄλλως νὰ στερηθῶσι τοῦ πλοῦτου ὃν ὑπεράριθμοι ὑπηρεταὶ φθείρουσι. Βεβαίως ἐν πάσῃ περιπτώσει θὰ κατηνάλισκον καὶ οὗτοι τροφὰς καὶ ἐνδύματα, ἀλλ' ἐὰν ἡσυχολοῦντο εἰς ἐργασίαν χρήσιμον τῇ ὅλῃ κοινωνίᾳ ἀντὶ νὰ διακονῶσι τοῖς πλουσίοις, ἢ κατανάλωσις θὰ ἀνεπληροῦτο ὑπ' αὐτῶν χωρὶς νὰ ἐπιβάλλεται στέρησις ἢ ὑπερβάλλουσα ἐργασία εἰς ἄλλους. Εἶνε πρόδηλον ὅτι ἀφοῦ οἱ ὑπεράριθμοι ὑπηρεταὶ οὐδὲν παράγουν, πᾶν ὅ,τι καταναλίσκουν παράγεται ὑπὸ ἄλλων. Πᾶς ὁ μὴ παραγωγεὺς καταναλίσκει τὴν περιουσίαν τοῦ παραγωγέως. Ὁ κανὼν οὗτος εἶνε γενικὸς. Τὸ μόνον δὲ φάρμακον τῆς νόσου ταύτης εἶνε νὰ λείψουν οἱ μὴ παραγωγεῖς. Πῶς νὰ λείψουν; Ἡ κοινωνία ἐξ ἐνστικτοῦ αὐτοσυντηρήσεως κινουμένη θ' ἀπαγορεύσῃ εἰς αὐτοὺς νὰ καταναλίσκουν, διότι ἡ κοινωνία ὀφείλει νὰ προστατεύσῃ καὶ ἐξασφάλισῃ τὴν περιουσίαν τῶν παραγωγέων, τοῦθ' ὅπερ σημαίνει νὰ προστατεύσῃ

καὶ ἐξασφάλισήν ἐαυτήν. Τότε οἱ μὴ παραγωγεῖς δυοῖν θάτερον θὰ ἐκλέξωσιν: ἢ θὰ μετατραπῶσιν εἰς παραγωγεῖς ἢ θὰ ἀποθάνωσι τῆς πείνης. Ἡ ἀπαγόρευσις αὕτη τῆς κοινωνίας θὰ βασιζέται ἐπὶ προσομοίου νόμου τῆς φύσεως, ἣτις ἀπαγορεύει εἰς τὸν μὴ τρώγοντα νὰ ζῇ. Ὡστε ἡ κοινωνία θὰ καταδικάζῃ τὸν μὴ παραγωγέα εἰς ἀτροφίαν καὶ ἡ φύσις θὰ ἐκτελέῃ τὴν καταδίκην:

Ἄφ' ἐτέρου ὅπως ἡ φύσις προσφέρει εἰς πάντας δαψιλῆς τροφὰς, οὕτω καὶ ἡ κοινωνία θὰ προσφέρῃ εἰς πάντας παραγωγικὴν ἐργασίαν. Βλέπομεν λοιπὸν πόσον δρακόντειος θὰ εἶνε ὁ κοινωνικὸς νόμος ὅστις θὰ βασιζέται ἐπὶ τοῦ δικαίου. Θὰ τιμωρῇ διὰ πείνης τὸν μὴ ἐργαζόμενον, διότι τὸ μὴ ἐργάζεσθαι θὰ εἶνε τὸ μέγιστον ἀδίκημα. Οὔτε ὑπάρχει ἀνάγκη δίκης διὰ τὸ ἔγκλημα τοῦτο, οὔτε φυλακῆς, οὔτε ἐκτελεστοῦ τῆς ποινῆς. Εἶνε ἄλλως τε ἀναμφισβήτητον ὅτι τὸ τοιοῦτον ἔγκλημα θὰ ἐκλείψῃ διότι ἕκαστος (ἐὰν δὲν εἶνε παράφρων, θὰ προτιμῆσθαι νὰ ἐργάζεται. Θὰ ἀναγκασθῇ εἰς τοῦτο αὐτομάτως, ὅχι ὑπὸ αὐθαιρέτου τινός καὶ τυραννικῆς ἐξουσίας.

Ο

Εἰς τοὺς ἐργαζομένους ὁ κοινωνικὸς νόμος θὰ ἐξασφαλίζῃ πάντα τ' ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ προσέτι θ' ἀπαλλάσῃ αὐτοὺς τῆς υποχρέωσης νὰ ἐργάζωνται ἐπέκεινα ὀρίου τινός τῆς ἡλικίας αὐτῶν ἢ ἐν περιπτώσει σωματικῆς βλάβης. Εἰς τοὺς ὑπερβαίνοντας ὀρίον τι ἡλικίας δικαίως θὰ ἐξακολουθῇ ἐξησφαλισμένη ἢ συμμετοχὴ τοῦ πλούτου χωρὶς νὰ υποχρεοῦνται εἰς ἐργασίαν, ἀρκεῖ νὰ διήνυσαν τὴν ἐργατικὴν θητείαν των. Οἱ δὲ ἔνεκα δυστυχήματος προφανῶς ἀνίκανοι νὰ ἐργασθῶσι δικαιοτάτα θὰ συντηροῦνται διὰ κοινῆς δαπάνης τῶν παραγωγέων. Ὁ ἀνθρωπισμὸς ἀπαιτεῖ τοῦτο καὶ τὸ καθιστᾷ ἔργον δικαιοσύνης. Οὔτε θὰ θεωρῆται τοῦτο ὡς συγκατάβασις, ἀλλ' οἱ σωματικῶς ἀνίκανοι θὰ ἔχωσι πλήρη καὶ ἀκέραιον δικαίωμα, ὡσανεὶ ἦσαν ἱκανοὶ ἀπεκδεχόμενοι ὅπως καὶ οἱ ἐργάται, ἄνευ ἔχοντες ταπεινώσεως, πάντα τὰ ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ, καθὰ ἐμπρέπει εἰς κοινωνίαν ἀληθῶς ἀνθρωπίνην.

Ἀρχὴ ἐπίσης ἀνθρωπισμοῦ ἐπιβάλλει ἡμῖν ὑψίστα καθήκοντα πρὸς τὰ λοιπὰ ζῶα, ἅτινα ἐν κοινωνίᾳ ὑγιῶς ἐχοῦσιν θὰ συνδέωνται πρὸς τὸν ἄνθρωπον δι' αἰσθημάτων ἀδελφότητος καὶ ἀφοβίας, οὐχὶ δουλείας

καὶ τρόμου. Ἀκριβῶς διότι τὰ λοιπὰ ζῶα δὲν δύνανται νὰ ὑπερασπίσωσιν ἑαυτὰ καὶ νὰ διεκδικήσωσι τὰ δίκαια ἅτινα ἡ φύσις ἀναγνωρίζει αὐτοῖς, τὸ πρὸς αὐτὰ καθήκον τοῦ ἀνθρώπου εἶνε μέγα. Τὸ καθήκον τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰ λοιπὰ ζῶα εἶνε καθήκον ἀγάπης καὶ προστασίας. Αἰσθημα σεβασμοῦ πρὸς τὴν ζωὴν των καὶ τὴν εὐημερίαν των.

Ἄν ἡ ἀνθρωπίνη κοινωνία ἔχει περὶ τῆς εὐημερίας τῶν ζώων, τῶν ὑπερηλίκων καὶ τῶν σωματικῶς βεβλαμμένων εὐθύνην καὶ ὑποχρέωσιν, περὶ τῆς εὐεξίας τῶν ἀνηλίκων παιδῶν, ἐκ τῆς ἀνατροφῆς καὶ ἐκπαίδευσως τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται τὸ πᾶν, ἔχει ὑπέρτατον συμφέρον. Μέχρις οὗ οἱ παῖδες ἀρχίζουν νὰ ἐργάζωνται δέον νὰ ἐκπαιδεύωνται προσηκόντως. Ὅ,τι ἡ ἐργασία θὰ εἶνε διὰ τοὺς ἐνηλίκους, ἡ ἐκπαίδευσις θὰ εἶνε διὰ τοὺς ἀνηλίκους. Οἱ ἀνήλικοι θὰ ἔχουν δικαίωμα νὰ μετέχωσι τοῦ πλούτου, διότι ἐκ τῆς προσηκούσης ἀνατροφῆς καὶ ἐκπαίδευσως αὐτῶν παράξει ὁ πολιτισμὸς καὶ ὁ πλοῦτος τῆς κοινωνίας. Ἡ θητεία τῆς ἐργασίας θ' ἀρχίζῃ ἅμα τῇ λήξει τῆς ἐκπαιδευτικῆς θητείας, δηλαδὴ κατὰ τὸ εἰκοστὸν περὶ τοῦ ἔτος, καὶ θὰ λήγῃ περὶ τὸ τεσσαρακοστὸν, ὅτε πᾶσα ὑποχρέωσις πρὸς ἐργασίαν παύει, χωρὶς ὅμως νὰ παύῃ καὶ ἡ ἐγγύησις περὶ πλήρους ἀπολαυῆς.

Εἰκοσαετία προσηκούσης ἀνατροφῆς καὶ εἰκοσαετία χρησίμου ἐργασίας ἐκάστου ἀτόμου ἀρκοῦσιν, ὅπως καταστήσωσι κοινωνίαν τινὰ πλουσιωτάτην, χωρὶς ὁ πλοῦτος οὗτος νὰ συνίσταται εἰς τὸ εἰδεχθὲς σύστημα τῆς χρηματικῆς δοσοληψίας. Πλούσιος εἶνε ὅχι ἐκεῖνος ὅστις ἔχει χρήματα, ἀλλ' ἐκεῖνος ὅστις δὲν ἔχει ἀνάγκην χρημάτων. Ἐν ὑγιεὶ δὲ κοινωνίᾳ οὐδεὶς θὰ ἔχῃ ἀνάγκην χρημάτων. Τὸ χρῆμα οἷον σήμερον ὑφίσταται εἶνε ἐφεύρεσις τῶν κεφαλαιούχων καὶ περὶ αὐτοῦ ἐπικρατεῖ ἡ τερατώδης ἰδέα ὅτι γεννᾷ. Ἡ πρόληψις ὅτι τὸ χρῆμα γεννᾷ εἶνε τόσον ἐρριζωμένη, ὥστε θεωρεῖται ὑπὸ πάντων ὡς ἀναμφισβήτητος! Καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ παραλογισμοῦ βασιζέται ἡ σημερινὴ κοινωνία. Τὸ χρῆμα ὅχι μόνον δὲν ἔχει τὴν ἀρετὴν νὰ γεννᾷ, ἀλλὰ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ οὐδὲ κἂν ἀξίαν τινὰ ἔχει.

Ὁ μόνος σκοπὸς τοῦ χρήματος εἶνε νὰ διευκολύνῃ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν χρεωδῶν τοῦ βίου. Ἄντὶ τούτου οἱ χρηματοῦχοι καπηλεύονται τὰ χρήματα, τὰ ἀφαιροῦν ἀπὸ τὴν διευκόλυνσιν τῆς ἀνταλλαγῆς, καὶ ὅσα περισσότερα διαθέτουν τόσῳ ἱκανώτεροι εἶνε ν' ἀφαιροῦν καὶ ἄλλα.

Π

Τοιουτοτρόπως πᾶσα κίνησις κατήντησε νὰ γίνεταί χάριν τοῦ χρήματος αὐτοῦ καθ' ἑαυτὸ καὶ ὄχι χάριν τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας τῇ βοηθείᾳ τοῦ χρήματος ὡς ὄργανου ἀπλῶς διευκολυντικοῦ. Ὁλόκληρον τὸ ἐμπόριον, οὐ ἀρχικὸς σκοπὸς εἶνε ἡ εὐημερία ὄλων, ἐνεργεῖται μόνον χάριν συγκεντρώσεως χρήματος καὶ ὁ ἀληθὴς του σκοπὸς ματαιοῦται. Τὰ ἐμπορεύματα ἅτινα συρρέουν εἰς τὴν ἀγορὰν κομίζονται ὄχι ὅπως χρησιμεύσουν εἰς τοὺς ἔχοντας χρεῖαν αὐτῶν, ἀλλὰ ὅπως οἱ ἔχοντες χρήματα προσθέτωσιν εἰς αὐτὰ καὶ ἄλλα. Χάριν τοῦ τέλους τούτου τὰ πάντα κατέστησαν ἐμπορεύματα, ἐπομένως καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ἐργασία. Ἐρχεται καὶ αὕτη εἰς τὴν ἀγορὰν ὡς ἐμπόρευμα. Ὁ κεφαλαιούχος ὅστις παντοῦ καὶ πάντοτε θηρεύει τὸ κέρδος ἀγοράζει ἀμέσως τὸ ἐμπόρευμα τοῦτο τὸ ὁποῖον εὐρίσκει εὐθηνόν. Οἱ πωλοῦντες αὐτὸ ποῖοι εἶνε; Ἄνθρωποι ἱκανοὶ νὰ ἐργάζωνται καὶ ἔχοντες ἀνάγκην νὰ φάγωσι, νὰ ἐνδυθῶσι καὶ νὰ στεγασθῶσιν.

Εἶνε δὲ οἱ ἄνθρωποι οὗτοι πολλοὶ τὸν ἀριθμὸν. Διὰ τὸν κεφαλαιούχον τὸ προσφερόμενον τοῦτο ἐμπόρευμα εἶνε πολῦτιμον καὶ αἱ περιστάσεις ὕψ' ἄς προσφέρεται ἐγγυῶνται εἰς αὐτὸν μεγάλα κέρδη. Ὁ ἀγοραστὴς ἔρχεται δῆθεν εἰς συμφωνίαν μὲ τὸν πωλητήν. Ὁ πωλητὴς ἀναδέχεται νὰ ἐργασθῆ ἀντὶ ἡμερομισθίου εἰς ὃ ἀναγκάζεται νὰ συμφωνήσῃ. Τὸ ἡμερομισθιον τὸ ὁποῖον δέχεται εἶνε πληρωμὴ διώρου τὸ πολὺ ἐργασίας τὴν ἡμέραν. Ἄλλ' αὐτὸς δέχεται νὰ ἐργασθῆ δώδεκα ὥρας τὴν ἡμέραν. Ἐκ τῆς δεκαῶρου ἐργασίας τὴν ὁποίαν ὁ πωλῶν (τουτέστιν ὁ ἐργάτης) ἐξ ἀνάγκης χαρίζει, ὁ ἀγοραστὴς (τουτέστιν ὁ κεφαλαιούχος) ἐξασφαλίζει τὰ κέρδη του, πληρόνει τοὺς ἐκμισθωτάς του, τοὺς μεσίτας, τοὺς δανειστάς, τοὺς τραπεζίτας, τοὺς μικρεμπόρους οἵτινες πωλοῦν τὰ προϊόντα του εἰς τὸ κοινόν, ἀγοράζει μηχανάς, δωροδοκεῖ πρόσωπα ὅπως ἐπαινοῦν καὶ συντηροῦν τὴν ὑφισταμένην κοινωνικὴν κατάστασιν, δωροδοκεῖ τέλος καὶ αὐτὸ τὸ κοινόν πολλάκις διὰ νὰ τὸ πείσῃ ν' ἀγοράζῃ ἀπὸ αὐτὸν καὶ ὄχι ἀπὸ ἀντιπάλους κατασκευαστάς τοῦ αὐτοῦ εἴδους. Διότι, ὡς εἶπα προηγουμένως, οἱ κεφαλαιούχοι συναγωνίζονται μεταξὺ των, καὶ πάντοτε θῦμα τοῦ συναγωνισμοῦ των εἶνε ὁ ἐργάτης οὗτινος ὁ μισθὸς φθάνει εἰς τὸ κατώτατον ὄριον πέραν τοῦ ὁποίου δὲν δύναται νὰ συντηρηθῆ εἰς τὴν ζωὴν. Ἡ ζωὴ τοῦ ἐρ-

γάτου εἶνε πολῦτιμος διὰ τοὺς κεφαλαιούχους, ἀλλ' ὄχι καὶ ἡ εὐζωία του. Τῶν κεφαλαιούχων συμφέρον εἶνε νὰ ζοῦν ἀθλιῶς. Ἡ εὐζωία τῶν ἐργατῶν ἀντίκειται εἰς τὸ συμφέρον τῶν κεφαλαιούχων. Ἡ ἐν στερήσεσι ζωὴ τῶν ἐργατῶν συμφέρει εἰς τοὺς κεφαλαιούχους.

Ρ

Τὸ Κράτος οἷον πρεσβεύεται σήμερον εἶνε οὐτοπία. Οὐδένα σκοπὸν ἐκπληροῖ, ἐκτὸς μόνον ὅτι ὑπηρετεῖ τὰ συμφέροντα τῶν κεφαλαιούχων. Τοῦ ἀληθοῦς Κράτους τὸ ἔργον ἔδει νὰ ταυτίζεται μὲ τὸ συμφέρον τῶν ἐργατῶν, διότι οἱ ἐργάται εἶνε οἱ μόνοι ἀληθεῖς πολῖται. Τὸ συμφέρον τῶν κεφαλαιούχων, ὡς ἤδη ἐξήγησα, ἀντιστρατεύεται πρὸς τὸ συμφέρον τῶν ἐργατῶν. Ἡ ἐμφάνισις τοῦ σωτηρίου Κράτους θὰ τρέψῃ εἰς φυγὴν καὶ θὰ καταδικάσῃ εἰς ἐξαφάνισιν πάντας τοὺς φιλοκερδεῖς ἀγοραστὰς τῆς ἐργασίας. Ὅλοι οἱ ἔχοντες νὰ προσφέρουν ἐργασίαν φυσικῶ τῷ λόγῳ θὰ προτιμήσουν ἐκείνον ὅστις δὲν ζητεῖ νὰ κερδήσῃ τὰ τρία τέταρτα. Ἐμφανιζομένου τοῦ σωτηρίου Κράτους ὁ κεφαλαιούχος δὲν θὰ εὐρίσκη πλέον ἐν τῇ ἀγορᾷ τὸ τόσῳ πολῦτιμον καὶ λαμπρὸν ἐκείνο ἐμπόρευμα. Δὲν θὰ ἀπομείνῃ ἄλλο εἰς αὐτὸν, εἰμὴ νὰ συνεισφέρῃ καὶ αὐτὸς τὴν ἐργασίαν του καὶ νὰ ἡσυχάσῃ μετέχων ἀντ' αὐτῆς τοῦ πλοῦτου ὃν τὸ Κράτος θὰ παρέχῃ εἰς πάντας τοὺς προσφέροντας τὴν ἀτομικὴν των ἐργασίαν. Πρὸς τὸ τοιοῦτον Κράτος οὔτε ἄτομα οὔτε Ἐταιρίαι δύνανται νὰ συναγωνισθῶσι, διότι καὶ αἱ Ἐταιρίαι ἐπιζητοῦν κέρδος καὶ ὄχι θεραπείαν τῶν ἀνθρωπίνων χρεῖων.

Μόνον καὶ ἀποκλειστικὸν μέλημα τοῦ Κράτους θὰ εἶνε ἡ πλήρης θεραπεία καὶ ἱκανοποίησις τῶν ἀνθρωπίνων χρεῖων. Ἐπὶ τούτῳ δὲ ἕκαστος ἄνθρωπος θὰ ἔχῃ ἱερὸν καὶ ἀπαραβίαστον, ἀναφαίρετον καὶ ἀμείωτον κτῆμα τὸ προνόμιον δι' οὗ ἡ φύσις τὸν ἐπροίκισε, δηλαδὴ τὴν ἐργασίαν. Αὐτὸς εἶνε ὁ μόνος, μέγας καὶ ἀπλοῦς νόμος ὅστις θὰ διέπῃ πάσας τὰς κοινωνικὰς σχέσεις τὰς τόσῳ σήμερον περιπλόκους λαθουρινθώδεις καὶ ἀνιαράς. Ἐκτέλεσις χρησίου καὶ ἀναγκαίας ἐργασίας ὑπὸ τοῦ ἀτόμου ὑπὲρ τοῦ Κράτους ἐγγύησις οἱ κονομικῆς ἀνεξαρτησίας ὑπὸ τοῦ Κράτους ὑπὲρ τοῦ ἀτόμου. Ἐν τῇ τοιαύτῃ πολιτείᾳ ὁ ἐργάτης θὰ εἶνε τὸ πᾶν. Θὰ εἶνε ὁ Κύριος. Εἰς αὐτὸν ἀνήκει ὄχι μόνον ὁλόκληρος ὁ πλοῦτος

τῆς πατρίδος του, ἀλλὰ καὶ ἡ χώρα αὐτὴ ἐν ἣ κατοικεῖ. Ὁλόκληρος ὁ πλανήτης εἶνε ἡ κληρονομία τοῦ ἐργάτου.

Σ

Τὸ νέον πνεῦμα ἀναγνωρίζει ἤδη τὴν ἀρχὴν ταύτην καὶ ἐπὶ τῇ βιάσει αὐτῆς θὰ ἐργασθῶσιν αἱ νέαι κοινωνίαι.

Ἐν τῷ προσεχεῖ μέλλοντι ἡ κυβέρνησις δὲν θ' ἀποτελεῖται ἀπὸ ἐπτὰ ἢ δέκα άτομα, ἀλλὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως θὰ εἶνε πάντες οἱ πολῖται, δηλαδή οἱ ἐργάται. Εἰς τοῦτο τείνει ἡ ἐξέλιξις τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων καὶ τὴν τάσιν ταύτην δύναται τις ν' ἀντιληφθῆ, ἐὰν παραβάλη τὰς μᾶλλον προωδευμένας κοινωνίας μὲ τὰς ὀλιγώτερον προωδευμένας. Ἐν Εὐρώπῃ τὸ ἄτομον ἐνῶ εἶνε ἀνίσχυρον νὰ ἐπιβάλη αὐθαιρέτως τὴν θέλησίν του, αἱ ἀξιώσεις αὐτοῦ εἶνε σεβασταί (σχετικῶς πάντοτε). Ἐν Ἑλλάδι συμβαίνει περίπου τὸ ἀντίθετον. Ἐνῶ αἱ ἀξιώσεις τοῦ ἀτόμου παραβλέπονται καὶ καταπατοῦνται, ἄτομα αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ δύνανται πολλάκις νὰ μεταχειρίζωνται ὀλεθρίαν ἰσχύιν. Πολιτισμοῦ ἴδιον εἶνε νὰ γίνωνται αἱ ἀξιώσεις τοῦ ἀτόμου σεβασταί ὑπὸ τοῦ συνόλου, ἀλλὰ τὸ ἄτομον νὰ μὴ δύναται νὰ πράξῃ τι ἐπιζήμιον εἰς τὸ σύνολον. Προβαίνοντος τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, τὸ ἄτομον καθ' ἑαυτὸ μὲν γίνεταί ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀνίσχυρον, ὡς μέλος ὁμῶς τοῦ συνόλου ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἰσχυρόν.

Ἐν τῇ πορείᾳ ταύτῃ τῆς ἐξελίξεως θὰ ἐξαφανισθῶσιν οἱ κεφαλαιοῦχοι. Δὲν θὰ ἐσφαλλε δέ τις προλέγων ὅτι πρὶν ἂν εἰκοσιπενταετία παρέλθῃ, οἱ κεφαλαιοῦχοι θὰ προσκληθῶσι νὰ προσφέρωσιν ἐργασίαν τινὰ χρήσιμον καὶ ἀναγκαίαν. Ἐὰν τοιαύτην ἐργασίαν δὲν εἶνε ἱκανοὶ νὰ ἐκτελέσωσι, τοῦθ' ὅπερ εἶνε πιθανώτερον, θὰ ἐπιτραπῇ αὐτοῖς ἐξ ἐπιεικειᾶς νὰ ἀπολαμβάνωσιν ἰσοθίως τὸ ἰσότιμον τοῦ πλοῦτου ὃν συνεσώρευσαν, ἀλλὰ μετὰ παρέλευσιν μιᾶς ἀκόμῃ γενεᾶς οὐδεὶς θὰ δύναται νὰ συσσωρεύῃ ἀτομικὸν πλοῦτον. Ἄλλως τε τὸ χρῆμα, ὅπερ εἶνε σήμερον μέσον συσσωρεύσεως ἀτομικοῦ πλοῦτου, δὲν θὰ εἶνε τότε τοιοῦτον, διότι θὰ γείνη προσωπικόν. Τὸ νόμισμα ἴσως θὰ φέρῃ τὸ ὄνομα καὶ τὴν προτομὴν τοῦ κατόχου του, καὶ ἐπομένως δὲν θὰ δύναται ν' ἀπαλλοτριωθῆ, εἴτε διὰ δόλου, εἴτε δι' ἀρπαγῆς, εἴτε διὰ κληρονομίας. Τὴν πληρωμὴν τῆς ἐργασίας του ἕκαστος θὰ λαμβάνῃ παρὰ τοῦ Κράτους κατ' ἔτος εἰς προσωπικὸν νόμισμα καὶ δι' αὐτοῦ θ' ἀγοράζῃ τὰ χρειώδη τοῦ βίου

ἀπὸ τὰς ἀποθήκας τοῦ Κράτους. Ἐκαστος δὲ θὰ ἐργάζεται εὐσυνειδήτως γνωρίζων ὅτι ἐκ τῆς ἐργασίας του ἐξαρτᾶται τὸ νὰ εἶνε αἱ ἀποθήκαι πάντοτε πλήρεις. Θὰ γνωρίζῃ ὅτι αἱ ἀποθήκαι εἶνε ἰδικαί του. Ἐκαστος θὰ εἶνε φιλόπονος, διότι θὰ γνωρίζῃ ὅτι τὸ προϊόν τῆς φιλοπονίας του θὰ ἐπιστρέφῃ ὀλόκληρον εἰς αὐτόν. Ἐκαστος θὰ εἶνε ἐνεργητικὸς καὶ δραστήριος, διότι οὐδεὶς θὰ περιμένῃ νὰ ζῇ ἀπὸ κληρονομίαν ἢ εἰσοδήματα. Οὐδεὶς θὰ φθείρῃ τὸν πολῦτιμον καιρὸν του ἐνασχολούμενος εἰς χρηματισμὸν, διότι εἶνε ἀναμφισβήτητος ἀπώλεια χρόνου πᾶσα ἐνασχόλησις πρὸς ἐπιδιώξιν χρήματος.

Βλέπομεν δὲ πόσον νωθοὶ καὶ κτηνώδεις εἶνε πάντες οἱ τοιοῦτοι, ὅσοι δηλαδή μηχανῶνται παντοῖα πρὸς χρηματισμὸν ἢ κληρονομοῦσι πλοῦτον ἀπὸ τούτων γονεῖς των. Ἄλλ' ὅταν θὰ ἐπικρατῇ ὁ κανὼν ἐκεῖνος τοῦ Παύλου: «Ὁ μὴ ἐργαζόμενος μηδὲ ἐσθιέτω», τότε ἀρκετὸν ἐλατήριον πρὸς ἐργασίαν θὰ ἔχουν ὅλοι καὶ ἡ ἐργασία των δὲν θὰ εἶνε ἀπώλεια χρόνου, ἀλλ' αὐτόχρημα δημιουργικὴ δράσις.

Τ

Ἐπάρχει τάξις ἀνθρώπων δυσηρεστημένων μὲν κατὰ τῆς ἐπικρατούσης κοινωνικῆς καταστάσεως, μὴ πιστευόντων δὲ ὅτι αὕτη δύναται νὰ μεταβληθῇ ἄρδην. Περὶ τῶν φρονούντων ὅτι δὲν πρέπει νὰ μεταβληθῇ ἄρδην, οὐδὲν λέγω, διότι αὐτοὺς θεωρῶ ὡς ἐχθροὺς τῆς δικαιοσύνης, ἐχθροὺς τῆς ἐλευθερίας καὶ ἐχθροὺς τῆς προόδου. Οἱ δὲ φρονούντες ὅτι ἡ κοινωνία δὲν δύναται νὰ μεταβληθῇ ἄρδην, χωρὶς νὰ λάβωσι τὴν ἐνόχλησιν νὰ σκεφθῶσι ἐπὶ μίαν κἂν στιγμὴν, λύουν πάντα τὰ ζητήματα διὰ τῆς λέξεως «ἀδύνατον». Ἐξοφλοῦσιν οὕτω τὰ καθήκοντα αὐτῶν πρὸς τὴν ἀλήθειαν τῆς ὁποίας ἡ ζήτησις ἀπαιτεῖ ταλαιπώρησιν. Ὁκνοῦσι νὰ κινηθῶσιν ἀπὸ τῆς θέσεως ἣν ἄπαξ κατέλαβον καὶ ἀποφαινόμενοι ὅτι «δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἄλλη κατάστασις».

Εὐτυχῶς δὲν εἶνε ὅλοι τοιοῦτοι, ἄλλως ὁ κόσμος δὲν θὰ ἔκαμνε οὐδὲ ἐν βῆμα ἐπὶ τὰ πρόσω. Ἀναμφιβόλως οὐδὲν δύναται νὰ ἐπιτελεσθῇ ἐνόσφ δὲν ἐνεργεῖται. Παραδείγματός χάριν ἐὰν τις ἀποφανθῇ ὅτι οὐδέποτε θὰ ταξειδεύσῃ, βεβαίως θὰ τερματίσῃ τὸν βίον πρὶν ταξειδεύσῃ. Ἐὰν ὁμῶς κινήσῃ, δύναται νὰ κάμῃ τὸν γυρον τῆς γῆς. Τῷ μὴ κρούοντι δὲν ἀνοίγεται, ὁ μὴ αἰτῶν δὲν λαμβάνει, ὁ μὴ ζητῶν δὲν εὐρίσκει.

Τὸ σημερινὸν σύστημα στηρίζεται ἐπὶ τυφλῆς τύχης, καὶ αὐτῶν
ΤΟΜΟΣ Β'.—ΙΟΥΛΙΟΣ 1893.

τῶν εὐτυχῶν κληρὸς εἶνε τὸ ἀβέβαιον. Ἀληθῶς εὐτυχῆς εἶνε μόνον ἐκεῖνος ὅστις ἀποτελεῖ μέλος κοινωνίας καθιστώσης τὸ στάδιον πάντων ἀνεξαιρέτως ἀσφαλὲς καὶ βέβαιον. Εἶνε θεμελιώδης φυσικὸς νόμος ὅτι οὐδεὶς δύναται νὰ εἶνε εὐτυχῆς, ἐὰν δὲν εἶναι ἀνεξαιρέτως ὅλοι εὐτυχεῖς, ἀπαράλλακτα, ὅπως οὐδὲν μέλος τοῦ σώματος δύναται νὰ εἶνε σθεναρὸν, ἐὰν δὲν εἶνε ὅλον τὸ σῶμα σθεναρόν. Ἡ εὐτυχία δὲν συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἔχη τις χρήματα. Ἡ μεταβολὴ τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος δὲν μεταβάλλει τοὺς ἀνθρώπους εἰς χρηματιστάς. Τοῦτο δυστυχῶς πράττει ἡ σημερινὴ κοινωνία ἣτις ἐπιβάλλουσα χρηματισμὸν ἀμβλύνει τὰς ἀνωτέρας ἐμπνεύσεις τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐξαχρειοῖ τὸν χαρακτῆρά του. Ὁ χρηματισμὸς ὀξύνει μόνον τὰς χθαμαλὰς ἐμπνεύσεις καὶ ἀναπτύσσει πανουργίαν. Οἱ πανοῦργοι καὶ μηδέποτε περὶ ὑψηλῶν ιδεῶν σκεπτόμενοι ἐπιτυγχάνουσι καλλίτερα. Ἄλλ' εἶνε χυδαῖος καὶ βαδίζει κατ' εὐθείαν πρὸς τὴν περιωπὴν τοῦ κτήνους ὁ οὕτω ἐπιτυγχάνων, ἀδιάφορον ἂν ὑπὸ τῶν ἀδῶν θεωρεῖται ἰκανότης ἢ μεγαλοφυΐα. Ἀναμφισβητήτου ὄντος ὅτι προσήκουσα διεύθυνσις ἡμῶν εἶνε πρὸς τὴν περιωπὴν τοῦ ἀνθρώπου, ὅσῳ τις ἀνικανώτερος εἶνε νὰ ἀποκτῆ, τόσῳ μᾶλλον πλησιάζει τὸν ιδεώδη ἀνθρώπον. Ἐλέγηθη ὅτι ὁ ἀνθρώπος διακρίνεται ἀπὸ τοῦ ζώου, διότι μεταχειρίζεται ἐργαλεῖα. Τὰ ἐργαλεῖα εἶνε τὸ σύμβολον τῆς δημιουργητικότητος καὶ αὐτὸ θὰ εἶνε τὸ ἔμβλημα τῆς μελλούσης κοινωνίας, ἣτις θὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ δημιουργοὺς ἀντιθέτως πρὸς τὴν σημερινὴν ἣτις ἀποτελεῖται ἀπὸ θησαυριστάς. Ὁ τέλειος ἀνθρώπος εἶνε δημιουργός· ὁ ἀτελής ἀνθρώπος εἶνε θησαυριστής. Ἐνῶ ὁ δημιουργὸς εἶνε κύριος πάσης κτίσεως, ὁ θησαυριστής εἶνε τόσῳ τυφλὸς ὥστε νὰ ζητῆ ὅπασ, ὅπως κρύψη τὰ ἀποκτηθέντα. Εἶδον εἰς μέγαν κλωβὸν ζωολογικοῦ κήπου ἐν Λονδίῳ ἀετὸν ἐνώπιον τοῦ ὁποίου κατὰ τὴν συνήθη ὥραν ὁ φύλαξ ἔθεσε τεμάχιον κρέατος πρὸς τροφήν. Ἀπὸ τοῦ ὕψους ἔνθα τὸ πανοῦργον μὲν, ἀλλ' ἄκριτον ζῶον, ἴστατο, ἀφοῦ ἀνέμενε ν' ἀπομακρυνθῆ ὁ τροφοδότης, κυττάξαν περίξ ἵνα βεβαιωθῆ ὅτι εἶνε ἀσφαλὲς ἐπέπεσε μεθ' ὀρμῆς ἐπὶ ἐνὸς τεμαχίου ὅπερ ἀπήγαγεν ἐσπευσμένως εἰς τὸν ἐνδότερον κλωβὸν φρονοῦν ἴσως ὅτι τὸ ἔκλεψε. Τοῦτο εἰκονίζει τί θέλω νὰ εἴπω ἀντιπαραβάλλων τὸν δημιουργὸν πρὸς τὸν θησαυριστήν.

Υ

Ὁ ἔχων τὴν φιλοδοξίαν νὰ καταστῆ ἀνθρώπος πρέπει πρὸ πάντων

νὰ δύναται νὰ ἐκτελῆ ἐργασίαν τινὰ διὰ τῆς χειρὸς. Ἡ χειρουργασία εἶνε ἀπαραίτητον στοιχεῖον ἀνθρωπίνης παιδείσεως. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι λοιπὸν ἢ χρήσιμος ἐργασία θὰ εἶνε ὅρος ζωῆς, ἀλλὰ θὰ εἶνε καὶ παράγων ἐξελίξεως καὶ ἀτομικῆς προόδου. Οἱ φραγμοὶ οἵτινες παρακωλύουσι τὴν ἐμφάνισιν τοῦ μεγαλείου τῆς ἀνθρωπίνης ἀτομικότητος, θὰ ἀρθῶσι, ἐργαζομένων πάντων, ἀναπαυομένων πάντων, καὶ πάντων ὄντων ἀσφαλῶν περὶ τῆς αὔριον. Οὕτω πᾶν ὅ,τι θὰ παράγεται θὰ παράγεται μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἰκανοποιῆ τὰς χρεῖας τῶν ἀνθρώπων ὅχι ἐπὶ σκοπῶ χρηματισμοῦ, ὅπερ συμβαίνει σήμερον. Διὰ τὴν σήμερον κατασκευάζονται σιδηρόδρομοι, διὰ τὴν ναυπηγοῦνται ἀτμόπλοια, διὰ τὴν ἐπιχειρεῖται οἷον δῆποτε ἔργον; Διὰ τὴν ἄλλο εἰμὴ διὰ κέρδους;* Ἡ νέα κοινωνία θὰ καταστήσῃ τὰ πάντα κτῆμα τοῦ δημοσίου. Οἱ σιδηρόδρομοι καὶ τὰ ἀτμόπλοια καὶ πᾶν ἔργον δὲν θὰ ἐξυπηρετῶσιν ἄτομα ἢ εταιρίας, ἀλλὰ τὸ ὅλον δημόσιον. Οἱ σιδηρόδρομοι καὶ τὰ ἀτμόπλοια εἶνε σπουδαιότατα μέσα παραγωγῆς, ὅπως καὶ τὰ ἐργοστάσια ἅτινα ἔδει νὰ εἶνε εἰς χεῖρας τοῦ δημοσίου ὅχι τῶν κεφαλαιούχων, οἵτινες ἔχοντες τὴν κατοχὴν τῶν μέσων τούτων ἐπιφέρουν τὰς περιοδικὰς κρίσεις ἐξ ὧν τόσῳ πάσχουν αἱ κοινωναί. Οἱ κεφαλαιούχοι ἔχοντες εἰς χεῖράς των τὴν παραγωγὴν καὶ μόνον περὶ κέρδους σκεπτόμενοι, ἄμα ἀντιληφθῶσιν ὅτι αἱ τιμαὶ τῶν προϊόντων εἶνε ὑψωμένοι, θέτουσιν ὅλους τοὺς ἐργάτας εἰς ἐνέργειαν, ὅλας τὰς μηχανὰς εἰς κίνησιν ἵνα παραχθῶσι προϊόντα καὶ πωληθῶσιν ἐνόςῳ αἱ τιμαὶ εἶνε ὑψωμένοι.

Οἱ ἐργάται λοιπὸν καὶ αἱ μηχαναὶ παράγουν, παράγουν, παράγουν μέχρις οὗ προκύπτει ἀληθῆς πλήμμυρα προϊόντων. Αἶφνης σταματᾷ ἡ πυρετώδης κίνησις. Πάρα πολλὰ παρήχθησαν. Πᾶσαι αἱ ἀποθῆκαι εἶνε ὑπερπλήρεις. Οἱ κεφαλαιούχοι πωλοῦν, πωλοῦν, πωλοῦν· ἐπὶ τέλους δὲν δύναται νὰ πωλήσουν ἄλλα. Ἡ παραγωγὴ σταματᾷ. Ἀποπέμπονται ὅλοι οἱ περιττοὶ καὶ ρίπτονται εἰς τοὺς δρόμους χωρὶς νὰ ἔχωσι ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνειν. Προσέτι τὰ ἡμερομίσθια τῶν μὴ περιττῶν ἐλαττοῦνται. Οὕτως ἐκεῖνοι οἵτινες παρήγαγον ὅλην αὐτὴν τὴν ἀφθονίαν πεινοῦν! Ἐν τοσοῦτῳ τὰ περισσεύοντα προϊόντα βαθμηδὸν καταναλίσκονται ὅχι ὑπὸ τῶν παραγαγόντων αὐτὰ, ἀλλὰ ὑπὸ τῶν ἐχόντων χρήματα. Ἐως δέκα ἔτη συνήθως παρέρχονται μέχρις οὗ καταναλωθῶσι. Τότε ἀρχίζει νέα ζήτησις. Πάλιν οἱ κεφαλαιούχοι τίθενται εἰς

* Ἴδε ἀνωτέρω Λ.

πυρετώδη κίνησιν. Οἱ ἐργάται πάλιν χρησιμοποιοῦνται, μολονότι ὄχι τόσον πολλοὶ ὅσον πρὶν, διότι ἀπὸ δεκαετίας εἰς δεκαετίαν αἱ ἐφευρέσεις καὶ αἱ μηχαναὶ περιορίζουν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀπαιτουμένων ἐργατῶν (ἐνῶ ἔπρεπε νὰ περιορίζουν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐργασίμων ὥρων). Ἐὰν τὸ πνεῦμα τὸ ἰθῦνον τὴν παραγωγὴν συνίστατο εἰς τὴν ἰδέαν τῆς ὑπηρεσίας τῶν χρειῶν τοῦ δημοσίου, οὐδεὶς λόγος θὰ ὑπῆρχε νὰ συμβαίνωσιν αἱ φρικταὶ αὐταὶ περιοδικαὶ κρίσεις. Ἐτερον παρεμπίπτον καὶ λίαν ἀξιοσημεῖωτον ἀποτέλεσμα τοῦ πνεύματος τοῦ χρηματιστοῦ εἶνε ἡ νόθευσις τῶν προϊόντων ἵνα πωλῶνται εὐθηνά. Ἀναγκαίως δὲ τὰ εὐθηνά καὶ νενοθευμένα πράγματα τὰ ἀγοράζουν οἱ ἐργάται, δηλαδή οἱ παραγαγόντες τὰ ἀνόθευτα, ἅτινα ἀγοράζουν μόνον οἱ κεφαλαιοῦχοι. Ἀπὸ τῶν δεινῶν τούτων, μόνον κοινωνικὴ μεταμόρφωσις θὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ.

Φ

Οἱ κεφαλαιοῦχοι ἔχουν καὶ τὴν συνήθειαν νὰ συμβουλευθῶσιν τοὺς ἐργάτας νὰ κάμνουν αὐστηρὰν οἰκονομίαν, ν' ἀπέχουν διασκεδάσεων, νὰ μὴ μιμῶνται τὴν πολυτέλειαν τῶν πλουσίων καὶ ἐν γένει νὰ στεροῦνται. Δὲν φθάνει ὅτι οἱ κεφαλαιοῦχοι φθείρουσιν εἰς πολυτελείας τὴν περιουσίαν τῶν ἐργατῶν, ἀλλὰ πρέπει καὶ ἐκεῖνο τὸ ὀλίγον τὸ ὅποιον οἱ ἐργάται λαμβάνουσιν ὀπίσω εἰς μισθοὺς νὰ τὸ διαθέτωσι κατὰ τὰς ὁδηγίας τῶν πλουσίων.

Ὅπως ἔχουν τὰ πράγματα σήμερον εἶνε παράφρονες οἱ ἐργάται ἐκεῖνοι οἵτινες οἰκονομοῦν, ἔστω καὶ ἂν δύνανται νὰ οἰκονομοῦν. Οἰκονομοῦντες ἐπιτρέπουν εἰς τοὺς πλουσίους νὰ φθείρουν τὰς οἰκονομίας των.

ὑπὸ μίαν ἔποψιν ἡ οἰκονομία τοῦ ἐργάτου σήμερον ὡς ἀτόμου εἶνε καλὴ. Ἐὰν ὁ ἐργάτης διὰ τῆς στερήσεως ἀποβλέψῃ εἰς τὸ νὰ λαμβάνῃ καιρὸν νὰ φωτίζεται περὶ τῆς ἀληθείας, συντελεῖ εἰς τὴν κατάργησιν τοῦ συστήματος, καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ οἰκονομία εἶνε σχεδὸν ἡρωϊσμός. Ἄλλ' ὁ ἐργάτης ἐκεῖνος ὅστις οἰκονομεῖ νομίζων ὅτι προϊόντος τοῦ χρόνου θὰ δυνηθῇ νὰ μεταβῇ ἀπὸ τὰς τάξεις τῶν ἐργατῶν εἰς τὴν τάξιν τῶν κεφαλαιούχων, βεβαίως ὄχι μόνον ματαιοπονεῖ (διότι οὐδεὶς γίνεται κεφαλαιοῦχος διὰ τῆς οἰκονομίας) ἀλλὰ εἶνε καὶ ἐχθρὸς τῆς ἀνθρωπότητος καὶ αὐτόχρημα ἀνήθικος.

Τὸ πνεῦμα τῆς οἰκονομίας θὰ εἶνε ἠθικὸν καὶ εὐεργετικόν, ὅταν γίνωσιν ὅλοι οἰκονομικῶς ἀνεξάρτητοι, ἀλλὰ σήμερον εἶνε ὀλέθριον.

Ἐν ἐκ τῶν κακῶν τὰ ὅποια ὀφείλονται εἰς τὸ κεφαλαιοκρατικὸν πνεῦμα τῆς οἰκονομίας εἶνε ἡ ἀποφυγὴ τοῦ γάμου.

Ὁ ἐργάτης σήμερον τρέμει ἀναλογιζόμενος τὴν εὐθύνην καὶ τὰς δαπάνας τοῦ ἐγγάμου βίου, ἐντεῦθεν δὲ προκύπτουν κοινωνικαὶ πληγαί, αἵτινες μαστίζουν τὴν ἀνθρωπότητα. Αἱ περὶ οἰκονομίας συμβουλαὶ τῶν κεφαλαιούχων συνδυαζόμεναι πρὸς τὴν ἀβεβαιότητα περὶ τῆς αὔριον, ἣτις εἶνε τὸ φόβητρον τῶν εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ γάμου εὐρισκομένων, προσλαμβάνουσιν ὀλέθριον κῦρος ἐν τῇ φαντασίᾳ τῶν ἐφήβων καὶ ματαιοῦσιν οὕτω τὸν ἱερὸν θεσμόν, δι' οὗ ἡ φύσις ἐσχεδίασε τὴν διαιώνισιν καὶ εὐδαιμονίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Πόσον ἀντίθετον πρὸς τὴν φύσιν εἶνε τὸ κεφαλαιοκρατικὸν σύστημα! Οἱ νόμοι τοῦ χρηματιστηρίου παρεμβαίνουν εἰς τὸ ἔργον τῆς ἐξελίξεως καὶ στρεβλοῦσιν αὐτό.

X

Ἄλλ' οἱ νόμοι τοῦ Χρηματιστηρίου δὲν εἶνε προωρισμένοι νὰ ὑπερνήκωσι τοὺς νόμους τῆς φύσεως, ἄλλως τὸ κεφαλαιοκρατικὸν σύστημα θὰ ἔσυρε τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τὴν ἐξαχρείωσιν. Ἐν πάσαις ταῖς κοινωνίαις ὑπάρχουν εὐγενεῖς τινες ἀγωνιζόμενοι ὅπως προληφθῇ ἡ ἐξαχρείωσις. Χαρακτηριστικὸν τοῦ εὐγενοῦς εἶνε ὅτι ἀφοσιῶται ὅλος εἰς τὸν ἀνθρωπισμὸν τοῦ γένους, ὅπως χαρακτηριστικὸν τοῦ ἀγενοῦς εἶνε ὅτι ἀφοσιῶται ὅλος εἰς τὸν χρηματισμὸν. Ὁ εὐγενὴς ἔχει ὡς ἀρχὴν του: «Ἐκαστος διὰ πάντας, πάντες δι' ἕκαστον». Ὁ ἀγενὴς πρεσβεύει: «Ἐκαστος δι' ἑαυτόν.» Ὅταν ἡ κτηνώδης αὕτη ἀρχὴ κατανικθῇ, τὸ κεφαλαιοκρατικὸν σύστημα πίπτει καὶ ὑπερισχύει ὁ ἀνθρωπισμός. Τοῦτο καλεῖται ἐπανάστασις, ἣτις ἤρχισε νὰ συντελεθῇ, δίκην ἀντιδράσεως, ἀφ' οὔτου ἡ ἀπάθεια καὶ ἡ φιλαυτία ἐτέθησαν ὡς βάσεις τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος, καὶ θὰ λήξῃ ἅμα τεθῶσιν ὡς βάσεις τῆς κοινωνίας ἡ συμπάθεια καὶ ἡ πρὸς τὸ σύνολον ἀφοσίωσις. Αἱ ἐπαναστάσεις αἵτινες συνέβησαν κατὰ καιροὺς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος ἦσαν ἀπλᾶ ἐπεισόδια τῆς ἐπαναστάσεως, ἣτις δὲν ἔληξεν ἀκόμη. Τὸ μέγιστον καὶ σπουδαιότατον ἐκ τῶν ἐπεισοδίων τούτων ἦτο ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1789, ἡ ὅποια κατώρθωσε νὰ μεταβάλῃ τὴν μέθοδον τῆς παραγω-

γῆς τοῦ πλοῦτου, ἀλλὰ δὲν μετέβαλε τὴν μέθοδον τῆς κυκλοφορίας του, Τοῦτο ἔσται ἔργον τοῦ προσεχοῦς μέλλοντος, ὅτε θ' ἀπαιτηθῆ καὶ ἄλλη ἐπεισοδιακὴ ἐπανάστασις καὶ ἴσως κατόπιν καὶ ἄλλη, μέχρις οὗ ἡ Μεγάλη Κοινωνικὴ Μεταμόρφωσις συμπληρωθῆ, καὶ ἡ κοινωνία στηριχθῆ ἐδραίως ἐπὶ τῶν φυσικῶν νόμων, οἵτινες θὰ τὴν καταστήσωσι ὑγιᾶ καὶ ἀπροσκόπτως προοδεύουσαν πρὸς τὴν πανεντέλειαν.

Ὅσοι περὶ τούτου μεριμνῶσι καὶ ἐργάζονται σήμερον εἶνε οἱ ἀληθεῖς εὐγενεῖς, οἱ ἀληθεῖς ἥρωες, ὧν τὸ ὄνομα ἔσσει θὰ τιμᾶται. Δὲν εἶνε αὐτοὶ οἱ ἐπικρατοῦντες σήμερον, διότι ὁ διέπων τὴν κοινωνίαν χρηματισμὸς ἐπικρατεστέρος καθιστᾷ τοὺς ἀγενεῖς. Ἡ ἐπικράτησις τῶν εὐγενῶν θ' ἀρχίσῃ ἅμα προχωρήσῃ ἢ νόσος ἣτις βόσκει εἰς τὰ ἔγκατα τοῦ χρηματισμοῦ. Εὐθύς ὡς οὗτος καταστῆ προδήλως σαθρὸς, θὰ παύσῃ καθιστῶν ἐπικρατεστέρους τοὺς ἀγενεῖς, καὶ τότε θὰ λάβῃ εὐκαιρίαν νὰ ἐδραιωθῆ ὁ ἀνθρωπισμὸς καὶ ἡ ἡμερότης. Οὕτω ὁ τελευταῖον ἀνακαλυφθεὶς νόμος τῆς ἐξελίξεως, ὅτι δηλαδή ἐπιζῆ πάντοτε ὁ ἐπικρατέστερος, θὰ λειτουργῆ κανονικῶς καὶ συμφώνως πρὸς τὸ σχέδιον τῆς φύσεως. Θὰ ἐπιζῆ ὁ εὐγενὴς ἐξαφανιζομένου τοῦ ἀγενοῦς, ἐνῶ σήμερον συμβαίνει τἀνάπαλιν ἕνεκα τοῦ χρηματισμοῦ.

Ἐν τσοῦτῳ ἔργον ἐκείνων, οἵτινες δὲν πρεσβεύουν τὴν κτηνώδη ἀρχὴν «Ἐκαστος διὰ τὸν ἑαυτόν του» εἶνε νὰ στρέψωσι πᾶσαν αὐτῶν τὴν δραστηριότητα κατὰ τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος, ὅπερ διατηρεῖ ἐν ἐνεργείᾳ τὴν παρὰ φύσιν μέθοδον τῆς κυκλοφορίας τοῦ πλοῦτου διὰ τῆς ὑποδουλώσεως τοῦ ἐργάτου εἰς τὸν ζυγὸν τοῦ ἡμερομισθίου. Τὸ πρῶτον βῆμα τῆς κοινωνικῆς παλιγγενεσίας εἶνε νὰ ἐξασφαλισθῆ ἡ παρουσία τοῦ ἐργάτου ὀλόκληρος πρὸς χρῆσιν αὐτοῦ.

Ψ

Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις ἀπέβλεπεν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν μέθοδον τῆς παραγωγῆς τοῦ πλοῦτου καὶ ὁ σκοπὸς δι' ὃν ἐξεργάγη ἐπέτυχε. Δὲν ἀπέβλεπεν εἰς τὴν μέθοδον τῆς κυκλοφορίας. Βάσις τῆς κοινωνίας πρὸ τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασεως ἦτο ὁ φεουδαλισμὸς, ὅστις βαθμηδὸν ἐξησθένει, διότι ἡ πρόοδος προϊόντος τοῦ χρόνου μετετόπισε τὸ κέντρον τῆς βαρύτητος ἀπὸ τῶν γαιῶν εἰς τὸ κεφάλαιον, καὶ εὐθύς ὡς τὸ κεφάλαιον προσεκλήσατο δύναμιν, ὁ φεουδαλισμὸς ἔλαβε τὸ τελευταῖον

πλήγμα διὰ τῆς ἐκρήξεως τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ αὐτὸς νόμος θὰ ἰσχύσῃ, ὅταν ἐπιστῆ ἡ ὥρα νὰ λάβῃ τὸ τελευταῖόν του πλήγμα ὁ χρηματισμὸς. Οἱ ἄνθρωποι τῶν παρελθόντων αἰῶνων εἶχον παύσει ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ ἐξαρτῶνται ἐκ τῶν κτημάτων τοῦ γαιοκτήμονος καὶ ἐστράφησαν εἰς τὰ κεφάλαια τοῦ βιομηχάνου. Τότε οἱ βιομήχανοι καὶ ἔμποροι συναισθανθέντες τὴν δύναμίν των ἠνώθησαν καὶ κατήργησαν τὸ τε σύστημα καὶ τὸ πολίτευμα, ὅπερ ἦτο συνέπεια τοῦ πρώην συστήματος. (Τὰ πολιτεύματα πάντοτε εἶνε συνέπεια τῶν κοινωνικῶν συστημάτων καὶ ἐξυπηρετοῦσιν αὐτά. Τὸ πολίτευμα εἶνε ἀπλούστατα ἔνδυμα τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος). Δὲν σφάλει τις διαίρων τὴν σταδιοδρομίαν τῆς ἀνθρωπότητος εἰς τρεῖς ἐποχάς. Τὴν τῆς ἀριστοκρατίας, τὴν τῆς πλουτοκρατίας καὶ τὴν τῆς ἐργοκρατίας. Ἡ πρώτη καὶ ἡ δευτέρα ἀναγκαιῶς εἶνε ὀλιγαρχίαι. Ἡ πρώτη ἦτο ἐκδήλωσις ὑλικῆς βίας. Ἡ δευτέρα εἶνε ἐκδήλωσις δόλου. Ἡ τρίτη κατ' ἀνάγκην ἔσται ἐκδήλωσις χρησιμότητος. Ἀντιστοίχως πρὸς ἐκάστην τῶν ἐποχῶν τούτων προκύπτουσι πολιτεύματα, ἅτινα δυνατὸν νὰ ποικίλλωσιν, ἀλλ' ὅμως ὅλα ἔχουσι τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν. Ἐνὸσφ ἡ οἰκονομικὴ βᾶσις τῆς ἀνθρωπότητος ἦτο ἡ κτῆσις γαιῶν ὑπὸ ἀτόμων, ὑπόστασις ἀπάντων τῶν πολιτευμάτων ἦτον ἡ ἀπόλυτος μοναρχία. Μονάρχαι καὶ ἀριστοκράται ἦσαν τέκνα τῶν κατακτητῶν. Ἄμα τὴν οἰκονομικὴν ταύτην βᾶσιν ἀντικατέστησεν ἡ ὑπὸ ἀτόμων κτῆσις κεφαλαίων καὶ μηχανῶν, ὑπόστασις τῶν πολιτευμάτων κατέστη ἡ λεγομένη συνταγματικὴ μοναρχία. Βασιλεῖς, βουλευταὶ, ὑπουργοὶ καὶ πρόεδροι δημοκρατιῶν εἶνε τέκνα καὶ ὑπήκοοι τῶν κεφαλαιούχων. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν οἱ κεφαλαιοῦχοι ἐξετόπισαν τοὺς ἀριστοκράτας καὶ τὴν ἐκτόπισιν ἐπηκολούθησεν ἀναγκαιῶς ἡ μετάβασις ἀπὸ τῆς ἀπολύτου μοναρχίας εἰς τὴν συνταγματικὴν. Πάντοτε πολίτευμα ὁμοφυῆς τῷ κοινωνικῷ συστήματι ἐπακολουθεῖ κατ' ἀνάγκην. Ὅπως τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῶν παλαιῶν πολιτευμάτων ἦτο ἡ βία, διότι διὰ τῆς βίας ἀπεκτῶντο καὶ αἱ γαῖαι, οὕτω τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῶν σημερινῶν πολιτευμάτων εἶνε ὁ δόλος, διότι διὰ τοῦ δόλου ἀποκτῶνται τὰ κεφάλαια. Εἶπον ὅτι αἱ δύο πρῶται ἐποχαὶ εἶνε ἀναγκαιῶς ὀλιγαρχικαί, διότι φυσικῶ τῷ λόγῳ δὲν ἠδύναντο ὅλοι νὰ εἶνε ἄρπαγες γαιῶν οὔτε πάλιν δύνανται ὅλοι νὰ εἶνε κεφαλαιοῦχοι. Τὸ μεγαλείτερον μέρος ἐκάστης κοινότητος ἦτο πάντοτε ἐκεῖνο ἀπὸ τὸ ὅποιον οἱ ἄρπαγες ἤρπαζον, καθὼς τὸ μεγαλείτερον μέρος ἐκάστης κοινότητος εἶνε ἐκεῖνο τὸ ὅποιον οἱ κεφαλαιοῦχοι δολιεύονται.

Ἄλλ' ἡ τρίτη ἐποχὴ εἰς ἣν βαίνομεν ὀλοὴν θὰ εἶνε ἐποχὴ ἀπαλλαγῆς πάσης κοινότητος ἀπὸ βίας καὶ δόλου, ἐποχὴ ἀναπαύσεως τοῦ ὅλου ἐκάστης κοινότητος. Θὰ εἶνε δὲ γνησίως δημοκρατικὴ καὶ τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῶν πολιτευμάτων ἅτινα ἐξ αὐτῆς θὰ προκύψουν θὰ εἶνε ἡ χρησιμότης ἐκάστου πολίτου, βάσις δὲ αὐτῶν ἡ αὐτονομία ἐκάστου πολίτου. Ὁ πλοῦτος θ' ἀποκτᾶται μόνον διὰ τῆς ἐργασίας. Ἐπομένως οὔτε ἄρπαγες οὔτε δόλιοι θὰ εἶνε δυνατὸν νὰ ὑπάρχουν. Ἄλλ' ἐνῶ ἄρπαγες καὶ δόλιοι μέχρι τοῦδε δύνανται νὰ εἶνε οἱ ὀλίγοι, χρήσιμοι ἐργάται θὰ δύνανται νὰ εἶνε ὅλοι. Ἐκαστος γεννᾶται μὲ τὴν δύναμιν τοῦ ἐργάζεσθαι, ἄρα ἕκαστος θὰ γεννᾶται πλούσιος. Ἐκαστος θὰ εἶνε πρόθυμος νὰ ἐργάζεται, διότι θὰ γνωρίζῃ ὅτι ἡ ἐργασία θὰ ἐγγυᾶται αὐτῷ ὀλβιότητα.

Ω

Ὅπως ἡ γεννημένη πρὸ ἐνὸς αἰῶνος ἐπανάστασις ἔδωκε τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν εἰς τοὺς κεφαλαιούχους, ἀφαιρέσασα αὐτὴν ἀπὸ τοὺς ἀριστοκράτας, οὕτω ἡ προσεχὴς ἐπανάστασις ἣτις δὲν ἀπέχει πέραν τοῦ πρώτου τετάρτου τοῦ προσεχοῦς αἰῶνος, θὰ δώσῃ τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν εἰς τοὺς ἐργάτας. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι μία τάξις θ' ἀντικαταστήσῃ τὴν ἄλλην, ὅπως συνέβη τὸ 1789, ὅτε ἡ τάξις τῶν κεφαλαιούχων ἀντικατέστησε τὴν τάξιν τῶν ἀριστοκρατῶν. Ἐπειδὴ, ὡς εἶπον, ἐργάται δύνανται νὰ εἶνε ὅλοι, ἡ ὑπερτάτη ἐξουσία πράγματι θὰ δοθῇ εἰς ὅλους. Ἡ τάξις τῶν ἐργατῶν δὲν θὰ διακρίνεται ἀπὸ τοῦ συνόλου τοῦ ἔθνους ὅπως διακρίνεται σήμερον ἡ τάξις τῶν κεφαλαιούχων καὶ ὅπως διεκρίνετο ἄλλοτε ἡ τάξις τῶν ἀριστοκρατῶν. Εὐθύς ὡς ἡ τάξις τῶν κεφαλαιούχων ἐκτοπισθῇ καὶ οἱ ἐργάται ἀποτελέσωσι τὸ Κράτος, ἡ ἀνθρωπότης θὰ παύσῃ διαιρουμένη εἰς τάξεις, οὔτε θὰ εἶνε δυνατὴ ἡ ἐπάνοδος εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ δόλου ἢ τῆς βίας. Ὁ λέγων ὅτι τοιαύτη ἐπάνοδος εἶνε δυνατὴ ὁμοιάζει μὲ τὸν λέγοντα ὅτι ἀφοῦ γίνῃ τις τριάκοντα ἐτῶν θὰ εἶνε δυνατὸν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἡλικίαν τῶν δεκαπέντε.

Ἡ ἡλικία τῆς ἀνθρωπότητος θὰ καταστήσῃ ἀδύνατον τὴν ἐμφάνισιν ἀρπαγῶν ἢ δολίων. Οὐδεὶς θὰ εἶνε τόσον ἀνόητος ὥστε νὰ προτιμήσῃ τὰς μεθόδους ταύτας πρὸς πλουτισμὸν, ἐνῶ θὰ γνωρίζῃ ὅτι μετέχων τῆς καθολικῆς ἐργασίας θὰ μετέχῃ καὶ τοῦ καθολικοῦ πλοῦτου μηδὲν στερούμενος. Ἐκαστος θὰ ἔχῃ συμφέρον νὰ προάγῃ τὸ σύνολον καὶ θὰ

ἐνδιαφέρεται περὶ τῆς ὀλβιότητος ἐκάστου ἄλλου. Θὰ λαμβάνῃ θερμὸν ἐνδιαφέρον περὶ τῆς καθολικῆς προόδου, ἣτις θὰ ἀποτελῇ προσωπικὸν δι' αὐτὸν συμφέρον. Αἱ μέριμναι τοῦ χρηματισμοῦ, αἵτινες σήμερον στενεύουν τὴν διάνοιαν καὶ περιορίζουν τὴν σφαῖραν τῆς καρδίας εἰς τὸ ἄτομον ἢ τὸ πολὺ πολὺ εἰς τὴν οἰκογένειαν, θὰ λείψουν, καὶ ἐκάστου ἡ καρδιά θὰ πάλλῃ ὑπὲρ ἐκάστου ἄλλου, ὅπως ὑπὲρ τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ ἢ τέκνου. Συμφέροντα ἀντικρουόμενα δὲν θὰ δύνανται νὰ ὑπάρχουν. Ἐλατῆριον δραστηριότητος ἐκάστου θὰ εἶνε ἡ ὀλβιότης ὅλων. Ἡ ἀνθρωπότης οὕτω ἀπαλλαττομένη τῆς βίας καὶ τοῦ δόλου θ' ἀναπνεύσῃ, θ' ἀναπαυθῇ καὶ θὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν τῆς εἰς τὴν ἄπειρον ἔκτασιν τοῦ πνεύματος.

Ἄλλὰ τὸ πᾶν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς δράσεως, ἣν τὴν στιγμὴν ταύτην ἀναπτύσσει ἕκαστος ἐργάτης. Ἐὰν θεωρῇ ὑψιστον αὐτοῦ καθῆκον ν' ἀπαιτῇ ὀλόκληρον τὸ προϊόν τῆς ἐργασίας του, ὅχι ὡς ἀτόμου, ἀλλὰ ὡς ἐργάτου, ὡς μονάδος τῆς ἐξελισσομένης ἀνθρωπότητος, ἐπιφυλάσσειται διηνεκῶς ἐπικράτησις ἀνθρωπισμοῦ καὶ ὀλβιότητος, ἄλλως ἡ βασιλεία τοῦ δικαίου θ' ἀναβληθῇ ἐπ' ἀόριστον. Ὡς ἄτομον ὁ ἐργάτης ἔχει δικαίωμα ν' ἀπαιτῇ τὴν κυριότητα τῆς ἐργασίας του, ἀλλὰ δὲν ἔγκειται ἐν τούτῳ ἡ μεγάλη σημασία τοῦ ἀγῶνος. Τὸ δικαίωμά του τοῦτο δὲν ἔχει τὴν ἱερότητα τὴν ὁποίαν ἔχει τὸ καθῆκον αὐτοῦ, ὅπως διατυπώσῃ τὴν ἀπαιτήσιν του ὡς ἐργάτης. Τὸ ἄτομον εἶνε γέννημα μιᾶς ἡμέρας, ὁ ἐργάτης εἶνε αἰώνιος. Αἱ πρόοδοι αἵτινες ἀναμένουσι τὴν ἀνθρωπότητα, ἐὰν ἕκαστος ἐργάτης αἰσθάνεται τὸ ἐν λόγῳ καθῆκον, θὰ εἶνε γιγαντιαῖαι. Ἡ ἐξέλιξις ἅμα τοιουτοτρόπως λάβῃ τὴν προσήκουσαν διεύθυνσιν θὰ εἶνε ἀκατάσχετος. Μεταμόρφωσις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως δύναται νὰ λογισθῇ, ἡ ἐντέλεια εἰς ἣν ὁ ἄνθρωπος θὰ φθάσῃ, παραβαλλομένη πρὸς τὴν ἀτέλειαν ἣτις χαρακτηρίζει ἡμᾶς σήμερον. Ἐκεῖνος ὁ σπινθὴρ ὁ ἐνοικῶν ἐν τῷ βᾶθει τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως, ἀλλ' ἀνίσχυρος ὢν ν' ἀκτινοβολήσῃ ἕνεκα τοῦ παχείου τείχους τῆς ἐκ τοῦ χρηματισμοῦ ὑλοφροσύνης, θὰ ἐκπέμψῃ ἄπλετον φῶς καὶ ἡ προσωπικότης θὰ ἀναλάμψῃ ἐν ἰσοθέῳ μεγαλειότητι. Τοιαύτη μεταμόρφωσις θὰ συντελεσθῇ, διότι ἡ μεταβολὴ τοῦ συστήματος τῆς κυκλοφορίας τοῦ πλοῦτου θὰ ἐξασφαλίσῃ ἐν πρώτοις εἰς τὸ ἄτομον τὴν εὐκαιρίαν νὰ οἰκοδομήσῃ χαρακτῆρα. Ὅτι οὐδεμία πραγματικὴ εὐμερία εἶνε δυνατὴ σήμερον, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν ἔλλειψιν χαρακτῆρος, ὅστις εἶνε φυτὸν μὴ δυνάμενον νὰ βλαστήσῃ ἐν τῷ συναγωνισμῷ

καὶ ὑπὸ τὴν ἀνάγκην ἐκάστου νὰ ἐξασφαλίζῃ τὸ εἶναι τοῦ ἔρπων ἢ διὰ παντοίων τεχνασμάτων. Ὁ χαρακτήρ κατορθοῦται καὶ τελειοποιεῖται μόνον ὑπὸ τὸν ἥλιον τῆς αὐτονομίας ἐκάστου ἀτόμου. Ἄλλ' ἡ αὐτονομία τοῦ ἀτόμου εἶνε ἀδύνατος, ἐνόσω δὲν ἀναγνωρίζεται ἡ ἀρχὴ ὅτι λόγος ὑπάρξεως ἐκάστου εἶνε ἡ ὀλβιότης ὄλων. Μόνον ἐπιτυγχάνων τις τὴν αὐτονομίαν του, ἣτις ἀποτελεῖ τὰ πρωτοτόκια τοῦ ἀνθρώπου, θὰ δυναθῇ νὰ βλέπῃ ἑαυτὸν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ πλησίον. Μόνον ἐάν τις ἔχῃ χαρακτῆρα, εἶνε ἰσχυρὸς, γενναῖος, γλυκὺς, σοφὸς πεφωτισμένος. Τὸ ἐργατικὸν ζήτημα δὲν εἶνε ἀπλῶς ζήτημα βελτιώσεως τῆς καταστάσεως τῶν ἐργατικῶν τάξεων, ἀλλὰ κρύπτει ἐν ἑαυτῷ τὴν δόξαν τοῦ κόσμου καὶ περιβάλλει ἐκαστον μὲ τὴν εὐθύνην περὶ τοῦ μέλλοντος.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ

ΠΟΣΑΙ ΕΙΝΕ ΑΙ ΤΡΙΧΕΣ ΤΗΣ ΚΕΦΑΛΗΣ

Ἡ παλαιὰ ἰδέα ὅτι αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς εἶνε ἀναρίθμητοι, ἀπεδείχθη ἐσφαλμένη. Πρὸ τινῶν ἐτῶν, Γερμανὸς ἐπιστήμων εἶχε τὴν ὑπομονὴν καὶ κἄπως εὔρε τὸν καιρὸν νὰ ἐνεργήσῃ ἐπιμελῆ ἐξέτασιν ἐπὶ τοῦ ὑποκειμένου τούτου, καὶ λαθὼν τμημα τοῦ κρανίου, καὶ ἐπιμελῶς ἀριθμήσας τὰς ἐπ' αὐτοῦ τρίχας, εἶτα ποιήσας ὑπολογισμὸν, ἔφθασεν εἰς ἀκριβῆ ὅπως οὖν ἰδέαν περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τριχῶν, τῶν φυομένων ἐφ' ὄλου τοῦ κρανίου. Εὔρε δὲ ὅτι αἱ ξανθαὶ τρίχες εἶνε αἱ λεπτόταται, καὶ ὅτι περὶ τὰς 140 χιλ. τρίχες τοῦ χρώματος τούτου φύονται ἐπὶ κεφαλῆς μέσου μεγέθους· εἶτα ἔρχονται αἱ κασταναὶ καὶ ἀμαυραὶ, ἀνερχόμεναι εἰς 110 χιλ. καὶ τελευταῖαι αἱ μαῦραι, φθάνουσαι εἰς 100 χιλιάδας. Αἱ κόκκιναι ἢ πυρραὶ τρίχες εἶνε αἱ ἀδρόταται, φθάνουσαι μόνον εἰς 80 χιλιάδας.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ λόγος περὶ τῆς κόμης, ἀναγινώσκωμεν κἄπου ὅτι τοῦ κτενίου γίνεται σήμερον πολὺ ὀλιγωτέρα χρῆσις ἢ πρὶν. Ἡ πείρα ἀπέδειξεν ὅτι πολὺ τῆς φαλάκρας ὀφείλεται εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ κτενίου, καὶ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, κειρόμενοι ἄλλως λίαν συχνὰ ἐν χρῶ, κατήργησαν παντάπασιν τὸ κτένιον. Ὅταν ἡ κόμη τηρεῖται βραχεῖα καὶ πλύνεται καταλλήλως, οὐδεμία ἀνάγκη νὰ μεταχειρίζηται τις κτένιον, ἀπαλλαττόμενος δὲ τις αὐτοῦ ἀποφεύγει καὶ τὸν ἐρεθισμὸν τοῦ κρανίου ὧς καὶ τὴν ἀπόσπασιν ἱκανῶν βοστρύχων τριχῶν. Ἄλλοι σινιστῶσι τὸ

βούρτσισμα ὡς θεραπείαν τῆς φαλάκρας καὶ ἀραιότητος τῆς κόμης, καὶ λέγουσιν ὅτι, ὅταν γίνεται συχνὰ τοῦτο, οὐδεμία βλάβη ἐπέρχεται, καὶ ὁ καλλωπισμὸς τέλειος κατορθοῦται. Ἡ φιλόκαλος μήτηρ ἦτις διαπερᾶ δι' ἰσχυροῦ κτενίου τοὺς βροστρυχῶδεις ἰούλους τῆς κόμης τοῦ νεογνοῦ τῆς, ἐπιβάλλει ἀνωρελῆ βάσανον εἰς τὸ τρυφερόν παιδίον, καὶ ἀνασπᾷ πρόρριζα ἄπειρον ποσότητα τριχῶν ἐντὸς ἔτους ἢ διετίας. Ἄλλως δὲν πράττει τίποτε περισσότερον διὰ τὸ καλὸν τοῦ παιδίου ἢ ὅσον θὰ ἔπραττε διὰ μικροῦ σαπωνίου καὶ ὕδατος καὶ λειότριχος ψήκτρας.



ΠΟΝΤΙΚΟΙ ΠΡΟΣΒΑΛΛΟΝΤΕΣ ΕΛΕΦΑΝΤΑΣ

Οἱ ἐλέφαντες, οἱ ρινόκερω, καὶ ἄλλα μεγάλα παχύδερμα ζῶα ἔχουσι φοβεροὺς ἐχθροὺς τοὺς υἱς καὶ ποντικούς. Τὰ τρωκτικὰ ταῦτα καὶ νυκτόβια ζῶα εὗρον ὅτι οἱ πόδες τοῦ ἐλέφαντος εἶνε καλοὶ εἰς βρῶσιν, καὶ δὲν διστάζουσι νὰ ἐπιπίπτωσι κατ' αὐτῶν ὅταν τὸ ζῶον κεῖται κάτω, καὶ ἔνεκα τῆς θέσεώς του ταύτης δὲν δύναται νὰ ὑπερασπισθῆ καλῶς κατὰ τῶν μικροσώμων ἀλλὰ δεινῶν τούτων ἐχθρῶν. Πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν τεραστίων τούτων ζώων, ἐκρίθη ἀναγκαῖον εἰς τινα θηριοτροφεία νὰ ἔχωσι μικροὺς θηρευτικούς κύνας, ἐκ τοῦ γένους τῶν βραχυπόδων, περὶ τοὺς κλωβοὺς τῶν μεγάλων θηρίων. Τὰ κυνάρια ταῦτα καταδιώκουσι λίαν ἀποτελεσματικῶς τοὺς ἐπικινδύνους μικροὺς ἐχθροὺς τῶν παχυδέρμων. Ἐνεκαλύφθη ἐσχάτως ἐν τινι θηριοτροφείῳ ὅτι οἱ μύες καὶ ποντικοὶ εἶχαν καταφάγει κυριολεκτικῶς τὸ δέριμα ἐνὸς ρινόκερω. Κυνάριον τι βραχύπουν τῆς Σκωτίας, ἡ Φανῆ, εἰσῆχθη εἰς τὸν κλωβὸν τοῦ τεραστίου κτήνους, καὶ τὴν πρώτην νύκτα ἐφόρευεν εἰκοσιεπτὰ ποντικούς. Εἰς ὀλίγας ἡμέρας δὲν ἔμειναν πλέον ποντικοὶ διὰ ν' ἀποτελειώσωσι τὸ δέριμα τοῦ πτωχοῦ ρινόκερω.



ΠΩΣ ΕΖΥΓΙΣΘΗ Η ΓΗ

Ἄδύνατον βεβαίως νὰ τεθῆ ἡ γῆ ἐπὶ ζυγιστικῆς μηχανῆς καὶ ταλαντευθῆ ἀπέναντι γνωστοῦ βάρους· ἀλλ' οὐχ ἤττον, οἱ διάδοχοι τοῦ

Ἀρχιμήδους ὑπελόγησαν τὸ βάρος τῆς σχεδὸν κατ' ἀκρίθειαν. Ὁ πρῶτος ἐπιστήμων ὅστις ἐπελήφθη τοῦ ζητήματος ἦτο ὁ καθηγητῆς Μάσκελόν, ὅστις, τῷ 1772, δι' ἐπανειλημμένων ἐπιχειρημάτων, ἀπέδειξεν ὅτι ἡ ἔλξις ἦν ἐξασκεῖ τὸ ὄρος Σχιάλλιον, ἐν Περθσίρῃ τῆς Σκωτίας, ἔκαμνε τὴν στάθμην νὰ παρεκκλίνῃ πρὸς τὸ ὄρος σχεδὸν κατὰ ἐξ ἑξηκοστὰ ἀπὸ τῆς καθέτου. Ἀκολουθῶν ἄλλοι φιλόσοφοι, ὁ Πλεύφαιρ, ὁ Κάβενδισ καὶ ὁ Οὔττων, προσδιώρισαν τὴν κατασκευὴν τοῦ Σχιάλλιου, καὶ ἔθεσαν τὴν πυκνότητα τοῦ ὄρους τούτου εἰς ἀναλογία πρὸς τὴν πυκνότητα τῆς γῆς, ὡς πέντε πρὸς ἐννέα. Εἶτα ἐξηκριβώθη ἡ σχετικὴ πυκνότης τοῦ Σχιάλλιου πρὸς τὸ ὕδωρ, ἦτις εἶνε περίπου ὡς πέντε καὶ ἡμισί πρὸς ἓν. Τουτέστιν, ἐὰν κυβικὸς ποῦς ὕδατος ζυγίζῃ 63 λίτρας, κυβικὸς ποῦς γῆς θὰ ζυγίζῃ περὶ τὰς 345 λίτρας. Εξηκριβώθη τὸ κυβικὸν περιεχόμενον τῆς γῆς, καὶ ἐνεῦθεν τὸ βάρος τῆς ὑπελόγησθη εἰς 5,842 τρισεκατομμύρια τόννων ἢ 2,240 λιτρῶν ἐκάστου, ἦτοι ἄξίαν εἰς λίτρας παρισταμένην διὰ δεκατριῶν καὶ δι' εἰκοσιτεσσάρων ψηφίων.



ΔΙΑΤΙ ΔΕΝ ΛΟΥΓΟΝΤΑΙ ΜΕΤΑ ΤΟ ΓΕΥΜΑ

Ὁμιλῶν ἐνώπιον τῆς ἐν Παρισίοις Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν, ὁ Βερτχάιμερ ἀνέπτυξε γεγονότα τινὰ τὰ ὁποῖα καλὸν θὰ εἶνε νὰ ἔχη τις ὑπ' ὄψιν τῶρα τὸ θέρος, ὅτε εἶνε ἡ ἐποχὴ τῶν λουτρῶν. Ἀπέδειξεν ὅτι αἰσθησις κρύους ἐπὶ τῆς ἐπιδερμίδος ἐπενεργεῖ ἐπὶ τῆς κυκλοφορίας τοῦ κατωτέρου μέρους τοῦ κορμοῦ, τουτέστι τῶν φλεβῶν, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ μυελοῦ, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καθ' ὃν μηχανικὸν ἢ ἠλεκτρικὸν κέντρισμα τῶν αἰσθητικῶν νεύρων τῆς ἐπιδερμίδος. Ἡ παρατήρησις αὕτη παρέχει τὴν ἐξήγησιν τοῦ γεγονότος ὅτι αἰφνιδία ἐμβάπτισις τοῦ σώματος εἰς ψυχρὸν ὕδωρ μετὰ τὸ φαγητόν, καὶ ἐνθὸ γίνεται ἡ πέψις, δύναται νὰ εἶνε ἐπικίνδυνος. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον τὸ γαστρικὸν σύστημα εἶνε ἔδρα σφοδρᾶς φυσιολογικῆς συμφορήσεως, καὶ ἡ συγκέντρωσις αἵματος ἐν αὐτῷ ἀναχαιτίζεται αἰφνης πρὸς τὰ νευρικὰ κέντρα. Ἡ συνέπειά δύναται νὰ εἶνε ἀταξία ἀπολήγουσα εἰς θάνατον.



ΠΩΣ ΠΡΟΦΥΛΑΤΤΕΤΑΙ ΤΙΣ ΑΠΟ ΤΑ ΝΥΓΜΑΤΑ ΤΩΝ ENTOMΩΝ

Ἐπιστήμων τις γράφει τὰ ἐπόμενα εἰς περιοδικόν τι: Εἶνε γεγονός ὄχι πολὺ γενικῶς γνωστὸν ὅτι, ἐὰν κρατῆ τις τὴν ἀναπνοὴν του, σφῆκες, μέλισσαι, καὶ ἀνθρῆναι δὲν δύνανται νὰ δαγκάσωσιν. Ἡ ἐπι-
δερμὶς καθίσταται ἀδιαπέραστος ὑπὸ νυγμοῦ, καὶ ἂν κρατήσῃς τὸ ἔν-
τομον ἀπὸ τοὺς πόδας, καὶ τῷ δώσῃς πλήρη ἐλευθερίαν ἐνεργείας, δύ-
νασαι νὰ τὸ ἴδῃς προτεῖνον τὸ ὄπλον του ἐναντίον τῆς ἀτρώτου ἐπιφα-
νείας, μὲ δύναμιν ἐξογκοῦσαν τὸ σῶμά του εἰς πᾶν πλῆγμα· ἀλλ' ἡ ἐλα-
χίστη ποσότης ἀέρος ἄς ἐκφύγῃ ἀπὸ τοὺς πνεύμονας, καὶ τὸ κέντημα
θὰ ἐνεργήσῃ ἀμέσως. Δὲν εἶδα ποτὲ ἐξαίρεσιν τούτου εἰς εἰκοσιπέντε
ἔτων παρατηρήσεις. Ἐδίδαξα νεαρὰς κυρίας μὲ ἀβροτάτας χεῖρας νὰ
ἐκπλήξωσι τοὺς φίλους των διὰ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ κατορθώματος τού-
του, καὶ εἶδα μίαν τόσοσιν δριμύως πληγεῖσαν ἀπὸ τὸ νύγμα, ὥστε νὰ
λάβῃ ἀνάγκην ἰατρικῆς βοήθειας, διότι ἐγέλασεν εἰς εὐφυῆ παρατήρησιν
τῆς ἀδελφῆς της, λησμονήσασα ὅτι ὁ γέλωσ ἀπαιτεῖ ἀναπνοὴν. Ὅσον
ἀφορᾷ τὴν ἐξήγησιν τοῦ πράγματος τούτου, τείνω νὰ πιστεύσω ὅτι τὸ
νὰ κρατῆ τις τὴν ἀναπνοὴν κλείει ἐν μέρει τοὺς πόρους τοῦ δέρματος.
Τὰ πειράματά μου ὡς πρὸς τοῦτο δὲν ὑπῆρξαν ἀρκετὰ ἀκριβῆ ὥστε
νὰ ἔχωσιν ἐπιστημονικὴν ἀξίαν, ἀλλ' εἶμαι εὐχαριστημένος ὅτι τοῦτο
λίαν ἐπαισθητῶς θίγει τοῦτο τὸ ποσὸν τῆς ἀνεπαισθήτου διαπνοῆς.



Η ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΚΛΙΜΑΤΟΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΦΥΛΗΣ

Ὁ κ. Τζῶν Φόρτσκιου ἐδημοσίευσεν ἀξίαν ἀναγνώσεως διατριβὴν
ἐν τῇ «ΙΘ' Ἐκατονταετηρίδι» περὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ κλίματος ἐπὶ
τῆς φυλῆς. Παρατηρεῖ πόσον ἐνδιαφέρονται ἰδίως τὰ μεγάλα ἔθνη τῆς
Εὐρώπης, τὰ ἔχοντα ἀποικίας πανταχοῦ, εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, καὶ ὅτι
συνήθως ὑποτίθεται ὅτι οἱ Ἄγγλοι π.χ. δύνανται νὰ ζῶσι καὶ ἀποι-
κῶσι πανταχοῦ τοῦ κόσμου, μένοντες ἀναλλοίωτοι τὴν κρᾶσιν οἶοι καὶ
ἐν τῇ μητροπόλει. Αἱ ὑποθέσεις ὅμως αὗται εἶνε πολὺ σφαλεραί. Πραγ-
ματεύεται τὸ ζήτημα ἂν μία φυλὴ μεταφυτευομένη ἀπὸ τὸ ὑγρὸν κλίμα

τῆς Βρετανίας δύναται νὰ τηρήσῃ τὴν εὐρωστίαν της εἰς τὴν ἀύχμη-
ρὰν ἀτμοσφαῖραν τῶν Ἰνδιῶν ἢ τῆς Αὐστραλίας ἢ εἰς τὸ ψῦχος τὸ ἐπι-
κρατοῦν ἐν Καναδᾷ. Ἄρα αἱ χῶραι αἱ τόσοσιν συνεχῶς ἀποικιζόμεναι
θὰ παραγάγωσιν ἐπὶ τέλους δι' ἐξελίξεως νέον ἀγγλικὸν τύπον;

Ὁ συγγραφεὺς τῆς «Ἐπιδράσεως τοῦ κλίματος ἐπὶ τῆς φυλῆς» φέρει
πολλὰ παραδείγματα εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ του. Διηγεῖται, π.χ.,
ὅτι ἐν Νέξ Ζηλανδίᾳ οἱ ἄνθρωποι ὑφίστανται ραγδαίαν ἀλλοίωσιν ἀπὸ
γενεᾶς εἰς γενεάν, καὶ ἀποβάλλουσι τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς Ἀγ-
γλοσαξωνικῆς φυλῆς. Ἀντὶ τῆς συνήθους διαθέσεως τοῦ Ἄγγλου, ἥτις
εἶνε ἡ μελαγχολία, τὸ ἀνήσυχον καὶ τὸ περιφροντι, μεταλαμβάνουσι
τῆς φαιδρᾶς καὶ ἐλαφροκαρδίου φύσεως τῶν μεσημβρινῶν εὐρωπαίων.
Ἡ φύσις καὶ τὸ ἐμπόριον συμβάλλουσιν ἐν Νέξ Ζηλανδίᾳ διὰ νὰ κα-
ταστήσωσι τὸν ἀποικὸν εὐπορον, καὶ γίνεται εὐκολος, φιλήδονος καὶ αἰ-
σιόδοξος. Ὁ καύσων καὶ ἡ ξηρασία τοῦ κλίματος τῆς Αὐστραλίας
ἔχουσι παραπλησίαν ἐπιδρασιν ἐπὶ τῆς ἀγγλικῆς φυλῆς ἐν τῇ χώρᾳ ἐκεῖνῃ,
ὅπου οἱ ἄνθρωποι εἶνε ἐκτάκτως εὐρωστοὶ εἰς τὰ ἀγροτικὰ μέρη, καίτοι
εἰς τὰς μεγάλας πόλεις καὶ ἀλλαχοῦ, ὅπου πίπτει πολλὴ βροχὴ καὶ
γίνεται μέγας καύσων, ἡ θνησιμότης εἶνε πολὺ μεγάλη, καὶ διακρίνον-
ται ἤδη σημεῖα παρακμῆς καὶ ἐκφυλισμοῦ. Ἐνδιαφέρον εἶνε νὰ ἐνθυμη-
θῶμεν, ἐν σχέσει πρὸς τὸ προκείμενον ζήτημα, ὅτι ὅλοι οἱ μεγάλοι πο-
λιτισμοὶ τῆς ἀπωτέρας ἀρχαιότητος, οἷον ὁ Αἰγυπτιακός, ὁ Ἀσσυρια-
κός, ὁ Βαβυλωνίος καὶ ὁ Περσικὸς πολιτισμὸς, ἔλαβον ἀρχὴν εἰς θερμὰς
καὶ ξηρὰς χώρας. Ὁ καύσων μετὰ τῆς ὑγρότητος τείνει νὰ ἐκνευρίξῃ
τὸ σύστημα, καὶ ἐπιδρᾷ ἐπιβλαβῶς ἐπὶ τε τῆς βιομηχανικῆς καὶ τῆς
πολεμικῆς διαθέσεως. Αἱ κατακλιτικαὶ φυλαὶ οὐδέποτε ἀνεπτύχθησαν
εἰς χώρας ὧν τὸ κλίμα ἦτο θερμὸν καὶ ὑγρὸν.



Ο ΤΡΟΜΟΣ ΚΑΙ Η ΑΦΩΝΙΑ

Ἐδημοσιεύθη ἐσχάτως εἰς τὰς ἐφημερίδας ὅτι ἡ θυγάτηρ γυναικὸς
τινος κατηγορηθεῖσας ἐπὶ κλοπῇ εἰς Βλάχβορν, ἐτρόμαξε τόσοσιν ἀπὸ τὴν
θῆσιν τῆς μητρὸς της, ὥστε ἔχασε τὴν δύναμιν τοῦ λαλεῖν. Τὸ κεραυ-
νοβόλον ἀποτέλεσμα τῆς ἰσχυρᾶς συγκινήσεως ἐπὶ τοῦ σωματικοῦ ὄργα-
νισμοῦ εἶνε γεγονός τὸ ὅποιον συχνὰ ἀπαντῶσιν οἱ ἰατροὶ τῶν πόλεων.

Τὸ περιοδικὸν «the Lancett» ἀναφέρει ἀπίστευτον παράδειγμα τὸ ὁποῖον συνέβη εἰς τὸ κακουργιοδικεῖον τοῦ Λίμερικ, ὅπου δύο ὁδοιπόροι κατηγοροῦντο ἐπὶ ἐπιθέσει κατὰ συγγενοῦς. Ὁ μηνυτὴς ἐκάλεσε τὸν πατέρα του ὡς μάρτυρα, ἡ δὲ μήτηρ τῶν ὑποδίκων, ἀπηλπισμένη διὰ τὴν μέλλουσαν καταδίκην τῶν υἱῶν της, κατηράσθη τὸν γέροντα, ὅστις εἶχε καταμαρτυρήσει κατ' αὐτῶν, νὰ βωβαθῇ. . . καὶ παραδόξως ἐβωβάθη. Εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων, γράφει τὸ περιοδικόν, τοιαύτη παραλυσία ἐκ σφοδρᾶς συγκινήσεως εἶνε ἀναμφιβόλως ὅ,τι καλοῦμεν παραλυσίαν τῆς λειτουργίας, διακρίνοντες αὐτὴν ἀπὸ τῆς παραλυσίας ἣτις εἶνε ἀποτέλεσμα πραγματικῆς ὀργανικῆς μεταβολῆς. Κατὰ πόσον ἡ διανοητικὴ κατάστασις ἀποφασίζει ἢ ἐπιτρέπει τὴν εἰσβολὴν μεταδοτικῆς νόσου εἶνε ἐπίσης ἐνδιαφέρον πρόβλημα. Ὅτι ὁ φόβος φαίνεται νὰ τὴν ἐρελκύη εἶνε κατ' οὐσίαν παραδεδεγμένον, ἐνῶ ἡ εὐχερῆς στάσις τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις ἀτενίζει κατὰ πρόσωπον τὸν κίνδυνον, ἀναγνωρίζων αὐτὸν ὡς κίνδυνον, ἀλλὰ χωρὶς νὰ ἐνδίδῃ, φαίνεται νὰ εἶνε ἐνίστε προφυλακτικὴ ἀσπίς.
